

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАН УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ КУП НАНУ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
Кафедра філософії та культурології
Кафедра журналістики та українознавства

ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ:
СВІТОГЛЯДНІ І ПРАВОВІ ПІДХОДИ, КОМУНІКАТИВНІ ТА
ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ**

Рівне, 2025

УДК 141 (082)
С 91

*Затверджено до друку Вченою радою
Київського університету права НАН України
(протокол № від грудня 2025 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

БОШИЦЬКИЙ Юрій Ладиславович, ректор Київського університету права НАН України;

ЗАЛУЖНА Алла Євгенівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та культурології Національного університету водного господарства та природокористування;

КИРИЛЕНКО Олеся Миколаївна, доктор соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України;

УКРАЇНЕЦЬ Стефанія Ярославівна, кандидат філософських наук, директор Рівненського інституту Київського університету права НАН України;

ДИКУН Ганна Петрівна, старший викладач кафедри загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України

Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні і правові підходи, комунікативні та педагогічні стратегії: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конфер. / редкол. Бошицький Ю. Л., Залужна А. Є., Кириленко О. М., Українець С. Я., Дикун Г. П. Вінниця: ТВОРИ. 2025.

До збірника увійшли тези доповідей учасників XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні і правові підходи, комунікативні та педагогічні стратегії», присвячені теоретико-філософським, лінгвістичним, та психолого-педагогічним аспектам гуманітарного пошуку. Означена проблематика розглядається в порівняльно-історичному та міждисциплінарному контексті, даються конкретні рекомендації щодо практичного застосування висновків науковців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Матеріали конференції стануть у нагоді науковцям, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться питаннями сучасної гуманітаристики і права.

Рівненський інститут Київського університету
права НАН України, 2025

ЗМІСТ

БОШИЦЬКИЙ Ю. Л. Вітальне слово ректора Київського університету права НАН України.....	10
Розділ І. Світоглядні, соціокультурні та політико-правові стратегії гуманітаристики.....	12
СУДАКОВ В. І., ЛАПІНА В. В. Гуманітарні наслідки реальних та можливих загроз розвитку людського потенціалу України в умовах глобальних соціальних змін.....	12
МАТВІЙЧУК А. В. Аксиологічний аспект розвитку сучасної освіти.....	16
ЗАЛУЖНА А. Є. Людина та світ у філософській рефлексії екзистенціалізму.....	20
ТАРАСЕВИЧ Т. Ю. Юридичні механізми захисту прав людини в галузі біомедичних досліджень.....	23
КИРИЛЕНКО О. М. Демографічна складова сімейної політики України в умовах воєнних викликів.....	28
СУПРУН В. М. Дидактичні аспекти формування міжмовної комунікації у здобувачів вищої освіти.....	36
ДЗЮБА М. М. Туристичний компонент образу Рівненщини в медіа.....	39
САРНАВСЬКА О. В. Філософія змін у часи невизначеності	43
УКРАЇНЕЦЬ С. Я. Інший: від гаранта реальності до жертви цифрової прозорості.....	46
ГУМЕНЮК С. М. Літературний спадок Паїсія Величковського як джерело дослідження українсько-афонських взаємозв'язків XVIII ст.	50
КРУПКА О. В. Уявлення про «вітчизну» в українській історіографічній і літературній традиції XVIII ст.	54
РОГОЗІННІКОВА К. С. Кібербезпека як елемент забезпечення прав і свобод людини в умовах цифровізації.....	59
ДЕНИСЮК П. Д. Межі судового контролю при оскарженні рішень про закриття кримінального провадження.....	63

ПАШИНСЬКА А. В. Образ Іншого у правовій культурі України та тюркського світу: діалог чи конфлікт	67
САХНЮК В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання домашньому насильству щодо дітей	71
КЛЮХА О. О., ВЕРНИГОРА А. І. Корпоративна культура в умовах трансформацій: виклики, тенденції та вплив на імідж організації.....	75
ГУМЕНЮК С. М., КАМІНСЬКА М. Репутаційний менеджмент у цифровому світі: стратегії формування, захисту та відновлення репутації	80
ЗАЛУЖНИЙ А. Л. Людина-споживач та її потреби в умовах цифровізації економіки	83
ХРАПКО П. Ю., НОВОБРАНЕЦЬ О. В. Етичні стандарти управлінського консалтингу: порівняльний аналіз міжнародних підходів.....	86
ПЕТРУШИН Б. Б. Специфіка розуміння об'єктів інтелектуальної власності у добу цифрової економіки.....	90
КУРИЛАС В. В. Євроінтеграційний вектор як детермінанта оновлення системи адміністративно-правового забезпечення місцевого самоврядування.....	95
ПУЗЯК Х. В. Колабораціонізм в системі злочинів проти національної безпеки.....	100
ДИКУН Г. П. Трансформація правосвідомості молоді: правові орієнтири під час війни.....	104
ГРИЦЮК А. Р. Право дитини на відпочинок у сімейному середовищі: правові аспекти та виклики.....	107
НАВРАТЮК О. В. Нормативно-правові засади діяльності Служби освітньої безпеки у забезпеченні безпечного освітнього простору	111
НІКІТЮК О. С. Демографічна політика: зміст, напрями, проблеми в Україні.....	115
КУЛАКЕВИЧ А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: сучасний стан та шляхи вдосконалення.....	121

КРУК В. О. Вищі та місцеві органи влади й управління Гетьманщини	126
БОРОВЕЦЬ А. В. Правові засади консалтингу у сфері інформаційних технологій в Україні	130
ПАК А. А. Правові засади збереження гастрономічної спадщини України	134
БОБРОВНИК І. Д. Конституція УНР 1918 року: перша спроба створення демократичної держави в Україні.....	138
РОВІНСЬКА В. Р. Захист прав дитини: механізми, досягнення, проблеми і перспективи реалізації.....	142
ТРОЦЬКИЙ А. Р. Культурна дипломатія України під час війни: виклики та інструменти	146
ПРОКОПЧУК М. А. Вартість базового житла в світі: виклики та тенденції	150
ТАРАСЕНКО А. В. Соціальні наслідки війни: трансформація українського суспільства	153
ЛГОЦЬКА О. А. Комунітаризм як модель глобальної справедливості.....	156
ТРОХИМЧУК В. М. Граничні сценарії трансгуманізму у сучасних філософських дослідженнях	161
ДЕМИДЧИК Н. О. Постмодернізм: концепт порожнечі	168
ПОЖАРСЬКА Д. Д. Нові форми комунікації у постсучасному світі	171
МАРЧУК Я. С. Криза ідентичності та «смерть людини» у сучасній філософії	175
ВОЗНЮК О. В. Природа знання та істини в епоху краху великих наративів.....	179
САРДИГА Д. В. Поняття «незручної правди» (uncomfortable truth) у журналістиці: комунікативні стратегії представлення складних, суперечливих або травматичних тем	183
БЛИЩИК Д. В. Війна як об'єкт наукових досліджень: причини, форми, тенденції.....	186

РАДЕВИЧ Т. М. Соціальна безпека українського суспільства: виклики в умовах війни	190
ЛУК'ЯНЧУК І. Б. Сталий розвиток як ідеологія XXI століття.	194
Розділ II. Комунікативні, педагогічні, інклюзивні, гендерні та екологічні аспекти гуманітаристики.....	198
ЮСЬКІВ Б. М. Комунікаційний ландшафт тилкових регіонів України: темпоральна динаміка, регіональні відмінності та зміна парадигми дискурсу	198
ЗАЛУЖНА А. Є., БАСЮК М. І. Комунікаційна діяльність музею у проблемному полі контент-менеджменту.....	202
НАУМОВА М. Ю. Українська аудиторія після початку великої війни: зміни в медіаспоживанні та чутливість до фейків	206
МАЛЕВИЧ Л. Д., КОТЮК І. М. Мобільна журналістика та її роль у роботі регіонального телеканалу «Сфера».....	213
МАЛЕВИЧ Л. Д., ЯЦЕНКО А. Ю. Особливості тревел-шоу на українському телебаченні.....	217
ГОДУНОК З. В. Цифровізація травми: світоглядні та комунікативні аспекти репрезентації досвіду війни у соціальних мережах	220
ГОЛОВАЦЬКИЙ Н. Т. Захист персональних даних та хмарні технології: виклики та перспективи.....	224
ПОПОВИЧ Н. П. Еколого-правознавчі підходи до регулювання поведінки з побутовими відходами в Україні.....	230
КИР'ЯНЧУК Б. М. Герменевтичний феномен художньої прози Бруно Шульца.....	233
ЯРОШЕНКО В. М., АКИМОВА О. С., ПЛЕТЕНЧУК Н. М. Соціальна інтеграція через навчальний процес - ефективна стратегія соціалізації травмованих війною осіб	237
БОВГИРЯ Д. Д. Когнітивний компонент у структурі особистості майбутнього правника	240
СМОЛІЙ І. П. Лінгвістична ідентичність: проблема збереження в умовах мультилінгвізму.....	243

ХОЛОДЕНКО А. О. Гуманітарна освіта як фактор формування правосвідомості громадян	246
ТИМОШЕНКО Н. М. Внесок Герберта Шиллера у критичну теорію комунікацій та маніпуляції свідомістю	251
ТОМАШЕВСЬКА О. М. Сімейні відносини у призмі сучасного виховання батьків та дітей.....	256
ШАПОВАЛОВА С. С. Дистанційна освіта: гуманітарні переваги й загрози для якості навчання	262
ЛЕСКОВЕЦЬ Д. Ф. Комунікативні стратегії театральних інституцій в умовах цифрової трансформації.....	267
ДОРОФЄЄВ Е. А. Проблеми інклюзії у вищій освіті України: модернізація процесу навчання для військових та людей з інвалідністю	270
РАГУЛІНА О. О. Модернізація освіти в Україні в умовах війни.....	274
КІРІЛЛОВ О. М. Процес диджиталізації правоохоронних та безпекових структур в Україні: досягнення, проблеми, перспекиви	278
САМЧУК І. Б. Діяльність Асоціації Амбасадорок України щодо підтримки жіночого лідерства: досягнення та перспективи	285
АЛЕКСЕЙЧУК А. О. Соціальні мережі як інструмент формування світогляду та цінностей сучасної молоді.....	289
ДЕРЕВЕНЬКО А. І. Інформаційне суспільство і людина: досягнення, перспективи, виклики	293
ЯСКОВЕЦЬ В. С. Функціонування англіцизмів в українській юридичній терміносистемі	297
ОВЧАРЕНКО Д. Є. Тенденції розвитку сучасної медицини ...	301
ПАРФЕНЮК У. О. Здоров'я матерів та дітей як стратегічний напрям сучасної політики охорони здоров'я	304
ШЕХТЕР Л. М. Соціально-реабілітаційний оздоровчо-пізнавальний екокемпінг «Енергія життя»: гуманітарні стратегії роботи з дітьми в умовах війни.....	311

МАРТИНЧУК А. В. Вплив волонтерського руху на соціальну згуртованість.....	315
МАСЛОВ В. Г. Гуманітарна допомога дитячим лікарням на прикладі сімейних кімнат Рональда МакДональда	318
ГРИЦЮК В. П. Класична музика як спосіб реабілітації військових та ВПО.....	323

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО РЕКТОРА

Вітаю вас із відкриттям XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні і правові підходи, комунікативні та педагогічні стратегії».

Вона є знаковою, оскільки проходить в умовах нового відліку часу, що у зв'язку з воєнним станом вніс свої корективи в усі сфери життя і, зокрема, у професійну діяльність юристів. Збройна військова агресія є прямим посяганням на життя людини, а поняття гідності і недоторканності в її умовах набувають винятково декларативного характеру. Нові уявлення про масштаби порушення прав людини в умовах війни, спричинення шкоди здоров'ю та майну, позбавлення життя, волі, полон стали новими викликами, які доводиться долати щодня. «Холодна війна» ідеологій, на жаль, перейшла в свою гарячу фазу, а тому суспільство змушене переосмислювати концепти, що впродовж останніх десятиліть посідали чи не центральне місце в загальнонаціональній суспільно-політичній дискусії.

Гострота порушених авторами питань суспільного та культурного розвитку сьогодення резонує наукову думку України і надає конференції безумовної актуальності, свідчить про неї як про неабиякий здобуток колективної думки сучасних учених, що репрезентують різні галузі гуманітарного знання. Учасники конференції серйозно і стурбовано аналізують агровизови та виклики, які сприймають гуманітарні науки, а наявна криза гуманітарного простору суспільства в умовах збройного конфлікту ще більшою

мірою засвідчує потребу захисту життя як фундаментального права людини.

Конференція дозволяє комплексно, послуговуючись різними науковими методами та підходами, осмислити різні явища сучасного гуманітарного простору. Саме цим цінна співпраця філософів, юристів, лінгвістів, літературознавців, культурологів, педагогів – усі вони виступають не просто співавторами важливих наукових підходів, а й учасниками масштабної дискусії про шляхи розвитку гуманітаристики і її місце у практиці сучасної освіти. Можливість зустрічі представників різних наук на цьому гуманітарному форумі України, а також обговорення проблем, довкола яких точиться чимало дискусій у сучасному науковому полі, — це цінний досвід, який варто утримувати та примножувати.

Конференція покликана реалізувати потужний потенціал сучасного гуманітарного знання, щоб знайти адекватну відповідь на виклики сьогодення. Впевнений, що здобуті результати будуть корисні усім учасникам конференції, а запропоновані рекомендації знайдуть своє втілення у практичній діяльності.

Бажаю учасникам конференції плідної праці, зрілої виваженої думки, цікавих дискусій та наукових відкриттів!

*Юрій Бошицький,
ректор Київського університету права НАН України,
заслужений юрист України*

Розділ I.

СВІТОГЛЯДНІ, СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ СТРАТЕГІЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

УДК 316.4.051

Володимир СУДАКОВ,

доктор соціологічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії соціології,
факультету соціології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Вікторія ЛАПНА,

кандидат соціологічних наук, PhD (соціальна психологія),
завідувачка лабораторії соціологічних та освітніх досліджень,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ РЕАЛЬНИХ ТА МОЖЛИВИХ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Насамперед важливо зазначити, що в новітній теоретичній соціології особливо актуальними стали дослідження впливу глобалізації як цивілізаційної тенденції радикальної інтернаціоналізації суспільного життя на процеси формування певних стратегій геополітичної орієнтації аграрних, індустріальних та постіндустріальних суспільств як важливої та необхідної умови захисту їх державного суверенітету. Вочевидь, що процеси зростаючого диференційованого впливу економічної, політичної та культурної глобалізації призводять до суттєвих змін ресурсної основи стабільного соціального порядку практично усіх суспільств сучасної людської цивілізації.

Відомо, що важливим соціальним наслідком теперішніх глобальних соціальних змін є суттєве зростання активності нових соціальних суб'єктів: 1) *економічних* - транснаціональних компаній (ТНК, МВФ, Світовий банк, МАГАТЕ, та ін.), 2) *політичних* (ООН, НАТО, Міжнародна організація міграції, міжнародні арбітражні та кримінальні суди) та 3) *соціокультурних* інститутів (ЮНЕСКО, Міжнародна федерація профспілок, Міжнародний олімпійський комітет та ін.). Слід вказати, що на думку багатьох авторитетних дослідників саме зростаючий вплив глобальних соціальних інститутів та організацій

цілком реально стали причиною порушення функціональної автономності та ресурсної самодостатності аграрних, індустріальних та постіндустріальних суспільств як соціальних систем, яким також завжди традиційно були притаманні і такі їх атрибутивні ознаки як певна територіальна локалізація, а також адміністративна система реєстрації членів певного суспільства як громадян, мігрантів та біженців на основі врахування специфіки конкретних гуманітарних принципів домінуючої національної та етнокультурної ідентичності. Доцільно нагадати, що на дану обставину ще на початку XXI століття, звернули увагу у своїх працях З.Бауман, Е.Гіденс, Л. Склейр, І.Валлерстайн, Бр.Латур, С.Гангтінтон, Д.Норт та інші відомі соціологи, які підкреслюють, що саме глобалізований мережевий режим організації діяльності транснаціональних інститутів є причиною виникнення нових глобальних соціальних нерівностей, гуманітарні наслідки яких почали певним чином вивчатися в новітніх соціологічних теоріях глобальної модернізації та глобальної залежності.

Примітно, що для прибічників соціологічної теорії глобальної модернізації характерною є констатація, що найважливішими гуманітарними наслідками стимулюючого впливу глобалізації є реальне утвердження якісно нової гуманітарно-спрямованої цивілізаційної моделі постіндустріальної модернізації, сутність якої також виразно характеризують такі прогресивні гуманітарні тенденції як: 1) перетворення науки на безпосередню виробничу силу; 2) інтенсивної інтелектуалізації; 3) індивідуалізації; та 4) віртуалізації суспільного життя. Зазначимо, що сукупна дія даних тенденцій по-різному оцінюються вченими. Так в концепціях постіндустріального та інформаційного суспільства, які розробляли Д.Бел, П.Бурдьо, А.Турен, О.Тофлер, М. Кастельс, Д.Лайон та інші науковці, формується уявлення про нові форми соціальної інтеграції між людьми на основі активного використання ними інноваційних знань та технологічних нововведень як культурного капіталу. Однак в соціологічних теоріях глобальної залежності загалом досліджуються різноманітні антигуманні прояви процесу глобалізації. Так економічний вплив транснаціонального бізнесу на сільське господарство аграрних суспільств у регіонах Азії, Африки та Латинської Америки зараз по суті унеможливує ефективну працю на землі як традиційний ресурс економічного добробуту людей у даних регіонах. Саме тому цілком економічно формується багатомільйонні потоки легальних та нелегальних потоків міжнародної міграції та біженців які прагнуть отримати притулок та роботу в постіндустріальних суспільствах та в індустріальних країнах Європейського Союзу. Водночас, відомі теоретики постмодерністської соціології (З.Бауман, У.Бек, Ж.Бодрійяр,

Ф. Джеймісон, Н.Луман, Дж.Урі та ін.) вказують на процеси посилення в постіндустріальних суспільствах маніпулятивного впливу з боку транснаціональних основних соціальних інститутів, які через мережі сучасних ЗМІ, транслюючи цінності способу життя владних еліт, реально утверджують меритократичний профіль соціальної структури цих розвинутих суспільств та посилюють процеси їх соціальної поляризації. Вочевидь слід поголитись з принциповою науковою позицією Р. Дарендорфа, що вже зараз як науковці так і політики повинні зосередити свою увагу на проблемі пошуку нового глобального суспільного устрою. оскільки гуманітарні наслідки зростаючого стихійного тиску потоків міжнародної міграції та збройних конфліктів цілком реально можуть стати чинниками руйнації організаційних засад традиційно усталеного ліберально-демократичного соціального порядку розвинутих суспільств сучасного світу [1, с.74-90].

У зв'язку з цим слід також підкреслити, що українське суспільство як демократична соціальна система індустріального типу також знаходиться під впливом суперечливих гуманітарних наслідків глобального процесу постіндустріальної модернізації. Так успішна реалізація задекларованої в Конституції України стратегічної мети вступу в найближче десятиліття нашої держави в Європейський Союз та НАТО потребує здійснення значних наукових та практичних зусиль вітчизняних соціологів у напрямку тематичного продовження інноваційних соціологічних досліджень гуманітарних наслідків реальних та можливих загроз розвитку людського потенціалу українського суспільства в умовах його війни з російським агресором та у повоєнний час. Саме тому доцільно привернути увагу вчених певного спектру вже проведених соціологами таких інноваційних досліджень.

Так, по-перше, в соціологічному дослідженні «Геополітичні орієнтації населення і безпека України» [2, с.13-37] по суті вперше здійснена ідентифікація та представлені емпіричні індекси причин, які перешкоджають входженню України в глобальний соціально-економічний простір а також дана характеристика гуманітарних наслідків, пов'язаних з неоднозначними оцінками населення України до перспектив розвитку міжнародної співпраці з іншими суб'єктами міжнародних відносин. По-друге, варто також вказати на наукову значущість інноваційного соціологічного дослідження «Загрози людському потенціалу України: соціальні аспекти» [3, с.7-30] у якому представлено змістовний соціологічний аналіз основних компонентів людського потенціалу та особливостей гуманітарних суперечностей його реалізації в умовах реальної актуалізації соціальних ризиків та

загроз депопуляції корінного населення України, виїзду за кордон найбільш кваліфікованих робітників та, з іншого боку, в'їзду низько кваліфікованої робочої сили з інших бідних країн. По третє, в фундаментальному соціологічному дослідженні «Соціальна напруженість в регіональних вимірах» [4, с.120-155] дано наукове обґрунтування актуальності спеціалізованого вивчення гуманітарних наслідків соціальної напруженості та ризиків появи нових соціальних конфліктів у різних регіонах України як певного результату зростання масштабів конвенціональних та неконвенціональних протестних дій громадян. По- четверте, необхідно також зазначити, що в «Від жертовності до проєкції перемоги: тематизація громадянського дискурсу в Україні» [5, с.163-174] вивчаються гуманітарні наслідки поєднання в дискурсивних практиках громадян свого відчуття як жертв терористичної російської агресії, так віри в неминучість перемоги над жорстоким загарбником. По п'яте, вочевидь варто звернути увагу, що в інноваційному соціологічному дослідженні «Популістські орієнтації в українському суспільстві» [5, с.21-45] здійснена мультирівнева соціологічна концептуалізація феномена популізму, а також дана характеристика гуманітарних наслідків та напрямків його дисфункціонального впливу на українське суспільство.

У якості узагальнюючого висновку слід підкреслити, що в умовах новітніх глобальних трансформацій в Україні формуються нові суперечливі гуманітарні наслідки, які стають вагомими чинниками впливу на процеси соціального розвитку українського суспільства. Саме тому, актуальним завданням вітчизняних соціологів стає розробка нових програм інноваційних соціологічних досліджень, спрямованих на стабілізацію та розвиток соціального потенціалу нашого суспільства з урахуванням вже накопиченого досвіду проведених досліджень у даному напрямку.

Література

1. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою : лекції на тему політики свободи у XXI столітті / Ральф Дарендорф. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. 109 с.
2. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / упоряд. М. О. Шульга. Київ : ТОВ «Друкарня Бізнесполіграф», 2009. 80 с.
3. Загрози людському потенціалу України: соціальні аспекти / за наук. ред. О. Г. Злобіної. Київ : Інститут соціології НАН України, 2018. 70 с.

4. Соціальна напруженість в регіональних вимірах: проблеми теорії, методології та методики соціологічного дослідження / за заг. ред. д-ра соц. наук, проф. В. І. Судакова. Київ : Логос, 2018. 187 с.
5. Костенко Н., Скокова Л. Від жертвності до проєкцій перемоги: тематизація громадянського дискурсу в Україні // *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023 : колективна монографія* / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра філос. наук Є. Головахи, д-ра соц. наук С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. С. 151–176.
6. Популістські орієнтації в українському суспільстві / за наук. ред. О. Резніка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 165 с.

УДК 37.013.73:124.5

Андрій МАТВІЙЧУК,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри правових
природоохоронних дисциплін,
Навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Національного університету водного
господарства та природокористування,

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У контексті розмислів щодо актуальних проблем модернізації наукового, освітнього та виховного процесів у вищій школі України вбачаємо за можливе висловитися з приводу аксіологічного аспекту розвитку сучасної освіти.

Теоретико-методологічну основу нашої позиції становить аксіоматичне для сучасної науки положення про особливе значення для освітньої діяльності завдання утвердження гуманістичних цінностей, чому напевно сприятиме формування аксіологічної культури та увага до імплементації ідей та напрацювань сучасної ціннісної теорії в освітній процес.

У цьому контексті варто згадати позицію Мішеля Фуко, який наголошував на необхідності суміщення інтелектуального

знання й знання духовного, що є запорукою духовного перетворення особи і людства [1, с. 17]. З іншого боку, Ганс-Георг Гадамер характеризував освіту як стихію, у якій перебуває освічена людина і всередині якої забезпечується «особливо вільна рухливість духу» [2, с. 11]. Крім того, американський культурознавець Крістофер Доусон обґрунтовував позицію, що культура невіддільна від освіти, оскільки освіта у найширшому сенсі слова є те, що антропологи називають «інкультурацією», тобто процесом, за допомогою якого культура передається суспільством та засвоюється індивідом [3, с. 3]. Зрештою, сучасний американський дослідник Герші Фрідман за результатами аналізу проблем американської системи освіти, наголошує, що освіта не повинна мати лише утилітарний вимір. Нині американським бізнесом затребуваним є її культурний аспект, адже крім підготовки студентів до професійної діяльності, освіта повинна розвивати їх у культурному плані, формувати особисту порядність, емпатію та громадянську відповідальність [4].

Вказане очевидно можна віднести до системи аргументів – теоретичного й емпіричного характеру, які дозволяють визначити формування аксіологічної культури фундаментальною метою сучасної освіти. Принагідно маємо наголосити, що наша наукова позиція полягає у розумінні аксіологічної культури гуманістичного плану як самостійного феномену. Понятійно він детермінується як «особистісна якість, яка полягає у сформованості аксіологічної культури, що ґрунтується на гуманістичних цінностях і фактично є особливим способом соціального буття індивіда, що полягає у прагненні й уміннях конструювати своє життя виходячи з гуманістичних цінностей й ціннісних орієнтацій» [5, с. 544].

Виходячи з означеного мета сучасної освіти не просто аксіологічна культура, що передбачає набуття і вдосконалення здобувачем освіти своїх аксіологічних знань, навичок рефлексії щодо цінностей й ціннісних пріоритетів як власних так і соціумів, до яких належить або з якими взаємодіє. Надзавданням сучасної освіти є долучення здобувачів освіти саме до аксіологічної культури гуманістичного плану, яка орієнтована на сприйняття людиною гуманістичних, позитивних й конструктивних

цінностей. Принагідно зауважимо, що така постановка питання корелює із популярною нині концепцією Навички XXI століття (21st Century Skills), яка орієнтована на утвердження через освіту усіх рівнів цінностей гуманістичного плану, що визнані засадничими для реалізації успішних життєвих, у тому числі професійних, стратегій.

Між тим, практичне вирішення завдання формування аксіологічної культури пов'язуємо із формуванням і розвитком ціннісного інтелекту особистості. При цьому феномен ціннісного інтелекту потрактуємо «як специфічну когнітивну якість особистості, що засвідчується сукупністю психічних інтелектуальних процесів, які забезпечують людині можливість ціннісного самовизначення на підставі *інтеріоризованого* аксіологічного знання і ієрархізованого індивідуально-особистісного ціннісного ряду, що виступають основою вирішення життєвих (ціннісних) колізій» [6, с. 175]. Ціннісний інтелект охоплює здатність розпізнавати цінності у різних контекстах, розуміти їхнє значення, інтерпретувати й застосовувати їх у професійних та соціальних. У термінах компетентнісного підходу – це здатність людини усвідомлювати, інтегрувати, емоційно проживати та послідовно втілювати засвоєну (прийняту) систему цінностей у різних контекстах. У зв'язку з останнім знову таки наголошуємо на важливості не лише формування в освітньому процесі аксіологічної культури, а саме аксіологічної культури гуманістичного плану, що полягає у прагненні й уміннях конструювати своє життя виходячи з гуманістичних цінностей.

У підсумку наголосимо, що значення та перспективність теми формування аксіологічної культури в освітньому процесі, зокрема через розвиток ціннісного інтелекту, зумовлюють необхідність подальших теоретичних та практичних досліджень у відповідній предметній площині. Зокрема, ми наполягаємо на особливій увазі до ціннісного навантаження освітнього процесу професійної підготовки майбутніх правників. Переконані, що у професійну підготовку майбутніх юристів має бути імплементований потужний аксіологічний складника, що сприятиме засвоєнню гуманістичних цінностей й особистісному

прийняттю юристом відповідних цінностей як основи юридичної діяльності.

Література

1. Foucault M. *The Hermeneutics of the Subject: Lectures at the Collège de France 1981-1982* / Edited by Frédéric Gros. Translated by Graham Burchell. New York : PalgraveMacmillan, 2004. 566 p.

2. Gadamer H.-G. *Truth and Method* / Translation revised by Joel Weinsheimer and Donald G. Mar. New York : Continuum, 2004. 601 p.

3. Chr. Dawson, and Glenn W. Olsen, *The Origins of the Western Tradition of Education*. [in:] *The Crisis of Western Education (The Works of Christopher Dawson)*, Catholic University of America Press, 1961, s. 3.

4. Friedman H. H. The Education Irony: When College Degrees Lead to Unemployment, Mindless Thinking, Debt, and Despair. *Academia Mental Health and Well-Being*. 2025. Vol. 2, no. 2. S. 1–10.

5. Matviichuk A. V. Axiological Culture and Value Intelligence. *Science in the modern world: innovations and challenges. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2025. Pp. 542–546.

6. Pelekh Y., Matviichuk A. Value intelligence as a means of installation of theoretical axiology in the modern social and cultural space and in education. *Studia z teorii wychowania*. 2024. № 2(47), TOM XV. Str. 173–188.

Алла ЗАЛУЖНА,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та культурології
Національного університету водного
господарства та природокористування

ЛЮДИНА ТА СВІТ У ФІЛОСОФСЬКІЙ РЕФЛЕКСІЇ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ

Екзистенціалізм, постаючи не лише як фундаментальний філософський напрям («філософія існування» чи «філософія кризи»), а й як багатогранний соціокультурний феномен, залишається однією з найвпливовіших течій сучасної думки. Особлива увага в його межах зосереджена на критичних аспектах людського буття, де історія не виступає гарантом морального прогресу, а класичний логоцентризм виявляється неспроможним осягнути глибинні шари людської природи. Раціональне пізнання, обмежене концептуальними межами, відступає перед живою екзистенцією, яка не піддається повній теоретизації.

Ключовою проблемою екзистенціальної філософії є обмеженість логіко-теоретичного інструментарію. Оскільки наукове знання тяжіє до уніфікації та узагальнення, воно нівелює унікальність конкретного суб'єкта та його духовний досвід. Розвиваючи цю ідею, С. К'єркегор наголошував, що глибинна дійсність вислизає від поняттєвих дефініцій: вона підлягає переживанню, проте не може бути трансформована в об'єктивоване інтрасуб'єктивне знання [2]. Водночас екзистенціалізм парадоксально поєднує антираціоналізм зі складним категоріальним апаратом. Відносини у системі «людина – світ» експлікуються через специфічні модуси буття, такі як «страх», «відчай», «турбота», «нудота», «абсурд» та «відчуження», що дозволяє глибше концептуалізувати межові стани людського існування. Така категорійна визначеність переживань індивіда впливає з розуміння самої екзистенції, яке унеможливує зведення їх до простого рівня почуттів, що відтворюють відповідний психологічний стан, оскільки, на думку

екзистенціалістів, ці почуття набувають онтологічної форми «буття-у-світі».

Широка варіативність екзистенційних концепцій та їхня трансформація в полярні світоглядні форми (зокрема, релігійний та атеїстичний екзистенціалізм) породжують дискусії щодо концептуальної цілісності цього напрямку. Як зазначає К. Райда, посилаючись на В. Кауфмана, екзистенціалізм доцільніше розглядати не як цілісну філософську систему, а як сукупність ідейних «повстань» проти класичної раціоналістичної традиції, що суттєво різняться між собою [1, с. 90]. Дійсно, історико-філософський аналіз засвідчує відсутність термінологічної та методологічної єдності: С. К'еркегор не ідентифікував себе як екзистенціаліста, у вченні М. Гайдеггера пріоритетною була фундаментальна онтологія, а К. Ясперс згодом змістив акценти на користь ідеї розуму. Попри гостру внутрішню полеміку та розбіжності в поглядах, мислителів об'єднують спільні підходи до інтерпретації екзистенції, а також єдині принципи аналізу категорій свободи, вибору й абсурду. Саме ця спільна проблемна площина дозволяє класифікувати їхні вчення як єдиний філософський напрям ХХ століття.

Генеалогія екзистенціального мислення значно передреє запровадженню С. К'еркегором терміна «екзистенція». Питання людського існування залишалися невід'ємною складовою філософського дискурсу впродовж усієї історії його розвитку, актуалізуючись у періоди соціокультурних зламів. Екзистенційна проблематика закорінена у повсякденному досвіді індивіда, сповненому внутрішніх суперечностей, емоційних потрясінь та духовних пошуків. Оскільки людське буття не обмежується репродуктивними процесами, а передбачає постійний акт вибору та трансцендування за межі буденності, спектр екзистенційних модусів – від любові й сорому до страху та смерті – є надзвичайно широким. Онтологізація цих станів притаманна філософській думці від античності до сучасності, знаходячи своє відображення у працях Конфуція, Сократа, Сенеки, Августина Аврелія та Б. Паскаля, яких М. Бердяєв обґрунтовано відносив до представників екзистенційного типу мислення.

А, відтак, у кожен історичну епоху з'являються мислителі, для яких антропологічна проблематика стає домінантою

філософських рефлексій. Їхні ідеї часто експлікують мотиви інфінітизму (співвідношення людини як скінченної істоти з категорією нескінченності, що було притаманне середньовічній парадигмі), гуманізму (акцентування на людській гідності, притаманне епосі Відродження) та трагізму (екзистенційна глибина філософії Б. Паскаля).

Таким чином, в основу екзистенціалізму як філософського напрямку покладався специфічний спосіб самоздійснення людини в епоху знищення її екзистенціальності, що проявилось у самому філософуванні; у використанні досить складного понятійно-категоріального виразу; у своєрідному ставленні до буття. Екзистенціальна рефлексія докорінно змінює вектор взаємодії людини та світу, переносячи акцент із об'єктивного пізнання на глибинне суб'єктивне переживання буття. Світ у даному контексті часто постає як чужий або абсурдний простір, де індивід змушений шукати власну автентичність. Людина в цій системі координат постає не статичним об'єктом, а динамічним проектом, який через акти свободи, вибору та відповідальності наповнює навколишній світ власними сенсами та створює унікальний ціннісний універсум.

Література

1. Райда К. Історико-філософські дослідження постекзистенціалістичного мислення. Київ : Український центр духовної культури, 1998. 216 с.
2. Райда К. Про інтерпретацію та визначення смислу філософії С. К'єркегора. Мультиверсум. 1999. № 4. С. 14-19.

Тетяна ТАРАСЕВИЧ,
доктор юридичних наук,
доцент, професор кафедри права
Хмельницького національного університету

ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ГАЛУЗІ БІОМЕДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема захисту прав людини в галузі біомедичних досліджень була актуальною навіть у давні часи, хоча тоді ці питання і не мали чіткого правового регулювання. Як слушно зауважує Б. Островська, «проведення біомедичних втручань у організм людини, а також наукових досліджень та клінічних випробувань становить складну біоетичну проблему, що стосується важливих аспектів захисту прав людини» [1, с. 273].

Сучасна теорія біоетики – це загальна основа для висвітлення і розв'язання низки етичних і правових проблем, таких як: 1) чи виправдана евтаназія або вбивство з милосердя, чи потребує вона правового забезпечення; 2) чи є у людей моральне право на охорону здоров'я і право на біоетичне благополуччя; 3) чи дозволено втягувати тварин в експерименти, що завдають їм серйозної шкоди, на благо людства; 4) чи існують обмеження для дослідження і редагування геному людини. Відповіді на ці та багато інших запитань залежать, серед іншого, від того, як ми бачимо природу і межі гідності людини / живих істот, як гідність працює в «руках» біотехнологій і нейротехнологій, чи існує потреба гарантувати особливими засобами гідність пацієнта тощо.

Посилення взаємозв'язку елементів моралізації (етизації) і соціалізації прав людини, що виникли під впливом науково-технічного прогресу в біотехнологіях, – це одна зі стійких тенденцій сьогодення. Обумовлена вона тим, що нові права людини пов'язуються здебільшого безпосередньо з людським організмом або спрямовані на захист людини як біологічної

істоти від викликів і загроз, які існують у сучасній цивілізації. Водночас є потреба в захисті духовно-морального світу людини та гарантованості її соціальної захищеності.

Як наслідок, з'являються науково обґрунтовані концепції нових прав людини, до змісту яких органічно входить етична складова. Нині права людини, що гарантують охорону людської сутності в єдності з етичним сегментом, можна умовно поділити на п'ять груп. Вони спрямовані на захист:

1) людського організму, тобто тіла людини як такого. Це соматичні та репродуктивні права, тобто права на смерть, тіло, органи, штучне запліднення, аборт, стерилізацію, зміну статі, гендерну або генетичну ідентичність, клонування, трансплантацію, захист від генетично модифікованих організмів тощо;

2) життя, здоров'я і потреб розвитку людини в умовах глобалізаційних викликів і загроз людській цивілізації (права на мир, безпеку, сталий розвиток, чисту воду, чисте повітря тощо);

3) духовно-морального світу людини (права на надію, щастя, самоідентифікацію тощо);

4) гідного життя людини (права на захист від бідності, соціальну допомогу, соціальну справедливість тощо);

5) персональної біологічної інформації про людину (право на біологічну конфіденційність та ін.).

Сучасні експерти звертають увагу на зв'язок біотехнологій з правами людини, яким властиве етико-соціальне наповнення [2; 3]. Найяскравіше ця кореляція простежується в групі прав, пов'язаних з людським організмом, тобто між біоправами.

Межі використання можливостей біотехнологій, що впливають на людський організм і здатні його змінювати або навіть трансформувати людське тіло, – важливий елемент у конструкції біоправа. Не менш важливими є моральний аспект і питання про відповідальність за порушення прав людини [4;]. Утвердження біоетичного підходу до численних правових проблем справило важливий вплив на прийняття національних та міжнародних правових актів, які регулюють правовідносини у сфері права людини на життя. У медичному науковому співтоваристві розробляються й обговорюються також принципи біоетики, які можна було б визнати універсальними [5]. Як такі

називають передусім повагу автономії особистості (її права на самовизначення) і прагнення до забезпечення блага пацієнта, що ґрунтується на фундаментальних демократичних конституційних цінностях, серед яких принципи свободи, гідності, солідарності, поваги автономії особистості, справедливості, орієнтації на благо (роби добро). Довгий час пріоритет у галузі розробки принципів біоетики належав США. Основні етичні принципи Європейської біоетики і біоправа [6], розроблені в рамках дослідницького проєкту Єврокомісії, – так звані «принципи Кемпа» (П. Кемп – координатор й автор концептуальних ідей) – як основоположні охоплюють автономію, гідність, цілісність і вразливість людської особистості. При цьому пріоритет моральних принципів і цінностей, що становлять основу так званого принципалістського підходу, визначає відмінність подальших шляхів розвитку біоетики в Європі й Америці.

Нині актуальність аналізованої теми пояснюється кількома причинами.

По-перше, незважаючи на активізацію зусиль щодо розробки міжнародно-правових актів з прав людини в галузі біомедичних досліджень, все ще є багато прогалин, які потрібно заповнити. Можливості застосування національного законодавства держав у цій сфері багато в чому обмежені. Тому використання уніфікованих і гармонізованих рекомендаційних міжнародно-правових норм про біомедичні дослідження, на які держави можуть спиратися при розробці національного законодавства, є оптимальним на сьогодні та найбільш ефективним способом узгодження національного законодавства з нормами міжнародного права.

По-друге, важливо постійно вдосконалювати юридичні механізми захисту прав людини в галузі біомедичних досліджень, процедури проведення таких досліджень. Потрібно розв'язати проблему заборони деяких видів біомедичних досліджень.

По-третє, незважаючи на досить високий рівень правової регламентації, особливо в іноземних державах, рівень порушень у цій галузі і надалі є значним. Основними деліквентами є транснаціональні корпорації, які часто порушують чинні правові

норми для досягнення позитивного результату клінічних випробувань лікарських засобів.

По-четверте, державам, що розвиваються, необхідне законодавство про біомедичні дослідження, яке відповідало б чинним на міжнародному рівні правилам. Це дозволило б знизити кількість порушень з боку представників розвинених країн, які проводять клінічні випробування в країнах, що розвиваються.

По-п'яте, незважаючи на те, що в Україні діє законодавство про біомедичні дослідження, багато юридичних питань досі не вирішено. Тому потрібно й надалі вдосконалювати законодавство з урахуванням міжнародного права.

В Україні нові конституційні засади, закріплені в Конституції України, а саме забезпечення здоров'я громадян, збереження традиційних сімейних цінностей, охорони навколишнього середовища, доступності соціального середовища для інвалідів, національно-культурної ідентичності, соціальної солідарності, пріоритету інтересів дітей і молоді та низка інших, є важливими елементами біоюриспруденції, що формується.

Окрім досягнень біомедицини і медичних технологій, що провокують появу нових прав з групи соматичних, чинником, який їх легалізує, часто стає переосмислення ставлення до тих питань, які хвилюють суспільство, зокрема наркотичних засобів та їх вживання, а також допомоги безнадійно хворим, коли вони йдуть із життя. Еволюція правосвідомості і переосмислення ціннісних позицій щодо цих питань уможливили формалізацію в праві деяких країн низки соматичних прав. Чи означає це, що подібна тенденція повинна невідворотно привести до розширення переліку країн, які законодавчо закріплюють соматичні права? Видається, що ні, оскільки правова дійсність унікальна і набір соматичних прав у разі їх визнання, в принципі, спрямований на суспільні запити в кожній країні, а отже, тільки зрушення у зміні правосвідомості соціуму здатні привнести зміни в позитивне право, зокрема і щодо соматичних прав.

Література

1. Островська Б. В. Міжнародно-правове регулювання права людини на життя в контексті біоетики: монографія. Київ : Логос, 2019. 604 с.
2. Cassagne J. C. Los nuevos derechos y garantías. *Revista de Investigações Constitucionais*. 2016. Vol. 3 (1). P. 59–108.
3. Nordberg A., Minssen T., Holm S., Horst M., Mortensen K. and Møller B. L. Cutting edges and weaving threads in the gene editing (Я)evolution: reconciling scientific progress with legal, ethical, and social concerns. *Journal of Law and the Biosciences*. 2018. Vol. 5 (1). P. 35–83.
4. Orts E. W., Anton D. K. and Shelton D. Human Rights, the Environment, and Corporate Accountability. *Environmental Protection and Human Rights*. 2017. P. 863–976.
5. Vasak K. Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights. *The UNESCO Courier: a window open on the world*. Paris, November 1977. P. 28–29. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000048063> (viewed on 26.03.2023).
6. Basic ethical principles in european bioethics and biolaw / ed.: J. D. Reindtorff, P. Kemp. Vol. I: Autonomy, dignity, integrity and vulnerability. 428 p.; Vol. II: Partners' research. 372 p. Barselona, 2000

Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних
дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ДЕМОГРАФІЧНА СКЛАДОВА СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Демографічна ситуація представляє певний стан чисельності населення країни, її статево-вікову та територіальну структуру, які визначаються динамікою народжуваності, смертності, міграції та процесів урбанізації. Демографічний розвиток і демографічна ситуація у країнах світу відрізняється у відмінності у векторах і нерівномірністю у динаміці їх змін. Це означає, що в одних країнах населення збільшується за різними темпами, а в інших проявляється тенденція до зменшення населення – відбувається депопуляція також різними темпами [1, 2].

Так чи інакше, демографічна ситуація в кожній країні знаходиться у фокусі державної демографічної політики, яка є одночасно і фактором, і складовим елементом соціального, економічного та культурно-гуманітарного розвитку суспільства та відповідних напрямів роботи політичної системи суспільства (держави, політичних партій та громадських організацій) [3, с. 103-104].

Україна відноситься до країн зі стійким процесом депопуляції починаючи з перших років набуття незалежності. Це, в першу чергу, відбувалось під впливом високого рівня смертності, низького рівня народжуваності та високого рівня еміграції [1]. Війна у дуже значній мірі посилила процес депопуляції в Україні через включення додаткових деструктивних факторів – зростання рівня смертності та інвалідності (воєнні втрати військових та мирного населення), зростання вимушеної зовнішньої міграції і внутрішніх

переміщень, подальшого зниження рівня благополуччя, здоров'я і, як наслідок – ще більшого падіння народжуваності до критично низького показника коли сумарний коефіцієнт народжуваності став «0,9» (менше 1 дитини на жінку репродуктивного віку) [4, 5, 6].

За офіційними даними у 2024 році населення України складало від 28 до 31 млн. людей (на підконтрольній Україні території) [7]. Зауважимо, що в сучасних умовах статистичні дані щодо населення нашої країни є приблизними, оскільки його обрахування потребує проведення загального перепису населення, який відкладається багато років в силу різних факторів, зокрема, за умов війни та воєнного стану.

Останній повноцінний перепис населення проводився у 2001 році. За його результатами населення країни склало 48,5 млн. осіб, що означало його скорочення на 3,8 млн. людей у порівнянні з 1991 роком (51,9 млн. на початку незалежності України) [8]. Демографи вказують на те, що скорочення населення почалося з 1993 року у наслідок економічної кризи перехідного періоду. Станом на початок 2020 року за даними електронного перепису, проведеного Кабінетом Міністрів України Д. Дубілета населення України склало 37,3 млн. осіб [8]. У результаті, за 30 років (з 1991 року по 2020 рік) населення України скоротилось приблизно на 14,6 млн. осіб, а за час війни з 2022 року – ще на 6-9 млн. осіб. Отже, станом на 2025 рік Україна за роки незалежності має скорочення населення на мінімум на 21 млн., що вказує не просто на зростання темпів депопуляції – Україна зайшла у стан демографічної кризи. З висновків деяких фахівців, це загрожує нації демографічною катастрофою навіть після завершення війни [4, 5].

Катастрофічне зменшення населення робить демографічну політику одним із стратегічних напрямів державної політики на рівні національної безпеки України, коли держава повинна сконцентрувати максимальну увагу навколо процесів збереження та відновлення людського капіталу країни. У такому аспекті потребує якісної реінституціоналізації та інституціонального оновлення сімейна політика, інтегрує в собі соціальний, економічний та гуманітарний напрями державної політики. У свою чергу, економічна і соціальна політика мають великий вплив

на міграційну ситуацію в країні, оскільки рівень і якість життя людей, їх соціальна захищеність і безпека визначають міграційні настрої людей - бажання залишатись в рідній країні або переїхати в іншу країну з кращими умовами для проживання. Отже, в умовах війни та повоєнного відновлення питання соціальної і, зокрема демографічної, резильєнтності (стійкості, адаптації та подолання викликів) набувають особливої важливості для подальшого розвитку українського суспільства [3, с. 129].

Важливо зауважити, що сім'я як інститут суспільства виконує важливі спеціальні соціальні функції – репродуктивну (дітонародження), соціалізації (виховання дітей), догляду за дітьми, інвалідами, людьми похилого віку та підтримки життєдіяльності, здоров'я й благополуччя всіх членів родини. Іншими словами, життя людей починається, проходить і завершується у родинному середовищі, його якість в основній мірі визначається благополуччям родини, що робить інститут сім'ї одним з базових у процесах відновлення, збереження та розвитку людського капіталу [9, с. 7-8]. Можна стверджувати, що за сім'єю залишаються найбільш відповідальні, не уніфіковані функції соціокультурного «творення» індивіда – передача культурних і традиційних цінностей, особливостей ментальності, формування найбільш індивідуальних рис особистості. Сім'я залишається осередком формування основ фізичного і інтелектуального потенціалу людини, у ній закладається фундамент повноцінного фізичного, духовного, інтелектуального розвитку особистості [9, с.10]. При цьому, в умовах багатомірного та динамічного сучасного соціального середовища значно ускладнюються і структура, і функціонування сім'ї, а також збільшується коло викликів і негативних факторів для родинних відносин.

Щодо української сім'ї, то сучасна війна продукує нові численні проблеми, які знижують ефективність виконання її функцій. Це має такі прояви:

- зменшення шлюбного і репродуктивного потенціалу країни, падіння рівня народжуваності;
- деформація сімейної структури – збільшення неповних і розірваних сімей та зростання рівня розлучень через тривалу

розлуку подружжя в умовах масової мобілізації та інтенсивної вимушеної міграції;

– збільшення чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– зростання рівня бідності серед українських сімей, насамперед сімей з дітьми в наслідок вимушеної внутрішньої міграції, падіння економічного розвитку, подорожчання життя тощо [3, с.101-102].

Науковці Інституту демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України наголошують на необхідності розробки та реалізації низки державних довготривалих заходів у сферах сімейної та міграційної політики, спрямованих на досягнення стану демографічної резильєнтності [3, с. 129].

В першу чергу, демографічна криза в Україні може бути подолана шляхом розв'язання тих проблем, які виступають основними причинами її сучасного загострення. Найважливішою з них є необхідність у завершенні гарячої фази війни і переходу до повоєнного відновлення суспільства, оскільки людські воєнні втрати стали однією з основних складових процесу депопуляції в Україні. Війна також посилює міграційний відтік людей з країни з ризиком неповернення людей після війни. Поряд з цим, війна вкрай негативно впливає на стан здоров'я населення, зокрема на репродуктивне здоров'я і можливості народжувати дітей, виховувати їх у благополучних умовах.

Звідси, другим напрямом національної політики у сфері демографії виступає посилення уваги держави до сімейної політики – підтримки сімей з дітьми, покращення рівня репродуктивного здоров'я та репродуктивної мотивації молодих майбутніх батьків. В Україні практично були відсутні спеціальні державні органи, які мали опікуватись проблемами сімейної політики, що у принципі означає процес деінституціоналізації сімейної політики. Це стосується Верховної Ради України, у якій проблеми захисту сімей з дітьми, материнства і дітей розпорошені між різними Комітетами і не існує профільного Комітету чи підкомітету, який би спеціально, системно і комплексно займався вирішенням проблем сімейної політики. До середини 2025 року це стосувалось і виконавчої влади – у Міністерстві соціальної політики України не було спеціального

структурного підрозділу з сімейної політики. У цьому напрямі відбувались певні позитивні зрушення, оскільки Міністерство соціальної політики України було перейменовано у Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України у 2025 році, що обумовлює активацію державної сімейної політики та розширення національних програм підтримки сімей, батьківства та дитинства [10]. Так, за програмою «ЄМалятко» до 1 січня 2025 року допомога при народженні дитини становила 41,3 тис. грн. (уточнення: 41 280 грн: 10 320 грн виплачувалась одноразово, решта суми – по 860 грн щомісячно протягом трьох років) У рамках програми «ЄМалятко» діяла програма: «Пакунок Малюка», допомоги багатодітним сім'ям [10, 11].

Позитивним кроком з боку держави можна вважати прийняття у листопаді 2025 року нового Закону, який 1 січня 2026 року передбачає підвищення одноразової грошової виплати при народженні дитини і вводить низку додаткових виплат [12]. Наразі, допомога при народженні стає більшою майже на 9 тисяч гривень і досягає 50 тис. грн.. Закон гарантує батькам дітей, яким на момент вступу нового Закону у силу ще не виповнився рік отримати допомогу по догляду за дитиною у формі щомісячної виплату у розмірі 7 тисяч гривень (для сімей, які виховують дитину з інвалідністю – 10500 гривень). Крім того, батьки дітей, яким уже виповнився рік і які вийшли на роботу в режимі повного робочого дня, мають право на отримання щомісячної допомоги у розмірі 8 тисяч гривень у рамках програми «ЄЯсла». Ця програма спрямована на підтримку працюючих батьків з маленькими дітьми, коли допомога може бути використана на послуги догляду, приватні садочки, оплату харчування у комунальних садочках, гуртки, оплату няні. Враховуючи наростання економічної і соціальної кризи, соціальний захист сімей з дітьми має і подальше посилюватись кратно і ставати більш диверсифікованим (різноманітним), локалізованим і персоналізованим.

Отже, демографічна ситуація в будь-якій країні визначається великою сукупністю факторів сімейного, шлюбно-репродуктивного, соціально-економічного, міграційного та культурно-ціннісного характеру. Україна за умов війни переживає глибоку демографічну кризу, що виявляється у падінні

народжуваності, високій смертності та міграції і вимагає швидких і складних політичних рішень на державному рівні. Демографічна складова ефективної сімейної політики представляє комплекс заходів, спрямованих на подолання демографічної кризи (низька народжуваність, висока смертність, міграційні відтоки) шляхом підтримки сім'ї, стимулювання народжуваності та створення оптимальних умов для повноцінного життя, включаючи пільги, покращення економічної ситуації, підтримку батьківства (не лише материнства) та молоді для створення сімей, а також зменшення рівня смертності та збільшення тривалості активного довголіття на основі покращення здоров'я українських родин.

Майбутнє українського суспільства у великій мірі визначається як стійкістю, людей, сімей, територіальних громад, солідарністю та взаємодопомогою між ними, так і ефективністю політики держави у всіх сферах життя, реалізації нею людиноцентричного принципу в сфері організації та управління суспільством в умовах воєнних викликів та повоєнного відновлення. Це у першу чергу і принципово стосується соціально-економічної, демографічної, сімейної і міграційної політики української держави.

Література

1. Грішнова О. А., Харазішвілі Ю. М. Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 2 (36). С.65-80. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/36/5.pdf>
2. Ensuring Rights and Choices amid Demographic Change Regional report on the implementation of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development in the UNECE Region. URL: https://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2023-10-17_icpd30_report_a4_v5.pdf
3. Інструменти забезпечення резильєнтності українського суспільства : монографія / за ред. Е. М. Лібанової ; авт. колектив. Харків : ФОП Лібуркіна Л.М., 2025. 372 с. URL: <https://www.demography.org.ua/wp-content/uploads/2025/09/.pdf>
4. Україна потрапила в «ідеальний шторм» демографічної кризи, яку формують низька народжуваність, зростаюча смертність та

- загроза додаткових хвиль еміграції. УНІАН. 14.03.25. URL : <https://www.unian.ua/society/skilki-lyudey-v-ukrajini-demografichna-situaciya-bude-pogirshuvatisya-12945660.html>
5. Черновол К. У нас демографічна катастрофа, щороку помирають 250-300 тисяч людей. УНІАН. 04.02.2025. URL: <https://www.unian.ua/society/u-nas-demografichna-katastrofa-zhinkam-dovedetsya-narodzhuвати-po-5-7-ditey-ekspert-12906153.html>
6. Виїзд чоловіків 18-22 років - це втрата демографічного потенціалу. Інтерв'ю «RFI Українською» українського демографа, заступника директора з наукової роботи Інституту демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України, доктора економічних наук, старшого наукового співробітника, член-кореспондента НАН України О. Гладуна від 05.09.2025. URL: <https://www.demography.org.ua/%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bd%d0%b8/>
7. Стратегія демографічного розвитку України до 2040 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#n12>
8. Електронний перепис. Уряд назвав кількість населення в Україні (інфографіка). Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/01/23/40515723/>
9. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. Київ : ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Family-ukr-WEB_cору.pdf
10. Батьки, які поєднують роботу з вихованням дитини від року, вже можуть оформити «ЄЯсла»: брифінг Першої заступниці Міністра соціальної політики, сім'ї та єдності України Людмили Шемелинець 19 січня 2026 року. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/batky-yaki-poyednuvut-robotu-z-vykhovannyam-dytyny-vid-roku-vzhe-mozhut-oformyty-yeyasla>

11. «Малюнок». Дія. Цифрова держава. Онлайн-сервіс державних послуг. URL: <https://diia.gov.ua/life-situations/yemalyatko>

12. Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю : Закон України 4681-IX від 05.11.2025. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4681-20#Text>

Володимир СУПРУН,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри журналістики та українознавства
Національного університету водного господарства та
природокористування

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІЖМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вища освіта в Україні та світі стає свого роду маркером не стільки професійних умінь та навичок, скільки високої культури особистості, ерудиції й охопності гуманітарних знань, можливості їх аналізувати й зіставляти. Тому сучасний стан розвитку вищої освіти характеризується зростанням ролі міжмовної комунікації як базового компонента професійної та соціокультурної діяльності майбутніх фахівців. Євроінтеграційні процеси, інтернаціоналізація освітнього простору, цифровізація та академічна мобільність студентів детермінують потребу в удосконаленні дидактичних підходів до формування здатності майбутніх фахівців ефективно спілкуватися кількома мовами. Міжмовна комунікація у вищій школі виходить за межі традиційного вивчення мови й постає як інтегрований, міждисциплінарний феномен, що охоплює лінгвістичні, літературознавчі, історичні, культурологічні, філософські та професійно спрямовані знання.

Міжмовна комунікація у системі вищої освіти розглядається як здатність суб'єкта орієнтуватися у двох і більше мовах відповідно до комунікативної ситуації та професійних вимог, що включає мовленнєві вміння, когнітивні механізми лінгвістичного аналізу та інтерпретації інформації, соціокультурну обізнаність, необхідну для уникнення міжкультурних бар'єрів, прагматичну компетентність, тобто здатність адекватно добирати мовні засоби відповідно до контексту ситуації.

Звідси міжмовна комунікація все частіше постає як інтегрована професійно-комунікативна компетентність, що формується не лише в парадигмі мовних дисциплін, а й у процесі міждисциплінарної взаємодії, проєктної діяльності, роботи з цифровими ресурсами та оригінальними джерелами.

Ефективне формування міжмовної комунікації передбачає створення умов, за яких студенти мають використовувати різні мови в реальних або наближених до реальних ситуаціях. Мовні завдання повинні бути орієнтовані на досягнення конкретних цілей: проєктної діяльності, ведення дискусії чи полеміки, аналізу того чи іншого практичного кейсу тощо. Тому формування міжмовної комунікації зумовлює інтеграцію знань з педагогіки, філології, психології, соціології, філософії, культурології. Залучення спеціального контексту сприяє застосуванню мовних умінь у фахових ситуаціях майбутньої професії.

Будь-яка мовна взаємодія передбачає культурну обумовленість. Тому навчання має враховувати цивілізовані моделі поведінки, особливості вербальної та невербальної взаємодії, норми мовного етикету.

Умовою формування міжмовної комунікації є створення мультилінгвального освітнього середовища, яке передбачає використання різних мов у навчальній діяльності: викладання дисциплін рідною та іноземною мовами, роботу з автентичними текстами, участь у міжнародних онлайн-курсах, створення двомовних проєктів. Це сприяє невимушеному засвоєнню навичок мовного адаптування. Процес формування міжмовної комунікації інтенсифікується завдяки використанню передовсім цифрових технологій: онлайн-платформ, електронних словників, мовних корпусів, автоматизованих тренажерів тощо. Важливою є не заміна мовної діяльності цифровими засобами, а їхнє дидактичне використання.

Разом з тим, соціокультурна компетентність є необхідною умовою міжмовної взаємодії. Формування міжмовної комунікації включає національно-ментальне самопізнання та розвиток здатності до адекватного сприймання різних культурних кодів.

Отож, формування міжмовної комунікації у здобувачів вищої освіти є багатовимірним дидактичним процесом, який поєднує лінгвістичні, культурні, літературознавчі, філософські, історичні та професійно орієнтовані конституенти. Ефективність цього процесу залежить від створення відповідного освітнього середовища, впровадження інтерактивних методів, цифрових технологій, розвитку вмотивованості студентів і професійної компетентності викладача. Врахування зазначених дидактичних аспектів сприяє формуванню конкурентоздатних фахівців, здатних до ефективної мовної комунікації, обумовленої контекстом і потребами ринку праці.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Львів : ПАІС, 2004. 342 с.
2. Білик Н. Л. Міжкультурна комунікація в системі професійної підготовки студентів. Київ : Знання, 2018. 233 с.

Майя ДЗЮБА,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
журналістики та українознавства
Національного університету
водного господарства та природокористування

ТУРИСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ОБРАЗУ РІВНЕНЩИНИ

Потреба посилення впізнаваності регіону й формування його образу сьогодні є беззаперечною та очевидною. У сучасному світі не лише компанії, товари та послуги конкурують між собою за споживачів – у цьому змаганні беруть активну участь міста та регіони: кожна територія бореться за інвестиції, фінансування, туристів, професійні кадри тощо.

У зв'язку з цим усе гостріше постає питання побудови ефективної комунікації з цільовими аудиторіями. Саме позитивний образ сприяє залученню уваги до регіону, дає змогу ефективніше лобювати його інтереси, покращувати інвестиційний клімат, отримувати додаткові ресурси для розвитку.

Використання медіа при створенні індивідуального образу регіону уможливорює досягнення інформаційної його переваги, допомагає презентації регіону в єдиному інформаційному просторі та покращенню в очах громадськості.

На важливості регіонального образу/іміджу наголошується в Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі: «Забезпечення ефективної популяризації України у світі потребує здійснення комплексних заходів з формування іміджу України, зокрема окремих її регіонів» [1].

Образ регіону, що транслюється медіа, тісно пов'язаний з регіональною політикою та типами проблем, властивим цьому регіонові. Медіа – найсильніша структура, здатна до формування образу регіону, яка задає загальне тло поданої інформації та її сприйняття: підвищує політичну культуру, інформує про події на

світовому ринку, служить для взаємного інформування влади та населення, знімає соціальну напруженість, повідомляє про виконану роботу.

Аналіз результатів моніторингу регіональних і всеукраїнських медіа дає змогу виділити вісім найчастотніших компонентів, притаманних образу Рівненській області: громадсько-політичний, економічний, соціальний, культурно-історичний, туристичний, науково-освітній, спортивний, валеоекологічний.

Туристичний компонент образу регіону представлений 10,74% від усієї інформації про Рівненську область з нашої вибірки, що свідчить про актуальність цієї теми для медіа. Туристична галузь є однією з пріоритетних у «Стратегії розвитку Рівненської області до 2027 року», яка передбачає промоцію регіону через активізацію спортивного, подієвого, історичного та гастрономічного туризму. Рівненська обласна державна адміністрація прийняла «Програму розвитку туризму в Рівненській області на 2024/2026 роки» [<https://ror.gov.ua/upload/content/2024/February/3wcGzi8F.pdf>], у регіоні реалізовується багато серйозних проєктів (напр., стратегія розвитку туризму Зеленого шляху «Медове коло» – https://ror.gov.ua/upload/documents/938.%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%BE%0%B2%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE-7-min_compressed.pdf, туристичний хаб), орієнтованих на розвиток туризму з метою диверсифікації економіки регіону.

Визначальними у розвитку туризму на території Рівненщини численні пам'ятки природи, архітектури, культури та унікальні природні об'єкти, аналогів яких немає в інших регіонах. Так, до карти туристичних магнітів України, яку опублікувало Державне агентство розвитку туризму в Україні увійшло вісім об'єктів: Базальтові стовпи, Клевань (тунель кохання), Національний історико-меморіальний заповідник «Поле берестецької битви», Тараканівський форт, Дубенський замок, Рівненський обласний краєзнавчий музей, Острозький замок, Нобельський національний природний парк (ITV MEDIA GROUP, 17 вересня 2023).

Над напрямками розвитку туристичної галузі в регіоні працюють представники обласної виконавчої та законодавчої влади. Наприклад, заступник голови Рівненської обласної державної адміністрації Сергій Гемберг так характеризує перспективи розвитку цього сектора економіки в інтерв'ю Туристичному порталу «Зручно Тревел»: Туризм – один із пріоритетних напрямків роботи для керівництва Рівненської області останні 4-5 років. ... Крім того ми все більше переконуємося в тому, що туризм – найкращий інструмент в промоції регіону. Тобто нашу культурну спадщину, туристичні об'єкти – Тараканівський форт, Тунель кохання, Острог, Дубенський замок – є кращими візитками для позитивної промоції області

(<https://zruchno.travel/Publications/Entry/4999?lang=ua>).

За даними контент-аналізу у всеукраїнських медіа найбільше представлений саме туристичний образ Рівненщини. Авторитетні всеукраїнські медіа пишуть про активні дії місцевої влади щодо розвитку туризму в регіоні: У Рівненській області створили колекційну туристичну квест-гру під назвою На власні очі з авторськими марками-малюнками. Мета проєкту – розкрити унікальний туристичний потенціал області, стимулювати розвиток внутрішнього туризму, зацікавити різні вікові групи, а особливо молодь, на власні очі побачити дива, створені природою і людьми, звернути увагу на їхній стан та заохотити до збереження, а також залучити якомога більшу кількість туристів до участі в колекційній грі через роботу з навчальними закладами та туристичними фірмами, використовуючи соціальні мережі й інші інформаційні ресурси (Газета «День», 23 березня, 2018).

У всеукраїнських виданнях читаємо й про те, що Рівненщина має досить вигідні позиції в туристичній сфері: Полісся має туристичний потенціал не менший, ніж західноукраїнський чи кримський... Тут і середньовічні храми, і –для шанувальників доісторичної давнини – стоянки кам'яної доби, де відбуваються розкопки, і місця, пов'язані із княжими родами Русі, і осередки діяльності ОУН-УПА. (Український тиждень, 7 жовтня 2012 р.) І про враження від туристичного потенціалу міста порівняно з іншими населеними пунктами: У дев'ятому класі я вперше побачила пам'ятник Леніну. У Херсоні.

Мені стало смішно – я не знала, що такі пам'ятники досі існують. У Рівному Леніна я у свідомому віці не застала, його демонтували у 1991-му. І я собі думала, що так зробили скрізь. На місці колишнього рівненського Леніна встановили Шевченка... Найдовша зупинка – звісно, Базар, і можна роздивитись органний зал, або колишній костел святого Антонія. Красивий, неоготичний, теж колись мав два шпилі, як тролейбус роги, але їх так і не відновили (Газета «Український тиждень», 20 грудня 2016 р).

Для уявлення образу старого костелу використано порівняння й протиставлення – мав два шпилі, як тролейбус роги але їх так і не відновили. Дискурс місцевих медіа створює перспективи туристично-оздоровчого напрямку в регіоні: нові можливості для розвитку медичного туризму відкрилися на Рівненщині після досліджень одного з місцевих родовищ із лікувальними торф'яними грязями. «Грязі торфового родовища «Вичавка» у Демидівському районі мають цілющу силу. Висновки Українського науково-дослідного інституту медичної реабілітації та курортології МОЗ України підтвердили – їх можна використовувати для лікування хвороб опорно-рухового апарату, нервової системи та кровообігу, органів дихання, шкіри. Використовувати торфові грязі родовища «Вичавка» в лікувальних цілях планує дитячий санаторій «Хрінники» (Газета «Сім днів», 13 травня 2020 року).

Отже, Рівненська область представлена в медіа як край цікавих туристичних маршрутів, ще до кінця не освоєний туристами регіон, що має у плані розвитку цього сектору економіки хороші перспективи. Трансляція туристичного субіміджу здійснюється за допомогою тактики інформування, самопрезентації, звернення до статистичних даних.

Література

1. Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 383-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/383-2017-%D1%80#Text>)

Оксана САРНАВСЬКА,
кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії та культурології
Національного університету водного господарства та
природокористування

ФІЛОСОФІЯ ЗМІН У ЧАСИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У сучасних умовах радикальної турбулентності, що характеризується війною та одночасним посиленням глобальних ризиків, інформаційною перенасиченістю та прискоренням соціальних трансформацій, особливої актуальності набуває проблема осмислення феномену змін та вироблення інтелектуальних стратегій адаптації до ситуацій невизначеності. Зміни, що виникають у суспільстві, культурі й особистісному вимірі, дедалі частіше сприймаються не як поодинокі події, а як фундаментальна характеристика буття модерної та постмодерної епохи, у межах якої людина змушена постійно переглядати власні орієнтири та моделі поведінки. Як свідчить філософський дискурс ХХ–ХХІ століть, саме *невизначеність* стає онтологічною умовою людського існування, що вимагає нових форм рефлексії та практик життєвої стійкості.

У цьому контексті значущими постають ідеї представників екзистенційної філософії, зокрема А. Камю, який наголошував, що попри «розпал хаосу та руйнацій» людство все ж здатне зберігати внутрішній стрижень – любов, солідарність та відповідальність [1]. Філософська теза про необхідність віднайдення сенсу всупереч абсурдності світу стає не лише екзистенційним орієнтиром, а й методологічним підґрунтям для аналізу соціальних змін, які зумовлюють необхідність переосмислення моральних засад, механізмів адаптації та моделей саморегуляції.

Аналогічні ідеї віднаходимо й у поглядах сучасних теоретиків складності, що підкреслюють нелінійний характер суспільних процесів. Так, Е. Морен стверджує, що реальність постає «мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних процесів, у яких зміни є нормою, а не винятком» [2]. Це означає, що

традиційні раціоналістичні схеми передбачення та контролю дедалі менше відповідають динаміці сьогодення, а отже, потребують розширення через нові парадигми – системного мислення, адаптивного управління та контекстуальної етики.

Проблематика змін у часи невизначеності також корелює з ідеями представників постструктуралізму, які наголошують на відкритості смислів і багатоваріантності інтерпретацій. Зокрема, Ж. Дерріда вказував на те, що будь-яка система значень є «нестабільною та схильною до деконструкції» [3], що метафорично описує сучасні соціальні процеси: постійне переосмислення норм, цінностей та ідентичностей у контексті прискорених змін. Таким чином, філософія змін набуває міждисциплінарного характеру, оскільки включає не лише онтологічні та етичні аспекти, а й епістемологічні підходи, пов'язані з інтерпретацією складних систем.

Водночас, філософське осмислення невизначеності не обмежується діагностикою кризи чи нестабільності, навпаки, воно орієнтоване на вироблення нової суб'єктності – гнучкої, здатної до рефлексії та відкритої до трансформацій. У цьому сенсі концепція «антикрихкості» Н. Талеба, яка пропонує бачення систем, що не лише витримують удари хаосу, але й зміцнюються завдяки йому, становить вагомий інтелектуальний ресурс для розуміння можливостей адаптивного зростання [4]. Фактично, йдеться про формування нової поведінкової та ціннісної парадигми, що розглядає непередбачуваність не як загрозу, а як потенціал розвитку.

Таким чином, осмислення феномену змін у ситуаціях невизначеності є ключовим завданням сучасної філософії, що прагне визначити нові форми людської стійкості та мислення в епоху глобальної турбулентності. Розмаїття підходів – від екзистенціалізму до теорій складності й антикрихкості – демонструє, що невизначеність перестала бути випадковим або маргінальним фактором і перетворилася на фундаментальний принцип соціального буття, саме тому філософське осягнення змін дає змогу не лише аналізувати сучасні процеси, а й формувати стратегічні моделі поведінки, спрямовані на розвиток, інновації та збереження людяності в умовах нестабільності.

Література

1. Камю А. Бунтівна людина. Париж : Gallimard, 2012.
2. Morin E. Complexity and Education. London : Springer, 2008.
3. Derrida J. Of Grammatology. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1976.
4. Taleb N. N. Antifragile: Things That Gain from Disorder. New York : Random House, 2012.

Стефанія УКРАЇНЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін Рівненського
інституту
Київського університету права НАН України

ІНШИЙ: ВІД ГАРАНТА РЕАЛЬНОСТІ ДО ЖЕРТВИ ЦИФРОВОЇ ПРОЗОРОСТІ

Сучасна соціокультурна реальність перебуває у стані «плинної модерності», де звичні урбаністичні та соціальні проекти втрачають свою розумну поміркованість, а історія прогресу стає хронікою поступового розчинення суб'єкта. Ми спостерігаємо не просто технологічний прогрес, а ерозію антропокультурних кодів – базових структур, що визначали людину як цілісну особистість. Цифрова ідентичність, яка постає на зміну класичній, стає фокусом глобальної кризи гуманізму. В основі цієї кризи лежить радикальна зміна статусу Іншого, який із гаранта реальності перетворюється на безликий елемент інтерфейсу.

Суб'єкт більше не живе у світі речей – він існує у світі дзеркал, що відбивають порожнечу. Зазнаючи постійних трансформацій шляхом використання інформаційно-комунікативних технологій, суспільство породжує його новий тип – цифрову або віртуальну ідентичність, якою замикається уся сукупність кризових явищ.

Зауважимо, що класична філософська традиція від Декарта до Гуссерля стверджувала, що самосвідомість неможлива в ізоляції і щоб зрозуміти, «хто я», мені потрібне визнання іншої самосвідомості (Гегель), бо в Іншому (Alter Ego) – єдиний захист від пастки соліпсизму, позаяк світ стає об'єктивним лише тоді, коли він є «спільним світом» (Lebenswelt) (Е. Гуссерль). Відповідно до такої моделі, інший – це не об'єкт, а суб'єкт, чие тіло я сприймаю за аналогією до свого власного, що передбачає

фізичну присутність, у контексті якої «Обличчя Іншого» (Е. Левінас) є тим, що неможливо оцифрувати чи привласнити, воно є заклик до людяності, живою етичною межею, що вимагає відповідальності.

Еволюціонувавши від класичної інтерсуб'єктивності (Е.Гуссерль, М.Бубер, Е.Левінас) до віртуальної «телепсутності», концепт Іншого у сучасній деонтологізованій реальності постає як семіотичний знак або функція. Деонтологізація як відрив знака від його реального змісту призводить до заміни справжнього буття «сценованими враженнями» та «суспільством видовищ», внаслідок чого реальність перестає бути об'єктивною даністю і стає конструктом масмедіа. Ж. Бодрійяр описував це як стан гіперреальності, де копія стає важливішою за оригінал. У цьому просторі Інший трансформується у власний симулякр. Суб'єкт в мережі – це вже не тіло, а набір знаків: текстів, зображень, аватарів. «Місце матеріальних речей буття та ідеалів заступила нова семіотика світу, новий спосіб висловлювання. Промисловість і ринок, мистецтво і наука – усі сфери виробництва тепер створюють винятково символічні цінності, точніше, знаки. Процес симуляції зайшов так далеко, що загубилась фундаментальна різниця поміж наявним і фантазіями» [3, с.77], – констатує Б. Марков. Згідно з Ж. Деррідою, суб'єкт став «номадом», вічним мандрівником без дому, чия ідентичність «шизоїдно» розпорошена між різними ролями, а його стосунки з Іншим втратили осілість і глибину. Гі Дебор доповнює це образом «Суспільства видовищ», у якому світ став суцільним Діснейлендом, де люди – лише актори в масках-іміджах, що продаються на ринку. Якщо раніше вони хоча б якоюсь мірою намагалися розповісти свою історію, то тепер лише генерують інформацію, яка у Бьон-Чхоль Хана є антиподом наративу (розповіді), позаяк наратив творить сенс і потребує тиші, а інформація викликає шум і вимагає швидкості. Втративши свободу, суб'єкт перейшов від «суспільства таємниці» до «суспільства прозорості», що вимагає бути повністю оцифрованим, виставленим на вітрину. Така цифрова експлуатація підриває основи глибинної ідентичності. У цьому контексті навіть творчість перетворюється на гонитву за схваленням Великого Іншого, де лайки та дизлайки стали новою

теологією, згідно з якою успіх визначає право на існування. У цій системі Інший потрібен лише як глядач мого власного перформансу. Відтак буберівська модель діалогу «Я - Ти» деградує до моделі «Я - Воно», де Інший є лише інструментом для підтвердження мого его через індикатори схвалення.

І якщо у постмодерністських візіях Інший так чи інакше, але все ж фігурує, то уже Бьон-Чхоль Хан у своїх працях вказує на його вигнання, зазначаючи, що цифрова прозорість та алгоритмічна логіка «подібного» знищують саму можливість зустрічі з Іншим як з радикальною інакшістю, залишаючи людину наодинці з нескінченною тиранією самоті. Таке вигнання зумовлене й тим, що в суспільстві тотальної самопрезентації Інший перестає бути етичним викликом або «Обличчям», а перетворюється на об'єкт споживання, товар або джерело лайків. В умовах тотальної прозорості цифрового світу зникає дистанція та таємниця, необхідні для існування Іншого, що, зрештою, веде до «агонії Еросу» та неможливості справжньої комунікації, позаяк алгоритми соціальних мереж підбирають лише те, що нам подобається, стираючи радикальну інакшість Іншого. Ми опиняємося в «печері ехо», де замість Іншого бачимо лише нескінченні віддзеркалення самих себе.

Таким чином, обіцяючи комунікативний зв'язок, соціальні мережі замикають суб'єкта у просторі самопрезентації, де Інший є лише інструментом для підтвердження людського его шляхом схвалення чи неприйняття. Полемізуючи із М. Фуко, Бьончхоль Хан у праці «Психополітика» аргументовано переконує, що описані ним феномени контролю, зовнішнього примусу та експлуатації, які формують божевільного і злочинця, нині втратили свою актуальність, оскільки уступили першість автоконтролю й самоексплуатації, що породжують депресивного маніяка і невдачу. «Депресія виникає в той момент, коли успішний суб'єкт більше не може мотти. У такому випадку депресія являє собою передусім втому від творчості і можливостей. Не імператив слухатися самого себе, а примус досягати викликає депресію, причиною якої стає виснаження» [1, с.112].

На думку Бьончхоль Хана, сучасне суспільство, переживаючи стан «екзистенційної нудьги», намагається

заповнити життя віртуальною імітацією. Дослідник називає його «суспільством втоми». І це не дразлива абстрактна метафора філософа, а спроба лаконічно означити те, що є очевидним і потребує свого оприявлення у світі.

Отже, трансформація антропокультурних кодів призвела до того, що людина з цілісної особистості перетворилася на додаток до техносу, на функціональний елемент алгоритмічної матриці. Модель діалогу «Я - Ти» деградувала до утилітарної схеми «Я - Воно», де Інший є лише інструментом підтвердження власного цифрового статусу. Питання збереження людської автономії та повернення до живої етики «Обличчя» у світі, де ідентичність стала ринковим продуктом, залишається наріжним каменем та головним викликом сучасної філософської думки.

Література

1. Марков Б. Після оргії // Культурологічний часопис «І». Львів, 2001, №21. С.73-84.
2. Byung-Chul Han. Topologie der gewalt. MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgesellschaft mbH, Berlin. 2013.124 с.

Світлана ГУМЕНЮК,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
журналістики та українознавства Національного
університету
водного господарства та природокористування

**ЛІТЕРАТУРНИЙ СПАДОК ПАЇСІЯ
ВЕЛИЧКОВСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКО-АФОНСЬКИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ХVІІІ СТ.**

У сучасному філософсько-релігійному дискурсі, що розгортається на фоні поліконфесійності та спричинених глобалізацією кардинальних змін у культурі, важливого значення набуває вивчення творчості традиційного крила християнства, зокрема, тих мислителів та культурних діячів, хто збагатив скарбницю вітчизняної філософської думки своїми літературно-релігійними доробками. Спадщина, життя та діяльність таких осіб часто стають джерелом сучасних наукових досліджень, що привідкривають двері не лише у християнську догматику, але й у визначення смислотворчих пошуків основ духовності, рясно здобраних непроминальними моральними істинами, які утверджують вертикаль «внутрішньої» людини. Саме ця «нова» «внутрішня» людина, про яку мова йде ще з апостольських часів, і образ якої й до нині залишається притягальною силою для тих, хто активно шукає християнської досконалості, взірцево постає перед нами як у дзеркалі літературного спадку Паїсія Величковського, так і зі сторінок його біографії та агіографічних творів, присвячених цьому культурному діячеві.

Нам вже доводилось згадувати про творчість цього християнського подвижника ХVІІІ ст.[1;с.152], але лише побіжно, тому варто присвятити цій тематиці ще одну розвідку. Наголосимо, що хоча творчість Паїсія Величковського досліджена не достатньо, та вона викликає неабияке зацікавлення у сучасних істориків, філософів та богословів. Зокрема нам відомо про те, що як вітчизняні науковці, такі як С. Шумило, В.Подковирна, Ф.Бубнюк, так і закордонні дослідники, такі як

італієць А. Майнарді та грек А.Тахіаос, присвятили свої розвідки постаті Паїсія Величковського та вивченню його літературного спадку.

Варто зазначити також, що дослідження україно-афонських взаємозв'язків є цікавим для української філософської думки матеріалом з огляду на те, що ретроспектива становлення нашої духовності немислима без цих віковичних зв'язків, адже Антоній Києво-Печерський, засновник традиції іночества та монастирського життя у Київській Русі та цілий сонм його послідовників, - високоосвічених подвижників, серед яких особливе місце займає Паїсій Величковський, це ті постаті, які завжди були світочами вітчизняної культури в цілому, а не лише у значенні історичного контексту.

Отож, як стверджує С. Шумило, найважливішим джерелом, що достовірно свідчить про юні роки та духовне становлення майбутнього християнського подвижника Паїсія, є його автобіографія, складена ним під кінець життя в 1790-і рр. Повна її назва – «Повість про святий собор превозлюблених у Господі отців і братів і чад моїхдуховних, що зійшлися в ім'я Христове заради спасіння душі до мене, недостойного, який Промислом Божим перебуває у цих святих і славних обителях: у святій і великій обителі Вознесіння Господа і Спаса нашого Ісуса Христа, званої Нямець, та у святій обителі Чесного Славного Пророка Предтечі і Хрестителя Господнього Іоанна, званої Секул: як і чому це святе братство зібралось до мене, грішного і недостойного» [2; с.194].

Цей твір є відомим, але мало вивченим вітчизняними дослідниками, проте грецький дослідник Антон-Еміль Тахіаос [3] звертає увагу на те, що для цілого XVIII ст. саме цей твір відкриває жанр автобіографії для східно-слов'янської православної літератури в цілому.

Згадаємо також твір Паїсія Величковського, який він назвав «Крини сільні, або квіти прекраснії, зібрані коротко від божественних Писань: про Заповіді Божі і про святу добродієність». Тут Паїсій Величковський, підкреслює апріорну потребу людського ества у релігії як вищому прояві духовності. Ця духовна домінанта людського буття проявляє себе як потяг до трансцендентного, що уособлюється в любові до Бога, бажанні

наблизитись до Першообразу. На думку Паїсія Величковського слід намагатись очистити серце від пристрастей, адже воно, будучи основою душевного життя, концентрує у собі всі плоди мисленевої діяльності та волі. Отже «...серце необхідно тримати у смиренномудрії..., адже чистим серцем і умом можна споглядати Розумне Сонце» [4].

Літературний доробок Паїсія Величковського є великим та різноманітним. Це сотні праць, які у нашій короткій розвідці можна хіба що згадати, зауваживши, що його прийнято ділити на переклади (з грецької мови на ново-церковнослов'янську святоотцівських книг), окремі твори (зокрема, згадувана нами «Повість про святий собор превозлюблених у Господі отців і братів і чад моїх духовних...»), послання («Послання ієрею отцю Димитрію, 3 травня 1766 року – про монаше життя»; «Послання митрополитові Яському Гавриїлу 1778 року» та ін.) і полемічні твори («Про Хресне Знамення», «Дух Святий походить тільки від Отця, а не від Отця і Сина». - про унію, відповідь уніатському священникові Ірану, що просив у Паїсія цієї відповіді). З них сьогодні досліджена і опублікована лише невелика частина.

Отже, дослідження україно-афонських взаємозв'язків XVIII століття буде неповним без вивчення літературних творів Паїсія Величковського, одного з найвідоміших християнських подвижників XVIII ст., уродженця Полтавщини, що обрав шлях монашества і понад 17 років удосконалював свою «внутрішню людину» чернечим подвигом у всесвітньовідомому православному центрі на горі Афон і закінчив своє земне життя у Нямецькій Лаврі, залишивши для майбутніх поколінь щедрий духовний спадок.

Література

1. Гуменюк С. М. Острозький православний традиціоналізм: світоглядні пошуки та орієнтири. НУВГП. Рівне, 2013. 276 с.
2. Шумило С. В. Автобіографічні спогади Паїсія Величковського про мандри українськими та молдово-влахійськими землями в 1740-і рр. як джерело з історико-

географічних студій // Історико-географічні дослідження в Україні. 2024. Вип. 17. С. 193–221.

3. Paisiy Velichkovsky. (1910). *Kriny sel'nyye ili tsvety prekrasnyye, sobrannyye vkrattse ot Bozhestvennago Pisaniya. O zapovedyakh Bozhikh i o svyatykh dobrodetelyakh*. Odessa: Izdaniye Russkago Svyato-II'inskago skita na Afone. 1910, 115 с.
<https://www.livelib.ru/author/354680-antonemil-tahiaos>

Олександр КРУПКА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри журналістики
та українознавства
Національного університету
водного господарства та природокористування

УЯВЛЕННЯ ПРО ВІТЧИЗНУ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ І ПОЕТИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ XVIII ст.

Упродовж тривалого історичного періоду в писемних пам'ятках України використовувалося слово «отчина», «вотчина» на позначення власності, передусім земельної, яка успадковується, переходить у спадок по батьківській лінії. Таке розуміння отчини було характерне для Середньовіччя з його монархічними, аристократичними інститутами та груповою домодерною (донаціональною) ідентичністю. Однак у ранньомодерну добу під впливом суспільно-політичних трансформацій епохи поняття «отчина»-«вотчина» трансформується у більш звичне сучасникам «отчизна»-«вітчизна», у якому виразніше проступають і поєднуються територіальні та позатериторіальні, генетичні та культурні аспекти успадкування. Цікавим для дослідження поняття «вітчизна» є українські історичні та літературні твори XVIII ст.

У «Літописі Григорія Граб'янки» (1710) поняття «вітчизна» досить виразне й окреслюється у таких топонімічних назвах як «Русь», «землі вольностей руських», «землі українські», «Україна», «Мала Росія». У «Слові до читача. Заради чого ця історія написана» простежується розуміння поняття «вітчизна» як територіального утворення. Це «своя земля», яку козаки захистили і примножили, що зафіксовано на тогочасних картах світу. «Своїми землями» літописець називає Київське, Брацлавське і Подільське воєводства, «де протікають ріки Дніпро, Буг, Горинь, Десна та Сурож, а звідти до Чорного моря» [1, с.11].

Вітчизна для козацького літописця – це також земля, територія козаків, «землі вольностей козацьких». Це ціннісне

поняття, це територія волі, привілеїв, самоврядування і прав-вольностей. У викладі літописця ці вольності були порушені поляками та королями Речі Посполитої, що призвело до повстання проти «найтяжчого ярма лядського» [1, с. 11]. Для Граб'янки українські чи козацькі землі – це віддавна землі християнські, бо «козаки в пустельних лугах на узбережжях Дніпра і Бугу з давніх давен збираються не заради наживи, а тільки задля оборони та зміцнення віри христової» [1, с. 11].

Вітчизна для Григорія Граб'янки – це поняття позатериторіальне. Це швидше спільнота, об'єднана вірою християнською та цінностями волі, прав-вольностей, спільнота, яка має мужність, силу духу і військову потугу здійснювати звитягу «не заради слави, а заради оборони землі своєї від тих, хто хотів заволодіти нею». Саме гордість за вітчизну і спонукала Григорія Граб'янку взятися за перо і написати історію «козацького народу». Цей народ, хоч і в підданстві у російського (московського) монарха, та все ж здатен відстояти вітчизну, встати за образи «росіян» (мешканців Русі), спроможний «проти щонаймогутніших владарів збройно стояти» [1, с. 12].

До часу написання літопису гадяцького полковника належить латинський вірш «Епітафія Богдану Хмельницькому» (1714), у якому невідомий автор, ймовірно, з кола Київської академії тлумачить історію, використовуючи новочасний концепт «вітчизни». У вірші наголос зроблено на військовій звитязі гетьмана, який за класичною поетичною традицією величається «героєм із героїв, грізним і мужнім, мов Марс, нащадком богині Белони» [2, с. 382]. Головна історична заслуга Богдана Хмельницького полягає, на думку анонімного автора, в тому, що гетьман, як «ляхів загроза і смерть», «ворогів з отчої вигнав землі». Прикметно, що в епітафії немає згадки про релігійні мотиви Козацького війни 1648 р., натомість як і в тексті Григорія Граб'янки виразно артикульовано ціннісний, а саме політико-ідеологічний аспект діяльності гетьмана, якого названо «сином, що отчизні приніс волю» [2, с.382]. В епітафії вітчизна проявляється як поняття позатериторіальне, як арена діяльності великого історичного діяча – «Фенікса героїв – Богдана». Територіальні межі вітчизни залишаються неназваними, але за тогочасними історичними та географічними уявленнями йдеться

саме про Україну – Русь – Малу Росію, яку символічно-алегорично означено як територію Волі та Звитяги.

Автор «Історії Русів» (к. XVIII – поч. XIX ст.) користується поняттями «слов`яни», «народ слов`янський»: він також використовує такі назви як «слов`янські межі», «слов`янська мова». Для автора «Історії Русів» Русь – частина слов`янських земель, «яка лежить од ріки Дунаю до ріки Двіни і од Чорного моря до ріки Стиру, Случі, Березини, Дінця і Сіви» [2, с. 544]. Народ, що проживає на Русі, має назву Русь або Русняки. Для автора очевидний поділ Русі на Південну або Червону та Північну (Білу), відмінності яких виводяться з клімату та особливостей місцевої рослинності. Саме Черлена (Червона) і Біла Русь становлять основу топоніму Мала Русь (Малоросія). Царство Московське, яке від часів царя Івана IV перейменовано на Російське царство (Російську державу), відтоді виступатиме як Велика Русь (Великоросія). Для автора важливий територіально-адміністративний або провінційний поділ Русі на князівства; так він називає Київське, Чернігівське, Сіверське, Деревлянське, Галицьке князівства, окреслюючи в такий спосіб географічні межі того, що потім буде названо вітчизною [2, с. 545].

Русь-Україна осмислюється як територія із самотніми традиціями, заснованими на волі та давніх привілеях місцевого населення. Русь постає як учасник договірних взаємин, яка бере участь у боротьбі проти загарбників, «од яких руснаки слушно нас оборонили і голови свої на плацу положили» [2, с. 551].

Також згадки про малоросійську вітчизну містяться у тих розділах «Історії Русів», у яких мовиться про історією взаємин козацької України з Московською державою за часів царя Петра I [3, с. 285-289].

Поетичну інтерпретацію історії та сучасності, а також особливе розуміння вітчизни дає у своєму творі-діалозі «Розмова Великоросії з Малоросією» Семен Дівович (1762). Територія вітчизни для поета, який працював перекладачем у Генеральній військовій канцелярії Гетьманщини, «здавна Малою Росією відома» [4]. Вітчизна Дівовича має низку особливих ознак: вона має своїх вождів, хоробра, сильна, невтомна, з ворогом б`ється. Козаки в історичному світобаченні поета – основа місцевого

населення і провідний суспільний стан Малоросії. Козаки – лицарська спільнота, військовий і героїчний народ, які «самовільно ходили на поміч царствам іним, без плати служили королівствам чужим, по службі воєнній себе не щадили, ріки перепливали, моря переходили» (мій переклад зі староросійської) [4]. Війна є способом і стилем життя козаків, а войовничість – провідною рисою вдачі малоросійського народу. Дівович наголошує на християнській вірі народу Малої Русі, який саме через близькість віри добровільно перейшов у підданство до московського царя – «...я ж християнського царя вибрала, йому у захист повік себе дала...» [4].

Тож звідси випливає розуміння поетом і малоросійським патріотом вітчизни як поєднання чеснот відданості давній батьківській вірі, військовому обов'язку служіння та традиціям свободи і волелюбності – «...з великим стремлінням війною зайнятись, у тяжкі труди горіли вдаватись, за віру, вітчизну і вірність всі бились, у небезпеках безстрашно находились...» [4].

Як бачимо, в українських літературних та історичних (протонаукових) творах XVIII ст. поняття «вітчизна» використовується у різних контекстах і має різні відтінки значення. Для історіографічних текстів характерна тенденція до територіального визначення поняття «вітчизна», яке географічно охоплює землі Північної, Південної, Центральної та Правобережної України. Для таких текстів як «Літопис Григорія Граб'янки» та «Історія Русів» вітчизна тотожна території козацького автономізму та руського (малоруського) привілейованого самоврядування, коріння яких автори вбачають у Київській середньовічній державі, тобто у давньоруській добі.

Літературні тексти XVIII ст. несуть на собі помітний відбиток панівних історичних поглядів, які формувалися козацькими інтелектуалами з університетською освітою, та представниками православного духовенства, під опікою та ідеологічним впливом якого знаходилася значна частина суспільства та освітнього-наукового простору. Саме традиції київського православ'я в історичних і поетичних пам'ятках цього періоду зумовлюють наповнення поняття «вітчизна» східнохристиянським конфесійно-культурним змістом і надають

їй відповідні не тільки конкретно-географічні та історичні, а й символічні кордони.

Література

1. Літопис гадяцького полковника Григорія Граб`янки. Пер. із староукр. Київ : Т-во «Знання» України, 1992. 192 с.
2. Українська література XI – XIII ст.: хрестоматія. За ред.. П. В. Білоуса. Київ : ВД «Академія», 2011. 688 с.
3. Історія Русів. Пер. І. Драча; вступ. ст. В. Шевчука. Київ : Рад. письменник, 1991. 318 с.
4. Дівович С. Розмова Великоросії з Малоросією. Ізборник. URL: Семен Дівович. Разговор Великоросии с Малороссиєю. Українська література XVIII ст.

Катерина РОГОЗІННІКОВА,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правоохоронної діяльності та
спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Національного університету водного
господарства та природокористування

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сучасні процеси цифровізації трансформують соціальні, економічні та правові системи, створюючи нові можливості й водночас нові загрози для реалізації прав і свобод людини. У цифровому суспільстві доступ до інформації, онлайн-послуг, електронної ідентифікації та цифрової інфраструктури стає невід'ємним аспектом повсякденного життя. Однак цифрові технології часто поєднані з ризиками втручання у приватність, витоку персональних даних, інформаційних маніпуляцій та кібератак.

Зростання ролі інформаційних технологій у сфері державного управління, економіки, освіти, медицини та комунікацій актуалізує необхідність належного рівня кібербезпеки як однієї з ключових гарантій конституційних прав.

Відповідно до статті 3 Конституції України, утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Це означає, що держава зобов'язана забезпечувати захист особи й у цифровому середовищі.

Зростання кіберзагроз, широке використання штучного інтелекту, масовий обіг персональних даних та інтеграція цифрових сервісів у щоденне життя роблять кібербезпеку ключовим елементом гарантування фундаментальних прав людини. Як зазначає О. М. Черненко, цифрові технології стають «ключовою умовою реалізації фундаментальних прав і свобод» та формують нові юридичні стандарти їх захисту [2, с. 315].

Важливим нормативним підґрунтям забезпечення прав і свобод людини в цифровому середовищі є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який визначає правові та організаційні основи державної політики у сфері кібербезпеки. Закон закріплює принцип пріоритетності прав і свобод людини та громадянина у процесі формування й реалізації політики кіберзахисту, встановлюючи, що діяльність держави у цій сфері повинна бути спрямована на забезпечення належного рівня захисту критичної інформаційної інфраструктури, інформаційних прав особи та недопущення незаконного втручання в особисте життя. Нормами закону передбачено також обов'язок держави створювати умови для своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації кіберзагроз, що становлять ризик для національної безпеки й конституційних прав громадян [3]. У такий спосіб закон формує системну основу для інтеграції кібербезпеки в механізм гарантування прав і свобод людини в умовах цифровізації.

Захист прав і свобод людини в цифровому середовищі тісно пов'язаний із положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ), яка є частиною національного законодавства України згідно з статтею 9 Конституції України. Зокрема, стаття 8 ЄКПЛ гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, що включає захист персональних даних, недоторканність приватної комунікації та заборону свавільного втручання держави в цифрову сферу діяльності особи [4]. У контексті кібербезпеки це означає обов'язок держави забезпечити ефективні правові та технічні механізми для запобігання несанкціонованому доступу до інформації, інформаційному стеженню та масовому збору даних. Водночас стаття 10 ЄКПЛ гарантує свободу вираження поглядів, що охоплює право особи отримувати і поширювати інформацію через цифрові технології без невинуватених обмежень [4]. Будь-які обмеження прав за статтями 8 і 10 допускаються лише за умов, визначених у самій Конвенції: вони мають бути «передбачені законом», «необхідними в демократичному суспільстві» та переслідувати легітимну мету, таку як національна чи кібербезпека. Таким чином, ЄКПЛ формує європейський стандарт захисту приватності, свободи

слова й цифрових прав, що має бути врахований під час розбудови механізмів кібербезпеки в Україні.

Право на інформацію в умовах цифровізації, як зазначають Бондаренко В. А., Горун Г. Р., Федішин О. М., набуває багатовимірного характеру, поєднуючи приватні інтереси щодо доступу та розпорядження власними даними з публічними інтересами держави щодо інформаційної та кібербезпеки, що вимагає балансування між цими складовими у правовому регулюванні [5, с. 420]. Такий підхід повністю корелює з положеннями Європейської конвенції з прав людини, де стаття 8 встановлює право на повагу до приватного життя, включно з цифровою приватністю та захистом персональних даних, а стаття 10 гарантує свободу вираження поглядів і доступ до інформації, допускаючи обмеження лише за умов їх законності, необхідності та пропорційності, що неодноразово підтверджено практикою ЄСПЛ. Конституція України так само закріплює фундаментальні інформаційні права - право на приватність (стаття 32), право на свободу слова та доступ до інформації (стаття 34) та визначає людину, її права і свободи найвищою соціальною цінністю (стаття 3), що зобов'язує державу забезпечувати належний рівень цифрового захисту цих прав. У свою чергу Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» встановлює принцип пріоритетності прав і свобод людини у сфері кіберзахисту (стаття 3) та покладає на державу обов'язок своєчасного виявлення, запобігання й реагування на кіберзагрози (статті 4-5), що визначають юридичні рамки для безпечного функціонування цифрового середовища. Таким чином, положення Бондаренко В. А., Горун Г. Р., Федішин О. М. органічно узгоджуються з європейськими й національними правовими стандартами, підкреслюючи, що сучасна система забезпечення кібербезпеки повинна одночасно захищати приватність, підтримувати свободу інформації та гарантувати національну безпеку, дотримуючись при цьому принципів законності, пропорційності та людиноцентричності, про які також наголошує О. М. Черненко у своїх дослідженнях цифрових прав і європейських підходів до їх захисту.

Як бачимо, у цифровому середовищі реалізується значна частина соціальних, економічних та комунікаційних процесів.

Цифровізація розширює можливості доступу до інформації, участі в суспільному житті, отримання державних послуг, проте водночас породжує широкий спектр загроз приватності, інформаційній безпеці, свободі вираження поглядів та недоторканності особистих даних. Тому захист цих прав вимагає комплексної системи кібербезпеки, що поєднує правові, організаційні та технічні механізми, визначені Конституцією України, міжнародними стандартами, такими як Європейська конвенція з прав людини, а також національним законодавством у сфері кіберзахисту. Людиноцентричний підхід, який лежить в основі сучасної європейської цифрової політики, наголошує, що розвиток цифрових технологій повинен служити людині, забезпечувати її безпеку, автономію та гідність. У цьому контексті кібербезпека постає не як окрема галузь технічної діяльності, а як фундаментальна умова захисту цифрових прав та демократичних свобод, що гарантує стабільність, довіру та стійкість суспільства. Саме тому формування ефективної системи кібербезпеки є стратегічним завданням держави, необхідним для побудови безпечного, відкритого та людиноцентричного цифрового середовища.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
2. Черненко О. М. Людиноцентричний принцип цифрової трансформації прав: досвід ЄС для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. 2025. С. 311-319.
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. С. 403.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція. Міжнародний документ. Протокол від 04.11.1950.
5. Бондаренко В. А., Горун Г. Р., Федішин О. М. Право на інформацію в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Право*. Запоріжжя, 2023. Випуск 80 : частина 1. С. 418-423.

Петро ДЕНИСЮК,
голова Рівненського міського суду Рівненської області,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних
дисциплін
Національного університету водного
господарства та природокористування

МЕЖІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РІШЕНЬ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Закриття кримінального провадження є одним із ключових процесуальних інструментів, покликаних забезпечити ефективність кримінального процесу та реалізацію принципу процесуальної економії. Правомірне та обґрунтоване рішення про закриття провадження сприяє виконанню завдань кримінального провадження, визначених КПК України, а також забезпеченню балансу між правами підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та інтересами суспільства.

Разом із тим, практика засвідчує наявність істотних труднощів у застосуванні підстав для закриття кримінальних проваджень. Зокрема, недостатня чіткість окремих законодавчих положень, складність у доведенні відсутності складу кримінального правопорушення чи встановленні обставин, що виключають кримінальне провадження, створюють умови для неоднозначного правозастосування. Це може призводити до порушення прав учасників процесу та потребує належного судового контролю як гарантії законності процесуальних рішень.

Як зазначає Н. Б. Гольдберг, закриття кримінального провадження є важливим процесуальним інститутом, що має на меті забезпечити баланс між правами підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого та інтересами суспільства [1].

Судова практика підтверджує важливість закриття провадження. Так, Касаційний кримінальний суд у постанові від

04 липня 2019 року визначив закриття кримінального провадження як одну з форм його закінчення, застосовувану виключно у випадках, передбачених ст. 284 КПК України [7]. Вищий антикорупційний суд у рішенні від 01 червня 2023 року підкреслив, що закриття кримінального провадження є формою завершення досудового розслідування внаслідок наявності обставин, що виключають провадження, або підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності [9]. Такі підходи впливають на формування меж судового контролю та визначення його корективної функції.

Статистичні дані за 2023–2024 роки свідчать про певну трансформацію у кількості рішень про закриття проваджень та їх подальшому оскарженні. У динаміці останніх двох років простежується помітна зміна як у кількості кримінальних проваджень, закритих на стадії досудового розслідування, так і у частоті їх оскарження в порядку судового контролю. За офіційними даними Офісу Генерального прокурора України, у 2023 році було закрито 235,5 тис. кримінальних проваджень, тоді як у 2024 році цей показник зменшився до 205,6 тис., що свідчить про скорочення на приблизно 12,7% [2; 3].

Разом з тим, судова статистика демонструє певне зниження частки скарг на рішення про закриття кримінального провадження. Так, якщо у 2023 році частка таких скарг становила 11,55% (8086 із 69 967), то у 2024 році вона зменшилася до 9% (7596 із 83 695). Хоча абсолютна кількість скарг у 2024 році знизилася незначно, простежується суттєве зменшення їх питомої ваги серед усіх звернень, пов'язаних із судовим контролем [4; 5].

Однією з найбільш дискусійних проблем інституту судового контролю на досудовій стадії є визначення меж повноважень слідчого судді, передбачених главою 26 КПК України. Законодавець визначив судовий контроль як механізм, спрямований на гарантування дотримання прав, свобод та інтересів осіб, залучених до кримінального провадження, однак не на заміну дискреційних повноважень слідчого чи прокурора.

Стаття 307 КПК України прямо встановлює вичерпний перелік рішень, які має право прийняти слідчий суддя за результатами розгляду скарги, серед яких: скасування рішення;

скасування повідомлення про підозру, зобов'язання припинити дію; зобов'язання вчинити певну дію; відмову у задоволенні скарги.

Попри це, у судовій практиці зустрічаються випадки, коли слідчі судді виходять за межі своїх повноважень, фактично підміняючи собою орган досудового розслідування. В таких ухвалях судді формулюють пряму вказівку на закриття кримінального провадження, що суперечить принципам змагальності, диспозитивності та розподілу процесуальних функцій.

Саме тому Верховний Суд підкреслив, що ухвала слідчого судді місцевого суду, якою зобов'язано слідчого та/або прокурора вчинити конкретну дію щодо закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, підлягає апеляційному оскарженню [8].

Отже, сучасна практика доводить, що питання меж судового контролю залишається актуальним та значущим для забезпечення законності у кримінальному процесі. Подальше удосконалення законодавства та формування єдиної судової позиції є ключовими передумовами запобігання виходу слідчих суддів за межі своїх повноважень.

Література

1. Гольдберг Н. О. Підстави закриття кримінального провадження: теорія і практика. *Науковий вісник НДІ проблем досудового розслідування*. 2024. № 2. URL: <https://ndipdr.com.ua/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE/> (дата звернення: 15.11.2025).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (січень-грудень 2023 року). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni->

pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2
(дата звернення: 15.11.2025).

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (січень-грудень 2024 року). База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
(дата звернення: 13.11.2025).

4. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального провадження за 2023 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023
(дата звернення: 14.11.2025).

5. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального провадження за 2024 рік. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024
(дата звернення: 15.11.2025).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.11.2025).

7. Постанова Верховного Суду (Касаційний кримінальний суд) від 04.07.2019 у справі № 128/1266/16-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82968319> (дата звернення: 15.11.2025).

8. Постанова Верховного Суду (Касаційний кримінальний суд) від 20.02.2024 у справі № 130/1597/22 (провадження № 51-6839км23). URL: <https://revestr.court.gov.ua/Review/117181182>
(дата звернення: 15.11.2025).

9. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 01.06.2023 у справі № 991/4075/23. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/111346542> (дата звернення: 15.11.2025)

Агнеса ПАШИНСЬКА,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
загальнотеоретичних правових і
соціально-гуманітарних дисциплін
Київського університету права НАН України

ОБРАЗ ІНШОГО У ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ ТА ТЮРКСЬКОГО СВІТУ: ДІАЛОГ ЧИ КОНФЛІКТ?

У сучасному світі образ Іншого стає одним із ключових способів, через які спільноти визначають межі ідентичності, справедливості та власної політичної суб'єктності. Для України, що перебуває у стані війни й водночас вибудовує нову архітектуру міжнародних партнерств, категорія Іншого набуває екзистенційного й цивілізаційного змісту.

Питання іншості особливо проявляється у взаєминах України з тюркським світом – Туреччиною, Азербайджаном, Казахстаном та Узбекистаном. Ці взаємини є структурно складними не в сенсі конфліктності, а в сенсі багатомірності: тюркські держави не виступають ані традиційними ворогами України, ані повністю інтегрованими партнерами, що створює специфічну конфігурацію політичної іншості. Правові культури цього регіону формувалися під впливом імперських спадків, постколоніальних трансформацій і сучасних геополітичних балансів, що робить уявлення про Іншого амбівалентними. У цьому контексті мета дослідження – порівняти образ Іншого в українській та тюркських правових культурах і визначити, де ця неоднозначність відкриває можливість діалогу, а де створює ризики напруження.

Філософська традиція пропонує різні способи осмислення Іншого. Центральним є підхід Е. Левінаса, у якому Інший постає не як об'єкт, а як етична подія зустрічі, що ставить під питання самодостатність Я. У цьому сенсі заклик «Не вбий!» – це не пряма репліка Іншого, а етичний імператив, який суб'єкт «чує» у факті зустрічі з Іншим [5, с. 50]. Левінасове твердження, що «Інший є нескінченністю, яку неможливо охопити жодним поняттям» [2, с.

16], унеможливує будь-які практики тоталізації – а це фундаментальний принцип для правових систем, що прагнуть справедливості. Саме тому Левінас підкреслював взаємну залежність свобод: неможливо говорити про свободу Я там, де заперечена свобода Іншого.

Теорія комунікативної дії Ю. Габермаса доповнює цю етичну перспективу політико-правовим виміром: Інший постає як рівноправний учасник комунікації, здатний до аргументації, взаємного визнання та формування норм через дискурс, а не через примус [1]. Це означає, що легітимність права можлива лише тоді, коли Інший не виключений з простору політичної раціональності.

У межах сучасної філософії важливим є також розрізнення Іншого і Чужого. Інший – це той, чия суб'єктність визнається, тоді як Чужий – це той, щодо кого застосовуються механізми недовіри, стигматизації або повного виключення з морального поля [3; 4]. У цьому розумінні чуже є «ворожою неприйнятністю», що робить діалог неможливим. Правова культура, яка конструє Чужого, фактично руйнує власну здатність до справедливості. Сучасні дослідники підкреслюють, що політична нейтралізація іншого – перетворення його на абстракцію «ворога» – призводить до втрати індивідуальності [2], що є прямим джерелом конфлікту. Логіка «свого – чужого», як показує Т. Лютий, історично супроводжується демонізацією іншості та її вилученням зі спільноти [3].

Водночас філософія наголошує на внутрішній іншості: у структурі Я завжди присутні елементи Чужого і «ніхто не є ідентичним бодай і собі самому» [3, с. 24]. Лише визнання цієї множинності робить можливим ненасильницьке ставлення до зовнішнього Іншого. Конфлікти виникають там, де Іншого редукують до чужості, а політичні ярлики знеособлюють суб'єкта. На цьому тлі важливою є Жижекєва ідея «конкретної універсальності» – солідарності, що ґрунтується на спільному досвіді вразливості та травми, і яка відкриває простір для обопільної трансформації Я та Іншого як альтернативи поглинанню чи елімінуванню [3].

Ці теоретичні принципи дозволяють глибше зрозуміти, як змінюється образ Іншого в українській правовій культурі. Після

2014 року, а особливо після 2022 року, український досвід іншості формувався під тиском агресії та боротьби за суверенітет. Росія постає у статусі Чужого – як фігура, що заперечує право України на існування й унеможливує будь-яку форму етичного чи правового діалогу. У цьому сенсі російська політика є радикальним порушенням левінасівського імперативу ненасильства, оскільки спрямована не лише на фізичне знищення, а й на знищення самої української суб'єктності.

Паралельно формується і диференціація типів іншості, що має безпосереднє значення для правової культури України. Європа постає як нормативний Інший: не частина українського Я, але Інший, через якого задається ціннісний і правовий горизонт. Європейська правова традиція не загрожує українській ідентичності, а, навпаки, слугує джерелом нормативної орієнтації, у межах якої визначаються принципи верховенства права, прав людини та демократичної легітимності. Це той режим іншості, у якому Інший інтегрований у процес формування норм і тим самим стає співтворцем політичного порядку.

Тюркський світ натомість постає як політичний Інший: не інтегрована частина ідентичності, але й не Чужий, а актор, з яким Україна вимушена вибудовувати складну систему балансів. Іншість тюркських держав має передусім політичний характер, оскільки взаємодія з ними розгортається у межах геополітичних інтересів, безпеки та регіональних рівноваг. Туреччина формує своє розуміння іншості на перетині кемалістської ідеї державної єдності, модерних геополітичних проєктів та прагнення зберегти стратегічний маневр між центрами сили. Для Азербайджану образ Іншого укорінений у досвіді тривалого конфлікту й постконфліктної справедливості, що робить його чутливим до тем суверенітету та відновлення, у чому його правова культура виявляє несподівану близькість до української. Казахстан і Узбекистан переважно дотримуються моделі «м'якої межі», де Інший розглядається як суб'єкт, з яким слід шукати баланс, а не протистояти, що створює простір політичної гнучкості, але не ціннісної інтеграції.

Попри відмінності, українська та тюркські правові культури мають спільний ґрунт: досвід протистояння імперському тиску, високу цінність державності, увагу до

справедливості та територіальної цілісності. Ці спільності створюють умови для діалогу. Водночас моделі взаємодії з Іншим різняться: в Україні переважає індивідуалістична традиція європейського права, тоді як тюркські системи зберігають комунітарну логіку, де права пов'язані з лояльністю та стабільністю спільноти. Тому потенціал співпраці великий, але також потребує обережної політичної чутливості до різних моделей іншості.

У цьому контексті діалог можливий лише тоді, коли Інший визнається не загрозою, а партнером у формуванні нового регіонального порядку. Образ Іншого в українській і тюркській правових культурах формується між потребою безпеки та прагненням до співдії. Його конструктивна роль полягає в тому, що він відкриває простір для співтворення – тоді як фігура Чужого неминуче веде до конфлікту. Визначальним стає не походження іншості, а здатність сторін включати одна одну в коло взаємного визнання.

Література

1. Habermas J. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge : MIT Press, 1996. – 676 p.
2. Hu L., Pu J. *Levinas on the Ethics of the Other* // *US–China Education Review*. 2024. Vol. 14, № 1. P. 15-21.
3. Лютий Т. В. Інший і Чужий у структурі людського «Я» (М. Бубер, Е. Левінас, Ю. Кристева) // *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2018. Т. 1. С. 19-28.
4. Мейта К. Ю. Проблема Іншого в сучасній західній філософії: провідні тенденції // *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2020. Т. 6. С. 58-67. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-1678.2020.6.58-67>
5. Речич Л. Л. Емануель Левінас та його Інший // *Наукові записки НаУКМА. Філософія*. 2016. Т. 180. С. 50–56.

Віта САХНЮК,
доктор філософії з права,
доцентка кафедри
правоохоронної діяльності та спеціальних
юридичних дисциплін
Національного університету водного
господарства та природокористування

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ

Проблематика запобігання домашньому насильству щодо дітей залишається однією з найактуальніших у сфері кримінально-правової політики держави, що підтверджується даними офіційної статистики та результатами судової практики. Аналіз офіційних відомостей Офісу Генерального прокурора демонструє стабільно високий рівень поширеності кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, серед яких значну частку становлять діти – найбільш вразлива категорія потерпілих. Так, у 2024 році від домашнього насильства постраждали 8174 особи, серед яких 591 дитина, тобто 7,2 % від загальної кількості потерпілих [2]. За період січень–жовтень 2025 року загальна кількість потерпілих становила 6565 осіб, з яких 507 дітей, що становить уже 7,7 %, що свідчить про тенденцію до зростання частки неповнолітніх серед жертв насильства в сім'ї [3].

Структурний аналіз кримінальних правопорушень, унаслідок яких діти ставали потерпілими, дозволяє окреслити спектр домінуючих злочинних посягань та визначити пріоритетні напрями реагування правоохоронних органів. За статистикою Офісу Генерального прокурора України, серед 591 дитини, які постраждали у 2024 році, найбільшу частку становлять посягання на здоров'я та статеvu свободу і недоторканість: умисні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості (статті 121, 122, 125 КК України), побої та мордування (ст. 126 КК України), домашнє

насильство (ст. 126-1 КК України), сексуальні злочини – зґвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154), вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла 16 років (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156), а також виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії (ст. 301-1) [3]. Ці дані підкреслюють, що найбільшу загрозу для дітей становлять злочини, пов'язані з насильством фізичного та сексуального характеру, які вимагають не лише ефективного кримінального переслідування, а й негайних превентивних заходів.

Судова практика підтверджує необхідність комплексного підходу до захисту прав дітей у ситуаціях домашнього насильства. Верховний Суд у постанові Касаційного цивільного суду від 04.12.2019 р. у справі № 607/10122/19 наголосив на важливості всебічної оцінки обставин і доказів у кожній справі, дотриманні прав як дітей, так і батьків, а також на неприпустимості безпідставного обмеження одного з батьків у реалізації їхніх прав щодо дитини за відсутності доказів насильства [4]. Такий підхід спрямований на гарантування балансу між необхідністю захисту малолітніх та недопущенням неправомірного втручання в сімейні відносини.

Важливим інструментом кримінально-правового реагування є встановлення законодавцем обтяжуючих обставин, що відображають підвищену суспільну небезпеку посягань на дітей. Зокрема, відповідно до пункту 6 частини першої статті 67 КК України, обтяжуючою обставиною визнається вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини, а також щодо осіб, які за своїми фізичними чи психічними характеристиками є безпорадними або не можуть самостійно захистити себе [1]. Таке посилення відповідальності сприяє превентивному ефекту та забезпечує підвищений рівень охорони дітей від злочинних посягань.

Крім посилення кримінальної відповідальності, законодавство передбачає систему спеціальних кримінально-правових та кримінально-процесуальних заходів, спрямованих на захист потерпілих дітей і запобігання повторним актам насильства. Одним з ключових елементів є інститут **обмежувальних заходів**, установлений статтею 91-1 КК

України, які можуть включати заборону кривднику перебувати в місці проживання потерпілої дитини, заборону наближатися до неї, обмеження спілкування або повну заборону контактів, а також заборону листування та здійснення телефонних дзвінків [1]. Такі заходи спрямовані на негайне усунення загрози для життя і здоров'я дітей та мають виразну превентивну природу.

У разі, коли домашнє насильство вчинено щодо дитини або у її присутності, законом передбачена можливість **обмеження або припинення спілкування кривдника з дитиною**, що виконує функцію захисту психологічної безпеки неповнолітніх і створює умови для подолання травматичних наслідків насильства [1].

Кримінологічні засади запобігання домашньому насильству щодо дітей ґрунтуються на виявленні та нейтралізації детермінант, що зумовлюють насильницьку поведінку в сім'ї. До таких чинників належать: алкоголізм і наркозалежність у батьків, низька культура виховання, попередній досвід насильницької поведінки, соціально-економічні труднощі, стресові фактори, психологічні розлади тощо. Діти в таких умовах є об'єктами підвищеної віктимності, що потребує системної взаємодії правоохоронних органів, соціальних служб і освітніх закладів.

Таким чином, запобігання домашньому насильству щодо дітей вимагає інтегрованого підходу, який включає: підвищення кримінальної відповідальності за посягання на дітей, застосування спеціальних превентивних заходів, удосконалення процедур судового реагування, а також розвиток кримінологічної системи профілактики. Виявлені тенденції свідчать про необхідність подальшого посилення міжвідомчої взаємодії та удосконалення державної політики у сфері захисту прав дітей.

Література

1. Звіт про результати діяльності органів правопорядку щодо стану запобігання та протидії правопорушенням пов'язаним з домашнім насильством за січень-жовтень 2025 рік / *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-diyalnosti-organiv-pravoporyadku-shodo-stanu-zapobigannya-ta-protidiyi->

[pravoporushennyam-pov-yazanim-z-domashnim-nasilstvom](#) (дата звернення: 20.12.2025).

2. Звіт про результати діяльності органів правопорядку щодо стану запобігання та протидії правопорушенням пов'язаним з домашнім насильством за 2024 рік / *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-diyalnosti-organiv-pravoporyadku-shodo-stanu-zapobigannya-ta-protidiyi-pravoporushennyam-pov-yazanim-z-domashnim-nasilstvom> (дата звернення: 20.12.2025).

3. Кримінальний кодекс України_від 05.04.2001 № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.12.2025).

4. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду України від 04.12.2019 р. у справі № 607/10122/19, провадження № 61-17441св19 // *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86205965> (дата звернення: 15.11.2023).

Оксана КЛЮХА,
кандидат технічних наук., доцент,
доцент кафедри менеджменту та публічного врядування
Анастасія ВЕРНИГОРА,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Національного університету водного господарства та
природокористування

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВПЛИВ НА ІМІДЖ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасні трансформації гуманітарної сфери актуалізують потребу переосмислення ролі корпоративної культури в організаціях соціокультурного профілю. В умовах війни та соціальної нестабільності культурні інституції виконують функцію соціальної підтримки та суспільної стійкості, що підсилює важливість їх внутрішніх цінностей і норм.

Модернізація управлінських підходів у сфері культури супроводжується викликами, пов'язаними з потребою прозорої взаємодії, ціннісних моделей комунікації та адаптації до нових суспільних запитів. Сучасні установи культури мають адаптуватися до викликів війни, ресурсної нестабільності та підвищеного запиту на культурний діалог у громадах. Дослідження підкреслюють, що управління культурною установою має базуватися на довірі, відкритості та стратегічному комунікуванні [1, 2]. Ключові виклики сьогодення включають конкуренцію на ринку культурних послуг, цифрову трансформацію та вимоги до цифрової компетентності персоналу, підвищені очікування громади щодо відкритості, інклюзивності та партнерської взаємодії [3]. Поняття корпоративної культури розглядається як система загальноприйнятих цінностей, норм, традицій і символів, що визначають поведінкові стандарти в організації. Сучасні

дослідження засвідчують зростання ролі корпоративної культури як чинника іміджу соціокультурної організації.

В установах культури простежуються наступні тенденції:

– людиноцентричний підхід до менеджменту, спрямований на підтримку персоналу та його творчого розвитку [4];

– посилення комунікативної відкритості, зокрема завдяки цифровим каналам, відповідно до рекомендацій ЮНЕСКО щодо модернізації культурних політик [5];

– розвитку партнерських мереж, які посилюють позиціонування культурної інституції у взаємодії з іншими суб'єктами гуманітарної сфери [6];

– формування унікальної організаційної ідентичності, що зміцнює репутаційну стійкість організації [7].

Виклики у формуванні корпоративної культури гуманітарних організацій полягають у зміні суспільних запитів і цінностей у період соціальних трансформацій; необхідності адаптації до нових технологічних і комунікативних форматів; необхідності балансу між збереженням традицій та інноваціями.

Основні тенденції спрямовуються на посилення демократичних елементів у корпоративній культурі; акцент на відкритості, комунікації та партнерстві з громадськістю; розвиток внутрішньої мотивації та почуття причетності працівників. Як зазначено у дослідженні культурних змін 2025 року, війна змінила сприйняття культури: культура стала важливим чинником збереження національної ідентичності, психологічної стійкості, соціальної згуртованості та крос-культурної комунікації [1]. Зростає запит на відкритість культурних інституцій, їхню доступність та активну участь у формуванні громадянського простору – це формує нові виклики для організацій: вони мають бути не просто «сценами», а соціальними актором, який відповідає за цінності, довіру, комунікацію з громадою. У цих умовах корпоративна культура виступає як базис, що дозволяє організації зберегти свою ідентичність, адаптуватися до нових ролей і підвищити свою соціальну відповідальність.

Дослідження корпоративної культури КЗ «МБК» свідчить про її відповідність сучасним тенденціям гуманітарної сфери. Це

проявляється через орієнтацію на розвиток творчості громади та підтримку культурних ініціатив, що відповідає державним підходам до розвитку культурних інституцій, активну цифрову присутність, що підсилює впізнаваність бренду установи та сприяє ефективній комунікації з аудиторією, реалізацію партнерських проєктів із творчими спільнотами, освітніми закладами та громадськими організаціями, що формує репутаційний потенціал установи [6 – 8]. Культура організації є одним з основних чинників формування її іміджу в соціокультурній сфері. Корпоративна культура КЗ «Міський Будинок культури» виконує такі функції і таким чином впливає на імідж:

- визначення чіткої місії та цінностей закладу як майданчика збереження культури, підтримки громади, культурного відродження, просвіти та соціальної згуртованості; це створює основу для спільноти та формує довіру до закладу;

- формування стандартів внутрішньої поведінки, норм співпраці, командної роботи, підтримки творчих ініціатив, що покращує атмосферу всередині колективу, підвищує ефективність роботи, згуртованість, відповідальність.

- створення традицій, ритуалів, символів – культурних заходів, проєктів, спільнотної активності, які будуть відображати цінності закладу та бути публічним проявом корпоративної культури.

- активну публічну комунікацію з громадою, інформування, залучення – що підвищує впізнаваність, імідж, довіру та лояльність аудиторії.

Завдяки цьому МБК може стати не просто установою культури, а сучасним соціокультурним центром, який відповідає очікуванням громади та адаптується до змінних умов. Корпоративна культура формує позитивний імідж через спільні цінності, активне залучення працівників до громадських заходів, підвищення довіри відвідувачів і партнерів завдяки прозорості та відповідальності, використання традиційних елементів і новітніх комунікацій для посилення впізнаваності організації. У контексті трансформацій гуманітарної сфери (війна, зміни культурних практик, запит на соціальну стабільність та ідентичність)

корпоративна культура соціокультурної установи стає критично важливою.

Отже, корпоративна культура є ключовою передумовою стійкості й репутаційної привабливості соціокультурної організації в умовах глибоких суспільних трансформацій. Досвід КЗ «Міський Будинок культури» демонструє, що ціннісний менеджмент, розвиток партнерств, цифрові комунікації та внутрішня згуртованість персоналу формують позитивний, сучасний та конкурентоспроможний імідж культурної установи.

Література

1. Урись Т., Бибик Д. Війна і культура: зміни української ідентичності та крос-культурної комунікації в сучасних умовах. Аналітичний звіт за результатами дослідження «Культурний простір українців у час війни». Київ : Видавництво «Людмила», 2025. 76 с. URL : <https://enpuir.udu.edu.ua/handle/123456789/49644> (дата звернення: 20.11.2025).
2. Ущипівський О. М. Трансформація культурної політики України в умовах воєнного стану // Вісник гуманітарних наук. 2025. № 10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17066645> URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/197> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Сазонова Т. О., Потапюк І. П., Януш В. А. Особливості корпоративної культури організації в сучасних реаліях Економічний форум. 1. 152-157. DOI:10.36910/6775-2308-8559-2021-4-21.URL: <https://www.researchgate.net/publication/356519617>
OSOBLIVOSTI KORPORATIVNOI KULTURI ORGANIZACII V SUCASNIH REALIAX (дата звернення: 20.11.2025).
4. Божок О. І. Соціокультурні чинники варіативності корпоративної культури державного управління // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2014. № 1 (40). С. 10-16.
5. Андрушків Б. М. Особливості трансформації соціогуманітарної сфери підприємства до європейських вимог / Б. М. Андрушків, Н. О. Слободян // Сталій розвиток економіки. 2014. № 3. С. 83–91.URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2014_3_15. (дата звернення: 28.11.2025).

6. КЗ «Рівненський Міський Будинок культури». URL: <https://mbk.rv.ua/> (дата звернення: 28.11.2025).
7. Проект модернізації КЗ «Міський Будинок культури» URL: <https://rivnerada.gov.ua/PublicServicesAPI/api/file-attachment/download-file/12341/true> (дата звернення: 28.11.2025).
8. КЗ «Міський Будинок культури» / Рівне // Facebook.com. URL: <https://www.facebook.com/> (дата звернення: 28.11.2025).

Світлана ГУМЕНЮК,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри журналістики та українознавства
Національного університету водного господарства та
природокористування
Марія КАМІНСЬКА,
студентка 1 курсу,
спеціальність «Журналістика»,
Національний університет
водного господарства та природокористування

РЕПУТАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У ЦИФРОВОМУ СВІТІ: СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ, ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ РЕПУТАЦІЇ

У сучасному цифровому середовищі, де інформація поширюється миттєво, а соціальні мережі формують громадську думку швидше, ніж традиційні медіа, питання управління репутацією стає критично важливим як для організацій, так і для окремих осіб. Репутація перетворилася на стратегічний ресурс, від якого залежить довіра, впізнаваність і конкурентоспроможність.

Мета нашого дослідження: визначити ефективні підходи та комунікаційні стратегії формування, захисту та відновлення репутації особистості чи організації в умовах цифрової відкритості.

Цифрова репутація - це сукупність уявлень, оцінок і реакцій онлайн-аудиторії, сформованих на основі доступної інформації. Сучасне медіасередовище характеризується високою прозорістю, віральністю контенту та низьким порогом для поширення фейків, що зумовлює підвищені репутаційні ризики. Будь-яка помилка, невдалий коментар чи витік даних здатні швидко перетворитися на кризу [1].

Формування позитивної цифрової репутації передбачає системну роботу:

створення якісного контенту, підтримку відкритої комунікації, послідовне представлення цінностей і місії, професійну взаємодію з аудиторією та медіа. Важливою складовою є цифрова гігієна: налаштування приватності, уважне ставлення до інформації, яку публікують користувачі чи організації.

Захист репутації в онлайні включає моніторинг інформаційного поля, виявлення потенційних загроз, роботу зі зворотним зв'язком та оперативне реагування на негатив. Сучасні інструменти - системи аналізу соцмереж, сервіси моніторингу згадок, штучний інтелект - дозволяють прогнозувати ризики та управляти репутаційними процесами в режимі реального часу. Відновлення репутації є складнішим процесом і потребує продуманих антикризових комунікацій. Основними стратегіями є визнання помилки, прозоре пояснення ситуації, компенсаційні дії, вибудовування діалогу з аудиторією, а також послідовне зміцнення довіри через практичні кроки [3]. Ефективне відновлення можливе лише за умови відкритості, швидкого реагування та узгодженості повідомлень.

Нас зацікавили фахові поради Асоціації ритейлерів [4], адже ця асоціація є профільним об'єднанням активних учасників ринку роздрібної торгівлі та тих компаній, що пов'язані з ритейлом. До Асоціації входить більш як сотня українських та міжнародних торговельних компаній і її членами є знані імена, що зуміли стати лідерами роздрібної торгівлі, визнані найкращими у своїй професійній сфері і нагороджені всеукраїнськими відзнаками: Андрій Жук, Оксано Приходько, Олексій Француз, Яна Єрмакова та ін. Звернемо увагу на кілька актуальних методів, що допоможуть зміцнити довіру аудиторії, запропонованих цими лідерами. Зокрема, «Освітній контент». Він допомагає вирішувати реальні проблеми цільової аудиторії. Споживачі цінують бренди, які не лише продають якісні товари, а й діляться корисною інформацією. Ще один метод – «Омніканальність управління репутацією», який передбачає відпрацювання всіх точок взаємодії зі споживачем. Це і пошукові системи та рекомендаційні ресурси, і геосервіси, і ЗМІ, і соціальні мережі, і відеохостинги, і інші ресурси, на яких може бути присутня зацікавлена аудиторія. Важливим методом є також «Персоналізовані відповіді», адже вони демонструють, що

компанія цінує своїх клієнтів та готова вирішувати їхні проблеми.

Доречі, за даними британської Bright Local UGC (User Generated Content), понад 70% користувачів перед покупкою шукають відео та фото товару у реальних споживачів, а 15% не довіряють компаніям без відгуків. В цих умовах важливо мотивувати клієнтів ділитися позитивним досвідом.

І, насамкінець, не варто забувати, що блогери – це нові ЗМІ. Вони можуть бути важливим інструментом у формуванні образу бренду, навіть якщо це локальні інфлюенсери.

Ці підходи допомагають зміцнити довіру аудиторії і створюють конкурентні переваги.

Отже, репутаційний менеджмент у цифровому світі потребує стратегічного мислення та постійної роботи з інформацією. Формування позитивної репутації базується на відкритості, послідовності та якісній комунікації. Захист вимагає регулярного моніторингу та управління ризиками, а відновлення – відповідальності та прозорості.

У сучасних умовах репутація стає однією з ключових складових успіху та довіри, а її менеджмент – невід’ємним елементом діяльності особистості та організації.

Література

1. Doorley J., Garcia H. Reputation Management: The Key to Successful Public Relations and Corporate Communication. 4th ed. New York: Routledge.2020.
2. Fombrun C. Reputation: Realizing Value from the Corporate Image. Boston: Harvard Business School Press, 1996.
3. Головчук Ю. *Цифрова репутація як чинник медіа-комунікаційної діяльності*. Вісник КНУКіМ. Серія: Соціальні комунікації. 2020. № 3. С. 123–129.
4. <https://rau.ua/news/upravlinnia-reputatsiieiu-brendu/>

Антоній ЗАЛУЖНИЙ,
доктор філософії PhD спеціальності «Економіка»,
Національного університету
водного господарства та природокористування

ЛЮДИНА-СПОЖИВАЧ ТА ЇЇ ПОТРЕБИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Становлення глобальної інформаційної індустрії радикально переформатовує економічний ландшафт і соціальний устрій, диктуючи потребу в нових ціннісних орієнтирах та суспільних інститутах. За таких умов критично важливим стає переосмислення взаємодії людини з інформаційними технологіями та трансформація класичної зв'язки «людина-споживач» та «споживач - інформація».

Саме в умовах постіндустріальної економіки споживачі та споживання набувають нових форм, перетворюючи традиційне суспільне буття на суспільство масового споживання і зростання в ньому ролі «людини-споживача». Тут має місце перехід від суспільного споживання як головного чинника виробничого процесу до людини-споживача та її потреб і пріоритетів.

Так, потреби як істотне джерело людської активності та спонук до діяльності виражають спрямованість на створення матеріальних благ і духовних цінностей. Важливими особливостями інформаційно-мережевої економіки є суттєві зрушення ціннісно-сміслових орієнтирів суб'єктів та трансформація їх потреб. У нових умовах господарювання під впливом інтенсивного розвитку інформаційно-комунікативних технологій відстежуються тенденції зміни суб'єктів і об'єктів споживання та умови взаємодії економічних агентів в цілому. Суттєвої диференціації набуває система потреб і послуг, характеризуючись усе більшою інтелектуалізованістю, когнітивністю, інформаційною насиченістю та значним урізноманітненням асортименту й розширенням можливостей споживацького вибору.

Володіння актуальною інформацією стає домінантою мотивації прийняття рішення, що зумовлює виникнення нового

явища – «інформатизації споживання» у проблемному полі збору інформації та здійснення вибору. Тут має місце виникнення нових механізмів прийняття рішень та істотної зміни економічної поведінки споживачів. Варто наголосити на прискоренні темпів задоволення потреб споживачів (інтернет-магазини, онлайн-послуги, вплив реклами, маркетингова діяльність). Тому істотною стає проблема швидкості, достовірності та повноти інформації. У цьому контексті Д. Стігліц [2] концептуалізує підхід, згідно з яким споживання інформації призводить до виникнення нової, ще більш ефективної, що покращує прийняття економічного рішення. Відповідно до теорії витрат Д. Стіглера встановлено залежність ціни від рівня проінформованості споживачів про неї. А тому за нульової інформованості ціни редукуються до монопольного рівня, тоді як за максимальної поінформованості – до конкурентного.

Прискорення часу спонукає до швидких рішень, зумовлюючи необхідність швидкої інформації. Так, завдяки мережі Інтернет відбувається значне скорочення реального часу на пошук необхідної інформації, що забезпечується шляхом використання ключових слів. У зв'язку з цим виникає потреба систематизації масивів інформації у спеціальних каталогах, доступ до якої можуть отримати мільйони людей з різних частин світу.

Водночас, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних мереж призводить до інформаційного перенасичення (явище гіперінформації), синдрому «інформаційної втоми», що супроводжується розсіяністю, неуважністю та перевантаженістю. Надмірність інформації значною мірою знижує увагу, адже існує велика проблема, пов'язана зі складністю пошуку необхідної та корисної інформації у величезних інформаційних каскадах. Великі масиви інформації ускладнюють якість її аналітичного опрацювання, відволікаючи увагу від більш суттєвого до другорядного. У зв'язку з цим вчений, демонструючи обмеженість людського мозку опрацювати велику кількість інформації, пропонує графік функції корисності, який має параболічний вигляд [1]. Відповідно до запропонованої ним теорії, корисність інформації зменшується по відношенню до її кількості.

Таким чином, найвагомішою інстанцією у будь-якій сфері економіки є споживач, на інтереси та потреби якого спрямовують свою діяльність усі галузі промисловості та сервісні послуги. Саме в умовах постіндустріальної економіки місце виробника починає займати споживач, увага акцентується не так на внутрішньовиробничих процесах, як розумінні мотивів поведінки суб'єкта споживання, вимогах високої якості товарів, більш досконалих та зручних для клієнта послуг, відновлення асортименту, налагодження відносин з покупцями. Також новий тип споживання характеризується пріоритетом споживачів та їх потребами, глобальними мережами, інформацією та когнітивно-творчими орієнтирами, що вимагає узгодженої взаємодії усіх учасників інформаційно-мережевої економіки.

Література

1. Simon H. A. Theories of Bounded Rationalities. Decision and Organization. Essays in the Honor of J.Marschak. Amsterdam : North Holland, 1972. Pp. 161-168.
2. Stiglitz J. Information and the Change in the Paradigm in Economics. American Economic Review. June 2002. Vol. 92. No 3. 460 p.

Павло ХРАПКО,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри журналістики та українознавства Національного
університету водного господарства та природокористування
Олександр НОВОБРАНЕЦЬ,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Національного університету водного господарства та
природокористування

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНСАЛТИНГУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ПІДХОДІВ

Сучасна діяльність консультанта з управління неможлива без дотримання чітких професійних та етичних орієнтирів. Успішність консалтингових проєктів, рівень довіри клієнтів і репутація професії залежать не лише від технічної компетентності, а й від етичної зрілості, доброчесності та усвідомлення відповідальності перед клієнтами, суспільством і професійною спільнотою. Професійні стандарти у сфері управлінського консалтингу кристалізуються у низці міжнародних документів, серед яких ключове місце посідають ISO 20700:2017, Кодекс етики IMC USA та Кодекс поведінки CMC (ICMCI), доповнений внутрішнім кодексом ICMCI для волонтерів і делегатів.

Стандарт ISO 20700:2017 «Guidelines for Management Consultancy Services» задає рамку прозорого та відповідального надання консалтингових послуг, структуруючи процес на три фази - контрагування, виконання й завершення [1]. Він акцентує на необхідності управління ризиками, захисті інтелектуальної власності, дотриманні вимог сталого розвитку, якості та безпеки, а також на важливості внутрішньої саморефлексії консультанта, включно з оцінюванням власних результатів і готовністю коригувати дії у разі виявлення помилок.

Кодекс етики IMC USA конкретизує професійні зобов'язання в трьох напрямках: перед клієнтами, у фінансовій сфері, перед професією та суспільством [2]. Серед базових вимог

- сувора конфіденційність інформації, заборона використання професійного статусу для сторонньої вигоди, недопущення (і навіть видимості) конфлікту інтересів, прийняття лише тих завдань, для яких консультант має достатню кваліфікацію, а також попереднє узгодження гонорарів і витрат [2].

Кодекс поведінки СМС (ICMCI, версія 4.0) вводить п'ятирівневу структуру відповідальності: перед клієнтом, суспільством, організацією роботодавця, колегами та професією [3]. Консультант постає не лише як технічний експерт, а й як моральний лідер, який має діяти чесно, з повагою до різних культур і цінностей, дотримуватися антикорупційних принципів OECD, орієнтуватися на ISO 26000 та враховувати Цілі сталого розвитку ООН [3]. Внутрішній ICMCI Code of Conduct для волонтерів і делегатів, своєю чергою, фокусує увагу на корпоративній етиці: недопущенні корупційних практик і отримання подарунків, доброчесному поводженні з конфіденційною інформацією, забезпеченні безпечного, недискримінаційного робочого середовища.

Професійна діяльність консультанта з управління вимагає не лише високого рівня компетентності, а й дотримання чітких етичних норм, що забезпечують довіру, прозорість і ефективність у взаємодії з клієнтами, колегами, суспільством і професією загалом. Нижче (табл.1) узагальнено положення ключових професійних стандартів, які регламентують цю діяльність.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця етичних та професійних стандартів в сфері управлінського консалтингу

Стандарт	ISO 20700	IMC USA	ICMCI (СМС-Global)
Професійна поведінка	Вимагає професіоналізму і поваги	Наполягає на компетентності, об'єктивності, чесності	Включає чесність, відповідальність, повагу
Конфіденційність	Захист даних і ІВ клієнта	Суворий захист конфіденційної інформації	Повна заборона використання даних у власних інтересах

Конфлікт інтересів	Має бути виявлений і задокументований	Має бути розкритий і усунутий	Має бути відкрито задекларований, діє спеціальна процедура
Соціальна відповідальність	Вказує на необхідність етичної поведінки	Частково згадується	Активне сприяння сталому розвитку, дотримання ISO 26000
Фінансова прозорість	Прозорі гарантії та умови договору	Угода про оплату заздалегідь, відмова від прихованих доходів	Заборона отримання особистої вигоди без погодження
Зобов'язання перед професією	Загальна рекомендація	Чітка заборона на дії, що шкодять професії	Активна участь у розвитку професії
Оцінювання результатів	Системна оцінка ефективності проекту	Не згадується прямо	Висвітлюється через обов'язок до якості

Джерело: побудовано за [1; 2; 3].

З огляду на проаналізовані джерела, професійна та етична поведінка консультанта з управління охоплює не лише обов'язки перед клієнтом, а й перед ширшим колом зацікавлених сторін: суспільством, професією, екосистемою організації, в якій він працює. Узагальнення положень розглянутих документів демонструє високий рівень уніфікації вимог до професійної поведінки консультанта: обов'язкову конфіденційність, прозорість фінансових домовленостей, чіткі процедури виявлення й врегулювання конфлікту інтересів, орієнтацію на соціальну відповідальність і внесок у розвиток професії.

Етичні кодекси перетворюються на своєрідну «валюту довіри» в глобальному консалтинговому просторі, а дотримання

їхніх положень стає критично важливим в умовах зростання репутаційних ризиків. Відповідно, професійна діяльність консультанта з управління дедалі більше розглядається як синтез компетентності та етичної надійності, що потребує постійного вдосконалення не лише знань і навичок, а й особистісних цінностей і поведінкових практик.

Література

1. ISO 20700:2017 Guidelines for Management Consultancy Services. URL: <https://www.iso.org/standard/63501.html> (дата звернення: 23.11.2025).
2. IMC USA Code of Ethics (Institute of Management Consultants USA). URL: <https://www.imcusa.org/about/ethics/code-of-ethics/> (дата звернення: 23.11.2025).
3. ICMCI Code of Conduct (CMC-Global / ICMCI). URL: <https://www.cmc-global.org/content/icmci-code-conduct>

Борис ПЕТРУШИН,
здобувач третього освітньо-наукового рівня
Київського університету права НАН України

СПЕЦИФІКА РОЗУМІННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ДОБУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій є визначальним чинником сучасних соціально-економічних та політико-правових реалій. На очах фактично одного покоління сформувався новий соціальний уклад, система суспільних відносин якого, як і зміст інститутів та способів життєдіяльності, детерміновані доступом до згаданих технологій. Водночас, загальнозживаним нині є поняття «цифрова економіка», яким позначається система економічних та соціальних відносин, в основі яких практика багатоваріантного застосування інформаційно-комунікаційних технологій з метою ефективного задоволення потреб і максимальної реалізації інтересів суб'єктів відповідних відносин, що відбуваються у площині складно організованого кіберпростору.

Наша наукова позиція полягає в тому, що «особливе місце у правовому дискурсі цифрової економіки посідає проблематика створення дієвих механізмів захисту інтелектуальної власності, оскільки захищеність відповідних прав є чинником конкурентної переваги в умовах цифрової економіки» [1, с. 105]. Своєю чергою, означена ситуація зумовлює підвищену дослідницьку увагу і як загалом права інтелектуальної власності у новому соціально-економічному дискурсі, і, зокрема, до такого правового феномену, як-от об'єкти інтелектуальної власності. Справедливою вважаємо позицію, що цифрова трансформація економіки докорінно змінює способи створення, використання та захисту інтелектуальної власності. «Вона не обмежується матеріальними носіями або локальним ринком, а стає глобальним, цифровим активом, який можна комерціалізувати новими способами (ліцензії для софту, підписки, токенизація).

Розвиток цифрових технологій дає змогу виділити специфічні ознаки інтелектуальної власності, які допоможуть зорієнтуватися в сучасних викликах, оцінити можливості та ризики її використання» [2, с. 141].

Прикметно, що поняття «інтелектуальна власність» в Україні набуло легітимізації лише у 1968 році, коли Президією Верховної Ради СРСР було ухвалено Указ про ратифікацію конвенції, що затверджує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ) [3, с. 16].

У чинному нині Цивільному кодексі України поняття «інтелектуальна власність» не має прямого визначення, але зі ст. 418 цього Кодексу походить, що інтелектуальна власність – це «результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом» [4]. Цим же нормативно-правовим актом – у ст. 420, пропонується перелік об'єктів інтелектуальної власності, який сформовано у відкритому форматі [5]. Важливо також наголосити, що, по-перше, інтелектуальний продукт характеризується власною унікальністю й об'єктивною формою вираження у матеріальній або нематеріальній формі, і, по-друге, має потенціал суспільної корисності і залучення до цивільного обороту.

Між тим, у контексті дослідження специфіки розуміння об'єктів інтелектуальної власності у добу цифрової економіки заслуговує на увагу теза О. Семенюк, що «найбільш розповсюдженими об'єктами інтелектуальної власності є ті, що використовуються і розповсюджуються за допомогою Інтернет-правовідносин та сучасних цифрових технологій, що обумовлює спеціальну форму – електронну, яка також застосовується й до складних об'єктів інтелектуальної власності» [6, с. 37]. Н. Горобець і А. Майсун наголошують, що інформаційно-комунікаційні зумовили набуття нового сенсу й значення віртуальними об'єктам, які хоч і не мають матеріальної форми вираження, втім становлять значну майнову (економічну) та немайнову цінність. «Віртуальні об'єкти (віртуальна власність) асоціюються нині з віртуальними предметами онлайн-ігор, доменними іменами, ігровими акаунтами, вебсайтами, обліковими записами електронної пошти, акаунтами в

соціальних мережах, електронними коштами, файловими сховищами тощо» [7, с. 52].

Водночас, Л. Майданик наголошує, що законодавчого регулювання віртуальних об'єктів у приватно-правовій сфері не існує у більшості країн світу, що видається досить вигідним для розробників такого цифрового контенту. «Традиційно рід як предмет матеріального світу може бути об'єктом права власності, тому більшість правових норм охоплюють саме таку форму існування об'єкта. Однак, із розвитком технологій і використанням у повсякденному житті цифрового контенту, виникають спори щодо можливості поширення на такі відносини речово-правових підходів» [8, с. 61]. Натомість К. Некіт також констатує, що серед науковців триває дискусія щодо можливості поширення правового режиму власності на інформацію та її різні форми. Водночас, дослідниця вважає, що варіантом вирішення відповідної наукової й практичної проблеми є застосування концепту цифрових речей (квзіречі) до цифрових даних, що, своєю чергою створює можливості поширення на відповідні віртуальні об'єкти режиму власності, «оскільки за своїми властивостями вони відрізняються від інформації в її усталеному розумінні та наближаються за ознаками до речей матеріального світу» [9, с. 49].

Тим часом, масштабування залучення інформаційно-комунікаційних технологій очевидно спричинюватиме нові виклики пов'язані з використанням й захистом об'єктів інтелектуальної власності, зокрема цифрових речей (квзіречей). Тому наявність чітких правових норм, які б регулювали використання, розподіл та спадкування цифрових активів, є критично важливим процесом, оскільки «належного регулювання власники ризикують втратити контроль над своїми творами, що, в кінцевому результаті, може призвести до фінансових втрат і зменшення стимулу до творчості» [10, с. 3].

На підставі означеного можливо констатувати, що динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій на практиці випереджує розвиток правових інститутів (законодавства), що регулюють питання інтелектуальної власності, зокрема надають правове визначення поняття «об'єкт інтелектуальної власності». Між тим, необхідність правової

визначеності у відповідному питанні є надзвичайно важливою, оскільки результат інтелектуальної, творчої та віртуально-цифрової діяльності людини набуває економічної цінності лише у разі належної правової легітимації й ефективній правовій охороні, що сприяє комерціалізації та інтеграції таких об'єктів інтелектуальної власності у виробничі та бізнес-процеси, структуру сучасної цифрової економіки.

Література

1. Петрушин Б. Б. Інтелектуальна власність у правовому дискурсі цифрової економіки. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 4. С. 102–107.
2. Степаненко О. І. Інтелектуальна власність в епоху цифрової економіки та штучного інтелекту: виклики, можливості, ризики. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. Вип. 1(16). С. 137–144.
3. Свіцова Н. С. Розвиток методів вартісного оцінювання об'єктів інтелектуальної власності: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. Харків, 2022. 238 с.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 6.01.2026).
5. Аврамова О. Є. Система об'єктів інтелектуальної власності. Проблеми цивільного права та процесу: тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присвяченій 97-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (Харків, 20 травня 2022 р.). Харків, 2022. С. 129–132.
6. Семенюк О. С. Складні об'єкти права інтелектуальної власності: дис. на здоб. наук. ступ. к.ю.н. Одеса, 2021. 221 с.
7. Горобець Н. О., Майсун І. В. Віртуальні об'єкти, їх місце в інституті права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 52–54.
8. Майданик Л. Р. Віртуальний об'єкт як виклик для класичних підходів у речовому праві. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 2. С. 59–64.
9. Некіт К. Г. Цифрові дані та інформація як об'єкти права власності. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 42. С. 38–43.

10. Вовк М. 3. Особливості правового регулювання спадкування цифрових активів та інтелектуальної власності в умовах розвитку блокчейн-технологій. *Академічні візії*. 2024. Вип. 35. С. 1–10. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1384/1271> (дата звернення: 6.01.2026).

Василь КУРИЛАС,
аспірант кафедри конституційного
права та галузевих дисциплін
навчально-наукового інституту права та
гуманітарних наук
Національного університету водного господарства та
природокористування
ORCID ID: 0009-0009-0377-198X

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ООНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Євроінтеграція є ключовим стратегічним пріоритетом України, який визначає напрям розвитку публічної влади та правового регулювання. У сучасних умовах повномасштабної війни цей вектор набуває особливого значення, оскільки забезпечує узгодження української системи місцевого самоврядування з європейськими стандартами стійкості, демократичності та ефективності.

Євроінтеграційний вектор, як основа модернізації місцевого самоврядування визначає для України комплекс стандартів та принципів, які формують сучасну модель місцевого самоврядування: субсидіарність, автономія громад, моделі належного врядування «good governance», європейські стандарти відкритості та підзвітності, сучасні механізми участі громадян [1]. Умови війни посилюють значення цих стандартів, адже забезпечення життєздатності громад напряму залежить від якості управлінських рішень, стійкості інституцій та адаптивності правових механізмів. Такі процеси сприяють формуванню дієздатної і стійкої системи управління, здатної працювати навіть у кризових умовах.

• Воєнний стан створює унікальні виклики для територіальних громад [3], що впливають на зміщення пріоритетів управління з розвитку на безпеку та забезпечення

базових послуг; необхідність оперативних рішень і тимчасове обмеження окремих демократичних процедур; зростання ролі виконавчих органів та координації з військовими адміністраціями [4, с. 27]; посилення вимог до прозорості та підзвітності через зростання ризиків зловживань у кризових умовах. Масове переміщення населення, окупація територій, руйнування інфраструктури ускладнюють нормальне функціонування місцевого самоврядування. Водночас війна актуалізує необхідність гарантування законності, прозорості та недопущення зловживань, що відповідає європейським вимогам «good governance».

Євроінтеграція є основним, хоча й складним, чинником, який у умовах війни не втратив своєї актуальності, а навпаки, набув нових форм та значення, ставши орієнтиром для побудови стійкої, децентралізованої та демократичної системи влади в Україні, здатної функціонувати навіть у екстремальних умовах. Євроінтеграційний вектор та потреба у сильному місцевому самоврядуванні в умовах війни мають синергетичний ефект. Сильні громади – це основа стійкої держави, здатної протистояти агресії та ефективно відновлюватися.

Ключовими документами, що впливають на реформу місцевого самоврядування в Україні, є: Європейська хартія місцевого самоврядування, Копенгагенські критерії, практика Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, директиви та рекомендації ЄС у сфері «good governance», цифровізації та регіонального розвитку.

Європейська хартія місцевого самоврядування, практика Ради Європи, а також рекомендації ЄС визначають пріоритетні напрями для громад в умовах війни такі як: забезпечення мінімального рівня автономії органів місцевого самоврядування; укріплення кадрового потенціалу; забезпечення безперервності публічних послуг; розбудову системи ризик-менеджменту та кризового управління [1].

Визначальним елементом є відповідність Копенгагенським критеріям, які встановлюють вимоги до стабільності інституцій, верховенства права, демократії, прав людини та забезпечення належного врядування. Ці критерії формують базові стандарти, які Україна має імплементувати на всіх рівнях публічної влади,

включаючи місцевий. Критерії впливають на реформу місцевого самоврядування шляхом посилення інституційної спроможності, боротьби з корупцією та забезпечення прозорості діяльності ОМС [8].

Важливим джерелом стандартів є практика Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи щодо імплементації положень Європейської хартії місцевого самоврядування. Конгрес регулярно здійснює моніторинг дотримання принципів субсидіарності, автономії, фінансової самостійності та участі громадян у місцевому урядуванні. Його рекомендації стали основою для ряду законодавчих змін в Україні у сферах децентралізації, розвитку інститутів демократії участі та посилення відповідальності місцевої влади [9, с. 5–9].

Директиви та рекомендації Європейського Союзу у сфері «good governance» безпосередньо впливають на формування концептуальних засад публічного управління в Україні. Зокрема, принципи прозорості, підзвітності, відкритості даних та участі громадян стимулюють удосконалення процесів прийняття рішень на місцевому рівні. У сфері цифровізації важливе значення мають європейські підходи до розвитку цифрових сервісів, електронного урядування, кібербезпеки та інтероперабельності державних реєстрів [6].

Європейські рамкові політики регіонального розвитку – такі як Європейська хартія регіонального планування, Стратегія ЄС щодо розвитку регіонів, політика згуртованості – спрямовані на зменшення міжрегіональних диспропорцій, розвиток місцевих економік та підвищення якості життя громад. Україна у процесі адаптації законодавства імплементує підходи ЄС до стратегічного планування, просторового розвитку, залучення громадськості та управління ризиками. У воєнний період це дає змогу ефективніше планувати відновлення, відбудову та стабілізацію територій [5, с. 213–226].

Сучасні виклики виявили низку інституційних та правових прогалин, що потребують вирішення в контексті євроінтеграції, зокрема це: нечіткий баланс повноважень між органами місцевого самоврядування і військовими адміністраціями; нестабільність законодавчого регулювання та велика кількість тимчасових норм воєнного періоду; недостатня та нерівномірна

цифровізація процедур управління; обмежені можливості громад щодо фінансування і проектної діяльності; брак нормативно визначених механізмів участі громадян під час війни [2]. Ці проблеми потребують законодавчого врегулювання та гармонізації з європейськими підходами.

Процес вступу до ЄС вимагає гармонізації адміністративного права з «acquis» ЄС; посилення спроможності громад через реформи децентралізації; впровадження європейських моделей стратегічного планування, просторового розвитку, е-врядування та відкритих даних; участь громадян у процесах ухвалення рішень; використання інструментів регіональної політики ЄС; цифрову трансформацію послуг; створення прозорої інвестиційної інфраструктури; зміцнення гарантій місцевої демократії навіть у надзвичайних умовах [6]. Це стає не лише зовнішньою вимогою, а й внутрішнім чинником, що визначає стійкість, зміст і методи діяльності ОМС у кризових ситуаціях та забезпечить відповідність України принципам європейського простору місцевої демократії [7, с. 34–38].

Євроінтеграційний курс України виступає ключовим детермінантом адміністративно-правового забезпечення місцевого самоврядування у воєнний час. Він задає стандарти стійкості, прозорості, автономії та ефективності органів місцевої влади, розвитку місцевого самоврядування в умовах війни, визначаючи напрямок реформування адміністративно-правових механізмів. Його реалізація забезпечує стійкість громад, зміцнення їхньої автономії та підвищує спроможність України інтегруватися в європейський політичний та правовий простір.

Література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 20.11.2025).
2. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло : монографія / кол. авт. : Г. Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 480 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp->

content/uploads/2025/04/Instytutsijna-spromozhnist-derzhavy.pdf.

(дата звернення: 20.11.2025).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення: 20.11.2025).

4. Децентралізація в умовах воєнного стану : аналітична доповідь / Центр політико-правових реформ. Київ : ЦППР, 2023. 56 с.

5. EU Cohesion Policy 2021–2027: Overview and Implementation Guidelines. European Commission, Luxembourg, 2021. 300 p. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/legislation-and-guidance/regulations_en. (дата звернення: 20.11.2025).

6. European Union. Principles of Good Governance and Digital Governance Framework. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2022. 162 p. URL:

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/digital-government-review-of-luxembourg_11557a5e/b623803d-en.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

7. Пухтинський М. О. Адміністративно-правові засади місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 364 с.

8. Журавльова І. О. Україна і Копенгагенські критерії інтеграції до ЄС / І. О. Журавльова // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 349–354. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11332/1/Guravlyova_349-354.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

9. European Charter of Local Self-Government, Council of Europe, 2016. 58 p. URL: <https://rm.coe.int/european-charter-for-local-self-government-english-version-pdf-a6-59-p/16807198a3> (дата звернення: 20.11.2025).

Христина ПУЗЯК,
аспірант навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Національного університету водного
господарства та природокористування
Науковий керівник: Віта САХНЮК,
доктор філософії з права, доцентка кафедри
правоохоронної діяльності та спеціальних
юридичних дисциплін
Національного університету водного
господарства та природокористування

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ В СИСТЕМІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Термін колабораціонізм зародився у Франції в 1940 році, коли частина політичної еліти почала співпрацювати з німецьким окупаційним урядом. Більшого поширення досліджуваній термін набув після Першої світової війни, а під час Другої – набув політичного значення, став синонімом добровільної співпраці громадян та урядів під час окупації, зради власної держави і співучасті у нацистських військових злочинах [5].

Колабораціонізм розглядають як особливу форму державної зради, що полягає у військовому, економічному, адміністративному, політичному, інформаційному, медійному, культурному співробітництві громадян України з державою-агресором чи її представниками, створеними або підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, які завдали шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, економічній, державній чи інформаційній безпеці України [4].

3 березня 2022 року було внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема кодекс доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [1]. Ці зміни обумовлені введенням воєнного стану в Україні. Системний аналіз звітів Офісу Генерального прокурора відображає досить

високий рівень колабораційної діяльності, що свідчить про актуальність даної теми дослідження.

Крім того, варто звернути увагу на те, що відповідно до статті 12 КК України колабораційна діяльність відноситься до проступків, а розділ Особливої частини кодексу до 26 лютого 2025 року називався «Злочини проти основ національної безпеки України», однак у зв'язку із його доповненнями назву даного розділу змінено – «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України».

На думку Лихової С. Я. не запровадження юридичної відповідальності за колабораційну діяльність ще з 2014 року призвело до неузгодженості об'єктивної сторони правопорушення та неспівмірності санкції вчиненому діянню.

Вважаємо, що нововведені норми КК України є не чіткими та дублюються з іншими складами кримінальних правопорушень, що призводить до порушення принципів правової визначеності, якості закону та верховенства права.

Законодавством Австрії та Ліхтенштейну не закріплено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, натомість наявні інші схожі за складом кримінальні правопорушення, що здатні підірвати державний суверенітет. Часник І. М. вважає, що досвід зазначених країн можна використати при удосконаленні складу кримінального правопорушення «Колабораційна діяльність» з метою розробки чіткіших правових норм, що сприятиме підвищенню боротьби з даним видом правопорушення та зміцненню національної безпеки [6, с. 252]. Дана думка Часника І. М. нам імпонує та ми погоджуємось із нею.

У 2023 році Офісом Генерального прокурора України обліковано 3 207 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», що становить 51% від усіх злочинів проти основ національної безпеки, з яких 984 провадження направлено до суду з обвинувальним актом, однак залишилось 1 957 проваджень, у яких на кінець звітнього періоду рішення про закінчення або зупинення не було прийнято [2]. У 2024 році обліковано 2 420 аналогічних кримінальних правопорушень, що становить 40% злочинів проти основ національної безпеки, з яких 853 направлено до суду з

обвинувальним актом та лише 1 з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру, проте у 1 319 проваджень на кінець звітнього періоду не прийнято остаточне рішення [3].

Із системного аналізу звітності Офісу Генерального прокурора випливає, що кількість злочинів проти основ національної безпеки, зокрема й колабораціонізму зменшилась на 11%.

Отже, несвоєчасне запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність призвело до впровадження не чітких норм КК України, внаслідок чого допущено порушення принципів правової визначеності, якості закону та верховенства права. Досвід іноземних держав щодо запровадження кримінальної відповідальності за злочини пов'язані зі співпрацею з державою агресором допоможе удосконалити норми національного права та гармонізувати їх з правом Європейського Союзу. Також, із системного аналізу звітності Офісу Генерального прокурора випливає, що кількість скоєних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України поступово зменшується, однак кількість незакінчених проваджень все ще залишається досить великою.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення: 08.12.2025).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html? m=fslib& t=fsfile& c=download&file_id=241804 (дата звернення: 08.12.2025).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html? m=fslib& t=fsfile& c=download&file_id=260042 (дата звернення: 08.12.2025).
4. Долгорученко К. О. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень: *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. №

56, 2022. С. 16-19. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/juspradenc56.pdf#page=16>
(дата звернення: 08.12.2025).

5. Покарання за колабораціонізм: які уроки світової історії варто врахувати Україні? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/06/03/7295899/> (дата звернення: 08.12.2025).

6. Часник І. М. Міжнародні підходи до визначення і кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність (на прикладі Австрії та Ліхтенштейну): Часопис Київського університету права. № 2023/3, 2023. С. 251-255. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/996> (дата звернення: 08.12.2025).

Ганна ДИКУН,
старший викладач кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ: ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна в Україні стала не лише фізичним випробуванням для нації, а й детонатором глибоких ментальних та правових змін. В умовах нестабільності законодавства, численних змін, реформування базових галузей, складно орієнтуватися у його нормах, особливо молодим людям, які відчувають залежність від інших і мають недостатньо сформовану особисту суспільну позицію. Тому їхня правосвідомість проявляється хаотично, асимілюючи негативні прояви. Трансформацію правосвідомості молоді розуміємо як особливу форму суспільної свідомості, яка відображає ставлення молодих людей як окремої соціально-демографічної групи до права, закону та правопорядку. І це не просто «знання законів», а ціла система внутрішніх фільтрів, через які молода людина оцінює, що є справедливим, а що ні, приймаючи рішення про те, чи варто дотримуватися встановлених правил. Означена тема є міждисциплінарною, оскільки вона поєднує знання про право, особливості вікової психології та соціальні процеси. Дослідженням особливостей правосвідомості молоді займалися коло відомих українських науковців, правознавців, психологів та соціологів.

Зокрема, правосвідомість молоді досліджувалася такими вченими, як О. Барабаш, Я. Богів, Т. Васильєва, Є. Дергачов, Д. Єрмоленко, Ю. Калиновський, А. Скок, І. Сопілко, Л. Фальковська, О. Хлонь, Т. Юрченко-Шеховцова та ін. Однак наявні у сучасній правосвідомості молоді трансформації вимагають нових наукових студій. Так, Т. Васильєва вбачає у правосвідомості особливу форму відображення й оцінки правової дійсності, що «характеризується знаннями, уявленнями,

установками на певні моделі поведінки у свідомості індивідів і є рушійною силою дій у правовому полі [1, с. 82]. На специфіку і правосвідомості молоді вказує О. Олійник, підкреслюючи, що: 1) суб'єктом такої правосвідомості постає соціально активна особистість; 2) правосвідомість молоді складається з чотирьох складників: знання про право, законодавство та механізм правового регулювання; вміння використовувати правові знання та навички на практиці; рівень правової вихованості; правовий розвиток та рівень прагнення до навчання. 3) правосвідомість молоді найлегше змінювати, що пов'язано з її хиткою правовою позицією у суспільстві; 4) правосвідомість молоді є рушійною силою забезпечення порядку в суспільстві; 5) правосвідомість молоді безпосередньо впливає на реформування суспільства, оскільки молодь є найбільш схильною до революційних рухів верствою населення [2, с. 25].

Цілком природно вважати, що трансформація правосвідомості під час війни - це не просто зміна поглядів, а екстремальне дорослішання цілого покоління. Під час війни правосвідомість базується на тому, що закон – це правила нашого спільного виживання, а не просто забаганка чиновників. Правові орієнтири під час війни становлять систему координат, яка допомагає людині та суспільству зберігати правову стабільність у хаосі збройного конфлікту. В умовах воєнного стану ці орієнтири зміщуються: держава отримує більше повноважень для захисту суверенітету, але водночас виникає гостра потреба захистити базову гідність особистості. Відтак, порушення закону сприймається не як «хитрість», а як гра на боці агресора. Згідно зі статтею 64 Конституції України, воєнний стан дозволяє тимчасово обмежувати окремі права, але встановлює «червоні лінії», які не можна переступати за жодних обставин. Під час війни правовий орієнтир зміщується від індивідуалізму до колективізму. Військовий обов'язок стає центральною правовою вимогою. Навіть у критичних умовах будь-яке рішення військового командування має спиратися на закон (зокрема ЗУ «Про правовий режим воєнного стану»), щоб уникнути свавілля. Війна виштовхнула молодь у глобальний контекст: сучасний українець 18–25 років знає про Гаазький трибунал, Женевські конвенції та процедури вступу до ЄС краще, ніж пересічний

європеєць. Молодь орієнтується на стандарти НАТО та ЄС як на єдиний можливий шлях розвитку. Завдяки «Дії», електронному судочинству та чат-ботам, правовий акт став «кліком». Це усуває страх перед бюрократією. Закон стає прозорим, а, отже, - більш легітимним в очах молоді.

Таким чином, новими орієнтирами молоді стають національна безпека, соціальна відповідальність та цифрова прозорість. Розуміння того, де закінчується необхідне обмеження і починається порушення прав, дозволяє молоді діяти відповідно до закону під час перевірки документів або незаконному затриманні, розуміти легітимність мобілізаційних процесів, формувати правову базу для повоєнної відбудови, де верховенство права буде головною цінністю. Саме цей оновлений правовий фундамент є основою для повоєнної відбудови України, а також формування громадянської ідентичності молоді.

Література

1. Васільєва Т. С. Поняття правосвідомості у дисциплінах соціогуманітарного корпусу. Вісник Львівського університету. Серія : соціологічна. 2010. Вип. 4. С. 77–82.
2. Олійник О. О. Зміни у правосвідомості сучасної української молоді. Юридичний науковий електронний журнал. Запорізький національний університет. 2019. № 4. С.23-26.

Анна ГРИЦЮК
старший викладач
кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ПРАВО ДИТИНИ НА ВІДПОЧИНОК У СІМЕЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ

Сьогодні ми часто обговорюємо право дитини на освіту, охорону здоров'я чи захист від насильства. Однак право на відпочинок і дозвілля часто залишається «в тіні», сприймаючись як щось другорядне або само собою зрозуміле. Проте стаття 31 Конвенції ООН про права дитини чітко визначає: відпочинок – це фундаментальна потреба і право, без якого гармонійний розвиток особистості є неможливим.[1] Сім'я – це перший і найголовніший простір, де дитина реалізує це право. На відміну від школи чи табору, відпочинок у сім'ї є найбільш індивідуалізованим. Саме батьки знають психологічні потреби своєї дитини, і саме в сім'ї відпочинок виконує свою головну функцію – формування емоційної безпеки та відновлення сил.[2] Відсутність належних знань та навичок у батьків, щодо організації відпочинку дітей породжує наступні критичні виклики, зокрема:

1. Виклик цифровізації. Спільний відпочинок у сім'ї все частіше замінюється «паралельним перебуванням» у гаджетах. З правової точки зору це ставить питання про обов'язок батьків забезпечувати безпечне та розвиваюче дозвілля, а не просто пасивне споживання контенту.
2. Виклик «успішного дитинства». Ми спостерігаємо тенденцію, коли батьки перевантажують дітей гуртками та репетиторами, перетворюючи дитинство на суцільний навчальний процес. Юридично тут виникає конфлікт між правом на освіту та правом на відпочинок. Ми маємо пам'ятати: дитина

має право на «неструктурований час» – час для вільної гри та самопізнання.

3. Виклик безпеки в Україні. Війна кардинально змінила географію та зміст дитячого відпочинку. Багато сімей втратили можливість оздоровлення біля моря чи в лісах через замінування та обстріли. Сьогодні реалізація права на відпочинок у сім'ї безпосередньо залежить від здатності держави забезпечити безпечну інфраструктуру – від облаштованих укриттів до психологічного супроводу.[3]

На нашу думку, необхідно:

- По-перше, на рівні сімейної політики змістити акцент з «державного оздоровлення» (путівки) на підтримку сімейного дозвілля (розвиток муніципальних парків, сімейних хабів).[4]
- По-друге, роз'яснювати батькам, що право на відпочинок – це не привілей за гарні оцінки, а юридичний обов'язок батьків перед дитиною згідно зі статтею 150 Сімейного кодексу України.[5]

Досліджуючи право дитини на відпочинок, варто звернути увагу на досвід таких країн, як Німеччина та Франція, де концепція «балансу життя та праці» (work-life balance) інтегрована в сімейну політику на рівні законодавства.[6] У Німеччині (BGB - Цивільне уложення): велика увага приділяється праву дитини на "самостійний простір".[7] Право на відпочинок розглядається як запобіжник проти домашнього насильства та надмірної експлуатації дитини в межах сімейного бізнесу чи господарства.[8] У Франції: існує розвинена система «сімейних канікул» (vacances en famille), де держава субсидує відпочинок не тільки дитині, а всій сім'ї разом.[9] Юридична логіка тут проста: дитина найкраще відпочиває там, де батьки перебувають у стані психологічного спокою.[10] Європейська практика демонструє перехід від «державного контролю» до «державної підтримки». В Україні ж поки що переважає каральна модель: якщо дитина не відпочиває – винні батьки. Проте ми повинні просувати модель, де держава створює умови (пільги, інфраструктуру), щоб батьки могли забезпечити цей відпочинок.[11]

Отже, відпочинок – це не просто перерва в роботі чи навчанні. Це час, коли дитина «будує» свою ідентичність. І наше

завдання як правників – створити таку правову систему, де сім'я матиме всі ресурси та знання, щоб зробити цей час якісним та безпечним.[12] Доцільно запровадити терміни:

- «дозвілліева депривація» - це стан, коли дитина через надмірну завантаженість або відсутність безпечного простору втрачає здатність до гри та відновлення. Пропоную використовувати цей термін у висновках органів опіки;

- цифрова гігієна як обов'язок: обґрунтовано, що право на відпочинок у XXI столітті включає право на «цифровий детокс», що забезпечення гаджетом не є рівноцінним забезпеченню відпочинку;[13]

- концепція «безпечного радіусу»: В умовах війни право на відпочинок має реалізовуватися через створення мережі локальних ігрових та культурних просторів у кожній громаді (в межах доступності укриття), що мінімізує ризики під час переміщення сім'ї.[14]

Право дитини на відпочинок – це не просто право на 'нічогонероблення'. Це право на формування психічного імунітету нації, що на сьогодні є актуальним.

Література

1. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. *Ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 27.02.91.*
2. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року.
3. Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року.
4. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 року. *Ратифікована Законом України № 449-V від 14.09.2006.*
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-ІІІ.
7. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-ІІІ.
8. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон України від 04 вересня 2008 року № 375-VІ.

9. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР (в аспекті права батьків на відпустку для відпочинку з дітьми).
10. Офіційний сайт Верховної Ради України (розділ «Законодавство») – zakon.rada.gov.ua.
11. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – ombudsman.gov.ua.
12. Єдиний державний реєстр судових рішень (для аналізу практики щодо суперечок між батьками про місце та спосіб відпочинку дитини) – reyestr.court.gov.ua.
13. Борисова В. І. Цивільне право України : підручник. Харків : Право, 2023. (Розділи, присвячені особистим немайновим правам дитини).
14. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Генеза, 2020. (Аналіз обов'язків батьків щодо виховання та розвитку дитини).

Олег НАВРАТЮК,
начальник сектора «Служба освітньої безпеки»
Фастівського районного управління поліції ГУНП
в Київській області

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, кардинально змінила вимоги до організації освітнього процесу в Україні. Якщо у невоєнний час основна увага приділялася протидії булінгу та дотриманню санітарно – гігієнічних норм, то на даний час основним пріоритетом є: фізична, психологічна, цифрова безпека та організація цивільного захисту учасників освітнього процесу.

Аналіз нормативно – правових основ створення безпечного освітнього середовища та окреслення ключових проблем його реалізації в умовах воєнного стану є метою цього дослідження.

Забезпечення безпеки в освітньому середовищі закріплені і гарантуються Конституцією України (ст. 53), Законом України «Про освіту» (ст. 1 п. 21) та Законом України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 1), де безпечне середовище визначене як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди. Також Законом України «Про освіту» (ст. 3, ст. 26) та Законом України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 21, ст. 38) визначаються обов'язки держави та керівників закладів освіти у створенні безпечних та нешкідливих умов для навчання, дотримання вимог безпеки, цивільного захисту.

У зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, ухвалено низку спеціальних нормативних документів, це зокрема:

Укази Президента України щодо введення воєнного стану (№ 64/ 2022 від 24 лютого 2022 року) та його продовження (№ 793/2025 від 20 жовтня 2025 року);

Постанови Кабінету Міністрів України та рекомендації ДСНС, що регулюють порядок та умови облаштування безпечних умов у закладах освіти. А також визначають чіткі алгоритми дій під час повітряної тривоги, надзвичайних ситуацій та евакуації.

Накази МОН України, зокрема № 274 від 28.03.2022 р. «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», а пізніше – № 1112 від 07.08.2024 р., що затверджує новий Порядок здобуття освіти, а також оновлені Методичні рекомендації № 836 від 13.06.2024, листи МОН України, які регулюють особливості організації навчання в умовах воєнного стану в Україні та умови для продовження навчання українських дітей за кордоном та визнання результатів навчання.

Реалізація правових норм має на меті виконання таких завдань:

Створення умов для безпечного перебування учасників освітнього процесу в закладі, а саме: наявність обладнаного укриття, що відповідає вимогам, створення «класів безпеки» всередині шкіл;

Впровадження змішаної та дистанційної форми навчання за відсутності безпечних умов, як альтернатива очній формі здобуття освіти;

Психологічна підтримка учасників освітнього процесу, щодо подолання травм війни.

Інформаційна гігієна та безпека учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання, протидія кіберзагрозам, протидія втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність, пов'язану з підпалами релейних шаф і автотранспорту військовослужбовців тощо;

Впровадження навчальних програм та інструктажів з мінної безпеки.

Попри вдосконалення нормативної бази, освітня система стикається з низкою викликів. Одним із ключових аспектів є відсутність достатньої кількості належно облаштованих захисних споруд, що вимагає суттєвих капітальних інвестицій, обсяг яких, як правило, перевищує фінансові можливості місцевих бюджетів, особливо це стосується територіальних громад, що зазнали деокупації. Крім того, значна кількість освітніх закладів не має

надійних укриттів, через застарілість будівель, що потребує будівництва нових об'єктів. Існує також дефіцит кваліфікованих фахівців з цивільного захисту, психологів, які готові працювати в умовах постійного ризику. Також збільшується навантаження на педагогічних працівників, які поєднують свої основні функції викладання з роллю відповідальних за організацію екстреної евакуації та забезпечення психоемоційної стабілізації здобувачів освіти.

Додатковими ризиками виступають кібератаки, поширення дезінформації та недостатня цифрова грамотність дітей і педагогів. Важливою проблемою є не чіткий рівень взаємодії між органами влади, поліцією та закладами освіти.

В умовах війни необхідно регулярно оновлювати нормативно-правову базу з урахуванням безпекових умов та ризиків. Важливим є інвестування у безпекову інфраструктуру, системи оповіщення, відеонагляд. Потребує посилення підготовки педагогів до роботи в умовах підвищеної небезпеки. Ефективною є цифровізація моніторингу безпеки та розробка єдиних стандартів взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Підсумовуючи, нормативно-правова база яка покликана на забезпечення безпечного освітнього середовища в Україні в умовах війни поступово вдосконалюється, проте потребує подальшого розвитку. Комплексне використання законодавчих механізмів, міжвідомча взаємодія та системні інвестиції у безпеку є ключовими умовами збереження життя та здоров'я учасників освітнього процесу.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80) (дата звернення 28.12.2025);
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19) (дата звернення 28.12.2025);
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 28.12.2025);

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/ 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n34> (дата звернення 28.12.2025);
5. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 20.10.2025 № 793/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478/2025> (дата звернення 28.12.2025);

Олена НІКІТЮК,
здобувачка вищої освіти Рівненського інституту
Київського
університету права НАН України
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України

ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА: ЗМІСТ, НАПРЯМИ, ПРОБЛЕМИ

Демографічна політика або планування людської популяції (англ. Human population planning) – це діяльність органів державного управління і соціальних інститутів, спрямована на стримання або стимулювання зростання населення у залежності від тенденцій - надмірного зростання або депопуляції, створення сталих кількісних та якісних параметрів відтворення населення з метою подолання негативних демографічних тенденцій. [1].

Саме ця політика є одним із ключових напрямів державного регулювання соціально-економічного розвитку, оскільки динаміка руху населення – рівнів народжуваності, смертності та міграції, підтримка певної чисельності населення та рівноваги статеві-вікової структури, визначає довгострокові перспективи країни, її економічний потенціал, соціальну стійкість та здатність забезпечувати необхідний рівень національної безпеки.

Більшість країн світу демонструє процес зростання населення. В першу чергу це стосується країн Глобального півдня на території Африки, Азії, Латинської Америки. Однак є країни, у яких населення скорочується, що визначається як процес депопуляції різних темпів (біля 30 країн світу). Найвищий рівень депопуляції спостерігається в сучасній Україні, що обумовлено війною (призвела до втрат людей та територій з людьми, різке зростання еміграції та падіння народжуваності). До

країн з високою депопуляцією належать також Болгарія, Сербія, Латвія, Угорщина, Естонія, Німеччина, Словенія, Білорусь, Хорватія, Литва, Греція, Монако, Румунія, Австрія, Португалія, Японія, Італія та ін..

Поряд з цим у сучасних умовах більшість розвинених країн стикається з процесами старіння населення, зниженням народжуваності та активізацією міграційних потоків. За таких умов питання розробки ефективної демографічної політики набуває особливої актуальності, а завдання забезпечення демографічної безпеки постають як соціально-гуманітарна національна стратегія розвитку щодо посилення життєвої стійкості країни [2].

Важливо розуміти, що сучасна демографічна політика не може обмежуватися механічним регулюванням народжуваності чи підвищенням обсягів соціальних виплат. Вона повинна ґрунтуватися на стратегічному підході, що розглядає населення країни як головний ресурс розвитку. У розвинених країнах 60-80 % ВВП створюється саме людським капіталом, а не фізичними чи природними ресурсами [3]. Це означає, що центральним елементом сучасної державної політики має бути збереження, розвиток і відновлення людського потенціалу. Україна, яка веде боротьбу за своє існування, має не просто відновити зруйновану інфраструктуру – вона повинна зберегти людей, які є її фундаментальним ресурсом.

Розкриваючи зміст демографічної політики, слід зазначити, що вона охоплює комплекс заходів, спрямованих на вплив на процеси народжуваності, смертності, шлюбності, сімейних відносин, міграції та формування людського капіталу. У цьому сенсі демографічна політика не може бути відірваною чи автономною, вона є інтегративною та спирається на системне бачення всіх процесів, що формують якість та кількість населення. Саме тому її реалізація неможлива без інтеграції з економічною, соціальною, освітньою та медичною політикою, а також без глибокого розуміння культурних, ментальних та історичних особливостей суспільства.

Однією з найгостріших проблем є падіння народжуваності. У багатьох країнах світу, включно з Україною, рівень народжуваності є нижчим за рівень простого відтворення, що

веде до поступового скорочення кількості населення. Уже до війни Україна мала критично низький рівень народжуваності (1,2 дитини на жінку), що удвічі менше від необхідного рівня простого відтворення поколінь (2,2). Станом на 2025 рік в Україні цей показник становить 0,9 дитини на одну жінку. У результаті смертність в Україні в 3 рази перевищує народжуваність, що є ознакою демографічної кризи. Причини цього явища – комплексні: невпевненість у майбутньому, загроза життю, матеріальна нестабільність, роз'єднаність сімей через війну, міграція молодих жінок. Також це пов'язано з нерозвиненістю інфраструктури підтримки сімей і відсутністю сталих умов соціальної безпеки, які є ключовими у прийнятті рішення щодо народження дитини [2]. Дослідження показують, що фінансові разові виплати не формують бажану модель народжуваності – вирішальним є доступ до житла, безпеки, дитсадків, медицини та створення умов для поєднання батьківства й професійної діяльності [4].

Другим фундаментальним напрямом є зниження смертності та підвищення тривалості життя. Високий рівень смертності серед людей працездатного віку, поширення хронічних захворювань, незадовільний стан охорони здоров'я та значна нерівність у доступі до медичних послуг негативно впливають на демографічну динаміку. Смертність у воєнний час зростає не лише через бойові втрати, а й через соціальні фактори: рівень стресу, умови праці, доступність якісної їжі, екологічна безпека, рівень фізичної активності. Тобто, демографічна політика в цьому контексті включає реформування системи охорони здоров'я, профілактику захворювань, а також створення умов, за яких люди матимуть можливість активно та продуктивно жити навіть у старшому віці [3]. Продовження тривалості життя не повинно зводитися лише до статистичних показників – важливо, щоб підвищувалася саме якість життя. Однак існують і потенційні резерви: за умов припинення війни тривалість життя чоловіків може зрости до 72 років, жінок – до 80,8 років [2].

Окремий блок демографічної політики стосується міграції. Для багатьох країн вона є інструментом компенсації демографічних втрат, заповнення дефіциту робочої сили та формування мультикультурного суспільства. Однак для держав,

що стикаються з масовою еміграцією, ситуація є значно складнішою. Україна протягом років зазнавала значних міграційних втрат, які ще більше посилилися в умовах війни. За даними Державної прикордонної служби України, у першому півріччі 2025 року зафіксовано понад 16,4 млн перетинів кордону українцями, з яких 7,17 млн – виїзди, а 6,92 млн – повернення, тобто 250 тисяч осіб не повернулися до країни [5]. Хоча частина переміщень була короткостроковою, значна кількість жінок і дітей залишила країну на тривалий період, і що довше вони перебувають за кордоном, то нижчою стає ймовірність їхнього повернення. Особливо небезпечним є те, що значна частина емігрантів – освічені люди, що свідчить про відтік висококваліфікованих кадрів. У матеріалах міграційної політики також підкреслюють глибокі регіональні дисбаланси: внутрішня міграція та переміщення з прифронтових або постраждалих територій змінюють структуру трудових ресурсів регіонів. Для України стратегічним завданням має стати післявоєнне повернення громадян, тому міграційна політика повинна включати програми повернення жінок і дітей, чоловіків, створення можливостей для роботи та самореалізації в Україні, підтримку внутрішніх переселенців та запобігання відтоку трудових ресурсів.

Загалом у нормальних умовах демографічної ситуації спостерігається низький рівень смертності, стабільне або повільне зростання населення на основі достатнього рівня народжуваності (з сумарним коефіцієнтом не менше 2,15), а також відсутність значних міграційних коливань, що могли б істотно вплинути на чисельність та структуру населення [6].

Серйозними проблемами, що ускладнюють реалізацію демографічної політики, є соціально-економічна нестабільність, низький рівень доходів населення, нерівність доступу до соціальних послуг, недосконалість інфраструктури та низький рівень довіри до державних інституцій.

Водночас демографічна політика не може бути успішною без розуміння культурних і ціннісних аспектів, адже у сучасному суспільстві трансформуються уявлення про роль сім'ї, батьківства, особистого розвитку, кар'єри та соціальних обов'язків.

На тлі викликів війни важливо звернути увагу і на позитивні соціально-демографічні зрушення: 75% українців відчують гордість за свою державу, а волонтерська активність та взаємодопомога стали масовими явищами [2]. Ці зміни свідчать про завершення формування української політичної нації та зміцнення громадянського суспільства. Соціальна мобільність українців, їхня адаптивність і готовність до змін суттєво зросли, що створює потужний потенціал для відбудови держави [2] і може стати основою для оновлення демографічної політики у післявоєнний період.

Додатково на демографічну ситуацію впливають глобальні виклики – війни, економічні кризи, пандемії та швидкі технологічні зміни. У випадку України, саме війна з росією створює особливо глибокі та довготривалі ускладнення, які не лише дестабілізують повсякденне життя людей, а й суттєво уповільнюють відновлення стабільного демографічного розвитку. У таких умовах державна політика має набувати характеру демографічної реабілітації – підтримки сімей, постраждалих від війни, відновлення соціальної інфраструктури, повернення переміщених осіб та відновлення довіри громадян до майбутнього.

Таким чином, демографічна політика – це не набір окремих рішень, а довгострокова стратегія, спрямована на забезпечення сталого демографічного розвитку. Її ефективність залежить від комплексності підходу, здатності враховувати не лише статистичні дані, а й соціальні, економічні, культурні та психологічні чинники. Вона має об'єднувати державні інституції, наукову спільноту, громадські організації та кожного громадянина, адже демографічне майбутнє країни – це спільна відповідальність суспільства. Післявоєнне відновлення дає Україні шанс сформуванню нової моделі соціального розвитку, в основі якої буде людина – як цінність, як ресурс, як стратег еволюції держави.

Розуміння змісту, напрямів та проблем є фундаментом для формування державного плану, який здатний забезпечити зміцнення людського потенціалу та гарантувати майбутнє наступним поколінням.

Література

1. Кириленко О. М., Дикун Г. П., Грицюк А. Р. Демографічна безпека як стратегія національного розвитку України: людиноцентристський підхід : монографія. Рівненський інститут КУП НАН України, 2025.
2. Лібанова Е. Демографічна політика та людський капітал : доповідь. 2022.
3. ЕЕМ. Population and Family Policy Review, 2024.
4. Державна прикордонна служба України. Статистика перетину кордону громадянами України, 2025. URL: <https://dpsu.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2025).
5. Герлах І., Українець Л. Демографічна ситуація в Україні на сучасному етапі: виклики та загрози. Економіка та суспільство. 2022. № 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1430/1377>

Анастасія КУЛАКЕВИЧ,
студентка 4 курсу спеціальність 262
«Правоохоронна діяльність»
Державний університет «Київський
Авіаційний інститут» м. Київ,
Науковий керівник: Тетяна ТАРАСЕВИЧ
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
Хмельницького національного університету

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Домашнє насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасного суспільства, що набуває ознак пандемії. Воно руйнує сім'ї, завдає непоправної шкоди фізичному та психічному здоров'ю жертв, а також негативно впливає на суспільство в цілому. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство є важливим інструментом у боротьбі з цим явищем, однак її ефективність залишається під питанням. На сьогоднішній день, незважаючи на законодавчі зміни та посилення відповідальності, проблема домашнього насильства в Україні не втрачає своєї актуальності. Це зумовлено низкою факторів, серед яких: недосконалість законодавства, недостатня ефективність правоохоронних органів, низький рівень правової свідомості населення, а також соціально-економічні проблеми. У зв'язку з цим, дослідження сучасного стану кримінальної відповідальності за домашнє насильство та пошук шляхів її вдосконалення є надзвичайно важливим завданням.

Одним з кроків боротьби стало прийняття 07.12.2017 року Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» No2229 – VIII, що набув чинності 07.01. 2018 року. У даному нормативно-правовому акті подається наступна дефініція домашнього насильства: « домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального,

психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь»[1]. Це визначення є важливим кроком у боротьбі з домашнім насильством, оскільки воно чітко визначає поняття домашнього насильства, охоплюючи різні його форми: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне; розширює коло осіб, які можуть бути суб'єктами домашнього насильства та постраждалими від нього; воно включає не лише членів сім'ї та подружжя, але й колишнє подружжя, родичів, а також осіб, які спільно проживають або проживали однією сім'єю без офіційного шлюбу чи родинних зв'язків на момент вчинення насильства; включає погрози вчинення таких діянь, що дозволяє запобігати насильству на ранніх стадіях. Таким чином, цей нормативно-правовий акт підтверджує прагнення держави до захисту прав людини та створення безпечного середовища для всіх громадян, незалежно від їхніх сімейних чи майнових відносин. Набуття чинності цим законом стало значним досягненням у сфері законодавства України та важливим інструментом у боротьбі з домашнім насильством. Нормативним підкріпленням виступає ст. 126-1 Кримінального кодексу України в якій вказано, що домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до двох років [2].

Наявність цієї статті в Кримінальному кодексі України підсилює державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, демонструючи серйозне ставлення до цієї проблеми та прагнення захистити права постраждалих осіб шляхом застосування кримінально-правових заходів до кривдників. Це є важливим доповненням до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», забезпечуючи комплексний підхід до вирішення проблеми домашнього насильства на законодавчому рівні.

Вразливою категорією для цього роду правопорушень є жінки, тому потрібно приділяти особливу увагу як протистояти насильству щодо них. Досить дієвими заходами запобігання домашньому насильству та насильству щодо жінок можуть бути заходи не пов'язані з примусом. Так, необхідно вирішити проблему здатності жертв домашнього насильства знайти притулок і житло як засоби захисту; потребує розробки процедура збору даних про насильство щодо жінок і домашнє насильство; необхідно забезпечити процедуру збору інформації та поглиблення знань про специфічні форми насильства, із якими зіштовхуються певні групи жінок у вразливих ситуаціях (літні жінки, жінки з різною сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю, маргіналізовані жінки, жінки-мігранти, жінки з обмеженими фізичними можливостями, молоді жінки та дівчата, безпритульні жінки, жінки з наркотичною залежністю чи жертви торгівлі людьми) з метою подальшої її систематизації та напрацювання на основі отриманих даних дієвих програм допомоги таким категоріям жінок; необхідно розширювати можливість запровадження та застосування онлайн-інструментів протидії домашньому насильству та насильству щодо жінок [3, с. 207–208].

Лише з початком 24 лютого 2022 року відкритої збройної агресії Російської Федерації проти України, 20 червня 2022 року Верховна Рада України ратифікувала, так званий золотий стандарт прав жінок, що є частиною прав людини та європейських цінностей – Стамбульську конвенцію [4], 21 червня цього ж року Закон про ратифікацію підписав Президент, і 01 листопада 2022 року ця конвенція набрала чинності для України. Положення Конвенції передбачають, що права та інтереси

потерпілих від насильства мають бути в центрі уваги незалежно від перебігу обставин у державі, що зобов'язує відповідні органи, установи до координованої співпраці між собою та з громадськими організаціями. Отже, незважаючи на усвідомлення гостроти проблеми домашнього насильства в Україні та вжиті законодавчі заходи, зокрема прийняття Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та встановлення кримінальної відповідальності за систематичне насильство (ст. 126-1 КК України), проблема залишається актуальною та потребує подальших системних зусиль, наявність законодавчого підґрунтя є важливим, але недостатнім кроком. Ефективність кримінальної відповідальності обмежується низкою факторів, включаючи недосконалість законодавства, проблеми в роботі правоохоронних органів, низьку правову свідомість населення та соціально-економічні труднощі.

Незважаючи на позитивні зрушення, такі як створення спеціалізованих підрозділів поліції та проведення тренінгів, масштаби проблеми залишаються значними, про що свідчить велика кількість зареєстрованих звернень та адміністративних протоколів. Є необхідність комплексного підходу, що включає не лише кримінальне переслідування, але й заходи, спрямовані на запобігання насильству, підтримку та захист постраждалих, особливо таких вразливих категорій, як жінки. Важливими елементами є вирішення проблеми притулку та житла для жертв, збору даних про різні форми насильства, розширення онлайн-інструментів протидії та поглиблення знань про специфічні потреби вразливих груп.

Ратифікація Стамбульської конвенції став важливим кроком у напрямку європейських стандартів захисту прав людини, що вимагає координованої співпраці державних органів та громадських організацій для забезпечення прав та інтересів постраждалих від насильства, особливо в умовах збройної агресії.

Отже, боротьба з домашнім насильством в Україні потребує постійної уваги, вдосконалення законодавства та правозастосовної практики, підвищення рівня правової культури суспільства, а також реалізації комплексних заходів,

спрямованих на запобігання, захист та підтримку постраждалих, з особливим урахуванням потреб вразливих груп населення.

Література

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.04.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лютого 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.04.2025).
3. Павленко Т. А. Домашнє насильство та насильство стосовно жінок: причини та перспективи протидії. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 204 – 208.
4. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

Ганна ДИКУН,
старший викладач кафедри
загальнотеоретичних правових та
гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту КУП НАН України
Владислав КРУК,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту КУП НАН України

ВИЩІ ТА МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНЩИНИ

Гетьманщина XVII–XVIII століття стала одним із найважливіших етапів українського державотворення. Це була унікальна форма політичної організації, що поєднувала традиції козацького самоврядування, військової демократії та елементи ранньомодерної бюрократії. Її структура влади сформувалася в умовах Визвольної війни 1648–1657 років та протягом другої половини XVII століття зазнала численних змін під впливом зовнішньополітичних обставин – насамперед залежності від Речі Посполитої, Московської держави та Османської імперії.

Система управління Гетьманщини поєднувала вищі центральні органи влади, які забезпечували загальнодержавне керівництво, та місцеві органи, що організовували життя полків, сотень і міст. Такий адміністративний устрій ґрунтувався на козацьких традиціях, військових принципах і нормативах звичаєвого права. Водночас він зберігав спадкові риси попередньої української адміністрації литовсько-польського періоду, адаптуючи їх до нових політичних реалій.

Особливу увагу в системі влади Гетьманщини відігравали посади гетьмана, генеральної старшини та Генеральної військової канцелярії, які забезпечували політичне керівництво, зовнішню та внутрішню політику. Місцевий же рівень – полковники, сотники, отамани, міські уряди – був близький до населення і фактично організовував повсякденне життя, судівництво й господарську діяльність.

Центральний рівень влади у Гетьманщині очолювали гетьман та генеральна старшина, які утворювали фактичний уряд. Гетьман мав найвищі владні повноваження: керував військом, здійснював дипломатію, проводив внутрішню політику, очолював судову систему, видавав універсали. Його авторитет мав як військовий, так і політичний характер, а легітимність ґрунтувалася на обранні козацькою радою, хоча з XVIII століття вибори дедалі більше контролювалися московською владою.

Генеральна старшина була найближчим дорадчим і виконавчим органом при гетьманові. До її складу входили генеральний обозний, писар, судді, осавули, хорунжий, бунчужний. Кожен із них мав чітке коло обов'язків: генеральний писар керував дипломатичною та діловодною діяльністю; генеральний обозний відповідав за артилерію та технічне забезпечення війська; генеральні судді очолювали вищий військовий суд; осавули опікувалися військовим порядком та організацією; хорунжий і бунчужний виконували функції охорони та забезпечували церемоніальний аспект влади. [5,235]

Серцем управління була Генеральна військова канцелярія, що під керівництвом генерального писаря виконувала роль урядової канцелярії, вела листування, готувала універсали, контролювала місцеву адміністрацію, розглядала скарги населення. Вона поступово набувала ознак професійного бюрократичного апарату.

У певні періоди функції центральної ради виконувала Генеральна військова рада, яка теоретично була найвищим законодавчим та представницьким органом. Хоча в XVII столітті вона відігравала значну роль, поступово її функції втрачалися, а влада концентрувалася в руках гетьмана та старшини.

Місьцеве управління ґрунтувалося на полково-сотенному адміністративному устрої. Кожен полк виступав одночасно і військовою, і територіальною одиницею. Його очолював полковник, який мав широкі повноваження: він керував військовим підрозділом, здійснював адміністративні, судові, фінансові та господарські функції. Полковники були опорою гетьманської влади, але нерідко становили окремих політичний центр, здатний впливати на внутрішню боротьбу.

Нижчою адміністративною одиницею була сотня, яку очолював сотник. Він керував місцевою громадою, організовував мобілізацію, здійснював судівництво, забезпечував збір податків, контролював міщан і селян. Сотницька адміністрація була найближчою до населення, тому фактично формувала щоденне життя громади.

На третинному рівні влада зосереджувалася в руках отаманів – курінних, сільських, городових. Їхні функції нагадували обов'язки сучасних старост або голів громад: вони вирішували дрібні адміністративні питання, відповідали за порядок, організовували роботи, зносилися з сотником і полковником. [3,117]

Важливим елементом місцевого самоврядування залишалися міські уряди. Частина міст мала магдебурзьке право, що дозволяло їм зберігати виборних магістратів та лави, а також власну судову систему. Це створювало поєднання козацької та міщанської адміністративної практики.

Місцева влада спиралася також на козацьку старшину, яка часто посідала ключові економічні позиції та перетворювалася на нову українську еліту. Вона контролювала значні земельні маєтності, виступала судовим органом і брала участь у адміністративному управлінні.

Місцева адміністрація була багатоступеневою, поєднуючи як виборні, так і призначувані посади, що дозволяло забезпечувати належний рівень керування різними сферами життя суспільства.

Зв'язок між центральною та місцевою владою ґрунтувався на принципі вертикальної підпорядкованості. Гетьман і Генеральна військова канцелярія видавали універсали, які були обов'язковими для виконання на всій території Гетьманщини. Полковники та сотники виконували їх, контролюючи діяльність нижчих адміністративних рівнів. [6,106]

Управління мало риси патріархально-військового характеру: старшина не лише виконувала державні функції, а й була власником значних маєтків, що створювало поєднання адміністративної і феодалної влади. Водночас громади зберігали елементи самоврядування, які стримували надмірну концентрацію повноважень у руках старшини.

З часом, особливо у XVIII столітті, під впливом Російської імперії структура влади Гетьманщини зазнала трансформації: вводилися контролюючі інституції, обмежувалися повноваження гетьмана, створювалися паралельні адміністративні органи. Це посилювало бюрократизацію, але водночас руйнувало традиційну систему козацького самоуправління.

Попри зовнішній тиск, система влади Гетьманщини зберігала внутрішню логіку та традиційну організацію, що дозволило їй існувати понад століття й сформувати основи української державницької традиції. Вона ґрунтувалася на поєднанні козацьких традицій самоврядування, військової демократії та елементів державної централізації. Вищі органи влади – гетьман, генеральна старшина та Генеральна військова канцелярія – здійснювали загальнодержавне керівництво, тоді як місцеві – полковники, сотники, отамани й міські магістрати – забезпечували адміністративне управління на місцях. Саме таке поєднання забезпечувало ефективність влади, адаптивність до військово-політичних умов та високий рівень самоорганізації суспільства.

Література

1. Субтельний О. Україна: Історія. Київ : Либідь, 1991.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 8-9. Київ : Наукова думка.
3. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016.
4. Апанович О. Гетьманщина і Запоріжжя. Київ : Дніпро, 1993.
5. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ : Критика, 2005.
6. Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII-XVIII століть. Київ : Альтернативи, 1997.

УДК 346.6:[004:659.23] (477)

Анастасія БОРОВЕЦЬ,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Науковий керівник: Тетяна КОБЕРСЬКА,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та культурології
Національного
університету водного господарства та
природокористування

ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСАЛТИНГУ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток цифрової економіки в Україні зумовлює зростання попиту на консалтингові послуги у сфері інформаційних технологій, що охоплюють широкий спектр – від стратегічного планування цифрової трансформації до впровадження корпоративних інформаційних систем та забезпечення кібербезпеки. В умовах війни, економічної нестабільності та інституційних обмежень організації різних секторів – підприємства, культурні інституції, муніципальні установи – змушені пристосовуватися до нових викликів та переосмислювати стратегію розвитку й управлінські підходи. Традиційні інструменти підтримки виявляються недостатніми, що актуалізує роль ІТ-консалтингу як специфічної форми експертної допомоги, спрямованої на підвищення ефективності, адаптивності та стратегічної спроможності організацій.

Водночас правове регулювання консалтингової діяльності у сфері інформаційних технологій в Україні залишається фрагментарним. Відсутність усталених механізмів, професійних стандартів та чітких моделей договірнього регулювання обмежує потенціал впровадження консалтингових послуг. Зростаючий запит на ІТ-консалтинг – з боку бізнесу, державних установ, креативних індустрій – підтверджує, що ця діяльність стала структурним елементом інфраструктури цифрового розвитку, а отже, потребує системного нормативно-правового забезпечення.

Консалтинг як форма професійної діяльності полягає у наданні незалежних порад, аналітичної підтримки та методичної

допомоги керівництву організацій з метою вдосконалення управлінських процесів [3]. Згідно з визначенням Європейської Федерації асоціацій консультантів з економіки та управління (ФЕАКО), консалтинг охоплює визначення й оцінку проблем та можливостей, рекомендацію відповідних заходів та допомогу в їх реалізації. Ця діяльність вирізняється дорадчим характером, а її результатом є інтелектуальний продукт, що базується на знаннях та аналітичних інструментах [5]. У сучасних умовах консалтинг перетворився на складову інфраструктури змін – сектор, що виступає посередником між державою, бізнесом та суспільством, а його розвиток є індикатором економічної зрілості країни. Згідно з Національним індексом консалтингу (NCI), глобальний ринок цих послуг демонструє стале зростання, що підтверджує його структурну роль у сучасній економіці.

У структурі управлінського консалтингу саме ІТ-консалтинг виокремлюється як самостійний напрям, що має власну методологію та специфічний предмет діяльності. Класифікація консалтингових послуг за функціональними потребами виділяє ключові напрями: стратегічний (розробка корпоративних стратегій та бізнес-моделей), операційний (оптимізація бізнес-процесів та управління якістю), організаційний (підвищення ефективності структури управління), HR-консалтинг (підбір та оптимізація управлінських команд) та ІТ-консалтинг, що охоплює інформаційно-технологічний розвиток організацій. На відміну від загального управлінського консультування, ІТ-консалтинг передбачає глибоку технічну експертизу та міждисциплінарний підхід, поєднуючи елементи інформаційних технологій, права, фінансового аналізу та організаційного менеджменту.

За методологією проведення розрізняють: експертне консультування, коли консультант надає готові рішення на основі діагностики; процесне – спільна робота консультанта і клієнта над розробкою та впровадженням рішень; навчальне – передача знань та підготовка персоналу до самостійного управління ІТ-системами; інтегроване – поєднання елементів усіх підходів залежно від специфіки завдання. Вибір методології визначається характером завдання, рівнем зрілості ІТ-інфраструктури замовника, ступенем залучення клієнта та

обсягом необхідних організаційних змін [2]. Правові відносини у сфері ІТ-консалтингу регулюються главою 63 Цивільного кодексу України, що визначає зобов'язання виконавця надати консультаційні послуги за завданням замовника з акцентом на процесі надання послуг, а не на досягненні матеріального результату [5]. Закон «Про інформацію» визначає інформаційні послуги об'єктами цивільно-правових відносин, а Закон «Про авторське право і суміжні права» регламентує охорону програмного забезпечення та порядок передачі майнових прав на ІТ-продукти [1].

Практика взаємодії організацій з ІТ-консалтинговими компаніями охоплює широкий спектр – від проєктного консультування до повного аутсорсингу, коли консультант функціонує як системний інтегратор, забезпечуючи архітектурне проєктування, впровадження рішень та постімплементаційний супровід. Правове оформлення таких відносин потребує ретельного регулювання питань конфіденційності, інтелектуальної власності та відповідальності сторін.

Ключові завдання ІТ-консалтингу включають: аналіз наявної ІТ-інфраструктури та визначення її життєвих циклів (SWOT-аналіз); створення інтегрованих систем для вирішення перспективних бізнес-завдань (методика Gross Margin); підтримку стратегічного планування та забезпечення адаптації до цифрових трансформацій; оптимізацію бізнес-процесів та підвищення організаційної ефективності. Консультанти виступають агентами змін, супроводжуючи організації на всіх етапах цифрової трансформації [4].

Показовим є культурний сектор: музеї, бібліотеки та театри потребують модернізації ІТ-інфраструктури, застосовуючи стратегічний підхід Resource-Based View (RBV), що базується на ідентифікації унікальних ресурсів організації. За даними UNESCO (2023), понад 60% культурних закладів Європи після 2020 року залучали консультантів для цифрової адаптації [6].

Отже, ІТ-консалтинг є комплексною інтелектуальною діяльністю, що слугує стратегічною підтримкою організацій в умовах цифрової економіки. Правове регулювання цієї сфери в Україні характеризується відсутністю спеціального законодавчого акта та регламентується нормами цивільного,

інформаційного права й права інтелектуальної власності. Перспективними напрямками є прийняття закону про консалтингову діяльність, гармонізація з правом ЄС, розробка професійних стандартів та удосконалення механізмів захисту інтелектуальної власності.

Література

1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16.12.2012 № 3715-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. С. 166.
2. Волкова Н. А., Подвальна Н. Е., Семенова К. Д. Економічний аналіз : навч. посіб. Одеса : ППЦ «Белка», 2020. 240 с.
3. Гудзь О. Є., Маковецька І. М. Комунікаційний менеджмент : навч. посіб. Львів : Галицька видавнича спілка, 2021. 224 с.
4. Калініченко О. В. ІТ-консалтинг як складова цифрової економіки України. Київ : КНЕУ, 2022.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. С. 356.
6. UNESCO. Digital transformation of cultural institutions in crisis contexts. Paris: UNESCO Publishing, 2023.

Артур ПАК,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Науковий керівник: Тетяна КОБЕРСЬКА,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та культурології
Національного університету водного
господарства та природокористування

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ
ГАСТРОНОМІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ
КОНТЕКСТ**

В умовах глобалізації та культурної уніфікації актуалізується проблема збереження національної гастрономічної спадщини як невід'ємного елемента української культурної ідентичності, адже гастрономічні традиції становлять особливий модус буття культури, існуючи виключно у формі живої практики. На відміну від матеріальних пам'яток, кулінарна традиція онтологічно прив'язана до свого носія, а тому, як зазначав П. Рікер, саме через повсякденні практики культура набуває темпоральної тяглості, перетворюючись із сукупності знань на «живу пам'ять» спільноти [5].

У філософсько-антропологічній перспективі правовий захист нематеріальної культурної спадщини постає як визнання онтологічного статусу культурних практик. Конвенція ЮНЕСКО, ратифікована Україною у 2008 році, визначає її як традиції, що «передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, взаємодії з природою та історією, формуючи почуття самобутності й наступності» [2]. Така дефініція відображає феноменологічне розуміння культури як горизонту колективних смислів, що потребує для свого існування безперервності людського досвіду. Зокрема, українські традиційні страви упродовж століть формувалися під впливом природних умов,

релігійних норм, сімейних звичаїв і соціальних обставин, а їх рецептури, передаючись між поколіннями та відображаючи історичний досвід і світоглядні особливості народу, створюють унікальний культурний код нації.

Гастрономічна культура не лише зберігає минуле, а й відтворює його через ритуалізацію спільних трапез – святкові застілля, родинні обіди, обряди релігійних та сезонних свят, що підтримують тяглість традицій та формують відчуття спільності між поколіннями, створюють символічний простір, у якому поєднуються історична пам'ять і сучасні соціальні реалії.

Мета дослідження полягає у філософсько-правовому аналізі механізмів захисту гастрономічної спадщини як форми збереження культурної ідентичності та об'єкта культурного брендингу в контексті європейської інтеграції України, а також у визначенні напрямів удосконалення національного законодавства.

Правовий захист гастрономічної спадщини України здійснюється через взаємодію міжнародних і національних правових механізмів. Ключовими інструментами є: Конвенція ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, система географічних зазначень гармонізована із законодавством ЄС та Національний перелік елементів НКС України.

Нагальність застосування цих механізмів зростає в умовах повномасштабної російської агресії. Війна спричиняє масове переміщення людей, руйнування традиційного укладу життя та втрату носіїв культури, внаслідок чого втрачається не абстрактний «елемент спадщини», а конкретний життєсвіт – простір смислів, що конститує ідентичність українців.

Важливим напрямом є інтеграція гастрономічної спадщини до національних та міжнародних переліків. 1 липня 2022 року елемент «Культура приготування українського борщу» було внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Станом на 2024 рік Національний перелік елементів НКС України налічує 92 елементи, серед яких численні гастрономічні традиції: приготування яворівського пирога, сахновщинського короваю, черкаського бузинника, обрядової страви «крупки» Житомирщини, вінницької каші «зозулі», пісних голубців з картоплею Донеччини та ін. [3].

16 серпня 2024 року набули чинності оновлені Правила реєстрації географічних зазначень, адаптовані до регламентів ЄС, що забезпечує можливість офіційного визнання та захисту українських продуктів на території Європейського Союзу. Станом на 2024 рік в Україні зареєстровано такі позначення для гуцульської овечої та коров'ячої бринзи, карпатського меду та вина [4].

У сучасну добу гастрономічна культура набуває додаткового значення завдяки розвитку гастротуризму та культурного брендингу територій. Локальні гастрономічні продукти та традиційні рецептури виступають автентичними маркерами території, виконуючи функцію «візитівки» регіону. Особливим механізмом формування ідентичності є наративізація – створення історій про походження страв та культурні традиції, що підсилює зв'язок між продуктом та його соціокультурним контекстом. Гастрономія стає засобом представлення історичної пам'яті у публічному просторі, інтегруючи минуле у новітні формати – фестивалі, ярмарки, дегустації, гастротури, а нині й волонтерські кулінарні ініціативи для підтримки ЗСУ.

Водночас гастрономічна символіка зберігає своє значення у святкових і обрядових практиках. Такі страви, як кутя, паски, обрядові хліби, весільні короваї, поєднують ритуальне, соціальне та символічне значення, набуваючи статусу «культурного тексту». Ця подвійна функція гастрономічної спадщини – як носія традиційних смислів та ресурсу територіального розвитку – зумовлює необхідність її комплексного правового захисту. Як зазначають І. Костира та О. Білецька, «гастрономічний туризм є інструментом культурного брендингу і, відповідно до стратегій публічної дипломатії, виступає допоміжним елементом у пізнанні культурної спадщини країн та окремих регіонів» [1, с. 305]. Для прикладу, дослідження гастрономічного бренду Закарпаття (2025) демонструє значний потенціал регіону: «унікальні місцеві продукти, три з яких отримали географічне зазначення; страви автентичної кухні, представлені в національних та світових реєстрах; культуру харчування, що відтворюється на гастрономічних івентах» [6, с. 59].

Отже, перспективними напрямками удосконалення правового регулювання є: розширення реєстрації географічних

зазначень для традиційних українських продуктів; активізація номінування елементів гастрономічної спадщини до списків ЮНЕСКО; розробка комплексної стратегії гастрономічного брендингу регіонів України; імплементація європейських стандартів контролю якості та автентичності традиційних продуктів.

Література

1. Костира І. О., Білецька О. О. Гастрономічний туризм як інструмент культурного брендингу України. *Питання культурології*. 2021. № 38. С. 301–313.
2. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини: Конвенція ЮНЕСКО. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_d69.
3. Нематеріальна культурна спадщина України в списках ЮНЕСКО. 2024. URL: <https://surl.l.u/ubzhsn>
4. Прохода Ю. Наша культурна спадщина і престиж : інтерв'ю з експерткою про українські продукти з географічним зазначенням. *НВ*. 08.05.2025. URL: <https://surl.l.u/jtzkea>
5. Рікер П. Пам'ять, історія, забуття / пер. з фр. Київ : Дух і Літера, 2022. 680с.
6. Шука Г., Безрученков Ю., Венгерська Н. Гастрономічний бренд Закарпаття: економічний потенціал та можливості розвитку. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio*. № 1, 2025. С. 94-104

Ганна ДИКУН,
старший викладач кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту КУП НАН України
Ірина БОБРОВНИК,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту КУП НАН України

КОНСТИТУЦІЯ УНР 1918 РОКУ: ПЕРША СПРОБА СТВОРЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Конституція УНР була не тільки програмним документом, а також й відображенням політичних процесів, які переживало українське суспільство в добу визвольних змагань. Вона відображала не лише політичні ідеї Центральної Ради, а й широкий суспільний запит на свободу, рівність і національну гідність. Її поява засвідчила прагнення українства перейти від революційної стихійності до правового оформлення державності, що відповідало загальноєвропейським тенденціям. Конституція Української Народної Республіки – створена 29 квітня 1918 року, стала однією з перших спроб закласти правові основи демократичної української держави. [1, 110]

Прийнята Центральною Радою як завершальний результат її законодавчої діяльності, Конституція УНР (підзаголовок – «Статут про державний устрій, права і вольності УНР») містила 83 статті, об'єднані у вісім розділів. У ній визначалися засади державного устрою, права та обов'язки громадян, система органів влади й адміністративно-територіальний поділ. За своїм змістом документ наслідував західноєвропейські демократичні традиції та вирізнявся прогресивністю. [2]

Перший розділ проголошував суверенітет УНР, визначав народ єдиним джерелом влади, підкреслював цілісність території та принципи децентралізації. Гарантувалися культурні права всіх національних груп та встановлювалася система народного представництва через Всенародні Збори. [2]

Другий розділ окреслював поняття громадянства та проголошував рівність усіх без винятку – незалежно від статі,

віровизнання, походження чи майнового становища. Документ гарантував широкий спектр особистих свобод: недоторканність особи й житла, свободу слова, друку, совісті, пересування і страйків. Заборонялися смертна кара, тілесні покарання та конфіскація майна як форма покарання. Також визначалися виборчі права громадян. Тоді це було надзвичайно прогресивним кроком, адже навіть багато європейських конституцій не містили таких широких соціальних гарантій.

У третьому розділі описувалася система державної влади, поділена на законодавчу (Всенародні Збори), виконавчу (Рада Народних Міністрів) та судову (Генеральний Суд). Підкреслювалося народне походження влади та взаємна підвітність між інституціями. Місцеве самоврядування визнавалося єдиною владою на місцях з правом самостійного розв'язання локальних питань.

Четвертий розділ детально регулював виборчий процес, порядок діяльності та повноваження парламенту. Всенародні Збори визначалися найвищим законодавчим органом, відповідальним за ухвалення законів, затвердження бюджету, вирішення питань війни й миру та контроль діяльності уряду. У ньому також зазначалися вимоги до депутатів, терміни їх повноважень і процедура розпуску парламенту.

П'ятий розділ визначав Уряд як центральний орган виконавчої влади. Його формувала Голова Всенародних Зборів, а затверджували самі Збори. Уряд був підвітний парламенту, який мав право висловити недовіру окремим міністрам або всьому складу Кабінету. Рада Міністрів керувала загальнодержавними справами й координувала роботу місцевої влади без втручання в її автономні повноваження. Отже, ЦР бачила УНР класичною парламентською республікою, без президента. На підставі Конституції передбачалася розробка цілої низки законодавчих актів.

У шостому розділі закріплювалися основи незалежності судової влади, рівність усіх перед судом, відкритість судового процесу. Відкритість судового процесу мала забезпечувати прозорість правосуддя та довіру суспільства до судових інституцій. Генеральний Суд визначався найвищою касаційною інстанцією, що не розглядала справи по суті. Законодавча й

виконавча влади не мали права втручатися в судові рішення. Положення цього розділу свідчили про прагнення УНР створити демократичну систему судочинства.

Сьомий розділ проголошував право національних меншин на національно-персональну автономію. Національні Союзи отримували можливість створювати власні органи культурного та освітнього самоврядування, мати окремі бюджети й представництво. Їхні повноваження мали визначатися спеціальними національними Установчими Зборами за погодженням із Всенародними Зборами. Право національних меншин на персональну автономію було унікальним для тогочасної Європи. Такий підхід мав сприяти стабільності в багатонаціональному суспільстві

У восьмому розділі передбачалося, що за надзвичайних обставин (війна, внутрішні заворушення) окремі права і свободи можуть бути тимчасово обмежені або призупинені, але лише на підставі спеціального закону. Якщо Всенародні Збори не працювали, уряд міг тимчасово запроваджувати обмеження, однак подальше схвалення парламенту було обов'язковим.

Загалом, «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» став ключовим кроком у формуванні політичної системи, яка ґрунтується на принципах демократизму, верховенства права та прав людини. Попри те, що Конституція УНР так і не набула повної юридичної сили через переворот в день її ухвалення та прихід до влади гетьмана Павла Скоропадського, її історичний вплив був значним. [3] Документ уперше на українських землях системно закріплював інститут громадянства, принципи адміністративно-територіального поділу, депутатську недоторканність та інші ключові інститути. [4] Багато закладених у ньому норм були враховані під час розробки Конституції України 1996 року.

Отже, Конституція 1918 року стала першою спробою створити демократичну модель української держави, заклавши на письмі основоположні принципи: суверенітет, народовладдя, поділ влади та гарантії прав людини.

Література

1. Мараєв В. Україна, 1918: Хроніка. Харків : Фоліо, 2020. 295 с.

2. Конституція УНР. Офіційний сайт ВРУ. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>
3. Андрусишин Б. І., Токарчук О. В. Конституційний процес в Україні доби Центральної Ради. URL:
<https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/34/3.pdf>
4. Бойко І. Місце і роль Конституції Української Народної Республіки 1918 р. в історії національного конституціоналізму. URL:
<https://www.constjournal.com/pub/3-2017/mistse-rol-konstytutsii-ukrainskoi-narodnoi-respubliky-1918-istorii-natsionalnoho/>

Вікторія РОВІНСЬКА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ: МЕХАНІЗМИ, ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Захист прав дитини виступає актуальним напрямом соціогуманітарних та правових досліджень. Якість життя, сприятливі умов для розвитку особистості людини у період дитинства є найбільш важливими для самореалізації її в дорослому віці. Одночасно це є показником соціальної політики держави щодо забезпечення високого рівня благополуччя населення.

В умовах сучасних викликів проблема захисту дітей набуває нового значення з позиції цінностей гуманізму, демократизму та людиноцентричності. Особливого значення захист прав дітей актуалізується за умов збройних конфліктів, вимушеної міграції, техногенних катастроф, пандемій, нових форм злочинності та поширення практик деструктивного для людини характеру (девіації, адикції тощо).

Захист прав дитини в сучасних умовах базується на поєднанні різних механізмів: нормативно-правових, правоохоронних, організаційних, наукових, інформаційних, освітніх та виховних. Ці механізми забезпечують захист і реалізацію прав дитини, забезпечують соціальне, матеріальне, фізичне, психічне і духовне благополуччя дітей.

На міжнародному рівні захист прав дітей забезпечують ООН через ЮНІСЕФ (Дитячий фонд ООН), як це спеціалізовану установу з захисту прав та інтересів дітей у понад 190 країнах світу. Фонд надає допомогу дітям, які постраждали від війни,

надаючи гуманітарну підтримку, охорону здоров'я, освіту та психосоціальну допомогу. ЮНІСЕФ співпрацює з урядами, організаціями та приватним сектором для реалізації Декларація прав дитини (1959) та різноманітних програм, спрямованих на покращення умов життя дітей. ООН та всі країни світу щорічно відзначають День прав дитини на честь ухвалення Декларації 1959 року 20 листопада.

При Управлінні Верховного комісара з прав людини ООН також діє Комітет з прав дитини (КПР), який включає 18 незалежних експертів та контролює виконання Конвенції з прав дитини (1989), Факультативних протоколів до цієї Конвенції у країнах-членах ООН щодо захисту дітей за умов збройних конфліктах, від торгівлі дітьми, дитячої проституції тощо [145].

На національному рівні в Україні захист прав дітей забезпечують державні органи, зокрема, Служба у справах дітей, органи опіки та піклування, служби соціального захисту, а також Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його представники (така посада існує в понад 50 країнах світу).

Захист прав дитини в нашій країні регулюється низкою нормативно-правових актів, включаючи Конституцію України, Закон "Про охорону дитинства", Сімейний кодекс та інші закони, які встановлюють стандарти та механізми захисту прав дітей.

До найбільш гострих проблем захисту прав дитини можна віднести такі:

1. Дитяча бідність. Станом на 2024 рік приблизно 412 мільйонів дітей до 17 років живуть приблизно на 3 долари на день.
2. Збройні конфлікти та насильство. Близько 19% дітей постраждають від військових (бойових) конфліктів. Станом на 2023 рік за даними ООН були підтверджені рекордні 32990 серйозних порушень 22 557 дітей. Діти України з 2022 року страждають від повномасштабної російської збройної агресії через вимушену міграцію, насильство, травми фізичного і психічного характеру.
3. Насильство по відношенню до дітей. Це стосується різних форм насильства - Фізичного насильства (заподіяння тілесних ушкоджень), психологічного насильства (емоційний тиск через

образи, погрози, залякування, що руйнує самооцінку та емоційну стабільність дитини), сексуального насильства (примушування до небажаних статевих контактів, поширення порнографії), нехтування (невиконання батьківських або опікунських обов'язків, що призводить до незадоволення базових потреб дитини в їжі, одягу, медичній допомозі, освіті, нагляді і любові).

4. Обмеження дітей у доступі до освіти. За даними ООН, 264 мільйони дітей і підлітків не відвідують школу. Пандемія COVID-19 ще більше погіршила ситуацію, залишивши 463 мільйони дітей без доступу до дистанційного навчання. Основними причинами є конфлікти, які позбавляють доступу до освіти 85 мільйонів дітей, а також фінансова криза, що робить освіту недоступною для багатьох. Так, за умов війни 5,3 мільйона дітей в Україні обмежені в доступі до освіти.

5. Шкільний булінг (цькування). Проявляється у вигляді образ, глузувань, фізичної агресії, поширення чуток або соціальної ізоляції, а також кібербулінгу і розглядається як систематичне насильство (фізичне чи психологічне) з боку одного учня або групи учнів стосовно іншого, який не має можливості протистояти цьому. Булінг у школах - серйозна проблема, яка може призвести до значних психічних проблем у дітей. За даними МОН України, понад 51% учнів 5-9 класів в Україні хоча б раз стикалися з булінгом. Згідно з дослідженням ЮНІСЕФ, 67% підлітків віком 11-17 років зазнавали булінгу або були свідками цього. У 2024 році поліція склала понад 200 протоколів за булінг, переважно на підлітків 14-16 років, що свідчить про актуальність проблеми, незважаючи на зменшення кількості зафіксованих випадків порівняно з довоєнним періодом.

Висновок. На мою думку, покращення захисту прав дитини в Україні може відбуватись на основі широкої поінформованості дітей щодо їх прав, а також органів, до яких можна звертатись за допомогою. Важливо формувати у дітей повагу до інших і до себе, відчуття гідності, впевненості у своїй силі, самодостатності, віри у добро і активну позицію щодо захисту своїх прав. З боку суспільства необхідно покращувати всі форми і напрями роботи спеціальних органів влади, громадських та благодійних організацій щодо захисту дітей України, особливо їх всебічної підтримки за важких умов війни.

Діти – скарб і майбутнє будь-якого суспільства. Це надихає дорослих у боротьбі за краще життя у суспільстві, збереження і покращення рівня благополуччя, за культурний, духовний розвиток і створення сприятливий умов для індивідуального розвитку й самореалізації кожної дитини, її щастя.

Захист прав дитини - це не просто декларація, а й справжні дії, які мають давати ефективні результати щодо захисту прав дитини у всіх країнах світу. Це показник і фактор реальної гуманізації сучасного суспільства.

Література

1. UNESCO. Visualizing Indicators of Education for the World (VIEW). URL: <https://www.education-progress.org/en/articles/access>
2. UN. Committee on the Rights of the Child. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc>
3. Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
4. Захист прав дитини в Україні. Безоплатна правнича допомога. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/zahyst-prav-dytyny-v-ukrayini> ЮНІСЕФ попереджає: 5,3 мільйона дітей в Україні обмежені в доступі до освіти. Профспілка працівників освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10088-yunisef-poperedzhaie-53-miliona-ditei-v-ukraini-obmezheni-v-dostupi-do-osvity.html>
5. Як дорослим реагувати на булінг : інструкція для освітян. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/yak-doroslym-reahuvaty-na-bulinh-instruktsiia-dlia-osvitian>

Артур ТРОЦЬКИЙ,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
зі спеціальності «Міжнародне право»
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Агнеса ПАШИНСЬКА
кандидат філософських наук, доцент кафедри
загальнотеоретичних правових і
соціально-гуманітарних дисциплін
Київського університету права НАН України

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Культурна дипломатія є складовою зовнішньої політики держави та важливим інструментом міжнародних комунікацій, який дозволяє підсилувати позиції країни на світовій арені, впливати на громадську думку інших держав та зміцнювати партнерські відносини. Для України в умовах повномасштабної російської агресії культурна дипломатія стала невід'ємним елементом формування іміджу країни за кордоном, а також засобом представлення українських цінностей у глобальному інформаційному просторі.

Період 2022–2025 років істотно змінив підходи України до реалізації культурної дипломатії, адже держава була змушена активно відстоювати своє місце у світовій спільноті та доводити статус окремої, суверенної нації. У цьому контексті культурні інструменти почали виконувати роль своєрідної дипломатичної зброї, спрямованої на мобілізацію міжнародної аудиторії, посилення санкційного тиску, розширення партнерств і протидію російській пропаганді.

Метою цієї доповіді є дослідження ключових інструментів культурної дипломатії України під час війни, а також аналіз того, як культурні ініціативи сприяють зміцненню взаємодії України з

міжнародними партнерами та посилюють підтримку нашої держави на світовій арені.

Одним із найважливіших викликів культурної дипломатії стала масштабна інформаційна війна, у межах якої країна-агресор систематично поширює викривлені наративи про Україну, її історію та культурну спадщину. За спостереженням О. Дзюби, культурна дипломатія сьогодні виконує важливу інформаційно-захисну функцію, оскільки здатна «протидіяти дезінформації та створювати об'єктивне бачення України за кордоном» [2]. Це означає, що культурні інструменти стають складовою інформаційної безпеки держави.

Другим викликом є руйнування культурної інфраструктури: російські удари пошкодили сотні музеїв, театрів, закладів освіти й історичних пам'яток. З одного боку, це обмежує можливості проведення культурних заходів, але з іншого – стимулює розвиток цифрових форматів: віртуальних музеїв, дистанційних виставок, міжнародних онлайн-проектів. Культура починає активно використовувати цифрову дипломатію як альтернативний шлях присутності у світі.

Третім викликом є психологічна втома міжнародної аудиторії. Після тривалого перебування війни у медіапросторі увага іноземної публіки поступово знижується. У цих умовах культурна дипломатія повинна застосовувати інноваційні формати донесення інформації: персональні історії, документальні фільми, мистецькі образи, інтерактивні проекти, які здатні відновити емпатію та співпереживання.

Четвертий виклик – недостатня узгодженість між державою, митцями, громадськими організаціями та діаспорою. Як підкреслює О. Дзюба, українська діаспора відіграє суттєву роль у поширенні української культури за кордоном, однак максимальна ефективність досягається лише за умови системної співпраці між усіма акторами [2]. Відсутність координації іноді призводить до фрагментації ініціатив.

Одним із найефективніших інструментів культурної дипломатії залишаються мистецькі проекти – фотовиставки, арт-резиденції, інсталяції з відображенням зруйнованих пам'яток. Вони мають високий емоційний потенціал і здатні передавати досвід війни через культурні символи. А. Руднева разом зі

співавторами відзначає, що «культурні обміни та мистецькі ініціативи сприяють зміцненню довіри та формуванню взаєморозуміння між народами» [1], що підтверджує важливість мистецтва для дипломатичного діалогу.

Важливу роль відіграє документалістика, зокрема фільм «20 днів у Маріуполі», який став не лише мистецьким продуктом, а й потужним дипломатичним інструментом, оскільки відкрив світовій аудиторії правду про злочини росії. Кіно дозволяє створювати наративи, здатні формувати суспільні настрої на рівні різних країн.

Література та переклади українських авторів також зміцнюють культурний імідж держави. Твори Сергія Жадана, Оксани Забужко, Андрія Куркова перекладаються десятками мов, формуючи інтелектуальний образ сучасної України та поглиблюючи знайомство світу з українською культурою.

Цифрова дипломатія стала одним із найдинамічніших напрямів. Онлайн-кампанії, міжнародні проекти, ініціативи на кшталт United24 дозволяють залучати глобальну аудиторію, формувати меседжі й здійснювати комунікацію, незалежну від географічних кордонів.

Вагому роль відіграють музичні та театральні колективи. Гурти DakhABrakha, ONUKA, симфонічні оркестри та театральні трупи проводять благодійні тури, привертаючи увагу медіа та формуючи позитивний інтерес до України.

Українська діаспора продовжує відкривати культурні центри, організовувати фестивалі, проводити виставки та лекції, виступаючи «мостом» між Україною та міжнародною спільнотою. За словами О. Дзюби, діяльність діаспори є «важливою складовою формування позитивного образу України за межами держави» [2].

Отже, культурна дипломатія під час війни стала важливою частиною інформаційної оборони та міжнародної підтримки України. Зокрема завдяки їй Україна змогла забезпечити додаткові механізми підтримки та укріпити свою видимість у міжнародному просторі. Мистецтво, кіно, література забезпечують формування глобальних змін у майбутній повоєнний час. Успіх культурної дипломатії залежить від єдності держави, громадськості опозиції та творчих спільнот України.

Література

1. Дзюба О. А. Культурна дипломатія України під час повномасштабного російського вторгнення: магістерська робота / наук. кер. М. І. Прихненко. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024. 108 с. URL: <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/18452>
2. Руднева А. О., Мальована Ю. Г., Арсенюк М. С. Культурна дипломатія як інструмент формування іміджу України // Регіональні студії. 2024. № 37.-С. 63-67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.37.11>

Марко ПРОКОПЧУК,
здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України
Науковий керівник: Анна ГРИЦЮК,
старший викладач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України

ВАРТІСТЬ БАЗОВОГО ЖИТЛА В СВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Згідно статті 47 Конституції України кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадяни, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону [1]. Також згідно статті 25 Загальної декларації прав людини Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [2].

Однак в сучасний час для багатьох країн Європи, Америки та Азії актуальною проблемою стала житлова криза. Сплата оренди житла стала тягарем для молоді, а придбання у приватну власність стало майже неможливим через високу вартість і заробітку, навіть високого, якого не вистачає для задоволення цієї потреби. Як наслідок, до житлової проблеми додалася проблема з демографією через неможливість молодим сім'ям

мати своє житло і збільшення віку коли молодь покидає батьківський дім.

Серед європейських країн житлової кризи найбільше зазнали такі країни як Хорватія, Іспанія, Греція, Німеччина. Візьмемо до прикладу Хорватію. У січні-листопаді 2025 року хорватський ринок житлової нерухомості закріпив статус одного з найдорожчих і динамічно зростаючих в ЄС. Офіційна статистика і приватні дослідження фіксують двозначне зростання цін при уповільненні кількості угод і посиленні ролі держави у вирішенні проблеми доступності житла. За даними Державного управління статистики (DZS), середня ціна 1 кв. м нового житла в Хорватії в першому півріччі 2025 року склала 2 754 євро. Це приблизно на 15,9% більше, ніж у першому півріччі 2024 року, і на 5,3% вище, ніж у другій половині 2024 року. У розрізі територій. - Загреб: близько 2 958 євро за кв. м (+4,5% рік до року), решта Хорватії: близько 2 511 євро за кв. м, при цьому зростання в цих містах і селищах досягло 22% за рік, що відображає швидке подорожчання житла в приморських і туристичних регіонах. Індекс цін на житло (House Price Index) показує, що в другому кварталі 2025 року ціни на житлові об'єкти зросли на 4,4% до попереднього кварталу і на 13,2% до аналогічного періоду 2024 року. За даними Eurostat, це один з найвищих показників в ЄС за квартальним і річним зростанням. За даними звіту Arvio за перший квартал 2025 року, на іноземців припадало близько 7,19% всіх угод з нерухомістю в Хорватії. Лідирують за активністю: громадяни Словенії – приблизно 30,2% угод іноземців, Німеччини – близько 21,1%, Австрії – близько 10,4%. Загальна кількість угод за участю іноземців знижується вже третій рік поспіль: за оцінками, близько 13,3 тис. у 2022 році, 12,3 тис. у 2023 році і 11,6 тис. у 2024 році. Іноземці традиційно концентруються на Адріатичному узбережжі (Істрія, Кварнер, Далмація) і островах, де користуються попитом нові квартири і будинки, готові до негайного проживання або здачі в оренду. Саме зовнішній попит у поєднанні з обмеженою пропозицією значною мірою підтримує високий і зростаючий ціновий рівень.

Подібна ситуація з напливом іноземного капіталу і туристів характерна і для Іспанії (особливо це стосується таких міст як

Барселона і Мадрид) та Греції, що посилює тиск на можливість місцевих мешканців отримати житло для проживання.

Також додатковою причиною проблеми є житлове будівництво. Проблема будівництва житла потребує вирішення на рівні Євросоюзу у найближчій перспективі, розповів в коментарі Delo.ua Андреас Ібель, президент Build Europe - Європейської асоціації забудовників, а також CEO компанії з нерухомості Aigea в Гамбурзі. За його словами, усі європейські країни мають проблеми з житлом, можливо, окрім Польщі, де останній рік спостерігається зростання активності будівництва завдяки лібералізації іпотечних ставок. Напередодні парламентських виборів в країні рішенням уряду було зменшено відсоток на іпотеку з 9% до 2% - для тих, хто купує житло вперше. Проте загалом в Європі спостерігається сповільнення будівництва і стагнація ринку з огляду на те, що житло стало недоступним. З іншого боку є загальний тренд щодо міграції людей із сіл в міста, що вимагає активнішої житлової розбудови міст. Така потреба спостерігається повсюди в Європі. Але в містах часто-густо є програми обмеження ділянок для будівництва. Процедури погодження з місцевою владою, місцевими громадами також дуже сповільнюють і ускладнюють житлове будівництво. Ці фактори дуже впливають на зростання вартості житла для кінцевого споживача.

Отже, актуальною додатковою проблемою для багатьох розвинених країн Заходу і Сходу стала криза ринку житла, котра доповнює економічні і демографічні проблеми пов'язаних з нею.

Література

1. Конституція України. UPL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Загальна декларація прав людини. UPL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

Анастасія ТАРАСЕНКО,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Війна стала наймасштабнішим викликом для українського суспільства у XXI столітті та призвела до глибоких трансформацій у суспільних структурах, взаємодії громадян, ролі держави та громадянського сектору. Соціальні наслідки війни проявляються у зміні цінностей, соціальної поведінки, посиленні згуртованості, а також появі нових форм адаптації та самоорганізації населення. Від 2014 року, а особливо після початку повномасштабної агресії Росії у 2022 році, ці процеси набули безпрецедентної інтенсивності [2, 15].

Одним із ключових аспектів соціальної трансформації стала зміна структури соціальних зв'язків, рівня довіри та громадянської активності. Умови війни активізували механізми взаємодопомоги, сприяли зміцненню ідентичності та національної єдності. Українці проявили високий рівень солідарності, який став фундаментом для адаптації суспільства до кризових умов [1, 74].

Війна також суттєво вплинула на демографічну ситуацію. Мільйони українців були змушені змінити місце проживання: частина виїхала за кордон, частина стала внутрішньо переміщеними особами. Такі процеси сприяють формуванню нових спільнот, адаптаційних практик та соціальних

інтеграційних механізмів у приймаючих громадах [6, 43]. Водночас інтеграція ВПО стала однією з найважливіших соціальних проблем, що потребує комплексного підходу з боку держави.

Не менш значущим є вплив війни на психологічний стан громадян. Постійна загроза, тривога, втрата близьких, вимушене переміщення та руйнування домівок призводять до масштабних психологічних травм, які вимагають довгострокових програм підтримки [5, 58]. Психологічна допомога стає пріоритетом не лише для окремих груп, але й для суспільства загалом.

Війна глибоко трансформувала й роль держави та громадянського суспільства. Зросла потреба в ефективних, прозорих і швидких рішеннях. Держава була змушена адаптувати соціальну політику, механізми підтримки людей та інституційну структуру управління. Одночасно активізувалися громадські організації, волонтерські ініціативи та локальні об'єднання, які взяли на себе частину соціальних функцій, забезпечуючи нагальні потреби населення [2, 31]. Така взаємодія сприяє формуванню нового типу партнерства між державою та громадянами.

Особливе значення має трансформація цінностей та громадянської свідомості. Українці дедалі більше орієнтуються на взаємодопомогу, відповідальність, солідарність, патріотизм і єдність. Зростає рівень довіри до Збройних сил України, волонтерів, місцевих громад. Формуються нові соціальні норми, основані на підтримці й взаємній відповідальності [1, 119].

Поряд із позитивними зрушеннями постали й значні виклики: зростання економічної нерівності, вразливість окремих груп населення, проблеми в освіті, підвищення рівня стресу й емоційного виснаження [6, 77]. Важливою є також довгострокова стратегія відновлення країни, що має враховувати як матеріальні, так і соціальні наслідки війни.

Міжнародний досвід показує, що подібні трансформації характерні для суспільств, які пережили масштабні кризи. Наприклад, після катастроф у Японії або після військових конфліктів у країнах Європи, відновлення починалося саме з посилення соціальної єдності та розвитку інститутів громадянського суспільства [5, 90].

Українське суспільство демонструє високу стійкість і здатність до самоорганізації. Соціальні наслідки війни формують нову якість громадянської культури, засновану на довірі, солідарності та відповідальності. Ця трансформація має потенціал стати фундаментом для подальшого демократичного розвитку України [3].

Література

1. Грабар О. Соціальна згуртованість як фактор стабільного розвитку суспільства. Київ : Наукова думка, 2020. 312 с.
2. Центр Разумкова. Соціальні зміни в Україні під час війни : аналітичний звіт. Київ, 2023. 64 с.
3. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX.
4. Міністерство соціальної політики України. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану. Київ, 2022.
5. United Nations Development Programme. Social resilience in times of conflict. New York, 2022.
6. Кравченко Л. Соціальні трансформації в Україні в умовах війни. Харків : Право, 2023. 224 с.

Ольга ЛІГОЦЬКА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Стефанія УКРАЇНЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін Рівненського
інституту
Київського університету права НАН України

КОМУНІТАРИЗМ ЯК МОДЕЛЬ ГЛОБАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

У сучасному світі питання глобальної справедливості постає особливо гостро через зростаючу нерівність між державами, міжнародні конфлікти, хвилі міграції, зіткнення культур та цінностей. Глобалізація робить країни взаємозалежними, але не завжди забезпечує справедливий розподіл благ і можливостей. Ліберальні теорії, що будуються на індивідуальних правах, часто виявляються недостатніми для вирішення проблем, які стосуються цілих спільнот: національних меншин, корінних народів, релігійних груп чи культурних спільнот. Комунітаризм ставить у центр питання: чи можлива глобальна справедливість без врахування культурних відмінностей? Чи можуть різні суспільства знайти спільну моральну мову? Це робить тему значущою як для філософії, так і для міжнародної політики.

Метою роботи є аналіз комунітаризму як теоретичної моделі глобальної справедливості, виявлення його ключових принципів, порівняння з ліберальними концепціями, а також визначення переваг та обмежень комунітарного підходу щодо вирішення сучасних глобальних соціально-політичних проблем. Нам важливо з'ясувати, яким чином комунітаристські ідеї можуть бути застосовані в умовах глобалізації, мультикультурності та міжнародної взаємозалежності. Також важливим завданням є показати, чи здатна комунітарна

перспектива забезпечити більш збалансоване бачення справедливості, що поєднує культурну автономію, етичну відповідальність та глобальну солідарність.

Тема комунітаризму актуалізує дослідницький простір американського політичного філософа, професора Гарвардського університету М. Сандела, який наголошує: «Ми не можемо розглядати людину поза її приналежністю – наші обов'язки формуються у спільнотах, у яких ми живемо» [1, с. 4–10]. Інакше кажучи, справедливість не може бути нейтральною; моральні рішення залежать від історії та зв'язків між людьми; автономія людини не абсолютна – її формує культура, виховання і традиції. Сандел вважав, що ліберальна концепція особи як абсолютно автономної є нереальною. Він бачив, що сучасні суспільства втрачають почуття спільності, що призводить до моральної кризи. На його думку, людина завжди пов'язана з конкретною спільнотою; моральні зобов'язання не обмежуються правами – вони включають обов'язки перед людьми, з якими ми пов'язані історично та культурно, а справедливість має враховувати реальні соціальні зв'язки

Канадський філософ, один з провідних мислителів у галузі політичної теорії та соціальної філософії, лауреат премії Кіото, яку порівнюють з Нобелівською у гуманітаристиці, Чарльз Тейлор проголосив думку про те, що «людина пізнає себе лише у діалозі з іншими – з культурою, мовою та традиціями» [2, с. 15–22]. З цього випливає, що ідентичність людини не внутрішня абстракція, а результат спілкування зі спільнотою; культура формує моральні критерії; справедливість неможлива без урахування культурних відмінностей. Тейлор критикував підхід, у якому людина розглядається без контексту культури. На його думку, ідентичність формується у «діалозі» зі спільнотою – мовою, традиціями, моральними уявленнями. Основними його ідеями є наступні: культурна ідентичність є фундаментом моральних рішень; справедливість повинна враховувати унікальність культур, а не намагатися всіх зрівняти; людина не може бути зрозумілою поза своїм культурним середовищем.

Американський філософ, один із найвпливовіших теоретиків справедливості, професор Принстона і Гарварда Майкл Волцер свого часу проголосив: «Справедливість повинна

народжуватися з цінностей самої спільноти, а не бути принесеною зовні» [3, с. 30–37], тобто не існує однієї універсальної моделі справедливості; суспільства мають різні поняття добра і правильного; глобальна справедливість можлива тільки з повагою до культурної різноманітності. Волцер вважає, що кожне суспільство повинно самостійно визначати, що вважати справедливим. Йому належить концепція «сфер справедливості», згідно з якою різні блага (освіта, медицина, політична влада) повинні розподілятися за різними правилами а одні й ті ж критерії не можна застосовувати до всіх суспільств однаково.

Серед сучасних українських науковців, які досліджують комунітаризм та проблеми глобальної справедливості – Володимир Тимошенко, який аналізує глобальну етику і потребу в культурній чутливості між спільнотами («Глобальна етика потребує культурної чутливості та поваги до різноманіття спільнот» [1, с. 4–10]); Олег Проценко, що досліджує критику ліберального індивідуалізму й роль громадянської культури у формуванні соціальної цілісності («Ліберальний індивідуалізм не забезпечує соціальної єдності без громадянської культури» [2, с. 15–22]) Тетяна Олександрівна Суходуб, яка розглядає комунітарні аспекти прав людини та культурну обумовленість моральних норм («Права людини мають комунітарний вимір і залежать від моральних традицій спільнот» [3, с. 30–37]) Володимир Козловський, що акцентує увагу на міжкультурному діалозі, глобальній солідарності та моделюванні справедливості в умовах культурного плюралізму («Справедливість у глобальному світі можлива лише через міжкультурний діалог і солідарність» [4, с. 50-56]) Олександр Горбачук досліджує етичні проблеми глобалізації та взаємодії спільнот, розглядаючи культурну взаємоповагу і співжиття як основу сучасної концепції справедливості («Етика глобалізації ґрунтується на взаємоповазі спільнот і здатності до співжиття у різноманітті» [5, с. 12-18]). Сучасні українські дослідники погоджуються, що справедливість неможлива без урахування культурної множинності, традицій та локальних ідентичностей; глобальний порядок повинен ґрунтуватися на діалозі між спільнотами, а не на домінуванні універсальних норм; комунітарний підхід допомагає

переосмислити права людини, міжнародну етику та моделі взаємодії держав у контексті глобалізації.

Критики комунітаризму (І.Берлін, Нозік, Дж. Роулз) вважають, що надмірний акцент на спільноті може загрожувати індивідуальним правам. Вони відстоюють пріоритет свободи особи та універсальних принципів справедливості, які мають діяти незалежно від культурних відмінностей. У підсумку дискусія між цими позиціями показує, що для реалістичної моделі справедливості потрібен баланс між правами індивіда та цінностями спільноти, а також уважне ставлення до культурного різноманіття у глобальному світі.

Я вважаю, що комунітаризм має значний потенціал як модель глобальної справедливості, але лише у реформованому, сучасному вигляді, адже світ потребує не жорстких універсальних схем і не повної автономії культур, а саме поєднання цих елементів. Люди не існують поза спільнотою – наше мислення, мораль і цінності формуються у взаємодії з іншими. Але одночасно ми живемо в глобальному світі, де екологія, економіка, війни, інформація та міграція переплітають долі всіх народів. Тому найбільш реалістичною мені здається концепція «глобальної спільноти спільнот», яка дозволяє зберегти культурну самобутність і водночас забезпечити глобальну солідарність. Комунітаризм приваблює тим, що він ставить у центр не абстрактні формули, а людей і їхні реальні стосунки і саме такий підхід – пошук рівноваги між локальним і глобальним – може стати основою справедливого світу майбутнього. І хоча комунітаризм не позбавлений певних ризиків – наприклад, можливість надмірного тиску спільноти на індивіда – він пропонує більш реалістичну основу для розв'язання глобальних проблем, які потребують солідарності, діалогу та взаємної відповідальності. У контексті сучасної глобалізації саме поєднання культурної автономії та глобальної етичної взаємодії може забезпечити збалансоване бачення справедливості.

Отже, комунітаризм дає змогу розглядати справедливість не лише як набір універсальних принципів, а як живу практику, що враховує історію, культуру та моральні зв'язки між людьми. Такий підхід може стати основою більш стабільних і гармонійних міжнародних відносин.

Література

1. Тимошенко В. Комунітаризм у сучасній політичній теорії // Політичний менеджмент. 2017. № 1. С. 4-10.
2. Проценко О. В. Комунітаризм: теоретичні засади та сучасні інтерпретації // Соціально-гуманітарні студії. 2020. №2. С. 15–22.
3. Суходуб Т. О. Комунітаризм у сучасних політичних теоріях // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Філософія. 2018. №3. С. 30-37.
4. Козловський В. Критика лібералізму у сучасній політичній філософії // Наукові записки НаУКМА. 2015. №4. С. 50-56.
5. Горбачук О. Комунітаризм і глобальна етика: теоретичні засади // Гуманітарний часопис. 2019. №5. С. 12-18.
6. Грищук О. Ліберальний комунітаризм як філософія правого розвитку постмодерного суспільства. Український часопис конституційного права. 2018. № 1. С. 19-27.
7. Кравцов І. В. Правові цінності комунітаризму як філософсько-правової теорії // ЕКМАІР (Електронна бібліотека НаУКМА). 2016. №7. С. 45–55.
8. Калараш А. А. Конс'юмеризм та комунітаризм: актуальні питання детермінованості та взаємодії в межах територіальної громади // Часопис Київського університету права. 2020. № 2. С. 10–17.

Валерія ТРОХИМЧУК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Стефанія УКРАЇНЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ГРАНИЧНІ СЦЕНАРІЇ ТРАНСГУМАНІЗМУ У СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У сучасній філософії трансгуманізм розглядається як напрям, що досліджує майбутнє людини у взаємодії з технологіями, біоінженерією, штучним інтелектом та цифровими системами. Цей напрям виник як реакція на стрімкий розвиток науки, медицини, інформаційних технологій та біоетики, формуючи нове уявлення про людину, її тіло, розум і місце в суспільстві і зосереджений на розширенні людських можливостей та докорінній зміні самої природи людини. Основними цінностями трансгуманізму є подовження життя, підвищення фізичних і розумових можливостей людини та інтеграція її з технологіями. Сучасні приклади цього процесу включають нейронні інтерфейси, які дозволяють керувати комп'ютерами силою думки, імпланти для покращення зору або слуху, а також редагування геному для профілактики спадкових захворювань.

Сучасні трансгуманістичні концепції стали предметом активних наукових, культурних і суспільних дискусій, оскільки торкаються фундаментальних проблем людської ідентичності, моралі, свободи волі та соціальних цінностей. Вони викликають численні етичні дебати щодо допустимості втручання в людське тіло і свідомість, прав «покращених» людей, рівності доступу до технологій та можливих ризиків для демократичних інститутів.

Трансгуманістичні ідеї передбачають не лише переосмислення меж людських можливостей і способів взаємодії з природою та технологією, а й аналіз впливу таких змін на суспільні структури, культуру та спосіб життя майбутніх поколінь. У перспективі трансгуманізм пропонує бачення світу, де технології стають невіддільною частиною людського існування.

Дослідники намагаються зрозуміти, яким чином технологічний розвиток формує граничні сценарії трансгуманізму, оцінюючи як потенційні ризики, так і можливості таких змін для людини та суспільства. Серед провідних науковців і публіцистів, які активно аналізують трансгуманістичні ідеї, - Нік Бостром, Фріц Капру, Том Діамант, Рональд Бейлі та Гленн Рейнольдс. Нік Бостром, британсько-шведський філософ і футуролог, відомий концепціями «радикального продовження життя» та «постлюдини». Він зосереджується на глобальних етичних і технологічних ризиках, пов'язаних із розвитком нанотехнологій, біоінженерії та штучного інтелекту. Бостром не лише прогнозує можливі сценарії розвитку людства, а й оцінює їхні наслідки для безпеки, моралі та соціальної стабільності. Фріц Капра розглядає трансгуманізм через системне та екологічне мислення, наголошуючи на взаємозв'язку людини, технологій і природи: «Нові концепції у фізиці... призвели до глибоких змін у нашому світогляді; вони вимагають цілісного та екологічного погляду» (Капра). Він підкреслює, що технології не можна ізолювати від ширшого культурного та наукового контексту, і трансгуманізм – це частина розвитку нашого розуміння життя в складних системах. Том Діамант аналізує практичні аспекти трансгуманістичних технологій у медицині та кіберпросторі, їхню доступність для різних верств населення та соціальні наслідки, показуючи, що інновації створюють виклики для соціальної справедливості. Рональд Бейлі оцінює трансгуманізм з точки зору користі для людини та суспільства: «Перспектива технологічно вдосконаленої людини... має залишатися у руках окремих осіб, а не визначатися більшістю» (Bailey). Він бачить у технологіях можливість подолати природні обмеження людини і покращити життя. Гленн Рейнольдс розглядає трансгуманізм через призму політичної філософії та прав людини: «Суспільства,

що заохочують відкриту комунікацію, швидке мислення та децентралізацію, мають величезну структурну перевагу... у світі високих технологій» (Reynolds). Він наголошує на юридичних та етичних наслідках впровадження інновацій. Порівняння підходів показує різноманітність поглядів: Капра акцентує на системних та екологічних аспектах, Діаманд – на соціально-економічних, Бейлі – на оптимістичному використанні технологій для подолання обмежень, Рейнольдс – на політичних і правових наслідках.

Трансгуманізм нині формує нову філософську перспективу, де людина постає як процес, що постійно вдосконалюється та взаємодіє з технологічним середовищем. Під «граничними сценаріями» маються на увазі максимальні або радикальні моделі трансформації людської природи. Сценарій удосконаленої людини передбачає покращення фізичних і когнітивних здібностей за допомогою біо- та нейротехнологій. Це може бути генетичне редагування, розумні протези, кіберанатомічні імпланти. Етичні питання цього сценарію стосуються меж втручання в людську природу та соціальної нерівності, оскільки не всі люди матимуть рівний доступ до технологій. Сценарій постлюдини описує радикальну трансформацію людини в кібернетичну або цифрову сутність. Свідомість може існувати незалежно від тіла, інтегруючись у віртуальні простори або комп'ютерні системи. Питання, що виникають у цьому сценарії, стосуються прав постлюдини, її ідентичності та моральних аспектів існування без фізичного тіла.

Сценарій штучного інтелекту та симуляційного світу передбачає співіснування людини та високорозвинених штучних інтелектів у цифровому середовищі. Це включає інтерактивні симуляції, віртуальні світи та автономні агенти, які можуть впливати на соціальні й економічні процеси. Основні питання тут – правовий статус штучного інтелекту, моральна відповідальність і баланс між реальним і віртуальним життям. Граничні сценарії трансгуманізму дозволяють бачити потенційні межі розвитку людства і стимулюють дискусію про етичні та соціальні наслідки технологій, одночасно підкреслюючи взаємозв'язок науки, культури та цінностей.

Трансгуманізм вже сьогодні впливає на соціальні, культурні та освітні процеси. Він формує нові культурні й ціннісні орієнтири, переосмислює поняття праці, творчості та інтелектуальної діяльності. Наприклад, дистанційна освіта та цифрові лабораторії створюють нові способи навчання, а біотехнології та штучний інтелект змінюють професійні та наукові стандарти. Розвиток гуманітаризації знання означає, що знання стає не лише інструментом практичного застосування, а й засобом формування соціальних, етичних та культурних норм. Це зумовлює трансформацію соціальних і політичних моделей, оскільки технології впливають на рівень участі громадян у прийнятті рішень, доступ до ресурсів і форму взаємодії між державою, бізнесом, а також з суспільством.

Водночас трансгуманізм породжує потенційні ризики: дегуманізацію особистості, етичні конфлікти, соціальну нерівність і залежність від технологій. Ці ризики підкреслюють необхідність створення нормативної та етичної бази для впровадження новітніх технологій та формування суспільної дискусії щодо їхніх наслідків.

На мою думку, трансгуманізм – це не лише технологічне або наукове явище, а й фундаментально соціокультурне. Він ставить перед суспільством низку ключових питань: що означає бути людиною в умовах радикальної трансформації, які цінності слід зберегти, а які можна переглянути за допомогою технологій. Впровадження трансгуманістичних технологій має відбуватися з усвідомленням етичних та соціальних наслідків, щоб уникнути дегуманізації та соціальної нерівності. У той же час правильне використання трансгуманістичних досягнень відкриває нові можливості для освіти, науки, культури та самореалізації людини.

Особисто я вважаю, що трансгуманізм формує новий тип суспільства, де взаємодія людини та технологій стає невіддільною частиною соціального і культурного життя, а критичне мислення та етична відповідальність – обов'язковими компонентами цього процесу.

Аналіз граничних сценаріїв трансгуманізму, його впливу на суспільство та культуру дозволяє оцінити, які фундаментальні зміни відбуваються в сучасному світі. Вдосконалення фізичних і

когнітивних здібностей людини, цифровізація свідомості та взаємодія з штучним інтелектом не обмежуються технологічними аспектами – вони тісно переплітаються з культурними, соціальними та етичними трансформаціями. Розуміння цих процесів відкриває перспективу передбачення того, якими можуть бути наслідки трансгуманістичних сценаріїв у найближчому та віддаленому майбутньому.

Першим і очевидним наслідком трансгуманістичних процесів є трансформація уявлень про людину, її тіло та розум. Традиційні уявлення про фізичні обмеження і неминучість старіння поступово втрачають свою абсолютну силу. Технології редагування геному, нейроінтерфейси та кіберанатомічні імпланти створюють можливості радикального покращення когнітивних і фізичних функцій людини. Людина майбутнього може сприймати себе як істоту гнучку, що самостійно формує власну біологію та когнітивні здібності, а не як пасивний об'єкт природного розвитку.

Другим наслідком є вплив на технологічний прогрес та культурну еволюцію. Трансгуманізм стимулює інновації в біотехнологіях, робототехніці, штучному інтелекті та віртуальній реальності. Наукові дослідження, які раніше здавалися фантастичними, стають реальними, а культура починає швидко адаптуватися до нових форм життя та комунікацій. Це проявляється у створенні нових освітніх платформ, цифрових просторів для співпраці, а також у появі нових професій, орієнтованих на взаємодію з технологіями, які безпосередньо змінюють соціальні й економічні структури.

Третім наслідком є зміна соціальних моделей та ціннісних орієнтирів. В умовах технологічного вдосконалення людини та активного використання ШІ зростає потреба у переосмисленні прав і обов'язків, етичних норм та механізмів захисту суспільних цінностей. Медіа та цифрові технології формують нову «інформаційну реальність», де взаємодія людини з технологіями стає не лише інструментальною, а й культурно-ціннісною. Це, своєю чергою, відкриває нові горизонти для гуманітаризації знання та формування громадянського мислення, що враховує як переваги, так і ризики технологій.

Отже, трансгуманізм стає не лише технологічним і науковим феноменом, а й потужним соціокультурним рушієм. Він формує нові стандарти взаємодії людини з технологіями, змінює наше уявлення про межі людських можливостей та відкриває широку дискусію щодо моральних, етичних і соціальних аспектів майбутнього. Наслідки трансгуманістичних сценаріїв охоплюють усі сфери життя: від науки, медицини та освіти до культури, політики та економіки, створюючи унікальну перспективу для комплексного переосмислення розвитку сучасного суспільства

Висновок. Трансгуманізм у сучасній філософії виступає не лише технологічним або науковим напрямом, а й потужним соціокультурним феноменом, що змінює уявлення про людину, її тіло, розум і місце у суспільстві. Аналіз граничних сценаріїв трансгуманізму показує три ключові напрями: удосконалення фізичних та когнітивних здібностей людини, радикальну трансформацію у постлюдину та інтеграцію людини із штучним інтелектом у цифрових середовищах.

Ці сценарії відкривають як потенційні можливості, так і ризики: технологічне вдосконалення може сприяти подовженню життя, покращенню якості освіти та науки, розвитку культури та економіки, але водночас породжує етичні дилеми, соціальну нерівність і питання прав постлюдини. Впровадження трансгуманістичних технологій потребує балансування між інноваціями і збереженням моральних, соціальних та культурних цінностей.

Отже, трансгуманізм формує нову філософську перспективу, де людина постає як процес, що постійно вдосконалюється, а критичне мислення та етична відповідальність стають ключовими компонентами розвитку суспільства. Подальші міждисциплінарні дослідження допоможуть краще оцінити соціальні, культурні та моральні наслідки трансгуманістичних технологій і розробити стратегії їхнього безпечного та справедливого застосування.

Література

1. Бостром Н. Суперінтелект: шляхи, небезпеки, стратегії. Київ : Наш Формат, 2017. С. 45-67.

2. Курцвейл Р. Сингулярність уже близько: коли ми об'єднаємося з ШІ. Львів : Кальварія, 2007. С. 120-150.
3. Капра Ф. Тканина життя: нове наукове розуміння живих систем. Львів : Видавництво Старого Лева, 2002. С. 112-135.
4. Капустіна Н. Б., Попсуєнко Л. О. Трансгуманізм як проєкт покращення людини: філософсько-етичний вимір. Одеса : Гельветика, 2019. С. 1-20.
5. Капустіна Н. Б. Філософія трансгуманізму: історія формування ідей. Одеса : Департамент філософії ОНУ, 2017. С. 1-59.
6. Косс А. М. Морально-етичні аспекти трансгуманізму. Харків : ХНПУ, 2024. С. 43-45.
7. Гоц Л. С. Трансгуманізм не постгуманізм: експлікація актуальної семантики понять. Питання культурології, 2021. С. 10-25.
8. Кисельова Т. В. По той бік людськості: метакультурна установка трансгуманізму. Культурологічний альманах, 2023. С. 120–140.

Наталія ДЕМИДЧИК,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту

Київського університету права НАН України

Науковий керівник: Стефанія УКРАЇНЕЦЬ,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри загальнотеоретичних

правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту

Київського університету права НАН України

ПОСТМОДЕРНІЗМ: КОНЦЕПТ ПОРОЖНЕЧІ

Ми живемо у світі, де традиційні системи смислотворення – релігійні, моральні та ідеологічні – стрімко втрачають свій авторитет, зумовлюючи відчуття порожнечі. У сучасному суспільстві цей стан матеріалізується у вигляді фрагментації культурних структур, тимчасовості й нестабільності, зростання індивідуальних, локальних і гібридних форм ідентичності. Таким чином, порожнеча постає не як відсутність, а як симптом зміни принципів організації смислу. Складається алузія з перебуванням у якомусь величному соборі, з якого винесли всі ікони, а вітражі замінили прозорим склом. Протяг гуляє там, де раніше горіли свічки, що символізують віру. Люди блукають цим простором, наче туристи в закинутому музеї. Хтось намагається побудувати курінь із залишків старих лавок, хтось малює графіті на голих стінах, сподіваючись, що це і є нове мистецтво життя. А більшість просто дивиться в екрани смартфонів, бо сине світло діодів гріє краще, ніж згаслі істини, викладені у формі розповіді.

Цю тенденцію ще Ж.-Ф. Ліотар визначив як «недовіру до великих наративів», підкреслюючи, що «постмодерний стан позначений розпадом універсальних метарозповідей» [переклад з англ., с. 23]. Проблема занепаду великих наративів зумовлює перенесення акценту на міждисциплінарні дослідження, у зв'язку з чим порожнеча набуває статусу міждисциплінарного концепту в кількох вимірах: філософському (онтологія й епістемологія), естетичному (структура тексту, мистецтво мінімалізму), семіотичному (знак без референта), соціальному (деконструкція

суб'єкта). Так, Ж. Дерріда у праці «Письмо і відмінність» підкреслює, що смисл виникає лише завдяки «відсутності, що розриває структуру присутності» [переклад з фр., с. 52]. М. Фуко описує сучасну суб'єктність як «конструкцію лакун і проміжків» [с. 89], тобто як структурно порожню.

Одним із перших на концепт порожнечі звернув увагу Ж. Бодріяр. У праці «Симулякри і симуляції» він говорить: «Ми живемо в суспільстві, де інформація приховує подію, а знаки приховують реальне» [пер. з фр., с. 11]. Філософ наголошує на тому, що сучасна людина перебуває в гіперреальності, яка «не приховує порожнечі – вона сама є порожнечою, помноженою до нескінченності» [с. 29]. Це робить його концепт одним із найточніших засобів аналізу соціальних мереж, віртуальної ідентичності та медіального перенасичення. Водночас Ф. Джеймісон, розглядаючи культуру пізнього капіталізму, описує її як таку, що характеризується «втратою глибинності та домінуванням поверхні, де кожен образ відсилає не до реальності, а до іншого образу» [пер. з англ., с. 18]. Це є ще одним свідченням того, що порожнеча – структурна характеристика культури медіамножинності. Останніми роками інтерес до проблеми порожнечі суттєво зріс. Як «архітектоніку художнього тексту, що формує його семантичну динаміку» [с. 47], трактує порожнечу Р. Житко (2018), а О. Мусієнко (2020) визначає її як «методологічний інструмент, що виявляє межі дискурсивного поля» [с. 92]. Натомість Д. Шевченко (2022) наголошує на тому, що «порожнеча є маркером постціннісної культури, сигналом трансформації соціальних орієнтирів» [с. 15]. Українські дослідники трактують порожнечу як методологічний інструмент, зону потенції та ознаку культурного переходу. У запропонованій авторській інтерпретації порожнеча постає як динамічна можливість, як простір відкритості, у якому культура постійно творить нові форми смислу й нові моделі суб'єктності.

В опрацьованих підходах до концепту порожнечі постмодернізму мені особливо цікаво, що порожнеча виступає не лише негативною характеристикою культури, а й потенційним ресурсом для нових форм мислення та творчості. Постмодернізм демонструє, що відсутність одного централізованого смислу не є «кризою» у класичному розумінні, а створює простір для

множинності перспектив, інтерпретацій та нових способів взаємодії з реальністю. Водночас погляди Ж. Бодріяра та Ж.-Ж. Ліотара дозволяють стверджувати, що сучасна культура є водночас і надмірно насиченою знаками, і позбавленою стабільних смислів. У творчості Ж. Дерріди та М. Фуко відстежуємо думку про те, що порожнеча пронизує як мовні структури, так і саму суб'єктність людини, формуючи нові типи самоідентифікації у постмодерному світі.

Отже, порожнеча не означає вакуум у сенсі повної відсутності значення – це радше динамічний стан відкритості, який дозволяє культурі, мові та особистості існувати у множинності та постійній взаємодії. Такий підхід пропонує практичні інструменти для інтерпретації мистецтва, медіа та соціальної реальності XXI століття і допомагає краще розуміти сучасну цифрову культуру.

Література

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція // пер. з фр. Київ : Основи, 2004. С. 11, 29.
2. Бодріяр Ж. Прозорість зла // пер. з фр. Львів : Кальварія, 2002. С. 30-35.
3. Ліотар Ж.-Ф. Постмодерна умова // пер. з англ. Київ : Академія, 2003. С. 23, 45.
4. Дерріда Ж. Письмо і різниця // пер. з фр. Харків : Фоліо, 2007. С. 52-55.
5. Фуко М. Порядок речей // пер. з фр. Київ : Юніверс, 2001. С. 89-94, 398.
6. Фуко М. Наглядати і карати // пер. з фр. Київ : Основи, 1998. С. 101–108.
7. Джеймсон Ф. Постмодернізм, або культурна логіка пізнього капіталізму. Пер. з англ. Київ : Критика, 2013. С. 18.
8. Житко Р. Порожнеча як структура простору та часу... *Літературознавчі студії*, 2018. №25. С. 47-50.
9. Мусієнко О. Методологічний ефект порожнечі... *Філософські студії*, 2020. №32. С. 92-96.
10. Шевченко Д. Постціннісна культура... *Культурологічний журнал*, 2022. №18 С. 15-20.

Дарія ПОЖАРСЬКА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Стефанія УКРАЇНЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

НОВІ КОМУНІКАЦІЇ В ПОСТСУЧАСНОМУ СВІТІ

Вислів «постсучасний світ» (або світ постмодерну) – це термін, що описує стан культури та суспільства, який прийшов на зміну епосі Модерну. Якщо Модерн вірив у прогрес, науку, розум та єдину об'єктивну істину, то постсучасний світ – це епоха сумнівів, відсутності єдиних правил та тотальної відносності, це середовище, де людина змушена самотійно склеювати свій світ з уламків старих культур, іронії та цифрових образів, не маючи гарантії, що ця конструкція буде стійкою. Ми живемо у розколотому світі, де найгострішою стає драма некомунікабельності. Втративши спільні цінності, ми втратили й спільну мову, перетворивши діалог на обмін зашифрованими сигналами, які ніхто не може до кінця розкодувати. У цьому світі немає єдиної Істини, а є лише мільярди приватних «правд», адже ми втратили спільний смисловий простір, у якому комунікація стає найслабшою ланкою, а тому криза комунікації є фундаментальною проблемою постсучасності.

Нові комунікації в сучасному світі характеризуються переходом від аналогових засобів зв'язку до цифрових, що призвело до виникнення та використання соціальних мереж, месенджерів, відеозв'язку та віртуальної реальності, що дозволяє миттєво обмінюватися інформацією і знаннями в масштабі планети. Вони створили нові форми взаємодії, змінили характер суспільного спілкування та ставлять перед людством питання щодо ефективності наявних інструментів, довіри до інформації та

цифрової грамотності. Цифрова комунікація дозволяє контролювати свій образ (редагувати повідомлення, накладати фільтри), але вона вбиває спонтанність і вразливість, які є основою справжньої близькості.

Однак, ми комунікуємо масками, а не душами. Про це досить розлого писали Маршалл Маклюен, Мануель Кастельс, Шеррі Теркл, Ніклас Луман, Жан Бодріяр та ін. У центрі їхніх досліджень поняття «самотність разом», «гіперреальність» та «смерть відстані». Так, ключовою ідеєю Маршалла Маклюена є думка про те, що «The medium is the message» (Засіб комунікації є повідомленням). Це означає, що не так важливо, *що* ми пишемо в смартфоні, як те, що ми *використовуємо саме смартфон*. Сам формат миттєвих повідомлень змінює наше мислення, роблячи його фрагментарним і нетерплячим, адже саме середовище (medium) опирається глибоким діалогам та одкровенням у месенджерах. Натомість Мануель Кастельс описує перехід від вертикальних ієрархій (держава, церква) до горизонтальних мереж. Він переконаний, що у «мережевому суспільстві влада належить не тому, хто сидить на троні, а тому, хто контролює потоки інформації (перемикачі в мережі).

Але мережі – це структури без центру, тому в них важко знайти відповідального або єдину істину. Самотність разом або гаджети змінюють нашу психіку – головні тези досліджень Шеррі Теркл, яка переконує, що ми втікаємо від складності живого спілкування в контрольований комфорт переписки, де можна відредагувати себе. «Як попереджала Шеррі Теркл, ми опинилися в пастці "самотності разом", де цифрова близькість виявилася лише ілюзією контакту. У соцмережах ми створюємо ідеальні аватари свого життя, - переконує Жан Бодріяр. На думку філософа, медіа створюють світ, який реальніший за саму реальність («гіперреальність»). Цей аватар -- симулякр. Трагедія в тому, що ми починаємо любити аватар більше, ніж себе справжнього. А отже, комунікація – це неймовірно малоімовірна подія. Те, що ми взагалі розуміємо одне одного – це диво, а не норма. У складних суспільствах розуміння стає ще важчим, бо системи (наука, політика, релігія) говорять різними мовами. Нині світ перетворився на те, що Бодріяр назвав «пустелею реального»

– простір, де яскраві образи на екранах затьмарили бліду дійсність, позбавивши нас здатності розрізняти правду і вигадку.

1.Окремо слід виділити ключові риси нових комунікацій, як-от: глобальність, яка ігнорує географічні кордони та відстані, миттєвість як блискавичне поширення інформації, інтерактивність як багатостороннє спілкування, мультимедійність в значенні поєднання різних текстових форматів. При цьому основними новими комунікаційними каналами постають платформи для спілкування, обміну контентом та формування спільнот (наприклад Facebook, Instagram, Twitter, TikTok), месенджери як додатки для обміну миттєвими повідомленнями, що включають текстові, голосові та відеодзвінки (наприклад WhatsApp, Telegram, Viber), відеоконференції, що дозволяють проводити зустрічі та спілкуватися в режимі реального часу, часто з ефектом присутності (наприклад Zoom, Google Meet), віртуальна та доповнена реальність (VR/AR), блоги та подкасти тощо. Сьогодні стає очевидним, що нові засоби спілкування трансформували публічний простір, політику, культуру та спосіб ведення бізнесу. У зв'язку з цим виникли проблеми дезінформації, кібербулінгу, захисту персональних даних та впливу на психічне здоров'я, а також "цифрова прірва", яка означає незбалансований доступ до нових технологій та навичок їх використання, що може посилювати соціальну нерівність.

Головна загроза суспільству цих засобів полягає у тому, що їх користувачі зменшують своє реальне, живе спілкування та переходять на спілкування у віртуальний простір. Припиняючи спілкуватися наживо, користувачі втрачають і соціальні зв'язки у суспільстві. Це посилює роздробленість суспільства, відмову від спільних дій, збільшення егоїстичних тенденцій.

Даний камертон моралі для суспільства несе значні ризики самознищення. Тому за допомогою новітніх засобів спілкування саме філософія постмодерну навчає молодь тому, що будь-які засоби можуть бути придатні для досягнення цілі (ціль виправдовує засоби). Що немає ніяких моральних перепон та пересторог страшним діям, що розпуста – це тільки стан людини, а зло є природним для людини.

Тому збільшення кількості людей, у яких відсутнє критичне мислення при обробці інформації, отриманої з Інтернету – процес, завдяки якому створюється певне суспільство, яким легко керувати за допомогою соціальних мереж, використовуючи певну інформацію, на яку будуть реагувати індивіди потрібним чином.

Література

1. Постмодернізм. Енциклопедія. 2001. 1040 с.
2. Тейлор Ч. Етика автентичності. Київ, 2002. 28 с.
3. Радченко О. Б. Постмодернізм: спроба філософсько-етичного осмислення сучасності.
<https://studentam.net.ua/content/view/7481/97/>
4. Етичний релятивізм // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А - Л. С. 354.
5. Лук'янець В. Постмодерн // Філософський енциклопедичний словник / гол. редкол. В. І. Шинкарук та ін. Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

Яна МАРЧУК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Стефанія УКРАЇНЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ ТА «СМЕРТЬ ЛЮДИНИ» У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Проблема кризи ідентичності та ідея «смерті людини» набувають особливої гостроти у XXI столітті. Сучасний світ змінюється з такою швидкістю, яку людство ще ніколи не переживало, і ці зміни торкаються не лише політики, економіки чи технологій, а самого ядра нашого буття, того, як людина розуміє себе, своє місце, свої межі, свою цілісність.

З одного боку, відбувається безпрецедентне розширення сфер людської свободи: люди можуть вибирати професію, стиль життя, культурну чи гендерну ідентичність, соціальну роль, релігійну належність. З другого боку, така множинність виборів породжує тривогу, розгубленість і відчуття нестабільності. Те, що колись здавалося сталим – національність, професія, переконання, родина, спільнота – сьогодні розмивається і втрачає фундамент. У результаті людина опиняється у стані постійного пошуку себе.

Окремо варто зазначити вплив цифрової культури. Соціальні мережі створили новий тип ідентичності – «вітринної», коли людина конструює образ себе перед іншими, який часто відрізняється від реальності. Це породжує феномен множинних «я»: реальне «я», публічне «я», цифрове «я», професійне «я». В умовах гіпермедійного середовища, де життя перетворюється на

безперервний процес самопрезентації, питання, ким ми є насправді, стає все менш очевидним.

Не менш важливою є соціальна та політична нестабільність, яку переживає сучасний світ, зокрема й Україна. У глобальному масштабі відстежуємо також кризу великих ідей та колективних наративів. Раніше людську ідентичність підтримували релігія, традиція, класова структура, національний міф. У ХХІ столітті ці опори або зрушилися, або ослабли. Суспільство стало фрагментованим – у ньому існує безліч ціннісних систем, культур, світоглядів, і кожна людина змушена шукати власну траєкторію.

На цьому тлі ідея перформативності ідентичності, висунута Ю. Батлер, набуває практичного значення: людина не лише «має» ідентичність, вона *виконує* її щодня. Цей процес стає дедалі складнішим, бо саме суспільство перебуває у стані постійної зміни.

Ми живемо в епоху, де питання «хто я?» стає не просто філософським запитом, а умовою психологічного виживання.

Таким чином, актуальність теми «криза ідентичності та смерть людини» сьогодні визначається одразу кількома чинниками:

- стрімким розвитком технологій і появою нових форм суб'єктності;
- цифровізацією та домінуванням медіакультур;
- глобальними політичними й соціальними потрясіннями;
- кризою традиційних цінностей і моделей людини;
- зростанням свободи вибору й одночасним зростанням тривоги;
- загальною плінністю постмодерного суспільства.

Серед філософів, які досліджували кризу ідентичності та руйнування суб'єкта відносяться імена Ф. Ніцше, у якого людина втрачає зовнішній опорний центр і опиняється «між твариною і надлюдиною», як він проголосив: «Бог помер: тепер ми хочемо, щоб жила надлюдина» [1, с.13] ; З. Фрейд каже: «На жаль, пригнічені емоції не вмирають. Їх тільки змусили замовкнути. Але вони все ж продовжують впливати на людину зсередини».[2,с. 709] Він переконує, що несвідомі потяги, витіснені бажання, дитячі травми формують ідентичність значно

більше, ніж свідомі рішення. Відомим є ім'ям М. Гайдегера, що повертає людину до фундаментальних питань буття і хоча не заперечує існування ідентичності, але показує її тимчасовість і незавершеність. На його думку «Мова є домом буття. У цьому житті живе людина.»[3, с.181] Бауман, котрий вважає людину «перевантаженою ідентичністю», позаяк вона постійно «хоче стати кимось» і ніколи не може стати остаточно. За його словами: «Питання ідентичності перетворилося з чогось, з чим ви народилися, на завдання».[4,с. 296]

Радикальну ідею вносить у дискусію про ідентичність Юдіт Батлер, яка вважає, що ідентичність не просто нестабільна – вона *створюється дією*, повторенням, практиками. Її найвідоміша теза: «Гендер – не те, що ми є. Це те, що ми робимо». Ідентичність існує не всередині людини, а в її поведінці, мовленні, соціальних ролях. Вона завжди виконується, повторюється, відтворюється.

Це означає дві речі: ідентичність не має єдиного «центру» і людина може змінювати власну ідентичність, бо вона не есенційна, а сконструйована.

Водночас Мішель Фуко ставить людині найвідоміший дотепер діагноз: «Людина зникне, як обличчя на піску, стерте морською хвилею».

Йдеться не про біологічну смерть, а про кінець гуманістичного образу людини, що виник у XVIII столітті. Фуко переконує, що ідентичність формують:

інститути влади, знання, норми, дисциплінарні практики, мови та дискурси. Цитата: «Влада всюдишуща; не тому, що вона охоплює все, але тому, що вона походить звідусіль.» [5, с. 392] Якщо все це формує людину, то вона вже не центр – її місце займають структури, механізми та інституції.

Розглядаючи весь цей філософський шлях – від Ніцше до Фуко – я схилиюся до думки, що криза ідентичності є неминучою частиною людського становлення, а не занепадом. У цьому аспекті мені особливо близька думка Гайдегера: людина – це *проект*, істота, яка відкриває себе через можливості та через зустріч зі своєю смертністю. Поділяю також ідею Фуко про те, що сучасну людину формують дискурси, технології й соціальні практики, часто незалежні від її волі. Тому, на мою думку,

сьогодні важливо не лише «пізнати себе», а й критично розуміти ті сили, які намагаються нас формувати.

У цьому сенсі я приймаю кризу ідентичності не як руйнування, а як чесне відкриття людини перед самим собою: ми ніколи не були завершеними – ми завжди себе творимо.

Висновок. Криза ідентичності – це не разове явище і не слабкість сучасної людини. Це процес, який супроводжував розвиток філософії протягом кількох століть. Від Ніцше до Фуко філософи показали: старий образ людини вичерпав себе.

«Смерть людини» означає кінець стабільного суб'єкта й початок нової епохи – епохи відкритої, змінної, самотворчої людини, яка мусить осмислювати себе у світі, де немає єдиної істини про те, ким вона є.

Література

1. Ніцше Ф. Так говорив Заратустра. Книга для всіх і ні для кого // пер. з нім. А. Онишко. Київ : Основи, 1993. 15 с.
2. Фройд З. Вступ до психоаналізу : лекції // пер. з нім. П. Таращук. Київ : Основи, 1998. 709 с.
3. Гайдеггер М. Лист про гуманізм // пер. з нім. В. Скоробогатько / у кн.: Гайдеггер М. Час і буття: Статті та промови. Київ : Четвер, 1996. С. 177-214.
4. Бауман З. Плинна сучасність // пер. з англ. А. Іщенко. Київ : Видавництво Анетти Антоненко, 2018. 296 с.
5. Фуко М. Наглядати й карати: народження в'язниці // пер. з фр. П. Таращук. Київ : Основи, 1998. 392 с.

Оксана ВОЗНЮК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Стефанія УКРАЇНЕЦЬ,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ПРИРОДА ЗНАННЯ ТА ІСТИНИ В ЕПОХУ КРАХУ ВЕЛИКИХ НАРАТИВІВ

Сучасний світ переживає глибоку інтелектуальну й культурну трансформацію, яка безпосередньо стосується природи наративів та їхньої ролі у формуванні знання. Наративи – це не лише літературні оповіді, а й фундаментальні способи структурування досвіду, осмислення подій і побудови моделей реальності. Упродовж тривалого часу великі наративи забезпечували суспільству цілісні схеми інтерпретації світу, ґрунтовані на ідеях прогресу, науки, історичної місії чи раціонального розвитку. Проте у ХХІ столітті ситуація докорінно змінилася: глобалізація, цифровізація, інформаційні перевантаження та постійний потік медіаконтенту призвели до того, що традиційні змістові структури втрачають свій авторитет і здатність до інтеграції людського досвіду. Саме тому проблема наративів, їхнього розпаду, фрагментації та трансформації стає ключовою для філософії, культурології й комунікативних наук. Початок сучасного осмислення проблеми наративів пов'язаний із творчістю Ж.-Ф. Ліотара, який одним із перших описав втрату довіри до великих пояснювальних систем. У «Стані постмодерну» він зазначив: «Постмодерний стан – це недовіра до метанаративів» [1], і саме ця теза стала основою для подальших досліджень у гуманітаристиці. На думку Ж.-Ф. Ліотара, великі наративи більше не можуть виконувати функцію легітимації знання, оскільки сучасне суспільство складається з множинних,

часто конфліктних дискурсів, кожен із яких претендує на власне бачення істини. Він підкреслював, що знання більше не існує як єдина логічно побудована система, а функціонує у формі локальних мовленнєвих ігор, які мають цілком автономні правила. Таким чином, саме Ліотар започаткував дискусію про те, що крах великих наративів призводить до часткового розмивання фундаментальних орієнтирів людини щодо істини, сенсу й цілісності досвіду. Його ідеї стали відправною точкою для подальших досліджень фрагментації знання.

Загальний огляд проблеми наративів у сучасній науці свідчить про те, що дослідники розглядають її не лише як руйнування старих моделей світогляду, а як появу нового типу оповіді та смислотворення. Сучасний наратив уже не обов'язково повинен бути лінійним, цілісним чи логічно завершеним. Він набуває рис мозаїчності, переривчастості, багатозначності, перетинається з іншими формами медіа та інтеракції. Важливим стає не так зміст оповіді, скільки спосіб її сприйняття, розподіл уваги та здатність людини інтегрувати фрагменти інформації у певну тимчасову структуру. Наратив перетворюється на динамічне поле можливих інтерпретацій, а його істинність визначається не узгодженістю з єдиною моделлю світу, а функціональністю, здатністю резонувати з досвідом та емоційністю реципієнта. У цьому сенсі сучасні наративи часто апелюють не до раціонального осмислення, а до індивідуальних переживань і суб'єктивного бачення.

Одним із найяскравіших проявів цієї трансформації є феномен кліпової літератури, який набув поширення в умовах цифрової культури. Кліпова література наслідує риси кліпової свідомості: короткі фрагменти, швидка зміна кадрів або епізодів, обмеженість описів, акцент на емоції, а не на сюжетній логіці, домінування враження над рефлексією. Така література відображає спосіб сприйняття інформації сучасною людиною, яка живе в умовах постійної конкуренції медіаповідомлень. Якщо раніше читач занурювався в текст, то сьогодні він переважно ковзає по поверхні, не затримуючись на довгих і складних описах. Кліпова література є наслідком змін у структурі уваги: людина здатна обробляти величезний потік інформації,

але не має часу поєднати її в єдину картину. Вона реагує на сигнали, але рідко формує цілісний наратив.

У науковому середовищі ставлення до цього феномену є неоднозначним. Частина дослідників вважає кліпову літературу ознакою зниження глибини мислення, проте інші стверджують, що це не деградація, а зміна самої структури свідомості. Кліповість стає реакцією на інформаційне перевантаження і водночас способом адаптації до умов цифрового середовища. Сучасний читач формує смисли через асоціації та емоційні імпульси, а не через логічні переходи, і ця зміна уподібнює літературу до соціальних мереж, відеоплатформ та інших форматів мультимедійної комунікації.

Сучасні дослідники, які працюють із проблемою наративів, пропонують різні інтерпретації цієї трансформації. М.-Л. Райан вважає, що наратив у цифрову епоху переходить від лінійної структури до інтерактивної, тобто читач стає співтворцем історії. Вона підкреслює, що у світі, де великі наративи втратили авторитет, фрагментовані історії створюють простір для індивідуальної творчості, і зазначає: «Наратив перестає бути завершеною історією, він стає середовищем можливих світів» [2]. Таким чином, М.-Л. Райан розглядає фрагментацію не як проблему, а як еволюцію наративності, що відкриває шлях до множинності інтерпретацій. Водночас Я.-А. Греггерсен вказує, що кліповість не обов'язково веде до поверховості, а швидше формує інший тип мислення, більш гнучкий, швидкий і здатний поєднувати розрізнені елементи. На його думку, сучасна людина не потребує великої історії для орієнтації у світі, оскільки в її досвіді важливішими стають окремі значущі фрагменти. Отож, Я.-А. Греггерсен розглядає проблему наративів як процес переходу від макроструктур до мікроструктур, які формують новий спосіб організації досвіду. Н. Бейем наголошує, що сучасні наративи все більше ґрунтуються на емоційній логіці, тобто фрагменти інформації пов'язуються між собою не за змістом, а за емоційним ефектом. Дослідниця стверджує, що нові форми письма й комунікації відтворюють спосіб взаємодії у цифровому середовищі, де користувач переходить від одного фрагмента до іншого, спираючись на емоційні маркери. Згідно з Н. Бейем, проблема наративів не у втраті цілісності, а в тому, що сучасна

культура вибудовує сенси через емоції, а не через раціональну структуру. Порівняння цих підходів дозволяє побачити ширшу картину. Так Ж.-Ф. Ліотар визначає початок проблеми – крах великих систем смислу, а М.-Л. Райан відстежує, що фрагментарність перетворюється на креативний ресурс і відкриває можливість множинних інтерпретацій. Натомість Я.-А. Греггерсен демонструє, що фрагментовані наративи є адаптивним механізмом у світі високої швидкості інформації. Н. Бейем підкреслює зміну самої логіки утворення смислів, що тепер ґрунтується на емоційних зв'язках. Праці М.-Л. Райан та Я.-А. Греггерсена, дозволяють побачити перспективний потенціал трансформацій: фрагментація не є кризою, а новим способом організації досвіду і створення сенсів.

Отже, аналіз проблеми наративів показує, що сучасне суспільство переходить від великих, універсальних моделей світу до коротких, фрагментарних, емоційно забарвлених оповідей, які формують нові типи мислення. Кліпова література як частина цього процесу є не ознакою занепаду культури, а свідченням її адаптації до цифрової реальності. Завдяки сучасним дослідженням стає зрозуміло, що наративи не зникають – вони змінюються, еволюціонують і продовжують виконувати важливу роль у формуванні знання, хоча і в нових формах, що відображають ритм та логіку нашої епохи.

Література

1. Ліотар Ж.-Ф. Стан постмодерну. Київ : Основи, 2000.
2. Райан М.-Л. Наратив як віртуальна реальність. Львів : Літопис, 2018.
3. Греггерсен Я.-А. Медіа та сучасний наратив. Осло : Nordic Studies Press, 2021.
4. Бейем Н. Персональні зв'язки у цифрову епоху. Київ : Комора, 2020.

Діана САРДИГА,
студентка 1 курсу,
спеціальність «Журналістик
Національний університет водного господарства та
природокористування
Науковий керівник: Світлана ГУМЕНЮК
кандидат філософських наук, доцент кафедри
журналістики та українознавства Національного
університету
водного господарства та природокористування

**ПОНЯТТЯ «НЕЗРУЧНОЇ ПРАВДИ»
(UNCOMFORTABLE TRUTH) У ЖУРНАЛІСТИЦІ:
КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПРЕДСТАВЛЕННЯ
СКЛАДНИХ, СУПЕРЕЧЛИВИХ
АБО ТРАВМАТИЧНИХ ТЕМ**

Журналістика народжується там, де починаються питання. Вона змушена висвітлювати те, що приховане і роз'яснювати складні проблеми життя. Основна місія журналістики – нести людям правдиву інформацію і відкривати світ таким, яким він є. Це світ, у якому кожне слово або проливає світло або запускає тінь, і вибір завжди має вагу. Правда іноді коштує власної безпеки. Але для журналістів правда понад усе! Незручна правда для розвитку журналістики вимагає сміливості, чесності, професійності та є найскладнішою частиною роботи журналістів. Вони йдуть назустріч життєвим віхолам.

У медіапросторі щодня з'являються новини через які аудиторія по-різному реагує. Дехто сприймає їх скептично, а інші – як удар по звичній картині світу. Коли журналіст говорить правду, то вона не для всіх буде зручною. Хтось дякує за чесність, хтось звинувачує у провокації, а ще хтось просто мовчить, бо не готовий прийняти реальність. Проте саме ця правда здатна розвивати суспільство та рухати вперед.

«Наш обов'язок, як журналістів знаходити правду і розповідати правду. Якими б не були наслідки цієї правди, вони легші та корисніші для суспільства, аніж наслідки, вигадки, брехні, фантазії та ін.», - вважає голова Комісії журналістської етики Андрій Куликов.

«Як би не намагались ті, хто учинив таємні злочини, сховати правду, замести сліди, рано чи пізно приховане стає явним. Людей чи навіть людство ще можна обдурити, обвести. Історію ж – ніколи.», - це слова талановитого українського журналіста Юлія Васильовича Сафонова, який дотримувався об'єктивності й точності оцінок, справедливості і добро не були для нього порожнім звуком.

Справді, немає вічних таємниць.

Комунікативні стратегії подачі незручної правди базуються на чітких підтверджених фактах. Журналіст повинен поєднувати два основних принципи журналістики – правдивість та об'єктивність. Кожне слово має здатність впливати на людей як позитивно, так і негативно. Часто необхідно працювати із важкими темами пов'язаними із війною, трагедіями, психологічними наслідками для суспільства. Люди нерідко уникають важких тем, адже деякі з них можуть нагадувати особистий досвід або травми. Наше сьогодення і так надто насичене проблемами.

Робота з незручною правдою не лише привертає увагу до замовчуваних тем, а й стає поштовхом до дискусій та реформ. Суспільство поділяється на «за» і «проти», очікує більшої справедливості й прозорості від влади та медіа. У цей час роль журналіста дуже важлива, саме від нього залежить як суспільство сприйматиме складні теми. Він має зберігати баланс між правом аудиторії на правду та етикою подачі матеріалу, які забороняють спричиняти шкоду. Справжня сила журналістики проявляється саме тоді, коли піднімають питання, які потребують обговоренню правди, особливо коли її найменше хочуть чути. Той хто здатен прийняти незручну правду, є сильним; той хто відхиляє – залишається у власних ілюзіях. Влада намагається стежити за наративами, але контролювати і замовчувати правдиву інформацію вона не здатна.

В. Симоненко «Кредо»

Не лицемірити, не чванитись пихато,
Не дуракам пускати в очі дим,
Не мудрим голосом зазубрені цитати
Вигукувати голосом худим
Не цього прагну я, бо не папуга,
Щоб віддаватись цьому ремеслу.
Я хочу правді бути вірним другом
І ворогом довічним – злу.

Отже, «незручна правда» (uncomfortable truth) – це правда, яка часто викликає критику, спротив, шок та інколи страх, її намагаються заглушити, хоча саме вона пробуджує думки, очищує і впливає на суспільство. Здебільшого викриття цієї правди спонукає громадськість або владу до змін, ламає стереотипи. Ефективне застосування комунікативних стратегій – достовірності, об'єктивності, прозорості – допомагають інформувати суспільство забезпечуючи довіру через доказовість і полегшують прийняття незручної правди.

Література

1. Проненко В. Г. В об'єктиві часу : навч. посіб./ В. Г. Проненко (головний редактор і упорядник), М. М. Сорока, А. М. Малієнко, В. К. Кульова, Л. О. Туровська. Київ : ТОВ «УВПК«ЕксОб», 2009. С. 512.
2. Проненко В. Г. Київський журналіст : альманах Київської спілки журналістів/ В. Г. Проненко (головний редактор і упорядник), М. М. Сорока, А. М. Малієнко, В. К. Кульова, Л. О. Туровська. Київ : «ВПК« Експрес-Поліграф», 2011. 312 с.
3. Наслідки правди легші, аніж наслідки брехні. Що таке баланс думок у журналістиці – пояснює КЖЕ. URL: <https://detector.media/community/article/191642/2021-09-01-naslidky-pravdy-legshi-anizh-naslidky-brekhni-shcho-take-balans-dumok-u-zhurnalistytsi-poyasnyuie-kzhe/> (дата звернення: 28.11.2025)

Дарія БЛИЩИК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ВІЙНА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПРИЧИНИ, ФОРМИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Війна упродовж століть залишається одним із найскладніших соціальних явищ, яке впливає на всі сфери суспільного життя – політичну, економічну, культурну, психологічну. Наукове осмислення війни дозволяє розкрити її багатовимірну природу, виявити причини виникнення, трансформацію форм ведення бойових дій та визначити тенденції розвитку сучасних конфліктів. У монографії Національного інституту стратегічних досліджень «Онтологія війни» підкреслено, що війна є феноменом, який має не лише політичну, а й онтологічну природу, оскільки вона виступає закономірним проявом конфліктності людського буття [1]. Такий підхід дозволяє розглядати війну як системне явище, що виникає внаслідок взаємодії глибинних соціальних, історичних і психологічних чинників.

Причини війни у вимірі сучасних наукових підходів. Наукові дослідження виокремлюють кілька груп причин, що детермінують виникнення військових конфліктів. Серед ключових – політичні та геополітичні мотиви, боротьба за владу, вплив і ресурси. Багато авторів зазначають, що війна часто є наслідком конфлікту інтересів між державами або політичними

елітами, які прагнуть змінити баланс сил у власних геополітичних цілях [2].

Не менш важливими є соціально-економічні чинники. Нерівність, економічна нестабільність, регіональні диспропорції та боротьба за доступ до природних ресурсів можуть ставати каталізатором збройних протистоянь. У роботах українських дослідників відзначається, що війна часто виникає в умовах суспільної кризи, коли інститути держави не здатні забезпечити соціальну справедливість та безпеку громадян [3].

Психологічні та культурні причини відіграють не менш важливу роль. Колективна пам'ять, історичні образи, національні міфи, а також маніпуляції громадською думкою стають підґрунтям для формування агресивної ідеології. Як підкреслюють окремі автори, війна може слугувати засобом консолідації населення навколо політичної влади шляхом створення образу ворога та мобілізації мас [4]. Такий підхід дає змогу простежити, як культурні коди суспільства впливають на конфліктність та підтримку військових дій.

Форми війни та їхня еволюція. Сучасна наука приділяє значну увагу трансформації форм війни. Класичні міждержавні війни, у яких збройні сили ведуть відкриті бойові дії, не втратили актуальності, але поступово доповнюються новими типами конфліктів. Дослідники наголошують, що сучасні війни характеризуються комплексністю, багаторівневістю та гібридністю [5].

Гібридна війна – одна з провідних форм сучасних збройних конфліктів. Вона поєднує військові, політичні, інформаційні, економічні та кібернетичні інструменти впливу. У проєкті дослідження, представленою в Інституті публічного управління КНУ, підкреслюється, що гібридна агресія спрямована на підрив державності шляхом деформації інформаційного простору, деморалізації населення та маніпуляції політичними процесами [6]. Особливу роль у таких війнах відіграють інформаційні операції, які формують суспільні настрої, поширюють дезінформацію та створюють хаос у комунікативному просторі держави-жертви.

Кібернетична війна, що активно розвивається останнє десятиліття, є новим різновидом конфлікту, де атаки спрямовані

на критичну інфраструктуру, урядові системи та інформаційні бази. Економічні дослідження доводять, що такі атаки часто мають стратегічний характер і здатні паралізувати роботу державних інституцій без застосування збройної сили [7].

Окрему увагу науковці приділяють психологічній війні – формі протистояння, що охоплює маніпулювання колективною свідомістю, використання страху, пропаганди, інформаційного тиску та психологічних операцій. Як зазначається у працях військових істориків, психологічна складова завжди була частиною воєн, але в XXI столітті її роль зросла в рази [8].

Наукові тенденції дослідження війни. Сучасні наукові тенденції свідчать про зростання міждисциплінарності підходів до вивчення війни. Філософи аналізують сутність війни як явища буття та прояв конфліктності соціальних систем [1]; соціологи досліджують вплив війни на суспільство, зміни соціальних структур, масові настрої та соціальні трансформації [3]; політологи акцентують на причинах та наслідках міждержавних конфліктів [2]; економісти вивчають вплив війни на національні економіки, фінансові ринки та структуру міжнародної торгівлі [7].

Важливою тенденцією є активний розвиток досліджень, присвячених гібридним формам війни та інформаційній безпеці. Наголошується на необхідності формування нових наукових методологій, оскільки традиційні підходи не завжди здатні адекватно описати сучасні конфлікти, що поєднують військові й немілітарні інструменти впливу [6].

Крім того, дослідники підкреслюють необхідність аналізу гуманітарних наслідків війни, включно з міграційними процесами, проблемами психологічного відновлення населення, питаннями післявоєнної реконструкції та відновлення соціальної інфраструктури. У наукових роботах відзначається, що війна змінює структуру суспільства, формує нові ідентичності та актуалізує питання національної безпеки й державотворення [9].

Висновок: Отже, війна як об'єкт наукових досліджень постає складним багатовимірним явищем, що потребує комплексного аналітичного підходу. Її причини охоплюють політичні, економічні, соціальні, культурні та психологічні фактори, а сучасні форми – від класичних бойових дій до

гібридних, кібернетичних і психологічних операцій – демонструють еволюцію конфліктів у напрямі технологічного та інформаційного ускладнення.

Література

1. Онтологія війни : монографія / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/Monografiya_Ontologiya_print.pdf
2. Політичні аспекти сучасних конфліктів / Ужгородський національний університет. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/70319>
3. Аналітичні матеріали з питань безпеки та державного управління / ІПАКС ПУП КНУ. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/15bf2766-7d67-41dc-8d14-49d0c0b9d714.pdf>
4. Матеріали Національного університету «Одеська юридична академія» з проблематики конфліктів. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/eea6f851-92af-42bd-8ac8-94fccb7025cf/content>
5. Економічний аналіз форм сучасних війн // Економіка та держава. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5881>
6. Матеріали з дослідження гібридної війни та інформаційної безпеки / ІПАКС ПУП КНУ. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/f1eb24e2-deff-4a31-ad06-9848419f8d2c.pdf>
7. Вплив війни на економічний розвиток держави // АПНЛ. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/66.pdf
8. Воєнно-історичні дослідження психології війни. URL: https://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_5.htm
9. Генік М. Воєнні конфлікти в сучасних міжнародних відносинах. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/Genyk.pdf>
10. Аналітичні матеріали НІСД щодо трансформації системи національної безпеки. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/proekt-rukopisu-leschenka-ost.-utoch.-09.01.2020.pdf>

Тетяна РАДЕВИЧ,
здобувачка вищої освіти
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України.
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна змінила саме уявлення про соціальну безпеку, змістивши її з категорії довгострокового планування у площину щоденної стабілізації населення. Соціальна безпека стала частиною обороноздатності країни, адже соціальні втрати, депопуляція та руйнування соціальної інфраструктури безпосередньо впливають на здатність держави підтримувати життєздатність суспільства. Як підкреслює Ю. Лисенко, сучасний етап характеризується взаємодією політичної нестабільності, економічних обмежень та розширенням зон соціальних ризиків [2].

До 2022 року соціальна безпека зосереджувалась на зайнятості населення доступності соціальних послуг, подоланні бідності та підтримці вразливих груп. Після початку широкомасштабної агресії основні пріоритети соціальної безпеки в Україні були переформатовані та доповненні у форматі:

- забезпечення базових умов виживання;
- захисту населення у громадах поблизу бойових дій та у віддалених регіонах;
- оперативне надання допомоги сім'ям військовослужбовців;
- підтримку внутрішньо переміщених осіб;
- медичну допомогу та реабілітацію поранених та ветеранів;
- відновлення доступу до освіти, медицини, житла;
- допомогу сім'ям загиблих воїнів.

При цьому соціальна безпека набула ознак швидкої антикризової реакції, а не планової політики. У роботі О. Баженової, З. Варналія та О. Чеберяко наголошується, що воєнний контекст різко розширює коло індикаторів соціальної безпеки, охоплюючи психологічну стабільність, доступ до цифрових сервісів, мобільність соціальних інститутів та здатність громади до самоорганізації [1].

Демографічний вимір є одним з найбільш загрозливих. Йдеться про:

- різке падіння народжуваності на фоні зростання смертності;
- масштабну міграцію жінок і дітей;
- втрату населення через бойові дії (з втратою територій та в тилу);
- зростання депопуляції (особливо в східних, південних та центральних регіонах);
- деформацію вікової структури.

Демографічна безпека у цьому контексті виступає базовим елементом соціальної, адже визначає майбутній ресурс економіки, оборони, освіти та системи охорони здоров'я. У такому аспекті демографічні втрати здатні ініціювати довготривалі соціальні кризи та створювати напругу в системі соціального захисту [3].

Війна спричинила безпрецедентний перерозподіл населення: центральні та західні регіони стали точками концентрації ВПО, тоді як прифронтові території зазнали масового відтоку. Це впливає на регіональні ринки праці, інфраструктурні навантаження та потребу у трансформації місцевих бюджетів.

Соціальна безпека в умовах війни детермінується економічними факторами: падінням виробництва, скороченням зайнятості, руйнуванням підприємств і зниженням доходів. До основних загроз належать:

- падіння рівня та якості життя за умов інфляції та зростання цін та товари і послуги;
- поглиблення бідності серед домогосподарств із дітьми;
- зростання соціальних витрат на соціальні групи, які постраждали від війни та потребують допомоги;

- зниження доступності медичних послуг у регіонах біля лінії зіткнення;
- дефіцит кваліфікованої робочої сили.

Суспільство переживає кризу горизонтальної безпеки: люди стикаються з невизначеністю, відсутністю стабільного доходу та психологічним вигоранням. Дослідження вказують, що ефективна система соціального захисту в умовах війни має поєднувати адресність допомоги, цифровізацію сервісів та міжвідомчу координацію, мобілізацію різноманітних служб і форм соціально-психологічної підтримки [1; 2].

Масштабне внутрішнє переміщення створює подвійний ефект. З одного боку, дає змогу рятувати життя; з іншого – перевантажує місцеві громади. Проблеми, які виникають:

1. **Інтеграція ВПО** – забезпечення житлом, працевлаштування, адаптація дітей до нових освітніх середовищ.
2. **Регіональні диспропорції** – нестача житла, перевантаження медичних і освітніх послуг.
3. **Психологічні наслідки** – травма втрати дому, розрив соціальних зв'язків, потреба в довготривалій підтримці.

Тривала відсутність частини населення за кордоном ускладнює планування відновлення та підсилює демографічний ризик.

Війна суттєво збільшує кількість осіб, які потребують системної підтримки:

- ветеранів бойових дій;
- поранених;
- сімей загиблих;
- дітей, які втратили батьків;
- осіб, що пережили полон або окупацію.

Ці категорії формують новий контур соціальної безпеки, який потребує окремих програм реабілітації, психологічної допомоги, освітніх і трудових можливостей.

Проблемою є нерівномірність доступу до підтримки: громади з розвиненою інфраструктурою забезпечують значно ширший спектр послуг, ніж постраждалі території.

Воєнний контекст показав: соціальна безпека залежить від здатності інституцій швидко адаптуватися. Важливими стали:

- цифровізація соціальних послуг (портал «Дія», електронні програми підтримки, цифрові заявки на допомогу);
- гнучкість місцевого самоврядування;
- партнерство з міжнародними організаціями;
- прозорість розподілу допомоги та мінімізація корупційних ризиків.

Це дозволило підтримати функціонування системи навіть у регіонах, де адміністративні установи фізично зруйновані.

Соціальна безпека України в умовах війни стала складним багаторівневим напрямом політики, де поєднуються і перехрещуються попередні і нові виклики; демографічні втрати, соціально-економічні ризики, посилення вразливості населення та інституційна дезорганізація. Стійкість суспільства залежить від здатності держави й громад діяти узгоджено: підтримувати вразливих, зберігати демографічний ресурс, відновлювати інфраструктуру і забезпечувати доступ до послуг навіть під час бойових дій.

Перехід до післявоєнного відновлення вимагатиме переосмислення моделей соціальної політики, орієнтованої не лише на компенсацію втрат, а й на формування довготривалої суспільної стійкості.

Література

1. Баженова О. В., Варналій З. С., Чеберяко О. В. Соціальна безпека людини в умовах військової агресії: індикатори та оцінювання (на прикладі України). Проблеми сучасних трансформацій. Серія : економіка та управління. 2023. Вип. 8. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-07-02>
2. Лисенко Ю. В. Соціальна безпека: виклики в умовах політичної нестабільності українського суспільства. Політик. 2022. Вип. 6. С. 24–32. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-6.4>
3. Основи соціальної безпеки : навч. посіб. / уклад. Кравченко Л. В. ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 127 с.

Ірина ЛУК'ЯНЧУК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЯК ІДЕОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

У ХХІ столітті людство опинилося на перехресті, де подальший розвиток неможливий без переосмислення власної ролі у світі та відповідальності за майбутнє. Кліматичні зміни, стрімка урбанізація, технологічні зрушення, зростання соціальної нерівності та нестабільність глобальних систем поставили перед нами питання: якою має бути модель розвитку, здатна забезпечити добробут, стабільність і безпеку для всіх? Саме в цьому контексті формується нова ідеологія ХХІ століття – ідеологія сталого розвитку. Вона виникає не як реакція на окремі кризи, а як комплексне бачення світу, яке об'єднує економічні, соціальні та екологічні виміри в єдину логіку відповідального існування. Сталий розвиток стає не лише стратегією, а світоглядним орієнтиром, що визначає, як ми маємо жити, творити, споживати, виробляти та взаємодіяти у взаємозалежному глобальному просторі.

Ідея сталого розвитку бере свій початок із філософських та етичних концепцій ХХ століття, коли вчені та мислителі почали осмислювати вплив технологічного прогресу на суспільство та довкілля. Ганс Йонас у своїй праці «Принцип відповідальності» підкреслює необхідність етичної відповідальності людини за наслідки власних дій у технологічній цивілізації. Він наголошує на тому, що науково-технічний прогрес повинен супроводжуватися моральними засадами, які гарантують безпеку

та добробут майбутніх поколінь. Ентоні Гіденс у своїй роботі «Нестримний світ» показує, що глобалізація змінює усі аспекти життя: економіку, політику, культуру, міжособистісні відносини [1; 30]. Він відзначає, що глобалізація створює як нові можливості для розвитку, так і загрози, зокрема у сфері довкілля та соціальної рівності. У контексті сталого розвитку важливо забезпечити, щоб процеси глобалізації не поглиблювали соціальну нерівність і не призводили до виснаження природних ресурсів.

Сучасне розуміння сталого розвитку передбачає три взаємопов'язані складові: економічну, соціальну та екологічну. Економічна складова включає ефективне використання ресурсів, інноваційні технології, підтримку малих та середніх підприємств, економічну стабільність та справедливий розподіл багатства, що забезпечує умови для розвитку суспільства без надмірного виснаження природних ресурсів та деградації екосистем. Соціальна складова орієнтована на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, доступу до освіти та охорони здоров'я, зменшення соціальної нерівності, захист прав людини та розвиток інституцій громадянського суспільства. Стале соціальне середовище передбачає формування спільнот, здатних взаємодіяти і підтримувати розвиток на локальному та національному рівнях [4; 45]. Екологічна складова передбачає збереження біорізноманіття, контроль забруднення довкілля, впровадження чистих технологій, мінімізацію відходів та адаптацію до змін клімату. Вона є базовою умовою існування людства, оскільки від стану довкілля залежить здоров'я людей, стійкість економіки та безпека життєвого середовища.

Міжнародне співтовариство активно підтримує ідею сталого розвитку. Одним із ключових документів є Цілі сталого розвитку ООН, прийняті у 2015 році, які визначають 17 пріоритетних напрямів: боротьба з бідністю, якісна освіта, гендерна рівність, доступ до чистої води та енергетики, економічне зростання, інновації, збереження екосистем, боротьба зі змінами клімату [5]. Для України ці цілі стали основою національної стратегії розвитку, спрямованої на економічне зростання, соціальний захист та екологічну безпеку. Відповідно до Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», уряд

визначив пріоритети щодо енергоефективності, зменшення викидів парникових газів, розвитку системи охорони здоров'я та освіти, а також забезпечення соціальної справедливості [5].

Філософські та соціологічні аспекти сталого розвитку висвітлюються в працях Рижак Л. та Семенюка Е. Вони підкреслюють, що сталий розвиток – це не лише економічна стратегія, а й культурно-ціннісна орієнтація суспільства [3; 58], [4; 77]. Стале суспільство формує нову модель поведінки, де людина відповідальна за власні дії, дбає про збереження ресурсів, дотримується принципів етичної взаємодії та співпраці. Філософський підхід до сталого розвитку акцентує увагу на етичній відповідальності перед майбутніми поколіннями. З одного боку, це означає раціональне використання ресурсів; з іншого – розвиток моральних цінностей, що формують громадянську свідомість, активну участь у житті спільноти та глобальної цивілізації.

Попри активне впровадження принципів сталого розвитку, існують численні виклики. До них належать нерівномірний економічний розвиток різних регіонів світу, недостатнє фінансування екологічних проєктів, слабка правова база для захисту довкілля, низький рівень екологічної освіти та свідомості громадян. Крім того, глобальні кризи, такі як пандемії, економічні спади або політичні конфлікти, значно ускладнюють реалізацію сталих стратегій. Проте розвиток технологій відкриває нові можливості для сталого розвитку. Зелені технології, відновлювана енергетика, цифровізація управління ресурсами, інноваційні моделі економіки замкненого циклу дозволяють зменшувати негативний вплив на довкілля і підвищувати ефективність економічних процесів.

Сталий розвиток є комплексною ідеологією, що поєднує економічну, соціальну та екологічну компоненти розвитку суспільства. Він покликаний забезпечити баланс між потребами сучасного покоління та можливостями майбутніх поколінь, сприяти формуванню відповідальної громадянської позиції та розвитку глобальної етики відповідальності. Впровадження принципів сталого розвитку в практику національних стратегій і міжнародних політик є необхідною умовою для забезпечення стабільного та гармонійного розвитку людства у XXI столітті.

Сталий розвиток не є лише концепцією державної політики чи економічною стратегією – він формує нову культурно-ціннісну модель мислення людини, яка здатна усвідомлювати власну відповідальність за глобальні наслідки своїх дій. Лише поєднання економічного зростання, соціальної справедливості та екологічної безпеки здатне забезпечити процвітання людства в умовах глобалізованого світу. Додатково важливо зазначити, що впровадження принципів сталого розвитку на практиці вимагає не лише нормативно-правових змін, а й глибинної трансформації свідомості громадян, готовності бізнесу до корпоративної соціальної відповідальності, а також активної ролі наукової спільноти у формуванні науково обґрунтованих стратегій. У цьому контексті ключову роль відіграє освіта, яка здатна виховати нове покоління, спроможне діяти відповідально щодо довкілля та ресурсів. Наукові дослідження демонструють, що поєднання освіти, інноваційних технологій та політичної волі дозволяє ефективно реалізувати концепцію сталого розвитку на різних рівнях – від локального до глобального. Таким чином, сталий розвиток XXI століття є не просто концепцією або набором цілей, а справжньою ідеологією, що інтегрує економічні, соціальні та екологічні цінності, формуючи світогляд сучасної людини та суспільства загалом.

Література

1. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. Київ : Альтерпрес, 2004. 100 с.
2. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Київ : Лібра, 2001. 399 с.
3. Рижак Л. Філософія сталого розвитку людства : навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2011. 518 с.
4. Семенюк Е. Філософські засади сталого розвитку : навч. посібник. Львів, 2002. 200 с.
5. Цілі сталого розвитку: Україна : національна доповідь. Київ : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/nat>

Розділ II

КОМУНІКАТИВНІ, ПЕДАГОГІЧНІ, ІНКЛЮЗИВНІ, ГЕНДЕРНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГУМАНІТАРИСТИКИ

УДК [070:316.77]:355.01(477-22)

Богдан ЮСЬКІВ,
доктор політичних наук,
професор кафедри економіки та управління бізнесом
Рівненського державного гуманітарного університету

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ЛАНДШАФТ ТИЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТЕМПОРАЛЬНА ДИНАМІКА, РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ТА ЗМІНА ПАРАДИГМИ ДИСКУРСУ

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України спричинила глибокі трансформації публічного комунікаційного простору на всіх рівнях суспільної взаємодії. Особливої уваги в цьому контексті потребують тиллові регіони, які, перебуваючи поза зоною активних бойових дій, виконують ключову роль у забезпеченні соціальної стійкості, функціонування місцевого самоврядування, підтримці внутрішньо переміщених осіб, а також стабілізації локальних ринків праці. Комунікаційний ландшафт цих регіонів формується під впливом воєнних викликів, але водночас демонструє ознаки адаптації, інституціоналізації та поступового переходу від кризового реагування до стратегічного управління.

Метою нашого дослідження є комплексний аналіз комунікаційного ландшафту територіальних громад тиллових регіонів України з урахуванням темпоральної динаміки публічного дискурсу, регіональних відмінностей і змін у структурній організації комунікаційних тем. Дослідження спрямоване на виявлення трансформацій тематичних пріоритетів, аналіз характеру взаємозв'язків між ключовими

дискурсивними кластерами, а також ідентифікацію нової парадигми публічної комунікації, що формується в умовах тривалої війни.

Емпіричну базу дослідження становлять публічні повідомлення офіційних і напівофіційних Telegram-каналів територіальних громад Рівненської, Хмельницької та Івано-Франківської областей за період з січня 2024 року по жовтень 2025 року. Вибір Telegram як основного джерела даних зумовлений його домінуючою роллю у системі кризової та повсякденної публічної комунікації в Україні, оперативністю поширення інформації та відносно низьким рівнем фільтрації контенту. Загальний масив даних охопив 90840 повідомлень із 17 каналів, що репрезентують 28 територіальних громад. Для поглибленого аналізу було відібрано 20665 повідомлень, які містили ознаки тематичної та дискурсивної значущості.

Методологічну основу дослідження становить поєднання методів Text Mining), Structural Topic Model, мережевого аналізу та описової порівняльної статистики. Така методологічна комбінація дозволила здійснити аналіз комунікаційного ландшафту у трьох аналітичних вимірах: темпоральному, регіональному та структурному. Темпоральний аналіз був спрямований на виявлення змін у частоті та значущості тем у часі; регіональний – на порівняння дискурсивних профілів областей; структурний – на аналіз мережевих зв'язків між темами та визначення їхньої ролі у загальній конфігурації дискурсу.

Результати темпорального аналізу засвідчили наявність істотних зрушень у публічному дискурсі громад упродовж досліджуваного періоду. У 2024 році домінували теми, пов'язані з безпекою, мобілізаційними заходами, гуманітарною допомогою та надзвичайними ситуаціями. У 2025 році спостерігається статистично значуще зростання частки тем, орієнтованих на соціальну підтримку, зайнятість, розвиток локальної інфраструктури, освітні та культурні ініціативи. Така динаміка свідчить про поступовий перехід від кризового дискурсу до дискурсу адаптації та відновлення.

Регіональний вимір аналізу виявив як спільні для всіх областей тематичні ядра, так і чітко окреслені відмінності. До універсальних тем належать питання функціонування місцевого

самоврядування, соціальної допомоги, вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців, а також проблеми ринку праці. Водночас інтенсивність і структурна роль цих тем істотно різняться. Івано-Франківська область демонструє найвищий рівень комунікаційної активності та щільності тематичних зв'язків, що може свідчити про вищу інституційну спроможність громад до стратегічної комунікації. Рівненська область характеризується значною внутрішньою диференціацією, де окремі сільські громади формують власні комунікаційні хаби. Хмельницька область виявляє відносну однорідність, але з різкими темпоральними коливаннями, що може вказувати на трансформацію комунікаційних стратегій під впливом зовнішніх факторів.

Мережевий аналіз спільного зустрічання тем дозволив ідентифікувати ключові комунікаційні вузли дискурсу. Найвищу центральність посередництва має тема вшанування пам'яті полеглих захисників, яка виконує інтегративну функцію, поєднуючи воєнний, соціальний та інституційний дискурси. Другим за значущістю комунікаційним хабом є тема місцевого самоврядування, що формує адміністративне ядро дискурсу. Важливу роль «містка» між соціальними та економічними темами відіграє проблематика зайнятості та допомоги безробітним.

Водночас виявлено тематичні кластери, які залишаються структурно ізольованими. Зокрема, тема кібербезпеки і цифрових загроз, попри високу частоту згадувань, слабо інтегрована в ширший дискурс управління та соціальної політики.

Отримані результати мають важливе теоретичне та практичне значення. З наукової точки зору дослідження демонструє аналітичний потенціал поєднання темпорального, регіонального та мережевого аналізу для вивчення публічного дискурсу в умовах криз. З прикладної перспективи результати можуть бути використані органами місцевого самоврядування для поліпшення комунікаційних стратегій, підвищення прозорості управління та посилення довіри громадян.

Окремої уваги заслуговує питання інституційної ролі публічної комунікації як інструменту легітимації рішень органів місцевого самоврядування в умовах високої соціальної напруги. Аналіз дискурсу показує, що регулярність, передбачуваність і

тематична послідовність повідомлень корелюють із зростанням довіри до місцевих інституцій, що особливо важливо в контексті децентралізації та розширення повноважень громад.

Другим важливим аспектом є трансформація комунікації навколо ринку праці та соціально-економічної адаптації населення. Упродовж досліджуваного періоду відбувається поступове зміщення акцентів від екстрених заходів підтримки до більш системних повідомлень, пов'язаних із перекваліфікацією, підтримкою локального підприємництва та залученням людського капіталу. Такий зсув свідчить про формування дискурсу економічної стійкості, в межах якого місцеві громади позиціонуються не лише як реципієнти державної допомоги, а як активні актори відновлення та розвитку.

Нарешті, результати дослідження дозволяють розглядати комунікаційний ландшафт тилкових регіонів як важливий елемент ширшої системи демократичного врядування в умовах війни. Публічний дискурс громад відображає процеси переосмислення ролі громадянської участі, солідарності та взаємної відповідальності, що формують підґрунтя для повоєнної реконструкції. У цьому сенсі ефективна публічна комунікація постає не лише як управлінський ресурс, а як стратегічний чинник суспільної стійкості та довгострокової модернізації місцевого самоврядування в Україні.

Узагальнюючи, комунікаційний ландшафт тилкових регіонів України постає як динамічна, багатовимірна система, що не лише реагує на виклики війни, а й формує нову парадигму публічного дискурсу, орієнтовану на стійкість, соціальну згуртованість і довгостроковий розвиток територіальних громад.

Емпіричні дані було зібрано та проаналізовано в межах науково-аналітичного проекту «Дослідження проблем місцевого самоврядування та викликів ринку праці в сільських громадах тилкових областей України (Рівненська, Хмельницька, Івано-Франківська)», що реалізується аналітичною групою Strategico за підтримки Фонду Фрідріха Еберта.

Алла ЗАЛУЖНА,

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та культурології
Національного університету водного
господарства та природокористування

Марія БАСЮК,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Національного університету водного
господарства та природокористування

КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ КОНТЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТУ

Неодмінною складовою соціальної політики, що пов'язана з культурною пам'яттю, виступає її постійна актуалізація, яку забезпечують ритуали та рефлексивні практики, а важливу роль у їх організації та здійсненні відіграє музей. Саме музей є одним із найактивніших учасників у формуванні та відтворенні репрезентацій культурної пам'яті. Це відтворення здійснюється шляхом діалогу між експонатом та відвідувачем, де музей постає як специфічний комунікативний простір. Відтак, ефективність комунікації в музейній сфері визначається тим, наскільки точно інформація передається у межах музейної знакової системи

Музейна експозиція як комунікативний інструмент становить собою повідомлення, а як моделююча система формує абстрактну структуру, що відтворює ключові зв'язки та відносини реального світу. Це сприяє розвитку музейних інституцій, допомагаючи їм удосконалюватися та розкривати власний творчий потенціал, який згодом переноситься на роботу з відвідувачами. Існує велика кількість критеріїв, за допомогою яких можна класифікувати музейну публіку, і саме вони зумовлюють те, що відвідувачі різних груп сприймають представлену інформацію по-різному. Не менш важливо з'ясувати, що саме є потребою сучасного відвідувача музею, яким він уявляє цей простір, перш ніж формувати індивідуальний підхід та спеціальні програми.

У сучасних умовах музеїв не лише «передає знання», а й бореться за увагу відвідувача. Маркетинг тут виступає інструментом, який робить цю комунікацію привабливою та доступною. Його стратегія визначає способи взаємодії музею із аудиторією: забезпечення активного контакту з відвідувачами, залучення їх до діяльності організацій-друзів музею, установа зниженої вартості квитків для окремих соціальних груп, організація тематичних вечірніх заходів та спеціальних програм для колекціонерів тощо [2]. Для ефективної роботи на ринку музеї формують упорядковану систему, у якій взаємодіють виробники та споживачі культурних послуг, а попит і пропозиція визначають цінові параметри. Маркетинг дозволяє музеям орієнтуватися у складних економічних процесах, а реалізація маркетингової стратегії має бути послідовною та систематично оцінюватися як у кількісному, так і в якісному вимірах.

Музейна аудиторія – це сукупність людей, об'єднаних інтересом до музею, що проявляється у певній мотивації та формах активності. Як зазначає Р. Манковська, «виділяють три категорії відвідувачів: дослідники, які у своїй роботі використовують музейні фонди та бібліотеку; навчально-освітня аудиторія, зацікавлена специфічною інформацією для пізнавально-освітніх цілей; а також відвідувачі, для яких музей є формою відпочинку» [3, с. 75–76]. Дослідниця наголошує, що дослідження музейної аудиторії є одним із ключових напрямів роботи: «щоб глядачі всебічно опанували музейні збірки, а експозиційна робота була ефективною, музейникам необхідно глибоко досліджувати свою аудиторію, її базові знання, навички, вікові особливості, уподобання тощо» [3, с. 75].

Класифікувати відвідувачів можна за різними параметрами. У комунікації з ними важливо враховувати соціально-демографічні характеристики: рівень освіти, рід занять, вік, стать, місце проживання тощо. Особливу роль відіграє освітній рівень, адже саме він визначає ставлення відвідувача як до музею загалом, так і до окремих експозицій або освітніх проєктів. Крім того, аудиторію поділяють на реальну та потенційну, і саме останню необхідно ретельно досліджувати, щоб з'ясувати, як перетворити її представників на активних відвідувачів. Важливим є також критерій регулярності

відвідувань: за ним розрізняють постійну та нестабільну аудиторію. Постійні відвідувачі демонструють суспільну значущість музею, рівень його роботи та інтерес із боку громади.

Соціальні потреби суттєво впливають на вибір форм дозвілля. Більшість людей, що приходять до музею, надають перевагу спільному перебуванню з сім'єю, друзями чи групою, тому чинник комфорту – зокрема зручність пересування, привітність персоналу, якісна система навігації, належний мікроклімат – мають велике значення. Однак цього недостатньо, якщо людина відчуває дискомфорт перед змістом чи мовою експозиції. У спеціально організованому музейному просторі експонат постає як вимогливий співрозмовник, і для повноцінного діалогу із ним необхідна активна розумова, емоційна та тілесна залученість відвідувача. Якщо ж він відчуває розгубленість, то швидко залишить музей і, найімовірніше, не повернеться, чого слід уникати.

На жаль, традиційні методи підготовки екскурсоводів і практики їхньої роботи не завжди достатньо враховують індивідуальні особливості відвідувачів і їхні емоційні реакції, не підтримують їх у формуванні власного контакту з експонатом. Сучасного відвідувача доречно вважати «новим споживачем», орієнтованим не стільки на отримання фактологічних знань, скільки на емоційне задоволення. Саме тому зростає суспільний запит на атрактивність і видовищність музейного середовища. Щоб музей не перетворився на звичайний розважальний заклад, необхідно зберігати баланс між культурно-освітньою місією та врахуванням потреб публіки. Сьогодні музеї дедалі активніше займають позиції в індустрії дозвілля, опираючись на свою пізнавальну функцію й поступово змінюючи усталену думку про себе як винятково науково-просвітницькі установи.

Отож, поступово музеї еволюціонують від пасивних сховищ культурних і історичних надбань до інституцій, що активно беруть участь у соціалізації особистості та відкриті до запитів сучасної людини. Водночас важливо враховувати, що музей у реаліях гібридних загроз змушений постійно орієнтуватися на реакцію своєї аудиторії, адже існує в середовищі надмірної інформаційної насиченості.

Література

1. Білик Н. І. Музей як центр координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи закладу освіти. Імідж сучасного педагога. 2023. 3 (198), 82–90. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3\(198\)-82-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3(198)-82-90).
2. Біляш К. Від архітектури до віртуальних архівів : як Україна захищає культурні цінності. URL: https://lb.ua/culture/2022/04/01/511860_vid_arhitekturi_v_irtualnih.html
3. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. Краєзнавство. 2013. № 3. С. 75–84.

Марта НАУМОВА,
кандидат соціологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Відділу соціології культури й масової комунікації
Інституту соціології НАН України

УКРАЇНЬСЬКА АУДИТОРІЯ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ: ЧУТЛИВІСТЬ ДО СПОТВОРЕНОГО КОНТЕНТУ ТА ЗМІНИ У МЕДІАСПОЖИВАННІ

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну інформаційна війна проти України набула небаченого рівня комплексності, інтенсивності і цинічності. Чи можемо ми констатувати, що рівень інформаційної стійкості України не дає жодного шансу перемогти її на інформфронті? Чи є рівень критичного мислення українців і їх чутливість до спотвореного контенту достатнім, щоб ворожа пропаганда не мала очікуваного її творцями ефекту?

Сьогодні терміни медіаграмотність, медіакомпетентність, свідоме використання медіа у всіх на слуху. Йдеться про відповідальне споживання медіа: розуміння їхнього впливу та особливостей сучасного українського медіаландшафту, використання практик цифрової безпеки, навички обирати серед безлічі джерел надійні тощо. Існують різні способи вимірювання цих феноменів. Один з них – це соціологічний підхід побудови комплексного показника - індексу медіаграмотності. Цей проект стартував у грудні 2020 року за фінансуванням ГО «Детектор медіа» і триває досі. За п'ять хвиль вимірювань можна побачити як змінювались практики медіаспоживання українців, інтенсивність використання різних джерел і довіра до них, здатність визначати неправдиві новини. Потрібно сказати про основні показники на яких базується загальний індекс медіаграмотності. Це чотири аспекти які відображають рівень свідомого ставлення до медіа:

I. Розуміння. Фіксує усвідомлення аудиторією різноманітних аспектів функціонування медіа у суспільстві: їхньої ролі; глибини впливу на свідомість на рівні фреймів сприйняття, оцінки, поведінкових патернів; уявлення про роботу медіаіндустрії та сприйняття українського медіаландшафту; обізнаність у питаннях регулювання медіасередовища та ставлення до суспільного мовлення.

II. Використання. Вимірює кількість джерел інформації про суспільно-політичні новини, які використовує аудиторія; тривалість знайомства з новинами на протязі дня; мотиви використання інтернету; пристрої, якими користуються споживачі для доступу в інтернет.

III. Цифрова компетентність. Цей субіндекс пов'язаний з інтенсивністю використання інтернету, розумінням особливостей функціонування й термінології нових медіа, практиками цифрової безпеки, володінням сучасними гаджетами, компетентністю у створенні та розміщенні власного контенту, а також навичок використання системами штучного інтелекту.

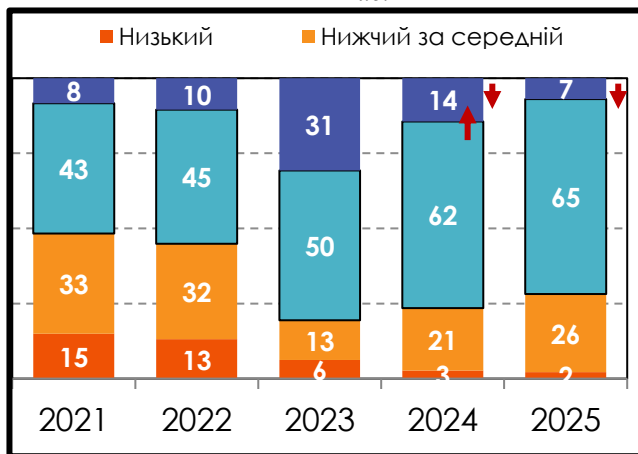
IV. Чутливість до спотвореного медіаконтенту передбачає вимірювання чутливості аудиторії до дезінформації/фейкових новин, чутливість до маніпулятивного медіаконтенту і маніпулятивних технік, а також способів, які використовують споживачі для перевірки інформації на достовірність.

Якщо подивитись на рисунок нижче (рис.1), можна побачити, що рівень загального індексу медіаграмотності значущо змінився з початком великої війни. За перший рік війни частка українців з вищим за середній рівнем показника зросла на 26% (з 55% до 81%). Відповідно знизилася кількість аудиторії з низьким і нижчим за середній рівнем медіакомпетентності (з 45% до 29%). Протягом усіх чотирьох років війни показник індексу залишається високим і не падає до рівня довоєнного часу. Зниження частки аудиторії з високим рівнем медіаграмотності у 2025 році у порівнянні з 2024 (з 31% до 7%) пов'язане з певною адаптацією до поточного медіаландшафту, напрацьованим досвідом перевірки контенту на достовірність, певною емоційною втомою від важкої інформації, пов'язаною з військовими діями та перспективами розвитку подій на фронті. Так, результати 5-ї хвили дослідження свідчать про зниження в

середньому кількості джерел, з якими знайомляться українці для отримання суспільно-політичних новин, визначеності щодо медіа та експертів, яким довіряють, і зменшення кількості тих, хто перевіряє достовірність контенту тощо.

Динаміка загального індексу медіаграмотності (2021-2035 рр.),%

Рис.1

База: всі опитані, N = 2000 (2021 р.), N = 2000 (2022 р.), N = 1200 (2023 р.), N = 1200 (2024 р.) та N = 1200 (2025 р.).

За даними 2025 року медіаграмотність 2% українців є низькою, у 26% – нижча за середню, 65% має вищий за середній рівень медіаграмотності і 7% – високий. Рівень медіаграмотності залежить від віку, рівня освіти, добробуту, місця проживання людини. Перш ніж більш детально показати профіль кожного сегменту української аудиторії залежно від рівня медіакомпетентності, цікаво подивитись як змінився характер знайомства с джерелами суспільно-політичних новин за часи війни.

**Джерела інформації про суспільно-політичне життя, %
(рис.2)**

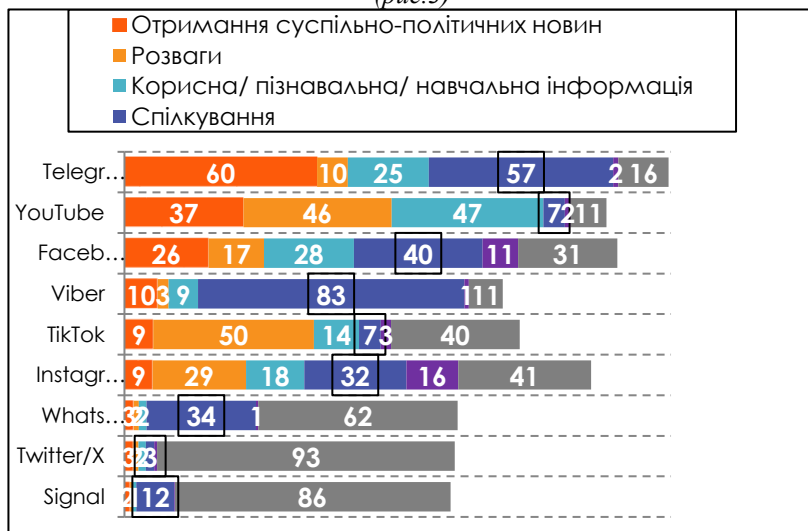
База: всі опитані, N = 2000 (2021 p.), N = 2000 (2022 p.), N = 1200 (2023 p.), N = 1200 (2024 p.) та N = 1200 (2025 p.).

Наразі можна впевнено говорити (рис.2), що телебачення, як джерело суспільно-політичних новин поступилося соціальним мережам та месенджерам. Не більше третини українців отримують такий контент з телевізійних програм, в той час як із соціальних мереж та месенджерів вдвічі більше (70% та 62%

відповідно). Лише чверть українців (**26%**) звертається до ефірів національного телемарафону «Єдині новини», і це помітне зниження порівняно з минулим і позаминулим роками (**41%** – у 2023 р.; **31%** – у 2024 р.).

Мета використання соціальних медіа, %

(рис.3)

База: українці, які користуються інтернетом, N = 1141 (2025 р.).

Найбільш популярними соціальними медіа, до яких українці звертаються для отримання суспільно-політичних новин, є Телеграм та Ютуб: відповідно 60% і 37% аудиторії. (рис.3). Лише 16% аудиторії не користується Телеграм і 11% – Ютубом. Для отримання корисної / пізнавальної та навчальної інформації також найчастіше звертаються до Ютубу та Фейсбуку (відповідно 47% і 28%). Вайбер є лідером серед месенджерів для спілкування; другу позицію займає Телеграм (57%) і третю Фейсбук (40%).

Можна впевнено казати, що підвищенню рівня медіакомпетентності українців сприяли не лише інформаційний простір, насичений дезінформацією та маніпулятивним контентом російського виробництва, а й перехід до споживання

новин переважно з традиційних медіа, зокрема телебачення, до нових каналів. Адже різноманіття каналів, сторінок, пабліків, як відомих журналістських медіа, так і невідомих коментаторів/блогерів і анонімних платформ, стимулюють активний відбір джерел, які надають достовірну, оперативну інформацію. А через це змушує споживача новин напрацьовувати навички чутливості до спотворених контенту, перевірки його на достовірність.

Отже, що визначає медіаграмотну людину? Чим відрізняються представники української аудиторії з різним рівнем медіакомпетентності?

Медіаграмотність нижча за середню (28% аудиторії)

▪ Більша частка сегменту – аудиторія віком 46+ років (52%).

▪ Кожен другий має середню спеціальну освіту (52%), а 27% – загальну середню. Дві третини (64%) мають нижчий за середній рівень добробуту.

▪ 36% вважають, що медіа ніяк на них не впливають.

▪ Третина (35%) використовує одне джерело для знайомства з новинами; 26% – два джерела. 41% користуються соціальними мережами для отримання суспільно-політичних новин, 12% – інформаційними інтернет-ресурсами; 25% – месенджерами і 40% – телебаченням, а 18% не користуються інтернетом узагалі;

▪ Для кожного другого представника сегменту (53%) проблема дезінформації в медіа не є актуальною (28% ніколи про неї не чули); 34% ніколи не чули про маніпуляцію в медіа.

▪ 71% ніколи не перевіряють інформацію з медіа на достовірність. 73% ніколи не чули про курси / семінари / тренінги з медіаграмотності. 70% не чули про громадські організації / ініціативи, які перевіряють точність і правдивість матеріалів у медіа.

Медіаграмотність висока (7% аудиторії).

▪ Серед аудиторії з високим рівнем медіаграмотності переважають споживачі віком до 35 років (57%). Аудиторія середнього віку (26—35 років) становить 40%, переважають мешканці обласних центрів (64%).

- Найбільш освічена аудиторія: 67% мають вищу або незакінчену вищу освіту.

- Найвищий рівень добробуту в порівнянні з іншими сегментами: 38% – вистачає на все, але не роблять заощаджень; 29% живуть у повному достатку і мають змогу робити заощадження.

- Розуміють вплив медіа на свідомість аудиторії. 32% вважають, що медіа впливають на їхні цінності та життєві інтереси; формують порядок денний – фіксують увагу на подіях, про які буде розмірковувати аудиторія і які буде обговорювати (50%). Лише 4% вважають, що медіа ніяк на них не впливають. 99% вважають, що редакційно незалежні суспільні медіа є важливим елементом медійного простору.

- Найбільш диверсифіковане споживання медіа серед усіх сегментів. 79% отримують інформацію про суспільно-політичне життя з трьох та більше джерел. 100% користуються інтернетом щодня, та 74% використовують системи ІІІ.

- 90% користуються соціальними мережами для отримання суспільно-політичних новин, 54% – інформаційними інтернет-ресурсами; 79% – месенджерами. 80% перевіряють інформацію на достовірність, з них 40% перевіряють більше 15% інформації.

Отже, не дивлячись на зростаючу медіа компетентність української аудиторії, потреба у комплексній державній програмі, спрямованій на розвиток критичного мислення та підвищення медіаграмотності як дітей/ молоді, так і дорослих громадян має стати однією з головних складових культурних політик. Адже інформаційна складова у сучасній гібридній війні є однією з вирішальних факторів перемоги. Особливо це важливо для України, яка бореться з ядерною державою з переважаючим військовим потенціалом.

Література

1. Наумова М. Культурні порядки сучасних медіа // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. праць Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. т. 15. 2012. с.13-23.

Леся МАЛЕВИЧ,
кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри журналістики
та українознавства Національного університету
водного господарства та природокористування;
Ірина КОТЮК,
студентка 3 курсу спеціальності
«Журналістика» Національного університету
водного господарства та природокористування

МОБІЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У РОБОТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕЛЕКАНАЛУ «СФЕРА»

Сучасний етап розвитку медіа позначено активним упровадженням цифрових технологій, які змінюють підходи до створення, оброблення та поширення контенту. Одним із найпомітніших явищ останніх років є становлення мобільної журналістики (mojo – mobile journalism), яка дає змогу оперативно фіксувати події, створювати відеоконтент і поширювати його у телеєфірі або цифрових медіа з використанням звичайного смартфона. **Актуальність дослідження** зумовлена тим, що мобільна журналістика стає важливим складником сучасного телебачення, особливо на регіональному рівні. Вона дає змогу суттєво скоротити витрати на виробництво новин, підвищує оперативність подання інформації та розширює можливості журналістів у висвітленні подій без значних технічних ресурсів. В умовах конкуренції між традиційним телебаченням і цифровими платформами саме мобільна журналістика сприяє адаптації телеканалів до нових вимог аудиторії та розвитку мультимедійного формату теленовин.

Фундаментальний зсув у традиційних методах журналістики, акцент на висвітленні подій у режимі реального часу безпосередньо «з місця подій» привернув увагу дослідників сучасних медіа [1-5]. Проте особливості використання мобільної журналістики та відеоконтенту у діяльності сучасних

регіональних телеканалів предметом наукових студій поки що не були.

Мета дослідження – виявлення нових підходів і технологій застосування мобільної журналістики у теленовинах, аналіз практичного досвіду регіонального телеканалу «Сфера» щодо створення мобільного відеоконтенту.

У науковій літературі мобільну журналістику описують як «журналістську техніку індивідуального виробництва» [5], «соло-журналістику» (solo journalism) або навіть «рюкзак-журналістику» (backpack journalism) [3; 4], яка передбачає, що одна особа здатна самостійно виконувати всі стадії повного циклу виробництва новин – від початкового збору матеріалу, через редагування до фінального розповсюдження у мережі, використовуючи лише один мобільний пристрій [4]. Мобільну журналістику також розглядають як категорію репортажу, в якій не лише професіонали, але й громадяни активно використовують мобільні платформи для створення та поширення історій у різноманітних форматах [3].

Основними перевагами мобільної журналістики є оперативність (репортажі у реальному часі, що критично важливо для задоволення ринкового попиту на швидке отримання новин [4]); мультимедійність (інтеграція аудіо, відео та фотографії у процес розповіді); оптимізованість для мобільного споживання (урахування малих екранів, вертикального формату та швидкого завантаження); стратегічна дискретність (смартфон, на відміну від камери, не лякає людей, особливо у важкодоступних місцях, конфліктних зонах, під час розслідувань тощо [5]).

Незважаючи на значні переваги, мобільна журналістика породжує серйозні соціально-економічні та етичні виклики, насамперед стосовно фактчекінгу та верифікації інформації, а також фундаментально змінює професійну роль кореспондента, перетворюючи журналіста зі спеціаліста, який виконує репортерську функцію, на універсального мультитаскера [1]: оператора, монтажера, звукоінженера.

Телеканал «Сфера» – регіональний телевізійний мовник, який працює на території Рівненської області та здійснює інформаційне покриття найближчих регіонів. Офіційний сайт

каналу містить регулярні новини Рівного та області, відеосюжети, онлайн-трансляцію, програми та аналітичні матеріали, що дозволяє глядачу оперативнo ознайомлюватись із місцевим контекстом. Канал також присутній у соціальних мережах Facebook та Instagram і має активний канал на YouTube, що дозволяє ширше охоплювати аудиторію онлайн.

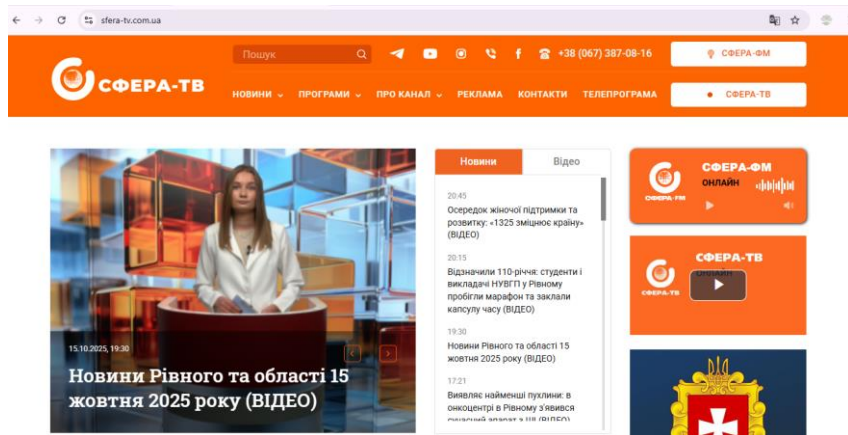

Рис.1 Головна сторінка сайту телеканалу

У медіапросторі Рівненської області «Сфера» займає помітне місце серед регіональних ЗМІ як один із провідних телевізійних гравців. Вона конкурує з іншими місцевими телеканалами, але має перевагу за рахунок мультиплатформності – комбінування ефірного мовлення, кабельного, цифрового (T2), онлайн-трансляцій на сайті, а також присутності в OTT-платформах (зокрема Megogo, Sweet-TV, UATV Live). Ця модель дозволяє залучати аудиторію молодшого віку, яка все більше переходить до споживання контенту через інтернет, а не традиційне телебачення.

Журналісти телеканалу «Сфера» активно використовують мобільні технології як інструмент для оперативної зйомки й поширення відеоконтенту, зокрема про події, що потребують швидкого реагування. Завдяки розвитку мобільного зв'язку та покриттю мереж 4G/5G журналісти здатні знімати відео та передавати його до редакції або безпосередньо публікувати у соціальних мережах чи на YouTube-каналі. На сайті каналу

регулярно з'являються відеоновини, що можуть бути відзняті не тільки професійною відеокамерою, але й мобільними пристроями, оскільки контент часто маркований як «відео» без згадки студійного обладнання, що вказує на гнучкість джерел виробництва контенту. Мобільні технології особливо корисні для коротких сюжетів у рубриках «Новини» та «Надзвичайні події».

Проте дослідження показало і низку труднощів, що супроводжують процес упровадження мобільної журналістики: технічні обмеження мобільних пристроїв (недостатня якість зображення у складних умовах освітлення, обмеження у можливостях звукозапису); перевантаження журналістів; зниження якості контенту через обмежений час на підготовку; проблеми захисту інформації та авторських прав; ризики несанкціонованого використання відео.

Загалом застосування мобільної журналістики на телеканалі «Сфера» створює нові можливості для розвитку сучасного регіонального телемовлення. Попри наявні труднощі цей формат стає невід'ємною частиною редакційної стратегії, сприяючи інтеграції традиційного телебачення з цифровими платформами та залученню молоді аудиторії.

Література

1. Орлова О. Азеев С. Мобільна журналістика як альтернатива класичним технологіям виробництва аудіовізуального контенту. *Діалог: Медіастудії*. №26, 2020. URL: <https://doi.org/10.185/2308-3255.2020.26.225315>
2. An All-Inclusive Definition of Mobile Journalism in the Modern Era. *Global Media Journal*. 2023. Vol.21, No.64:383. DOI: 1.36648/1550-7521.21.64.383.
3. Definition of mobile journalism, key characteristics, and tools. Fiveable. URL: <https://fiveable.me/literature-of-journalism/unit-10/mobile-journalism/study-guide/dFVоE0TyHMLdk9gg>
4. Technological convergence and the development of mojo. *Brazilian Journalism Research*. 2021. Vol. 17. N.2. P. 280–305. URL: <https://www.scielo.br/j/bjr/a/HqWKq7vMhWZrCzDLgYmfdrk/>
5. Yulvitz R.Q. Uses and Advantages of the Smartphone Formats and Apps in Mobile Journalism. *Convergencia*. 2024. <http://orcid.org/0000-0001-5453-855X>

Леся МАЛЕВИЧ,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування

Ангеліна ЯЦЕНКО,

студентка 3 курсу спеціальності «Журналістика» Національного університету водного господарства та природокористування

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕВЕЛ-ШОУ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

У сучасному українському медіапросторі тревел-шоу як жанр тележурналістики посідає вагоме місце, а його популярність та формати постійно розширюються, поєднуючи у собі елементи документалістики, репортажу, розважального контенту та віртуальної подорожі. Комплексний аналіз їх особливостей, структури, тематичного наповнення й жанрово-композиційних характеристик на основі популярних тревел-шоу українського телебачення становить наукову та практичну цінність, що й зумовлює **актуальність дослідження**. Хоча тревел-шоу неодноразово привертали увагу українських та зарубіжних медіадослідників [1-6], вони досі залишаються малодослідженим напрямом.

Мета роботи полягає у комплексному теоретико-практичному аналізі особливостей жанру тревел-шоу та виявленні специфіки його реалізації на українському телебаченні на прикладі провідних українських подорожніх проєктів.

Специфіка тревел-шоу полягає у поєднанні інформативного й емоційного компонентів, оскільки глядач сприймає подорож як власний досвід, ототожнюючи себе з ведучим. Виробництво таких програм вимагає ретельної підготовки, узгодженої роботи команди, професійної майстерності та творчого підходу до кожного етапу створення телевізійного продукту. Дослідники жанру тревел-шоу виокремлюють кілька основних типів сюжетів, які формують

змістову структуру цього телевізійного формату: оглядовий сюжет, сюжет-явище, кулінарний сюжет, сюжет-екшн, сюжет-порада, сюжет-розчарування [1].

Тревел-журналістика в Україні молода і досі малодосліджена сфера телевізійного простору. Розвиток жанру тревел-шоу на українському телебаченні відображає загальні світові тенденції у медіапросторі, але водночас має свою унікальну історію, обумовлену соціокультурними, економічними та технологічними змінами в Україні. З 2010 року мандрівна тематика почала активно з'являтися в ефірах телеканалів «1+1» («Світ навиворіт»), «Першого національного» («Навколо світу за 48 годин») та «Inter Media Group» («Орел і решка»). Пізнавальний, новий та легкий для сприйняття формат програм про подорожі швидко зацікавив українського глядача, завдяки чому тревел-шоу активно набирали високі рейтинги. Крім того, важливу роль зіграла документальність, оскільки вищезгадані подорожні програми відображали географічні, історичні факти.

Для детального аналізу структури та особливостей тревел-шоу на українському телебаченні було обрано два проєкти на подорожню тематику українського виробництва: «Орел і Решка» та «Світ навиворіт». Слід констатувати, що українське телебачення створило самобутні та успішні формати тревел-шоу, які не лише розважають, а й виконують важливу функцію, транслюючи світові знання та досвід з перспективи, близької українському глядачу.

Під час дослідження було з'ясовано, що українські тревел-шоу мають низку унікальних особливостей та традицій, що повторюються у кожному випуску. Так тревел-шоу «Орел і Решка» має унікальні особливості: підкидання монети ведучими на початку («орел» чи «решка», аби дізнатися хто отримає безлімітну карту, а хто 100 доларів на вихідні); «золота картка або 100 доларів» / «багатий та бідний»; показ колориту країни одночасно у розкішній та бюджетній подорожах; схованка з пляшкою зі 100 доларами для глядачів, координати якої розкриваються наприкінці випуску програми як символ натхнення аудиторії на нові подорожі.

Українське тревел-шоу «Світ навиворіт» теж має свою специфіку: фокус програми – на зворотній стороні та

нетуристичних, часто екстремальних маршрутах країни; у програмі фігурують неординарні герої та українці, що проживають у країні, до якої подорожує команда «Світ навиворіт»; більшість випусків знято за участі лише двох людей у знімальній групі (ведучий Дмитро Комаров та оператор Олександр Дмитрієв); традиція дарувати місцевим жителям український національний одяг та прикраси (вишиванки, намисто); ведучий завжди пригощає місцевих українською їжею, яку привіз з собою (сало, чорний хліб, хрін).

Таким чином, тревел-шоу посідають вагоме місце на українському телебаченні. Вони популярні, впливають на туристичні інтереси глядачів та допомагають відкривати нові країни, а також по-новому знайомитися з Україною. Цей жанр продовжує розвиватися, залишається актуальним і має потенціал у майбутньому.

Література

1. Авраменко Ю. Як написати сценарій туристичного шоу і як діяти, коли все пішло не за сценарієм. URL: http://labs.journ.univ.kiev.ua/travel_journalism/wp-content/uploads/2021/04/Avramenko-YU.-Trevel-shou.pdf (дата звернення: 24.11.2025).
2. Лівін М. Сторітелінг для очей вух і серця. Київ : Наш формат, 2020. 184 с.
3. Маєр К. Журналістика : підручник; пер. з нім. В. Климченка, В. Олійника / за заг. ред. В. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 300 с.
4. Мой Д., Ордольфф М. Телевізійна журналістика: Практична журналістика. Том 62 / за загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 234 с.
5. Телевізійна та радіокомунікація: історія, теорія, новітні практики / В. В. Лизанчук, І. В. Крупський, О. М. Білоус та ін. / за ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Лизанчука. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 420 с.
6. Яковець А. В. Телевізійна журналістика. Теорія і практика. Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2007. 240 с.

Зоряна ГОДУНОК,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики та PR менеджменту
Національного університету «Острозька академія»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТРАВМИ: СВИТОГЛЯДНІ ТА КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ДОСВІДУ ВІЙНИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Сучасні медіа виконують не лише типові й необхідні функції, як-ось інформування, пояснення, формування громадської думки, розважання тощо. Вони так само пропонують нові форми досвідів – «формують підґрунтя комерційного, політичного та суспільного життя. Це також місце конфліктів, що впливають на національну й індивідуальну безпеку громадян» [1, с. 303].

Споживання контенту будь-якого формату суттєво спрощується, ба більше, він стає інтерактивним, долучаючи аудиторію до чимраз сильнішої взаємодії (ідеться не лише про вподобання, але й про можливості шерингу, коментування, формування спільнот і комунікації всередині них тощо). «... Знання про значення світу змінюється, теж саме відбувається з ідентичністю та соціальними зв'язками, способами, якими інституції та організації виконують свої функції, та культурою і суспільством у цілому» [3] (переклад наш – З. Г.).

Цифровізація травми є відносно новим, але перспективним об'єктом досліджень у галузі медіастудій, психології, філософії, соціології тощо. Так, ми можемо тлумачити його в контексті явища медіатизації – процесу системної адаптації певної сфери життя / певного явища до логіки медіа – цифрових платформ, що спричиняє не лише глибокі зсуви в традиційній системі жанрів і форматів, застосовуваних медіа, але й суттєво впливає на традиційні наративи, ними реалізовані. Ці зміни проявляються, насамперед, у персоналізації контенту, його емоціоналізації та спрощенні смислів. Системно медіатизацію вивчали такі

дослідники, як Фрідріх Кротц [3], Андреас Гебнер, Стіг Г'ярвард, Кент Асп, Георгій Почепцов та ін.

Цифровізація травми є специфічним аспектом медіатизації: індивідуальний досвід війни, підкоряючись логіці медіа, стає візуальним і публічним, щоб отримати визнання та підтримку, а індивідуальна травма інкорпорується в колективну пам'ять. «Соціальна травма в українському контексті постає як системне, глибоко вкорінене та багаторівневе явище, яке формується під впливом війни та охоплює численні виміри життєдіяльності суспільства – від індивідуального психоемоційного стану до структурних зрушень у соціальному, культурному, економічному й політичному устрої» [2], вказують В. Ятченко та О. Клименко. Поранення чи тяжкі будні українських військових, обстріли й втрати домівок цивільних стають об'єктом візуалізації й поширення через соціальні мережі або безпосередньо постраждалим, або свідком. Причиною цього є не лише прагнення документування злочину росії. Потреба поділитися досвідом, розділити його вагу з іншими, отримати співчуття й визнання; але й прагматичні потреби: зібрати кошти на задоволення певних потреб (засоби захисту для військових, засоби першої необхідності для цивільних, які втратили дім, абощо); викликати послідовну й системну підтримку від ключових стейкхолдерів (наприклад, закордонних глядачів, які потенційно сприяють залученню допомоги); сформувати певний політичний капітал, – це далеко не повний перелік того, що досягається публікуванням відео на зразок обезголовлення українського військового.

Аналізоване відео набуло масового поширення в соціальній мережі «ТікТок», наприклад, medic_zsu опублікував відео, на якому плаче, дізнавшись про злочин; новина про вбивство подана плашкою на передньому фоні. Звучить пісня українського гурту «Бумбокс» [4]. Відео здобуло 170 тис. лайків, близько 4 тис. коментарів та більше 6 тис. репостів, які, очевидно, є актом визнання спільного – розділеного – горя.

Такі матеріали, зрозуміло, можуть бути надто травматичними й навіть шокувати, тому що позбавлені професійно-етичного фільтру ЗМІ. Водночас вони лишаються своєрідним актом наративної терапії, оскільки засвідчують, що

страждання, які переніс хтось один (medic_zsu), були реальними й мають значення; реакція одного (medic_zsu) є нормальною, її так само проживають інші. Вербалізація й візуалізація травматичного досвіду в соцмережі є актом боротьби з екзистенційною самотністю, яку проживає індивід у період війни й постійної присутності смерті: той, хто ділиться своїм досвідом, автоматично позбувається ізоляції в ньому, формуючи навколо себе спільноту. Крім того, так формується колективна пам'ять знизу: про певний злочин росії говорить не владний нарратив, а індивідуальний.

Отож, що роблять соціальні мережі:

- стирають межу між тут і там: безпосереднє включення з місця події та фокалізація в образі того, хто безпосередньо проживає травму або є її свідком, інкорпорує цей досвід у колективну свідомість і колективну пам'ять;

- створюють синхронний шок: фото чи відео травматичних подій у соціальних мережах поширюються майже миттєво, охоплюючи чимраз більше коло аудиторії, ретравмуючи її;

- водночас так індивід позбавляється ізоляції травми, виповідаючи її;

- формують нарративи знизу. У цьому ключі можемо говорити не лише про нарратив травми, але й, наприклад, про нарратив спротиву;

- формують спільний архів воєнних злочинів, який потенційно можна буде використати в судах проти росії, тощо.

Цифровізація травми, осмислена в ключі медіатизації війни, є перспективним та багатоаспектним об'єктом дослідження, який, з огляду на сказане вище, охоплює питання психології, етики, комунікації, соціології та медіастудій.

Література

1. Сінгер П.В., Брукінг Е.Т. Війна лайків. Зброя в руках соціальних мереж. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2019. 320 с.
2. Ятченко В., Клименко О. Формування соціальної травми та резильєнтність українського суспільства до травмоутворюючих подій російсько-української війни. Українознавство. 2025. № 3(96). URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/337228>.

3. Krotz F. The Metaprocess «Mediatization» as a conceptual Frame. *Global Media and Communication*. 2007. 3(3). P. 256–260. URL: <https://www.researchgate.net/publication/240717512> The Meta-Process of %27Mediatization%27 as a Conceptual Frame.
4. medic_zsu. TikTok. URL: <https://vm.tiktok.com/ZMDdxR4JF/>.

Назарій ГОЛОВАЦЬКИЙ,
старший викладач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ТА ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Обговорення захисту персональних даних у хмарних технологіях неможливе без урахування взаємодії правових та технологічних аспектів. Як показало дослідження, хоча міжнародні регуляторні акти, зокрема GDPR, встановлюють основні вимоги до захисту даних, їх ефективність значною мірою залежить від впровадження сучасних технологій. Без відповідних технологічних рішень правові норми не можуть забезпечити належний рівень безпеки.

Одним із важливих аспектів є баланс між правом на конфіденційність і необхідністю забезпечення безпеки даних. Впровадження GDPR зміцнило захист персональних даних, але водночас створило нові виклики, зокрема у забезпеченні комплаєнсу при передачі даних за межі ЄС. Це вимагає більш складних процедур контролю доступу та шифрування даних.

Також важливою є відповідальність хмарних провайдерів. Багато компаній укладають угоди про рівень обслуговування (SLA), які регулюють захист даних, але у разі витоку часто виникають суперечки про те, хто несе основну відповідальність — провайдер чи організація-користувач. В таких ситуаціях необхідні чітко визначені угоди та політики, що враховують усі ризики.

Закон України «Про захист персональних даних» (далі - Закон), прийнятий 1 червня 2010 року, встановлює правові основи захисту персональних даних в Україні. Закон регулює відносини, пов'язані з обробкою персональних даних, визначає права суб'єктів персональних даних, обов'язки власників та розпорядників баз персональних даних, а також встановлює вимоги щодо безпеки обробки даних [1].

Закон визначає персональні дані як інформацію про фізичну особу, яка дозволяє ідентифікувати цю особу. Він надає фізичним особам (суб'єктам даних) права на доступ до своїх даних, їх

виправлення, блокування або знищення, а також право на заперечення проти обробки даних.

Хмарні провайдери, які зберігають або обробляють персональні дані, зобов'язані забезпечити реалізацію прав на захист цих даних у межах своєї діяльності. Власники і розпорядники даних повинні гарантувати захист від незаконної обробки, включаючи випадкову втрату, знищення або пошкодження, що особливо стосується компаній, які використовують хмарні технології для обробки даних.

Згідно з законом, власник даних зобов'язаний укладати договір з розпорядником (хмарним провайдером), визначаючи чіткі умови щодо безпеки даних. Також закон вимагає від обох сторін застосування належних технічних та організаційних заходів для захисту даних, включаючи шифрування, доступність та контроль доступу.

Хоча закон не містить конкретних положень щодо хмарних технологій, загальні вимоги до захисту даних є застосовними і до хмарних сервісів.

Важливим аспектом Закону є регулювання передачі персональних даних третім особам та за межі України. Такі передачі можливі лише за умови забезпечення відповідного рівня захисту даних, що є критичним для хмарних провайдерів, які можуть зберігати дані на серверах, розташованих за кордоном.

Згідно зі статтею 29 Закону, передача даних за межі України можлива лише за наявності згоди суб'єкта даних або міжнародних договорів, які гарантують належний рівень захисту. Також передача дозволяється у таких випадках:

1. Коли суб'єкт персональних даних надає явну згоду на таку передачу.
2. У разі необхідності укладення або виконання контракту між власником даних і третьою особою на користь суб'єкта даних.
3. Для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта даних.
4. Для захисту суспільного інтересу або виконання правових зобов'язань.
5. Коли власник даних надає відповідні гарантії щодо захисту особистого та сімейного життя суб'єкта персональних даних.

Закон України «Про захист персональних даних» не містить спеціальних положень, які безпосередньо стосуються захисту даних у хмарних технологіях, проте його загальні вимоги щодо безпеки застосовуються й до хмарних середовищ. Основними викликами для хмарних провайдерів є забезпечення належного захисту даних під час

їх обробки та зберігання, а також дотримання вимог щодо передачі даних за межі України. Закон зобов'язує компанії забезпечувати права суб'єктів даних та впроваджувати технічні та організаційні заходи для захисту персональної інформації в хмарних сервісах.

Дослідження Л. Рогозіна та О. Семенова розглядають питання криптографії та шифрування даних, які є ключовими методами захисту інформації. Шифрування перетворює дані в кодований формат для забезпечення їх конфіденційності та недоступності для несанкціонованих осіб. Основою шифрування є криптографія — наука про створення алгоритмів, які захищають дані від розкриття. Шифрування включає два основні процеси: кодування та декодування, і використовує спеціальний ключ для декодування, що забезпечує криптостійкість (надійність) шифру [2].

Існують різні види криптосистем. Симетрична криптосистема використовує один і той самий ключ для шифрування та дешифрування, що дозволяє швидко обробляти великі обсяги даних, але створює труднощі в управлінні ключами в масштабних мережах. Асиметрична криптосистема, в свою чергу, використовує пару ключів — відкритий для шифрування та приватний для дешифрування. Вона забезпечує більшу безпеку та гнучкість, оскільки не потребує обміну секретними ключами між сторонами, але потребує більше обчислювальних ресурсів і може бути менш ефективною для великих обсягів даних.

Варто відзначити, що криптографія залишається ключовим елементом забезпечення інформаційної безпеки в сучасних інформаційних системах. Вибір між симетричною та асиметричною криптосистемами залежить від конкретних завдань, які необхідно вирішити, і вимог до рівня безпеки.

За останнє десятиліття було кілька значних випадків витоку даних, які стали одними з найбільших в історії: • У 2017 році компанія Equifax повідомила про витік, що торкнувся понад 145,5 мільйонів клієнтів, зокрема їх номери соціального страхування, дати народження та іншу конфіденційну інформацію. Це призвело до виплати компенсацій на суму \$675 мільйонів. • У 2019 році Capital One виявила витік даних, який зачепив 100 мільйонів американців і 6 мільйонів канадців. Порушення стосувалося особистої інформації, включаючи імена, адреси та кредитні рейтинги, що призвело до компенсацій у розмірі \$190 мільйонів. • Витік даних Yahoo, виявлений у 2017 році,

стався ще у 2013 році і торкнувся 3 мільярдів облікових записів, що призвело до зниження вартості продажу компанії Verizon на \$350 мільйонів [3].

Інцидент з Capital One у 2019 році показав, що основними причинами витоку стали людські помилки, помилки у налаштуваннях системи та відсутність належного контролю доступу. Зловмисник зміг отримати доступ до даних через некоректно налаштовані сервери, що підкреслює важливість точного налаштування та постійного моніторингу безпеки хмарних сервісів.

Ці випадки також доводять, що швидка реакція на інциденти і ефективні процедури відновлення даних є критично важливими для мінімізації шкоди. Компанії, які регулярно проводять аудити безпеки та навчають своїх співробітників, виявляються більш підготовленими до швидкого реагування на кібератаки.

Опитування та інтерв'ю з експертами з кібербезпеки показали, що більшість компаній розуміють важливість захисту даних у хмарних середовищах, але стикаються з численними труднощами при впровадженні належних заходів. До основних перешкод відносяться висока вартість сучасних технологій, складність інтеграції з існуючими системами та дефіцит кваліфікованих фахівців у галузі кібербезпеки.

Також з'ясувалось, що існує значний інтерес до нових технологій, таких як штучний інтелект і машинне навчання, які можуть допомогти у виявленні аномалій та запобіганні витокам даних у хмарних середовищах. Експерти наголошують на необхідності розвитку цих технологій та їхнього інтеграції у процеси захисту даних.

Дослідження показують, що захист персональних даних у хмарних технологіях є складною проблемою, яка вимагає поєднання правових та технологічних заходів. Міжнародні стандарти, як-от GDPR, визначають основні вимоги, але ефективний захист залежить від впровадження сучасних технологій, таких як шифрування та багатофакторна аутентифікація. Важливою є також готовність організацій до реагування на інциденти та регулярний аудит безпеки для виявлення вразливостей. Окремо слід звернути увагу на перспективні технології, такі як квантове шифрування та штучний інтелект, які можуть значно підвищити рівень захисту у хмарних середовищах.

Технічні виклики залишаються основною проблемою для кібербезпеки в хмарах. Шифрування і багатофакторна аутентифікація є ефективними засобами захисту, але не без вразливостей. Шифрування може бути піддане атакам, таким як підбір ключів або квантові обчислення, що підкреслює необхідність інвестицій у розвиток квантових алгоритмів шифрування. Багатофакторна аутентифікація значно знижує ризики несанкціонованого доступу, але зловмисники використовують соціальну інженерію та фішинг для обходу захисту. Це вимагає постійного оновлення методів захисту та навчання користувачів. Проблеми також виникають у сфері моніторингу та управління доступом до даних у хмарних середовищах, де необхідно впроваджувати автоматизовані системи моніторингу для виявлення аномальних дій у реальному часі. Ефективність таких систем залежить від точності алгоритмів і наявності достатньої кількості даних для навчання моделей.[4]

Майбутній розвиток хмарних технологій і засобів захисту даних буде значною мірою визначатися розвитком технологій штучного інтелекту, машинного навчання та квантових обчислень. Ці технології можуть не тільки підвищити рівень захисту даних, але й відкрити нові можливості для автоматизації процесів моніторингу та виявлення загроз.

У сфері регулювання можна очікувати посилення вимог до захисту даних, особливо у контексті глобалізації та зростання обсягів обміну даними між країнами. Нові регуляторні акти можуть вимагати більшої прозорості у використанні хмарних технологій та відповідальності провайдерів хмарних послуг [5].

Ураховуючи майбутні виклики, організаціям необхідно продовжувати інвестувати в розробку нових технологій і підтримувати високий рівень готовності до змін у законодавстві. Це вимагає тісної співпраці між юридичними та технічними відділами, а також постійного моніторингу тенденцій у сфері кібербезпеки.

Застосування хмарних технологій змінює бізнес-процеси та управлінські стратегії, забезпечуючи зниження витрат на ІТ-інфраструктуру та збільшення гнучкості операцій. Однак зростання залежності від хмарних сервісів також створює нові ризики для захисту даних.

Впровадження передових технологій для захисту даних потребує значних інвестицій, що може стати фінансовим тягарем для малих і

середніх підприємств. Водночас недотримання вимог щодо захисту може призвести до серйозних штрафів і втрат репутації. Тому компанії повинні оцінювати ризики й інтегрувати їх у свої стратегії.

Адаптація бізнес-процесів до вимог регуляцій, таких як GDPR, є важливою. Це включає перегляд процедур обробки даних, оновлення політик конфіденційності та впровадження новітніх технологій для забезпечення відповідності вимогам. З огляду на швидкі зміни в законодавстві, компанії повинні бути готовими до постійних адаптацій.

На основі проведеного дослідження, організаціям рекомендується регулярно оновлювати політики захисту даних відповідно до змін у законодавстві та технологіях, а також інвестувати в новітні технології захисту даних та інтегрувати їх у наявні системи. Важливо проводити навчання для співробітників з питань безпеки та конфіденційності даних, а також впроваджувати автоматизовані системи моніторингу та управління доступом для покращення захисту даних. Це дозволить забезпечити належний рівень захисту та відповідність сучасним вимогам безпеки.

Література

1. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 року № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.
2. Рогозіна Л.А., Семенова О.О. Шифрування інформації у системах передачі даних. Вінницький національний технічний університет URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11352/306.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
3. Як запобігти викраденню даних? Corewin Blog. URL: <https://corewin.ua/blog/how-to-prevent-data-exfiltration/> (дата звернення: 11.02.2026).
4. Белова М.В., Белов Д.М., Виклики та загрози захисту персональних даних у роботі зі штучним інтелектом. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 79(5). 2023. С. 289–294.
5. Белов Д.М., Белова М.В., Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 78(4). Ч. 3. 2023. С. 122–129.

Наталія ПОПОВИЧ,
кандидат технічних наук, головний спеціаліст відділу
документального забезпечення та архіву Львівського
окружного адміністративного суду

ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВЕДІННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

Питання поводження із побутовими відходами в Україні, незважаючи на впровадження різноманітних логістичних схем та способів поводження, залишаються надзвичайно актуальними. В умовах війни надзвичайно гострими є проблеми поводження із відходами руйнувань. Відповідно до статистичних даних, щороку в Україні утворюється понад 500000 тон небезпечних відходів. Це відходи лугів, чорних металів, кислот та солей, осади і ін. Із 215 ліцензіатів у 2024 році, 91 зберігали небезпечні відходи, 56 – здійснювали операції з шламами, мастилами та оливами, електричним, електронним обладнанням та іншими відходами, 68 об'єктів мали потужності для утилізації небезпечних відходів. Європейський досвід показує, що комплексний підхід до управління відходами може значно зменшити їхнє накопичення, підвищити рівень переробки та створити нові робочі місця. Зокрема, Греція, яка ще кілька десятиліть тому мала проблеми з накопиченням відходів, завдяки послідовній політиці, міжнародним інвестиціям та сучасним технологіям змінила ситуацію. Упродовж декількох років країна планує побудувати всі необхідні заводи для переробки відходів. Зараз працюють їх 12, а 25 знаходяться на стадії будівництва. Ці підприємства можуть виробляти відновлювальне паливо з відходів, що скорочує обсяги захоронення на сміттєзвалищах [1].

В Україні ухвалено Закон «Про управління відходами», який наближає нормативно-правове регулювання у цій сфері до вимог рамкової директиви 2008/98/ЄС про відходи та спрямований на створення інфраструктури управління відходами й поліпшення якості довкілля [2]. Основні зміни включають

запровадження принципу розширеної відповідальності виробника, розвиток інфраструктури сортування та переробки, а також стимулювання інвестицій у цю сферу. Одним із стратегічних завдань в Україні є розвиток сучасних сміттепереробних комплексів, які зменшать кількість відходів, які потрапляють на полігони. Впровадження системи роздільного збору та переробки дозволить скоротити обсяги відходів на 40–50%. Слід зазначити, що міжнародні партнери активно підтримують реформи в Україні. Проєкти, реалізовані у співпраці з ЄС, Світовим банком та іншими організаціями, спрямовані на модернізацію інфраструктури та навчання фахівців. Важливою є співпраця з громадами, оскільки саме на місцевому рівні впроваджуються новітні рішення, особливо роздільного збору та переробки [3, 4]. Особливостями Закону є:

- упровадження ієрархії управління відходами, пріоритетними напрямками якої є запобігання утворенню відходів, роздільне збирання, перероблення, відновлення, повторне використання та рециклінг, безпечна утилізація. І лише ті відходи, які неможливо переробити, підлягають захороненню на полігонах, котрі відповідають вимогам екологічної безпеки;
- закриття сміттєзвалищ та створення сміттепереробної інфраструктури, об'єктів збирання та оброблення відходів за європейськими правилами;
- удосконалення процесів управління відходами, зокрема ліцензійної і дозвільної систем, інформаційного забезпечення у сфері управління відходами;
- планування системи управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- запровадження системи відповідальності виробників продукції. Системи, у якій виробник відповідає за збір, утилізацію своїх товарів та упаковки, повторне використання та перероблення продукції після того, як вона відслужила свій термін. Це посилить контроль за управлінням небезпечними відходами, сприятиме створенню інформаційної системи управління відходами.

У відповідності до [5] на полігони побутових відходів дозволяється приймати побутові відходи (окрім рідких побутових відходів та небезпечних відходів у складі побутових

відходів) з житлових будинків, адміністративних і громадських установ та організацій, підприємств торгівлі та громадського харчування, закладів культури і мистецтва, навчальних та лікувально-профілактичних закладів та інших підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, вуличний та садово-парковий змет і листя, а також подрібнені будівельні відходи і промислові відходи III та IV класів небезпеки відповідно до санітарних правил та норм, шлак і золу від сміттєспалювальних заводів.

Таким чином, для гармонізації нормативно-правових актів із європейськими стандартами, слід переглянути підходи щодо поводження із побутовими відходами в Україні, а також принципи щодо їх рециклінгу. Основним принципом має бути – менше споживати, більше відправляти на повторне використання.

Література

1. Україна на шляху до сталої моделі управління відходами: міжнародний досвід та перспективи: <https://mindev.gov.ua/news/ukraina-na-shliakhu-do-staloi-modeli-upravlinnia-vidkhodami-mizhnarodnyi-dosvid-ta-perspektyvy>
2. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 17. Ст. 75.
3. Фандєєв О. Управління відходами: особливості «смітцевої» реформи в Україні: <https://ohoronapraci.kiev.ua/article/bezpeka-praci/upravlinna-vidhodami-osoblivosti-smittevoi-reformi-v-ukraini>
4. Попович В. В. 2017. Еколого-техногенна небезпека сміттєзвалищ та наукові основи фітомеліоративних заходів їх виведення з експлуатації. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук за спеціальністю 21.06.01 «Екологічна безпека». Львівський державний університет безпеки життєдіяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Львів, 2017. 520 с.
5. Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 01.12.2010 р. № 435 «Про затвердження Правил експлуатації полігонів побутових відходів».

Богдан КИР'ЯНЧУК

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету

**ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ФЕНОМЕН ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ
БРУНО ШУЛЬЦА
(НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ «СЕРПЕНЬ»)**

Художня проза Б. Шульца містить унікальну герменевтичну складову, котра постає на рівні внутрішньої художньої організації викладового матеріалу та може вважатися конститутивною для усвідомлення індивідуального стилю письменника та мислителя.

Оповідання «Серпень» характеризується високою мірою внутрішньої герменевтичної організації. Час як об'єкт зображення діалогічно взаємодіє з аспектом герменевтики індивіда, розширеним до меж відношення. У силове поле вказаного діалогізму вводяться і хронотопічні параметри, представлені найперше хронотопом зустрічі в його позитивній та заперечувальній спрямованості. Відлік часу здійснюється через акцентування пори року, коли відбувається дія, що має особливе художньо-концептуальне навантаження: «У липні батько виїздив на води і лишив мене з матір'ю та старшим братом під опікою білих від спеки, приголомшливих літніх днів» [1, с. 6]. Плин часу переконливо з герменевтичного погляду асоціюється з процесом читання, що неодмінно поєднується з інтерпретацією: «Задурманені світлом, ми гортали цю велику книгу вакацій, усі сторінки якої палахкотіли й виблискували, причаївши на дні до млості солодкий м'якуш золотих грушок» [1, с. 6]. Найголовніший – максимально глибинний – рівень смислової топографії засвідчує суголосність, або й навіть більше – синхронізацію, зі сферою аграрної культури, на що вказується з усією переконливістю, аж до дотримування візуально представленої вертикалізації: «до млості солодкий м'якуш золотих грушок» знаходиться «на дні» та є «причасним», тобто

таким, що має бути видобутим шляхом герменевтичної інтерпретації.

Синхронізація зображуваного з площиною аграрної культури, її питомо закоріненою традиційністю акцентується з належною масштабністю охоплення реалій, які повністю виходять за межі повсякденної побутовості з її догматичною заскорузлістю. Це досягається як із допомогою фіксації справді поетичного первня в людському житті, що в герменевтичному сенсі є «правдивішим за відмості про істину», так і через продуктивне застосування принципу герменевтичного кола, постійне зіставлення окремого із загальним, де останнє не догматизує, але позитивно узвичаює, незважаючи на свою навіть понад тисячолітню присутність: «Аделя приходила світлим ранком, ніби Помона у вогні розжарених днів, сиплячи з кошика барвною красою сонця – лискучі, наліті водою під прозорістю шкірки черешні, таємничі чорні вишні, що пахощами перебивали сутність власного смаку; абрикоси, що в їх золотому м'якуші втілювалися довгі пополудні; поряд з цією чистою поезією плодів вона викладала напучнявілі силою й живністю шматки м'яса з клавіатурою телячих ребер, водорості зеленини, схожі на вбитих молюсків чи медуз – сировина для обіду з іще не сформованим та піснуватим смаком, вегетативні й телуричні складники обідньої страви з диким польовим духом» [1, с. 6].

Спостерігається органічний взаємозв'язок просторових та часових параметрів, їхнє динамічне співвіднесення з художньо-концептуальною метою, що призводить до появи внутрішнього діалогізму, герменевтичного в своїй основі: «Темним помешканням на другому поверсі кам'яниці на площі Ринок щодня проходило ціле велетенське літо: тиша тремких нашарувань повітря, квадрати блиску, що снили свої розпечені сни на долівці; мелодія катеринки, видобута з найглибшої золотої жили дня; два, три такти приспіву, зіграного десь на фортеп'яно кілька разів поспіль, умлівали від сонця на білих тротуарах, загублені у вогні глибокого дня» [1, с. 7]. Ефект освітлення узгоджується зі специфікою герменевтизації образності, мірою її активності: «По прибиранні кімнат Аделя спускала на них сутінь, зісунувши полотняні штори» [1, с. 7]. Принагідно зауважимо, що типологічно суголосну думку в теоретично узагальненому плані

висловлював Леонардо да Вінчі (про зв'язок світла, рівня освітленості простору з колористичним ефектом), що дає змогу стверджувати про спорідненість виголошуваних сентенцій обома авторами з образотворчим мистецтвом. «Тоді барви сходили октавою нижче, кімната наповнювалася тінню, ніби занурювалась у морську глибіню, ще тьмяніше відбита в зелених дзеркалах, а спека всього дня зітхала на ледь брижуватих від пообідніх марень шторах» [1, с. 7].

Час як об'єкт зображення, зокрема деталізація його добового протікання, діалогічно співдіє з хронотопом порога. При цьому мається на увазі узвичаєність, яка узагальнює, але не догматизує: «Суботнім пополуднем я виходив з матір'ю прогулятися. З півтемряви сіней ми відразу поринали в сонячну купальню дня» [1, с. 7]. Характеристика узагальненого плану в ключі аспекту герменевтики індивіда та сфери відношення з використанням категорії обличчя: «Перехожі, блукаючи в золоті, мружили очі від жару, немов позліплювано їх медом, під відкопиленою верхньою губою виднілись їхні ясна і зуби. І всі блукальці тим золотим днем несли на собі однакову спекотну гримасу, ніби сонце надягло на своїх вірян одну й ту ж маску – золоту маску сонячного ордена...» [1, с. 7]. Розгортання зазначених моментів відбувається з увиразненням хронотопічних параметрів в аспекті хронотопу зустрічі: «...і всі, що нині вийшли на вулиці, зустрічалися, миналися, старі й молоді, жінки і діти, вітали одні одних тією маскою, вималюваною на лицях грубим шаром золотої фарби, вишкірюючись навзаєм вакхічною гримасою – варварською маскою поганського культу» [1, с. 7].

Простір зазнає діалогічного впливу часу, його маєстатичність вимірюється зіставленням із площиною загального в структурі герменевтичного кола, постійним коригуванням через співвіднесення з конкретикою сучасного: «Ринок був порожній і жовтогарячий, розчинений палючими вітрами від пилу, мов біблійна пустеля» [1, с. 7]. Спостерігається поглиблення ефекту заповнення порожнечі: «Шпичасті акації, порослі з пустки жовтої площі, кипіли над нею світлим листям, букетами шляхетно вилаштуваних філігранів, зелених, як дерева зі старих гобеленів» [1, с. 7]. Усе втягується в середовище герменевтичної інтенсифікації, наснажується благотворним

впливом таких найголовніших внутрішніх діалогічних чинників, як антидогматизм, аспект герменевтики індивіда (завдяки метафоризації) та сфера відношення: «Здавалося, ті дерева спричиняють вихор, театрально напинаючи свої крони, щоб у патетичних вигибасах зіграти напоказ усією вишуканістю листяних віял зі сріблястими, мов хутра породистих лисиць, підчеревцями» [1, с. 7–8]. Зауважимо, що в наведеному випадку може бути алюзія зі «Сойчиним крилом» І. Франка, з феноменом театральності як чинником внутрішнього герменевтичного наповнення художньої системи.

Таким чином, проза Б. Шульца заснована на внутрішньому діалозі таких найголовніших чинників герменевтичної системності, як аспект герменевтики індивіда й відношення-стосунок, мовно-герменевтичний континуум і власне діалогізм, антидогматизм тощо. Найголовніше, що до цього контексту системно-герменевтичного діалогізування залучаються основні компоненти функціонально-рецептивної поетики, як-от час як об'єкт зображення, образ простору, хронотоп у його класичному побутуванні, утворюючи єдине органічне ціле «вторинної моделювальної системи».

Література

1. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання. Київ: А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га, 2012.

Віра ЯРОШЕНКО,
кандидат політичних наук, доцент,
проректорка з наукової роботи Приватного Вищого
Навчального Закладу
«Медико-Природничий Університет» (м. Миколаїв),
Оксана АКИМОВА,
заступник ректора з практичного навчання Приватного
Вищого Навчального Закладу «Медико-Природничий
Університет» (м. Миколаїв),
Наталія ПЛЕТЕНЧУК,
здобувачка освіти другого(магістерського) рівня зі
спеціальності «Медсестринство» Приватного Вищого
Навчального Закладу «Медико-Природничий Університет» (м.
Миколаїв)

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ЧЕРЕЗ НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС – ЕФЕКТИВНА СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТРАВМОВАНИХ ВІЙНОЮ ОСІБ

Актуальність. Дослідження стратегій соціалізації в сучасному українському суспільстві актуалізується умовами війни. Зростає потреба в пошуку підходів до соціалізації травмованих війною українських воїнів захисників в сучасному українському суспільстві. Серед значної чисельності осіб з інвалідністю в Україні воїни травмовані війною становлять особливу групу переважно молодого віку. В межах сучасного реформування медичної, реабілітаційної моделі охорони здоров'я для осіб з інвалідністю та впровадження біопсихосоціальної моделі, важливо для воїнів травмованих війною визначити найбільш ефективні моделі соціальної адаптації. [1].

Динаміка подій вимагає пришвидчення наукововиважених рекомендацій, осмислення нового досвіду життя в екстремальних умовах та ефективних стратегій соціалізації. Дослідження І.А. Дмитрієвої[2], К.В. Кравченко[3], М.В.Левченко[4] щодо підходів у реабілітації осіб з

інвалідністю є важливими науковими працями для подальших пошуків найбільш ефективних моделей соціальної адаптації в умовах війни. Цим обумовлена тема даного дослідження.

Наукова новизна даної теми дослідження полягає у визначенні соціальної інтеграції через навчальний процес травмованих війною українських воїнів захисників як ефективної стратегії соціалізації в сучасному українському суспільстві.

Метою дослідження є визначення соціальної інтеграції як адаптативної моделі соціалізації через навчальний процес травмованих війною українських воїнів захисників, що є прикладом реалізації біопсихосоціальної моделі у системі охорони здоров'я осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна призводить до значних змін у житті постраждалих осіб, не лише через фізичні травми, а й через психологічні стреси, депресії та соціальну ізоляцію. В умовах війни особи з інвалідністю часто стикаються з додатковими викликами, такими як необхідність відновлення після травм, що не лише змінюють їх фізичний стан, а й значною мірою впливають на їх психоемоційну сферу.

Пропонований підхід соціальної інтеграції через навчальний процес травмованих війною українських воїнів захисників як ефективної стратегії соціалізації в сучасному українському суспільстві підтверджується апробацією організації навчального процесу в умовах війни осіб з інвалідністю в 2023-2024 навчальному році та 2024-2025 навчальному році Приватним Вищим Навчальним Закладом «Медико-Природничий Університет».

Ефективність стратегії соціалізації через навчальний процес підтвердилася підвищенням рівня самооцінки та самоповаги осіб, які отримали травми унаслідок війни. Соціальна інтеграція стала ефективною через участь у навчальному процесі та стала потужним чинником у відновленні емоційного стану та здатності до активної соціальної участі. Постраждали від бойових дій особи потребували не лише медичної допомоги, але й всебічної підтримки на рівні соціальної адаптації, освіти та професійного розвитку. Війна позначалася глибокими психологічними та фізичними травмами,

які проявлялися суттєвими бар'єрами на шляху до повноцінного включення у суспільне життя. Оскільки студенти з інвалідністю, які пережили травми війни, стикалися з додатковими складнощами, такими як соціальна ізоляція, стрес, депресії та труднощі у налагодженні соціальних контактів, участь у навчальному процесі допомагала їм зменшити ці бар'єри, надаючи підтримку, яка включала не лише фізичну адаптацію до навчального процесу, але й психологічну реабілітацію.

Висновки. Соціальна інтеграція як адаптативна модель соціалізації через навчальний процес травмованих війною українських воїнів захисників є прикладом реалізації біопсихосоціальної моделі у системі охорони здоров'я осіб з інвалідністю. Оскільки саме така адаптативна модель соціалізації забезпечує створення середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного студента, дозволяючи їм не лише здобувати освіту, але й адаптуватися до нових соціальних умов, що є важливим для їхнього соціального та професійного зростання.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1315-р. «Про схвалення Стратегії реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціоналізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2024-%D1%80#Text>

2. Дмитрієва І. А. Психологічна реабілітація в умовах війни: інклюзивні практики. *Журнал соціальної психології*. 2021. № 6 (3). С. 14-22.

3. Кравченко К. В. Інклюзивні підходи у реабілітації осіб з інвалідністю. *Соціальна психологія*. 2020. № 5 (2). С. 45-53.

4. Левченко М. В. Міждисциплінарний підхід у реабілітації осіб з інвалідністю: досвід і практики. *Український соціальний журнал*. 2019. № 4 (1). С. 26-32.

Дмитро БОВГИРЯ,
здобувач ступеня доктора філософії
Хмельницького національного університету.

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАВНИКА

Особистісна культура майбутніх юристів як складне особистісне утворення, що засвідчує взаємопроникність особистості, соціуму та діяльності, дозволяє виокремити такі компоненти, як: когнітивний, комунікативний та діяльнісний. Когнітивний компонент особистісної культури майбутніх юристів передбачає володіння та успішне користування фаховими знаннями, зосереджує увагу на процесах розуміння інформації. Як зазначає Н. Чепелева, «проблема розуміння в останній час стає однією з центральних проблем усіх гуманітарних наук... Пов'язане це передусім з тим, що сучасна культура все частіше має справу з ситуаціями, коли виникає необхідність в розумінні, яке все більше усвідомлюється як важливіший факт духовного життя особистості» [2, с. 9].

На думку дослідниці, нині на перший план виходить необхідність розробки загальної теорії розуміння, що зумовлено характером сучасних процесів комунікації та інтерпретації повідомлень. У цьому плані не можна оминати увагою дослідження Дж. Факоньєра «Ментальний простір», де значення постає як концептуальний перетин, що є загальним когнітивним процесом, який пов'язаний з усіма когнітивними операціями, позаяк навіть за найпростішими значеннями стоять складні «когнітивні операції, які не можуть бути передані безпосередньо мовними формами» [3, с.71].

Зауважимо, когнітивні процеси були предметом вивчення Б. Величківського, І. Пасічника, С. Максименка, Г. Гандзілевської, А. Гірник, А. Петровського, А. Щербакова, А. Крогіус, Н. Фригіної, К. Ізард, Р. Лазаруса та ін. Зокрема у дослідженнях Г. Гандзілевської проводиться думка про те, що під час роботи з когніціями найважливішим є те, що «особистість,

усвідомивши важливість мислення, а найголовніше, навчившись виправляти його помилки, закоренілі стереотипи, які спричиняють її дезадаптивну поведінку, активізує та приводить у стан актуалізації саме ті когніції, які є сприятливими для процесу самореалізації» [1, с.92]. Таким чином, індивід здобуває основу для адекватної самооцінки та поведінки відповідно до трьох етапів самореалізації: самоактуалізації, самовизначення та самопрезентації.

Когнітивний компонент у структурі особистості майбутнього правника стимулює критичне мислення, розвиває аналітичні навички та сприяє формуванню навичок вирішення юридичних проблем, зокрема таких, як: розв'язання майнових та немайнових спорів у господарських судах; залучення до адміністративної відповідальності, адміністративні покарання; притягнення до кримінальної відповідальності; укладання цивільно-правових договорів, захист прав громадян та юридичних осіб; розв'язання трудових спорів; виконавче виробництво; документаційне забезпечення управління; бізнес-планування тощо. Усе це вимагає розпізнання оціночних суджень, виконання логічних операцій порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, класифікації, систематизації, вирішення мислительних задач тощо.

Невипадково «Стандарт вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 081 Право», що є рамковим документом, у якому визначається сукупність обов'язкових вимог до освітніх програм підготовки бакалаврів за спеціальністю 081, на передній план висуває: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність бути критичним і самокритичним. На нашу думку, саме когнітивний компонент сприяє формуванню особистісної моделі професійної діяльності, формуванню професійних еталонів та професійних орієнтирів, вибору критеріїв кар'єрного зростання, власної професійної самоефективності, що визначається шляхом уявлення особистості про себе, її Я-розумінням, виявляє

динаміку професіоналізації особистості, вираженість особистісних культурних засад тощо.

Таким чином, когнітивний компонент є фундаментом професійної компетентності майбутнього правника. Він не обмежується лише накопиченням нормативно-правових знань, а охоплює складну систему інтелектуальних якостей: гнучкість мислення, здатність до критичного аналізу великих масивів даних (зокрема в умовах цифровізації права), правову логіку та навички стратегічного планування. Саме цей компонент забезпечує здатність фахівця не лише репродукувати норми закону, а й здійснювати їх ефективну інтерпретацію в нестандартних юридичних ситуаціях.

Література

1. Гандзілевська Г. Б. Роль когнітивних технік у процесі самореалізації особистості. Наукові записки. Серія «Психологія». Тематичний випуск: Сучасні дослідження когнітивної психології. Острог : Вид-во НаУОА, 2009. Вип. 12. С. 83-92.
2. Чепелева Н.В. Розуміння та інтерпретація особистого досвіду у контексті психологічної герменевтики. Наукові записки. Серія : Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 12. С. 8-21.
3. Fauconnier, G. *Mental spaces*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 331 p.

Ірина СМОЛІЙ,
старший викладач кафедри загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ЛІНГВІСТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ В УМОВАХ МУЛЬТИЛІНГВІЗМУ

Актуальність поняття ідентичності сьогодні зумовлена тим, що ми живемо в епоху «великої плинності». В умовах гібридних загроз та глобальних міграційних процесів поняття ідентичність перестало бути лише питанням культури, воно є питанням національного самоствердження, здатності індивіда зберігати автентичність у глобальному просторі, де мова перетворилася на ключовий маркер приналежності, фундамент культурної пам'яті та інструмент самовизначення. Вибір мови інтерфейсу, мови ведення блогу чи пошукових запитів – це щоденний мікробір, який підтверджує або розмиває зв'язок людини з її корінням. Мова поєднує наші особисті переживання з колективним досвідом нації та нашими професійними здобутками. У сучасному світі збереження рідної мови є актом свідомого вибору своєї ідентичності.

Лінгвістична ідентичність – це усвідомлення людиною своєї приналежності до певної мовної спільноти, що визначає її світогляд та ціннісні орієнтири і як комплексне міждисциплінарне поняття нині стає об'єктом дослідження таких дослідницьких напрямків, як соціолінгвістика, психолінгвістика, етнопсихолінгвістика, антропологічна лінгвістика, міжкультурна комунікація тощо. Проблема мовної ідентичності центрує пошук багатьох дослідників, серед яких Т. Бородіна, С. Гарагуля, Н. Герман, Л. Єніна, О. Катанова, Н. Кушіна, М. Макаров, К. Мендоза-Дентон, О. Селіванова та ін.

За визначенням О. Селіванової, мовна ідентичність «є іманентною ознакою особистості як носія мови й комуніканта, що характеризує її мовну й комунікативну компетенцію та реалізацію їх у породженні, сприйнятті, розумінні й інтерпретації

вербальних повідомлень, текстів, а також в інтерактивній взаємодії дискурсу» [1, с. 370].

Синтез різних підходів дозволяє розглядати лінгвістичну ідентичність як динамічну систему, що постійно перебуває в стані становлення. Вона не лише відображає належність людини до певної спільноти, а й фіксує її ціннісні орієнтири, дає можливість зрозуміти, як індивід у ситуації полікультурності та мовної конкуренції знаходить баланс між глобальним світом і локальним корінням, зберігаючи цілісність свого «Я» через слово.

Сучасна лінгвістична ідентичність тісно пов'язана також з поняттям символічного капіталу. Володіння державною мовою та професійним дискурсом визначає соціальну мобільність особистості. У цьому контексті мовна ідентичність – це не статичний спадок, а динамічний ресурс, який людина розвиває протягом життя, адаптуючи свій мовний портрет до вимог професійного середовища та міжкультурного діалогу

Невипадково зміна мовного середовища часто призводить до відчуття «втрати частини себе», оскільки старі сенси важко адаптувати до нових слів. Мова – це не просто інструмент комунікації, а «генетичний код» культури та головний інструмент побудови внутрішнього світу людини. Вона діє одночасно на декількох рівнях, структурує наше мислення та визначає наше місце в соціумі. Професійна мова (часто англійська в ІТ чи латина в медицині) визначає межі фахового розвитку. У мові зафіксовані унікальні концепт-слова, які неможливо точно перекласти (наприклад, українське «*вирій*», «*затишок*» чи «*воля*»). Вони передають специфічне світосприйняття етносу. Через мову ми підтримуємо зв'язок із предками, засвоюємо фольклор, традиції та цінності. Втрата мови етносом майже завжди веде до його розчинення (асиміляції) в іншій культурі.

Однак сьогодні ця ідентичність постає перед серйозним викликом – мультилінгвізмом, який, з одного боку, розширює горизонти, а з іншого – загрожує розмиванням унікальних мовних рис. Мультилінгвізм (багатомовність) став нормою для ХХІ століття. Великі міграційні процеси, інтернет-технології та міжнародний бізнес вимагають володіння кількома мовами.

Проте цей процес має як переваги, так і фактори ризику. До переваг відносимо когнітивну гнучкість та толерантність, оскільки розуміння іншої мови відкриває двері до іншої культури, зменшуючи рівень ксенофобії. Факторами ризику вважаємо те, що під тиском домінуючих мов (англійської, іспанської, китайської) малі мови поступово витісняються з ужитку, швидше зникають з активного обігу мови, які не представлені в інтернеті, програмному забезпеченні та ШІ. Значною проблемою в умовах мультилінгвізму є збереження функціональної повноти рідної мови. Якщо мова використовується лише у побуті, вона приречена на стагнацію. Небажаним явищем стає поява суржику, «спенглішу» або інших гібридних форм, які деформують структуру мови.

Таким чином, лінгвістична ідентичність у світі мультилінгвізму не повинна бути ізольованою фортецею. Вона має бути живою, гнучкою, здатною до розвитку, але водночас міцно вкоріненою в традицію. Мультилінгвізм має стати інструментом для збагачення особистості, а не причиною втрати свого «Я». Збереження мови в умовах мультилінгвізму – це постійний баланс між відкритістю до світу та вірністю своєму корінню. Це акт інтелектуальної зрілості, який гарантує, що в глобальному багатоголоссі майбутнього голос кожної окремої нації та особистості продовжуватиме звучати чітко й автентично. Адже втратити мову – означає не просто змінити спосіб комунікації, а втратити унікальний спосіб бачення світу, який неможливо відтворити жодним перекладом.

Література

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Bamberg M. Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory & Psychology*. 2011. Vol. 21(1). P. 3-24.

Андрій ХОЛОДЕНКО,
старший викладач кафедри інформаційного права
та юридичної журналістики
Навчально-наукового інституту права
та гуманітарних наук НУВГП, адвокат

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН

Протягом багатьох віків розвиток людство знаходиться у пошуках оптимальних форм для співіснування. Пройшовши шлях по усвідомленню себе людиною, створенню держави, усвідомленню розподілу гілок влади, важливості верховенства права, людино-центричності та відповідального суспільства через призму сучасних викликів і випробувань ми усвідомлюємо, що далекі від першочергової мети.

Сьогодні, маючи Конституцію України, ми говоримо, що наша Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. [1, ст.1]. Невід'ємними складовими демократії є освіта, свобода і зміна влади (влада має обмеження в часі, а її зміна відбувається шляхом виборів). Верховенство права забезпечує баланс розвитку суспільства та формує відчуття справедливості, не ситості, а саме справедливості. Але чи дійсно, глянувши в це дзеркало, ми себе впізнаємо? Людство заблукало між цими двома як жартують «соснами».

Відповідно до «Енциклопедії Сучасної України» (англ. The Encyclopedia of Modern Ukraine) – багатотомне науково-енциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, ГУМАНІТАРНІ НАУКИ – галузі досліджень, предметом яких є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота та все нею створене [2].

Як зараз широко вживано застосовувати думку машини, один із «Ші», надає інформацію, що гуманітарна освіта – це комплекс знань та навичок у галузі суспільних наук, які вивчають людину, суспільство та культуру. Це сфера, яка зосереджена на розвитку особистості, її моральних цінностей,

критичного мислення та здатності до саморозвитку.

Одразу необхідно сказати, що може розуміти машина скажімо про мораль, коли людство з цим не розібралося за тисячоліття розвитку.

Виходячи з вище наведеного, демократія, освіта, право можуть допомогти у формуванні справедливого суспільства, але за умови, що їх застосовує повсякденно окрема людина, суспільство, органи влади. До гуманітарної освіти ми відносимо і правову освіту. Невід'ємною частиною правової освіти є формування правосвідомості і правової культури.

Поняття, зміст, структура правосвідомості це предмет дослідження загальної теорії держави і права. Ці питання досліджували відомі теоретики права Л. Петражицький, І. Фарбер, Е. Назаренко, Н. Пархоменко та ін. Н. Пархоменко наголошує на тому, що між правом і правосвідомістю є об'єктивний зв'язок, проте право і правосвідомість не створюють один одного. [3, с.554].

У структурі правосвідомості виділяють рівні, які залежать від ступеня знання права та глибини відображення правової дійсності [3, с.558]. Тобто виокремлюємо звичайний, професійний та науковий рівні. Звичайний притаманний будь-якій людині, професійний – юристам практикам, державним службовцям та ін., науковий – науковцям.

На думку О.Ф. Скакун, право впливає на правосвідомість тим, що воно є найважливішим джерелом її формування, перетворення і розвитку. Правда, зміст, напрямок цього впливу не однозначні і залежать від якості законодавства, його відповідності реальним потребам, від рівня роботи державного апарату [4].

Люди вважають, що все залежить від влади, суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих та юристів і ще від багато від кого, значить і винні у всьому вони. І з огляду на справу Князева це може так і виглядати.

Так, 15 травня НАБУ і САП заявили про викриття схеми одержання неправомірної вигоди керівництвом та суддями Верховного суду. Правоохоронці затримали чинного голову Верховного суду Всеволода Князева та вилучили 2,7 млн доларів.

Також голові Верховного суду Князеву та його спілникам – адвокату повідомили про підозру у справі щодо отримання хабаря.

Національне антикорупційне бюро (НАБУ) оприлюднило записи прослуховування голови Верховного суду Всеволода Князева у справі щодо отримання ним хабаря.

16 травня у Верховному суді скликали позачерговий пленум. На пленумі зі 168 судів Верховного суду були присутні понад 140 суддів. 142 голосами судді ухвалили заяву, у якій взяли на себе повну відповідальність за події, "що відбуваються у зв'язку з ймовірними корупційними діями його окремих представників".

Пленум Верховного суду висловив недовіру голові ВСУ Всеволоду Князеву та достроково позбавив його статусу очільника суду.

18 травня 2023 року Вищий антикорупційний суд України обрав запобіжний захід ексголови Верховного суду Всеволоду Князеву – тримання під вартою з можливістю внесення застави. Адвокати Князева подали апеляцію, але суд її відхилив, хоча зменшив суму застави. Після ще кількох зменшень суми заставу у 18,168 млн. грн заплатили і 31 січня 2024 року Князев вийшов з-під варті [5].

Звичайно, ексголова Верховного суду Всеволод Князев є негативним прикладом, та не сприяє формуванню позитиву, проте факт боротьби з цим явищем вселяє певну надію на зміни. Але тут поряд із викладеним вище, постає питання, а цього суддю хтось навчав як майбутнього юриста, хтось призначав суддею, хтось користувався його послугами і так далі. А чого варте твердження, що це справа і компетенція гуманітарної освіти? Вона у всьому винна... Направду, це стосується кожного, це справа освіти і держави, оскільки зазначена вище негативна діяльність представників судової влади це пряма загроза існування держави і українців, оскільки іншої країни в нас не має.

Сьогодення розвитку новітньої історії соціогуманітарних наук в Україні, важливість розуміння суспільно-політичних передумов неможливе без усвідомлення досвіду минулого. Більшовицька агресія проти УНР і включення більшої частини України до складу комуністичної імперії з її терористичним

диктаторським режимом обернулися трагедією для українських інтелектуалів, особливо літераторів, митців та науковців-гуманітаріїв за період 1920–41 [2]. А я додам, для усього українського народу, а хіба попри усі наші потуги гуманітарної освіти за період незалежності з 1991 року ми сьогодні не опинилися перед подібними викликами?

Ставлення до освіти як до чогось залишкового (через постійне недофінансування в бюджеті, недолугих половинчастих реформ освіти) призвело до вихолощення самої освіти. З освітніх програм зникли дисципліни, що могли допомогти сформувати не лише правову обізнаність, а також правову свідомість громадян. При таких підходах в освіті, її бездумної комерціалізації зазнали вихолощення і освітні програми закладів освіти, що готують правників. Така ситуація призвела до панування не фаховості, нігілізму, корупції в державі та освіті як її невід'ємної частини. Деякі зрушення робляться, але вони не несуть системного характеру.

Формально змінюються уряди, приймається закони, підзаконні нормативно-правові акти, стратегії, програми, захищаються дисертації, проводяться круглі і не дуже столи, інші заходи, проте безодня якось все ширше і ближче. Практика відстороненості можновладців від життя людей, а людей від держави веде до невідворотних наслідків. Людська байдужість заповнює простір.

Держава Україна бореться за суверенітет і незалежність, проте без демократії (освіти), правової держави для громадян не має майбутнього.

Освіті, як і державі, без структурних, фахових змін далі існувати неможливо. Але спочатку, потрібно донести до українців головне. Необхідно побудувати навколо людини життєвий простір, де повсякденне життя людини буде пріоритетом, її права, свободи, де людина є головним, а всі матеріальні речі похідними, де право є цінністю а не палкою. Відновлення довіри – це довгий шлях, сподіваюся, що на це в нас ще є час. Поки що сучасні українці тільки навчаються боротися за свою державу, навчаються її відчувати, дбати про неї, і на жаль цей досвід отримали не всі.

Впливаючи на свідомість індивіда, кожної людини, поряд з

фаховою підготовкою необхідно формувати правосвідомість та правову культуру, ось завдання для освіти. Відповідальна, гармонійна, свободололюбива особистість, ось мета.

Для побудови справедливої держави, ми освітяни, правовики повинні перестати чекати чогось від держави, необхідно на усіх можливих напрямках освітньої та професійної діяльності займати активну позицію і щоденно долучатися до побудови майбутнього вже сьогодні.

Література

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-24653>
3. Теорія держави і права. Академічний курс : Підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне : підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
5. ВАКС продовжили строк обов'язків для експозити Верховного Суду Князева. Суспільне. Новини. 18 липня 2025 р. URL: <https://suspilne.media/1070157-vaks-prodovzili-strok-obovazkiv-dla-eksgolovi-verhovnogo-sudu-knazeva/>

Надія ТИМОШЕНКО,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня Рівненського інституту Київського університету права
НАН України

Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ВНЕСОК ГЕРБЕРТА ШИЛЛЕРА У РОЗВИТОК ТЕОРІЇ КОМУНІКАЦІЙ ТА МАНПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ: КРИТИЧНИЙ АСПЕКТ

Дослідження сучасних комунікацій та теорій масової комунікації – важливий напрям соціально-політичних та соціально-психологічних досліджень, у яких неможливо оминати постать Герберта Шиллера – американського дослідника, економіста, соціолога, одного з найвпливовіших критиків медіасистеми ХХ століття. Він увійшов у світову науку завдяки поєднанню економічного аналізу, культурології та медіатеорії. Г. Шиллер працював у Сполучених Штатах у період стрімкого розвитку телебачення, інформаційних корпорацій, нових політичних стратегій впливу на громадську думку. У цей час він звернув увагу на те, що медіа перестають бути «каналом передачі інформації» – вони стають механізмом влади, здатним формувати поведінку та спосіб мислення людей.

Саме Шиллер увів у науковий обіг поняття, яке стало ключовим у його теорії, – «культурна імперія США». Цим терміном він описував глобальний вплив американських медіа, корпорацій і продуктів масової культури на інші країни. Його ідея полягала не в осудженні культури як такої, а в аналізі того, як інформація стає інструментом контролю, політики та економічного домінування.

Шиллер першим заговорив про інформацію як стратегічний ресурс, цінніший за сировину чи зброю, адже саме

через інформацію формуються цінності, очікування, потреби й навіть політичні рішення суспільства.

Медіа як інструмент формування соціальної реальності

Однією з ключових ідей Герберта Шиллера є твердження, що медіа не лише передають інформацію, а створюють ті рамки, у яких ця інформація сприймається. Люди дедалі більше дивляться на світ не безпосередньо, а через відтворені медіа образи. Таким чином формується «медіа-реальність», яка часто замінює собою реальність об'єктивну. У повідомленнях ЗМІ виділяються певні теми, певні події подаються як надзвичайно важливі, а інші – повністю зникають з інформаційної картини дня. У результаті суспільство починає сприймати значущість подій так, як її окреслюють медіа [1].

Шиллер наголошував, що людина, яка щоденно живе у медійному просторі, поступово формує своє уявлення про світ виключно на основі інформації, яку отримує з екранів і сторінок новин. Якщо медіа систематично створюють певні образи – образ «небезпечного іншого», образ «успіху», образ «загрози», – то з часом людина сприймає їх як природну частину реальності. Так медіа стають чинником соціального програмування, непомітно спрямовуючи увагу й мислення громадян у потрібному напрямку [2].

Міфи як інструмент маніпуляції свідомістю. У своїх працях Шиллер приділяв особливу увагу медійним міфам. Він розглядав їх не як вигадки, а як стійкі ідеологічні конструкції, які формуються через повторення і здаються людям природними. Міфи формують спосіб інтерпретації світу. Г. Шиллер звернув увагу на 5 основних міфів, які підтримувались на час його досліджень у США:

1. міф про індивідуалізм і особистий вибір;
2. міф про нейтралітет;
3. міф про незмінність природи людини;
4. міф про відсутність соціальних конфліктів;
5. міф про плюралізм медіа [3]

Наприклад, міф про нейтральність медіа створює враження, що новини є об'єктивними, хоча насправді кожне повідомлення містить інтерпретацію, яку невидимо задають редактори та власники медіа. Так само міф про свободу вибору

приховує той факт, що вибір формується саме тим набором інформації, який медіа дозволяють чи не дозволяють побачити.

Шиллер підкреслював, що особлива сила міфів полягає в їхній непомітності. Коли людина переконана, що її погляди виникли «самостійно», вона найменше здатна критично оцінити свій спосіб мислення. Саме тому міфи є потужним інструментом маніпуляції свідомістю. Вони перетворюють певні інтереси на «загальноприйнятну правду», приховуючи ті сили, які стоять за формуванням інформаційного порядку денного [3].

Методи інформаційного впливу у масовій комунікації. Г. Шиллер звернув увагу на два основних метода маніпулятивного впливу на аудиторію:

1. фрагментацію інформації (що не дає сформувати загальну картину подій і проаналізувати її);
2. негайну передачу інформації (що посилює негативний ефект фрагментації) [3].

Поряд з цим, Г. Шиллер описував маніпуляцію свідомістю як процес, який рідко ґрунтується на прямій неправді. Свідомість людей формується не стільки брехнею, скільки добром інформації, її емоційним забарвленням, способом подачі, акцентами й структурою. За Шиллером, медіа можуть створювати інформаційні потоки таким чином, щоб певні події здавалися надзвичайно важливими, а інші – несуттєвими або невидимими. Це не завжди відбувається відкрито. Часто вплив реалізується через стиль викладу, тональність, вибір експертів, фокусування на певних елементах події.

Шиллер звертав увагу на те, що інформаційний шум – надмір новин, даних, коментарів – теж є формою впливу. Коли людина отримує величезну кількість інформації, вона перестає розрізняти головне й другорядне. У таких умовах легко втратити об'єктивність й опинитися під впливом тієї інтерпретації, яка повторюється найчастіше або найбільш емоційно забарвлена.

Суб'єкти контролю над інформацією. У центрі критичного аналізу Шиллера перебуває питання: хто саме формує інформаційний простір? Він наголошував, що медіа ніколи не є повністю самостійними і «вільними». За ними завжди стоять уряди, політичні, воєнні сили корпорації та комерційні групи, які визначають, які теми будуть домінувати, а які залишаться

непомітними. Основними серед них виступають сфери науки які підтримують інтереси політико-державних та воєнних еліт, індустрія відпочинку та розваг. Особливе місце належить сфері емпіричної соціології, яка використовує масові опитування для моделювання громадської думки [3].

Важливими суб'єктами маніпуляції свідомістю виступають медіахолдинги, які володіють мережею телеканалів, газет та онлайн-платформ, або окремі транснаціональні компанії, що через рекламу і PR впливають на громадську думку. Шиллер показував, що ці суб'єкти використовують інформацію для формування економічних і політичних переваг, а також для конструювання суспільної думки на користь власних інтересів [4].

Наприклад, у політичному контексті контроль над медіа дозволяє просувати певних політичних лідерів, підтримувати потрібні законодавчі ініціативи і водночас маргіналізувати альтернативні думки. У комерційній площині великі корпорації створюють інформаційні образи брендів, формують потреби споживачів і навіть впливають на культурні норми. Таким чином, вплив цих суб'єктів не обмежується новинами – він зачіпає повсякденне життя, мислення та сприйняття цінностей у суспільстві. Шиллер показав, що контроль над інформацією стає ключовим важелем влади: ті, хто формує потоки новин і культурні образи, фактично визначають, як суспільство мислить, що вважає важливим і як реагує на події.

Уряд як творець і збирач інформації. Уряд у концепції Шиллера виступає як подвійний суб'єкт: він одночасно виробляє інформацію та збирає її про суспільство. Це робить його одним із головних учасників формування інформаційної реальності. З одного боку, саме уряд визначає, які події подаються як важливі, які політичні рішення висвітлюються широко, а які – обережно й дозовано. З іншого – держава збирає величезні масиви інформації про громадян: статистичні дані, соціологічні опитування, демографічні показники. У сучасному світі цей процес тільки посилюється [6].

Шиллер вважав, що влада над інформацією – це влада над майбутнім. Той, хто володіє інформацією про суспільство, може прогнозувати його поведінку, керувати політичними процесами і

створювати вигідні умови для реалізації власних інтересів. Саме тому він закликав до усвідомлення того, що урядова інформація не є нейтральною. Вона створює реальність, яка впливає на громадську думку та суспільну поведінку [2].

Отже, внесок Г. Шиллера у розвиток теорії комунікації та маніпуляції свідомістю є надзвичайно значущим. Він першим зміг пояснити, що інформація – це не просто потік фактів, а стратегічний ресурс, який формує поведінку людей, структуру суспільства й навіть міжнародні відносини. Шиллер показав, як медіа створюють соціальну реальність та як формуються ідеологічні міфи. Його концепція культурної імперії дала можливість критично осмислити глобальний інформаційний простір, а його аналіз держави як суб'єкта індукції знань розкрив глибокі механізми формування масової свідомості [4, 5].

У світі, де інформація стала основною силою, його погляди допомагають зрозуміти, як саме формуються наші уявлення, переконання та реакції. Його роботи нагадують, що контроль над інформацією – це контроль над самим суспільством, а отже, критичне мислення стає найважливішою умовою свободи людини.

Література

1. Шиллер Г. Масова комунікація та культурна імперія. Нью-Йорк : Oxford University Press, 1976.
2. Шиллер Г. Культура, інформація і влада: критичний аналіз масової комунікації. Лондон : Routledge, 1989.
3. Schiller H. Mind Managers. Boston, Beacon Press, 1973.
4. McQuail D. Mass Communication Theory. London : Sage Publications, 2010.
5. Herman E., Chomsky N. Manufacturing Consent: The Political Economy of the MassMedia. New York : Pantheon Books, 1988.
6. Schiller H. Communication and Cultural Domination. White Plains: International Arts and Sciences Press, 1975.
7. Lippmann W. Public Opinion. New York: Harcourt, Brace & Co., 1922.
8. Carey J. Communication as Culture: Essays on Media and Society. Boston: Unwin Hyman, 1989.

Олександра ТОМАШЕВСЬКА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту Київського університету права
НАН країни.

Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ У ПРИЗМІ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ

Сучасна сім'я переживає складний період трансформацій, що безпосередньо відбивається на подружніх та дитячо-батьківських стосунках. За останнє десятиліття виокремлюється низка кризових тенденцій, які ускладнюють виховання дітей, послаблюють значущість сім'ї як провідного інституту соціалізації людини та формують нові моделі поведінки дорослих і дітей.

Падіння народжуваності, збільшення кількості однодітних сімей, зміна ролей у виховному процесі, зростання сімейних конфліктів, незрозуміння батьками власної виховної функції – усі ці явища свідчать про глибокі внутрішні процеси, що впливають на формування особистості дитини з раннього віку. Сучасні батьки часто або перебільшують свою роль, впадаючи в гіперопіку, або навпаки – відсторонюються від виховання, передаючи відповідальність дитячому садку чи школі. Ці зміни ставлять перед суспільством завдання переосмислити значення сімейних відносин, визначити їх місце у вихованні та розвитку підростаючого покоління.

Демографічні та соціальні зміни як чинники сімейного виховання. Однією з ключових проблем сучасної сім'ї є демографічний спад і зростання кількості одно дітних сімей.

Дослідження показують, що відсутність братів і сестер спричиняє труднощі в розвитку комунікативних навичок, знижує соціальну адаптованість та робить дитину більш залежною від дорослих. Поряд із цим проявилися дві взаємовиключні тенденції: активне включення батька у виховання з раннього віку; емоційне дистанціювання батька від дитини, що виявляється у низькій чутливості та відсутності глибокого контакту. Саме батько, як показують психологічні дослідження, відіграє важливу роль у формуванні незалежності, моральних норм і самоконтролю. Його відсутність у житті дитини – часта причина зниження самооцінки, труднощів у соціальній адаптації, формування тривожності.

Сімейне виховання як основа становлення особистості. Сімейне виховання поєднує цілеспрямовану педагогічну діяльність батьків із повсякденним впливом сімейного середовища. Саме в сім'ї дитина вперше вчиться працювати, взаємодіяти, розуміти добро і зло, поважати інших людей та відповідати за власні вчинки. Фундаментальні риси особистості – гуманізм, твердість характеру, культура поведінки, емоційна врівноваженість – формуються у родинному колі. Проте нерозсудлива любов, гіперопіка або, навпаки, холодність і жорстокість травмують дитину, закладаючи хибні моделі поведінки. Діти, яких надмірно опікують, виростають без ініціативи, безвідповідальними, нездатними долати труднощі; діти, яких недолюбили, –агресивними, замкненими, озлобленими. Справжня батьківська любов передбачає вимогливість, участь дитини в сімейному житті, дотримання правил, взаємоповагу та рівномірний розподіл обов'язків.

Стилі сімейного виховання та їхній вплив на розвиток дитини. Психологи виділяють кілька стилів виховання, кожен із яких має специфічні наслідки для розвитку дитини.

– Авторитарний стиль (диктат). Базується на вимогах покори, жорстких покараннях, примусі. Призводить до: страху, агресивності, заниженої самооцінки, лицемірства, ненависті до батьків. Зламавши опір дитини, батьки одночасно ламають її волю, ініціативність і здатність до самостійності.

– Ліберальний стиль (невтручання). Батьки уникають відповідальності, не контролюють поведінку, надають надмірну

свободу. Наслідки: емоційна холодність, егоцентризм, індивідуалізм, відсутність базових правил поведінки.

– Потуральний стиль (гіперопіка). Батьки задовольняють усі бажання дитини, захищають її від труднощів. Це формує: інфантильність, безініціативність, неспроможність до відповідальності, егоцентризм.

– Нестійкий стиль. Перехід від суворості до всездозволеності породжує: недовіру до батьків, тривожність, маніпулятивну поведінку.

– Демократичний стиль (співробітництво) – ідеальний. Характеризується: повагою до дитини, любов'ю та вимогливістю, партнерськими стосунками, урахуванням інтересів дитини, заохоченням самостійності. Такий стиль виховує впевнену, самодостатню, моральну особистість.

Криза батьківського авторитету та помилки сучасних батьків. Сьогодні багато батьків прагнуть бути «друзями» дитини, уникаючи відповідальності за формування правил і норм. Це призводить до втрати авторитету, знецінення дорослих, появи поведінкових проблем. Частими є такі виховні помилки: перекладання виховання на школу; виконання дорослими завдань за дитину; надмірний тиск на досягнення; критика вчителів у присутності дітей; надмірне планування життя дитини без урахування її інтересів; ізоляція дитини від соціальних контактів; нав'язування завищених очікувань; некритичне ставлення до власних виховних дій. Такі моделі поведінки формують пасивність, невміння розв'язувати проблеми, відсутність відповідальності, конфліктність, а подекуди – агресивність.

Психологічний клімат сім'ї та його вплив на соціалізацію. Емоційна атмосфера в сім'ї є визначальним чинником соціального розвитку дитини. Любов, спокій, взаємна повага забезпечують: упевненість, дружелюбність, соціальну адаптованість, здатність до емпатії. Конфліктні сім'ї, навпаки, формують: тривожність, невпевненість, безконтрольність, труднощі адаптації, відчуження, проблеми з моральним розвитком. Постійні сварки батьків змушують дитину вибирати «сторону», що є важкою психологічною травмою. Негативний

досвід комунікації в сім'ї руйнує здатність дитини до конструктивних стосунків у майбутньому.

Соціалізуюча роль сім'ї та формування життєвих цінностей. Сім'я відіграє провідну роль у соціалізації, забезпечуючи: емоційну безпеку, формування самооцінки, розвиток здібностей, засвоєння соціальних норм, статеву ідентифікацію, ціннісні орієнтації. Відповідальність батьків полягає у створенні стабільного, дружнього, морального середовища, у якому дитина може розвиватися повноцінно, природно та вільно.

Підвищення педагогічної та психологічної культури батьків як умова успішного сімейного виховання. Ефективне виховання неможливе без належного рівня педагогічної й психологічної культури самих батьків. В умовах сучасних соціальних трансформацій усе більш очевидною стає необхідність формування у дорослих здатності усвідомлено, відповідально та компетентно підходити до виховання власних дітей. Педагогічна культура батьків включає знання вікових особливостей розвитку дитини, розуміння закономірностей виховання, уміння організовувати щоденне життя сім'ї, формувати моральні норми й забезпечувати позитивну взаємодію. Психологічна культура, у свою чергу, передбачає розвиток емоційної зрілості, уміння управляти власними почуттями, здатність до емпатії, уміння слухати та чути дитину, адекватно реагувати на емоційні труднощі. Батьки з високим рівнем психологічної культури є прикладом самоконтролю, толерантності та конструктивного спілкування. Підвищити педагогічну й психологічну компетентність батьків можна через:

1. Просвітницьку діяльність: участь у батьківських зборах (проводяться керівниками класі, психологами шкіл), лекторіях, тренінгах, майстер-класах, консультаціях психологів та педагогів, що допомагає дорослим краще розуміти потреби дітей, уникати типових помилок та обирати ефективні виховні стратегії.
2. Самоосвіту: читання науково-популярної літератури, статей, перегляд освітніх програм, які сприяють розвитку сучасного погляду на виховання, формує системне розуміння дитячої психології та педагогіки.

3. Формування навичок ефективної комунікації: батькам важливо навчитися правильно висловлювати свої емоції, підтримувати діалог, уникати принижень, критики та агресії оскільки конструктивне спілкування створює підґрунтя довіри й безпеки для дитини.

4. Спільну діяльність із дітьми: спільні сімейні традиції, участь у побутових справах, ігри, творчість та обговорення життєвих ситуацій, які формують єдиний виховний простір і зміцнюють емоційний зв'язок у родині.

5. Рефлексію (осмислення) власних виховних дій: усвідомлення особистих моделей поведінки, готовність визнавати помилки та коригувати їх сприяють гармонізації виховного процесу, що важливо для ставлення до дитини як до унікальної, повноцінної особистості, а не просто як об'єкту впливу з боку батьків.

Отже, розвиток педагогічної та психологічної культури батьків є ключовою умовою для покращення сучасного сімейного виховання дітей. Саме від рівня підготовленості батьків, їхньої зрілості та відповідальності залежить формування морального, духовного й інтелектуального потенціалу майбутніх поколінь. Підвищення компетентності дорослих забезпечує гармонійний розвиток дитини, створює сприятливий мікроклімат у сім'ї та зміцнює суспільство загалом. Сімейні відносини у призмі сучасного виховання являють собою складну, різнорівневу систему, яка визначає психологічний, емоційний та соціальний розвиток дитини. Неправильні стратегії виховання, дисгармонійні стосунки, конфлікти, відсутність авторитету або надмірна лібералізація призводять до значних особистісних деформацій. Оптимальною моделлю виховання є демократичний стиль, що ґрунтується на любові, вимогливості, повазі, відповідальності та взаєморозумінні. Саме така сімейна атмосфера формує культурно, інтелектуально, духовно й морально багату особистість, здатну стати гідним членом суспільства.

Література

1. Коновальчук І. М. Сімейні взаємовідносини та особливості соціалізації дитини : збірник наукових праць Інституту

- психології ім. Г. С. Костюка АПН України. С. 171-176. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/12791/> (дата звернення: 22.11.2025).
2. Виховання дітей у сім'ї : методичні матеріали. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100awcp-4aa0.doc.html> (дата звернення: 22.11.2025).
3. Бган М. Виховання дітей в сім'ї та взаємовідносини між членами родини. Офіційний сайт Лохвицької ЗОШ І-ІІІ ст. №2. URL: <http://school-2.kl.com.ua/2019/02/06/%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9-%D0%B2-%D1%81%D1%96%D0%BC%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD/> (дата звернення: 22.11.2025).

Світлана ШАПОВАЛОВА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського)

рівня

Рівненського інституту

Київського університету права НАН України

Науковий керівник: Олег БУТКОВ,

доктор філософії, доцент кафедри спеціальних

юридичних дисциплін Рівненського інституту

Київського університету права НАН України

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ГУМАНІТАРНІ ПЕРЕВАГИ Й ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

Сучасна епоха характеризується глибокими трансформаціями, зумовленими швидким розвитком цифрових технологій. Вони поступово проникають у всі сфери життя, проте найбільш відчутно змінюють саме освітній процес. За короткий час звична форма навчання зазнала переосмислення, і на провідні позиції вийшли дистанційні формати та електронні освітні ресурси. Онлайн-навчання, яке колись виконувало роль додаткового засобу, нині стало органічною частиною освітньої системи й визначає нові моделі взаємодії між викладачами та студентами.

Це вже не просто технічне вдосконалення, а новий соціокультурний простір. Дистанційне навчання змінило підхід до здобуття знань, спосіб комунікації та організації освітнього процесу. Сучасний студент не прив'язаний до аудиторії: він працює з матеріалами у зручний час, долучається до онлайн-зустрічей, користується електронними бібліотеками й створює проекти у цифровому середовищі. Таким чином, освітній простір переходить у віртуальну площину, формуючи інші моделі мислення та нові форми навчальної діяльності.

Такі зміни актуалізували низку запитань, важливих для педагогів і науковців: як нові формати впливають на підготовку здобувачів освіти, якою стає роль викладача, яким чином

відбувається засвоєння матеріалу та як трансформується гуманітарний розвиток особистості? Адже онлайн-освіта – це не лише технічна інфраструктура. Це інший стиль комунікації, нові правила взаємодії й інша організація навчального середовища. Тому дослідження цифрових форм навчання потребує комплексного підходу та врахування педагогічних, соціальних, психологічних і гуманітарних аспектів.

Навички дистанційного навчання стали невід’ємною частиною компетентностей сучасної людини, так само як здатність викладача ефективно працювати в електронному форматі – важливою професійною умовою. У такій ситуації особливого значення набуває аналіз того, як цифрова форма навчання впливає на структуру освітнього процесу, на взаємодію між його учасниками та на формування особистісних характеристик, які традиційно розвивалися в умовах очної освіти.

Пандемія, а згодом повномасштабне вторгнення країни-агресора на українську землю значно змінили освітній процес, змусивши багато закладів перейти на дистанційне навчання. Ця ситуація розкриває потребу у глибшому розумінні переваг та недоліків цієї форми освіти. Завдяки швидкому розвитку технологій дистанційне навчання стає все більш доступним та ефективним. Нові платформи та програмні рішення полегшують процес навчання як для вчителів, так і для здобувачів освіти. Однак поряд із перевагами сьогодні виділяють певні недоліки дистанційного навчання, що робить питання актуальним [2, 118–119].

Характерними особливостями дистанційної освіти є гнучкість (кожен може вчитися стільки, скільки йому особисто необхідно для освоєння курсу, дисципліни і отримання необхідних знань з обраної спеціальності), модульність (кожна окрема дисципліна або ряд дисциплін, які створюють цілісне уявлення про певні предметні області), паралельність (навчання може проводитися при поєднанні основної професійної діяльності з навчанням), дія на відстані (відстань від місця знаходження учня до освітньої установи не є перешкодою), асинхронність (викладач і студент можуть реалізовувати навчання в будь-який час, за зручним розкладом), а також

охоплення, рентабельність, нові інформаційні технології, соціальність та інтернаціональність.

Дослідженням переваг і недоліків електронного навчання займаються Величко В., Глазова В., Кайдан Н., Федоренко О. Науковці виділяють такі переваги: гнучкість щодо часу та місця; підвищення ефективності знань і доступ до великої кількості інформації; можливість діалогу між учасниками; мотивація студентів до взаємодії та обміну знаннями; економність у витратах; створення індивідуальних траєкторій навчання; можливість слухати дистанційні курси за вибором; самостійний розподіл часу та зниження стресу; формування гнучких графіків навчання.

Перевагою дистанційної форми навчання є самостійне регулювання режиму навантаження. Здобувачі освіти самі обирають час для занять, консультацій, виконання завдань. Однак асинхронна взаємодія призводить до відсутності самоорганізації, зниження якості засвоєння знань. В умовах масованих обстрілів сформувалася лояльність до дедлайнів. Спостерігається відсутність мотивації, коли студент відкладає виконання завдань. Ще одним негативним явищем асинхронії є відсутність змоги контролю психоемоційного стану здобувача. І незважаючи на безліч переваг, дистанційне навчання має і недоліки. Один із головних – відсутність прямого очного спілкування між студентами і викладачем. Коли поруч немає людини, яка могла б емоційно забарвити знання, це мінус для процесу навчання [3].

Дистанційне навчання накладає свої вимоги на організацію навчального процесу: потребу в персональному комп'ютері та доступі до Інтернету, високі вимоги до мотивації слухачів. Необхідна жорстка самодисципліна, а результат залежить від самостійності студента. Відсутній постійний контроль над слухачами [4, с. 86].

Серед недоліків електронного навчання саме науковці виділяють: не підвищується мотивованість студентів; пояснення й засвоєння матеріалу менш ефективні, ніж у традиційному навчанні; при розвинених комунікативних навичках електронне навчання може мати негативний ефект; зникає творчість у виконанні завдань; можливе порушення авторських прав;

обмеженість дисциплін, які можна реалізувати онлайн; відсутність можливості отримувати практичні навички [1, 55–56].

Онлайн-освіта стала не просто альтернативним форматом навчання, а повноцінним елементом сучасної освітньої системи, який формує нові моделі взаємодії, засвоєння матеріалу та організації навчального середовища. Її поява та стрімкий розвиток зумовлені як технологічними процесами, так і кризовими суспільними явищами – пандемією та війною, що змусили освітні заклади шукати безпечні та гнучкі способи продовження навчання.

Разом із численними перевагами – доступністю, гнучкістю, індивідуалізацією, широкими можливостями для самостійного навчання та використання сучасних цифрових ресурсів – онлайн-освіта має низку істотних ризиків гуманітарного характеру. Передусім це зниження рівня живої комунікації, слабша емоційна взаємодія між викладачем і студентом, труднощі з підтриманням мотивації, самоорганізацією та відповідальністю здобувачів освіти. Віртуальний формат ускладнює формування соціальних навичок, впливає на психологічний стан учасників та створює перешкоди для розвитку творчості й критичного мислення, які традиційно вибудовуються у спільній аудиторній діяльності.

Тому, дистанційна освіта не може розглядатися як універсальний чи безумовно кращий формат. Її ефективність залежить від рівня цифрової культури учасників, якості підготовлених ресурсів, методичного супроводу, а також здатності педагогів поєднувати технологічні можливості з гуманітарними потребами студентів.

Оптимальною моделлю сучасної освіти є збалансоване поєднання онлайн- та офлайн-форматів, коли технічні переваги доповнюють, а не замінюють живу комунікацію, взаємодію та практичну діяльність.

Література

1. Величко В., Глазова В., Кайдан Н., Федоренко О. Стан та перспективи електронного навчання в університетській освіті. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти :

методичні матеріали до проекту «Цифровий освітній простір: українсько-польський досвід». Слов'янськ, 2021.

2. Галчанська В. В. Переваги та недоліки дистанційного навчання: сучасний вимір. Українські студії в європейському контексті. 2024. № 8.

3. Власенко Л. В. Переваги та недоліки дистанційного навчання. Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного пед. Університету ім І. Франка, 2013. С. 224-228.

Данило ЛЕСКОВЕЦЬ,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Науковий керівник: Тетяна КОБЕРСЬКА,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та культурології
Національного університету водного
господарства та природокористування

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТЕАТРАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сучасний етап розвитку соціокультурної сфери характеризується глибокою цифровою трансформацією, що суттєво змінює моделі комунікації між культурними інституціями та їхніми аудиторіями. Театр, що традиційно базується на принципі безпосередньої співприсутності актора і глядача, опиняється перед необхідністю переосмислення власних комунікативних стратегій. Особливої гостроти ця проблема набуває в українському контексті, де цифровізація театральної сфери стає не лише проявом технологічного прогресу, а й інструментом культурної стійкості, збереження національної ідентичності та комунікації з аудиторією, розпорошеною внаслідок воєнних дій.

У філософсько-комунікативній перспективі театр завжди виступав простором діалогу – між автором і режисером, актором і глядачем, традицією і сучасністю. Як зазначає М. Кастельс, мережеві комунікації формують нові моделі соціальної взаємодії, у яких фізична локалізація втрачає своє домінуюче значення [1]. У результаті театр продовжує існувати навіть поза часом показу вистави, перетворюючись на медійну платформу з власною комунікативною екосистемою.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей комунікативних стратегій театральних інституцій в умовах цифрової трансформації та обґрунтуванні напрямів їх оптимізації.

Цифрова трансформація театру охоплює не лише технологічну модернізацію постановочного процесу, а й докорінну зміну моделей взаємодії з аудиторією. Театр у цифрову епоху дедалі частіше функціонує як мережева культурна платформа, що поєднує сценічну діяльність, онлайн-комунікацію, цифрові архіви та інтерактивні формати залучення глядачів. Ефективна комунікативна стратегія базується на принципах омніканальності, персоналізації, інтерактивності та формуванні емоційного зв'язку через наративи.

На основі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду можна виокремити ключові напрями комунікативних стратегій сучасних театральних інституцій. По-перше, розвиток багатоканальної цифрової присутності: офіційні веб-сайти забезпечують інформаційну повноту, соціальні мережі – емоційне залучення, месенджери та мобільні застосунки – персоналізовану комунікацію, онлайн-системи продажу квитків оптимізують доступ до послуг, мультиплатформні трансляції розширюють охоплення аудиторії, а імерсивні технології сприяють залученню молодіжної аудиторії. По-друге, формування гібридних форматів культурних подій. Театри інтегрують онлайн-трансляції вистав, віртуальні екскурсії закулісся, інтерактивні зустрічі з акторами та режисерами, що дозволяє розширювати аудиторію за межі географічної локалізації. По-третє, створення партисипативного контенту. Згідно з концепцією медіаактивного глядача Г. Дженкінса, сучасний користувач культури прагне не лише спостерігати, а й взаємодіяти та впливати на медіапростір [2]. Театри реагують на цю зміну, залучаючи глядачів до обговорення вистав, створення користувацького контенту та спільних онлайн-проектів через конкурси, тематичні хештеги та публікацію відгуків. По-четверте, розвиток цифрового архівування. Театри активно оцифровують свої архіви, створюють цифрові бази сценаріїв, фотографій, відеозаписів, що дозволяє зберегти культурну пам'ять та забезпечити постійний доступ до контенту.

Міжнародні практики засвідчують ефективність системного підходу до цифрових комунікацій. Королівська Шекспірівська компанія (Велика Британія) активно використовує технології інтерактивних середовищ; Міський театр Парижа та

Національний театр «Одеон – Театр Європи» (Франція) розвивають змішані формати, де кожна прем'єра має сценічну та цифрову версії [3]. Важливим напрямом міжнародної співпраці є переклад сучасних європейських п'єс для української сцени, зокрема проєкт «DREAM».

Культуротворчий потенціал цифрових технологій, на який вказує Ж. Денисюк [4], яскраво проявляється в діяльності українських театрів. Національний театр імені Франка, Київський академічний театр драми і комедії, Львівський театр імені Лесі Українки активно впроваджують онлайн-трансляції, мультимедійні проєкти, подкасти та освітні програми. Особливістю українського контексту є те, що цифрові комунікації виступають інструментом підтримки зв'язку з національною аудиторією.

Отже, комунікативні стратегії театральних інституцій в умовах цифрової трансформації характеризуються переходом від односпрямованого інформування до багатовекторної інтерактивної взаємодії з аудиторією через багатоканальність цифрової присутності, гібридизацію форматів, партисипативність та розвиток цифрових архівів. Ефективна стратегія має поєднувати збереження автентичності живого мистецтва з можливостями цифрового середовища, при цьому успішність трансформації визначається не кількістю впроваджених технологій, а їхньою функціональною доцільністю та здатністю органічно інтегруватися в реальні процеси театральної інституції.

Література

1. Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 656 p.
2. Jenkins H. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: NYU Press, 2006. 368 p.
3. Getz D., Page S. J. *Event Studies: Theory and Management for Planned Events*. 5th ed. London: Routledge, 2024. 582 p.
4. Денисюк Ж. З. Інформаційні технології в освітньому менеджменті та їх культуротворчий вияв. *Культура і сучасність*. 2023. № 1. С. 3-8.

Едуард ДОРОФЄВ,
студент 1 курсу спеціальності «Право», групи ПБ1д,
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Агнесса ПАШИНСЬКА
кандидат філософських наук, доцент кафедри
загальнотеоретичних правових і соціально-гуманітарних
дисциплін Київського університету права НАН України

ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Через євроінтеграцію, війну, різке збільшення кількості людей з інвалідністю питання забезпечення рівного доступу до якісної освіти набуває критичного значення, а це означає, що нам треба переосмислити підходи до організації освітнього процесу. Справжня інклюзія неможлива як локальна ініціатива, а тільки як цілісна системна трансформація.

Активний розвиток інклюзивності в освіті в Україні почався у 2009 році коли Верховна рада ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю [1, с. 105]. Наразі є значний розрив між тим що має бути та тим що реалізовано насправді. Саме цей розрив потребує детального аналізу та пошуку шляхів його вирішення.

У науковій думці виділяють два підходи розуміння інклюзії. Вузьке розуміння стосується інтеграції виключно осіб з особливими освітніми потребами (ООП) у систему освіти. Широке розуміння включає всі вразливі категорії населення та передбачає усунення бар'єрів для будь-кого, хто стикається з труднощами в навчанні [1, с. 107].

На нашу думку саме широке розуміння є ключовим для адаптації української освіти. Особливо це стосується військових і цивільних людей з ПТСР або надбаною інвалідністю, які потребують особливих умов навчання внаслідок свого стану.

В міжнародній практиці виділяється три моделі організації інклюзивного навчання: одностороння, двостороння та

багатостороння. А. Боднар зазначає, що «статистичні дані свідчать про те, що в Україні нині реалізується багатостороння модель надання освітніх послуг дітям з ООП. Ця модель не є стандартом інклюзивної освіти у її класичному розумінні, проте відповідає базовому принципу освітньої інтеграції – праву на вільний вибір місця навчання» [1]. Така модель має як переваги так і недоліки. З одного боку, вона надає право вибору, а з іншого – часто уповільнює процес повної інтеграції.

Хоча в українській системі освіти є значний прогрес, вона все ще стикається з низкою проблем, які ускладнюють навчання людей з інвалідністю та ветеранів. Ю. Любунь групує ці перешкоди за спільними ознаками:

1. Нормативно-правові та фінансові перешкоди – недосконалості в законодавстві, які призводять до відсутності або неефективності механізмів фінансування інклюзивного навчання.
2. Матеріально-технічні. Це перешкоди пов'язані з критичною непристосованістю будівель навчальних закладів до інклюзивного навчання: відсутність пандусів, ліфтів, спеціального обладнання. Все це унеможливує фізичний доступ до освіти для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату. Відповідно це першочерговий виклик для залучення та повернення поранених військових, або інших відповідних осіб, до студентських аудиторій.
3. Однією з найгостріших проблем є недостатня підготовленість педагогічних кадрів. Багато викладачів не мають кваліфікації та відповідних знань для роботи з людьми з особливими потребами та не володіють адаптивними методиками викладання. Недостача таких знань може призвести до небезпечних ситуацій, наприклад при роботі з особами з ПТСР.
4. До того ж існують і внутрішні, психологічні перешкоди. Існує недостатня психологічна готовність як педагогів, так і здобувачів освіти до спільного навчання. Люди з різними діагнозами часто відчують себе сегрегованими в соціумі, що вимагає проведення активної просвітницької роботи [4, с. 427-428].

Продовжуючи аналіз міжнародного досвіду, вважаємо важливим звернути увагу на досвід країн ЄС. Одна з головних помилок у реформуванні це розміщення осіб з інвалідністю у загальних закладах без створення відповідних умов. Це часто призводить до де-факто сегрегації, тобто коли студент фізично присутній, але соціально та освітньо ізольований [2, с. 114].

Також буде корисним для України досвід Словаччини, а саме інститут асистенства. «Асистент педагога у Словаччині працює в інклюзивних групах чи класах з дітьми з особливими освітніми потребами або в спеціальних навчальних закладах. Тобто, асистент вихователя (вчителя) є там, де діти з різними нозологіями потребують підтримки» – зазначає Н. Лалак [3]. Такий підхід дозволяє реалізувати принцип індивідуалізації. Словацька стратегія також наголошує, що інклюзія стосується не лише шкіл, а й інших типів навчальних закладів, формальної та неформальної освіти [3, с. 127].

Для успішної інклюзії військових та людей з інвалідністю у вищу освіту України, нам необхідно реалізувати комплекс заходів:

1. Забезпечити архітектурну безбар'єрність, без якої подальша інтеграція неможлива. Будь-який навчальний заклад повинен мати відповідне обладнання (пандуси, підйомники) [4, с. 426].
2. Адаптувати методики, перейти до гнучких навчальних планів, що враховують індивідуальні потреби та темп засвоєння матеріалу.
3. Впровадити в університетах посади асистентів викладача або тьюторів для супроводу осіб з ООП, спираючись на словацький досвід, де асистент є ключовою фігурою в подоланні бар'єрів [3, с. 130].
4. Забезпечити доступ до навчання жестовою мовою та використовувати допоміжні технології для осіб з сенсорними порушеннями, гарантуючи їм право на отримання інформації у доступній формі [2, с. 118].
5. Змінити суспільну парадигму та формувати толерантне середовище. Інклюзивна освіта має стати частиною нової соціальної та економічної політики держави [3, с. 124]. Ми маємо замінити стигматизацію різноманітності усвідомленням її цінності для суспільства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що інклюзивна освіта в Україні перебуває на етапі становлення. А. Боднар пише, що «головне завдання полягає у подоланні розривів між політикою і практикою» [1]. Використання кращих європейських практик, адаптованих до українських реалій війни, дозволить створити систему, яка надасть рівні можливості для реалізації потенціалу кожного громадянина.

Література

1. Боднар А. Інклюзивна освіта: підходи до розуміння та виклики розвитку // *Academic Research by Scientists in the Field of Modern Technologies*. 2024. С. 104-107.
2. Кульбіда С. Інклюзивна освіта осіб з особливими освітніми потребами у європейському досвіді // *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2024. Т. 2, № 25. С. 108-123. DOI: <https://doi.org/10.33189/epns.v2i25.259>
3. Лалак Н. Інклюзивна освіта: досвід Словачької Республіки // *Освітні монографії*. 2025. С. 124-134. DOI: <https://doi.org/10.35387/edu-mono.0207.2025>
4. Любунь Ю. Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи // *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*. Cambridge, UK, 29 березня 2024 р. С. 426-428. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-29.03.2024.089>

Олександра РАГУЛІНА,
студентка 1 курсу спеціальності «Право»,
групи ПБ11д,
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Агнесса ПАШИНСЬКА
кандидат філософських наук, доцент кафедри
загальнотеоретичних правових і соціально-гуманітарних
дисциплін Київського університету права НАН України

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Освіта набуває особливо важливого значення в умовах воєнного стану. Вона готує покоління до відновлення країни після війни, формує компетентних і освічених громадян. А також допомагає адаптуватися до нових реалій життя. Втім умови навчання на сьогодні значно погіршилися внаслідок збройного конфлікту.

А. Кубицька виокремила проблеми, з якими стикаються здобувачі вищої освіти в сьогоденні:

- 1) Недостатня компетентність викладачів, що може ускладнювати засвоєння нових знань здобувачами освіти. Це може бути зумовлено недостатніми знаннями у викладачів власного предмета.
- 2) Збої у навчальному процесі через повітряні тривоги.
- 3) Нестабільність світла та зв'язку, що ускладнює навчання онлайн.
- 4) Внаслідок військових дій перспектива якісного навчання знижується, погіршується концентрація, що негативно впливає на сприйняття та засвоєння інформації.
- 5) Відсутність у деяких педагогів необхідних навичок роботи з платформами дистанційного навчання, такими як Zoom чи Google Meet, що ускладнює і затримує проведення занять [4].

Таким чином, в наш час молодь дійсно стикається з низкою викликів, які важко подолати. Саме тому потрібна модернізація освітнього процесу, щоб надавати учням і студентам належну, якісну освіту, адже вони – майбутнє нашої країни.

Серед шляхів модернізації освіти можна виділити такі:

1) Систематичне оновлення навчальних програм з урахуванням сучасних наукових та інформаційних змін. О. Березюк, В. Смоляр наголошують на відставанні освіти від науки [1]. У багатьох закладах освіти у програмах освітнього процесу містяться дисципліни або окремі теми, які потребують оновлення, оскільки суспільство постійно розвивається і деяка інформація в освітніх планах може бути дійсно застарілою.

2) Надання молоді можливості розвивати свої навички через практичну діяльність. Набуття досвіду має бути невід'ємною частиною освітнього процесу не лише для студентів у ВНЗ, а й для учнів у школах. Адже в багатьох школах, практичні і лабораторні заняття часто обмежуються дослідженнями на папері. Варто модернізувати практичний вимір занять, щоб учні мали змогу застосовувати отримані знання на практиці та розвивати важливі навички через участь у проектах, експериментах або науково-дослідних роботах.

3) Освітні стандарти мають бути побудовані так, щоб сприяти розвитку усіх учнів, незалежно від рівня підготовки. У класах навчаються діти з різними здібностями та темпами опанування матеріалу, тому навчальні програми мають містити доступний базовий матеріал, а також передбачати можливість поглибленого вивчення певних дисциплін для учнів з вищим рівнем зацікавленості. Для цього можна організовувати тематичні гуртки або додаткові заняття для бажаючих, де вони зможуть поглиблено опановувати окремі теми.

4) «Інноваційний потенціал педагога – основна умова нововведень педагогічного процесу» – зазначає О. Дубасенюк [2]. Інноваційний потенціал педагога – це здатність педагога створювати та впроваджувати нові методи та підходи навчання. Він включає: готовність до постійного професійного розвитку, творчий підхід до викладання та здатність організовувати навчання, використовуючи сучасні цифрові технології та електронні ресурси. У контексті сучасної модернізації освіти педагоги з високим інноваційним потенціалом забезпечують впровадження нових методів навчання, роблять освітній процес більш ефективним та адаптивним до потреб здобувачів освіти.

5) Важливим є також посилення вимог до конкурсного

відбору педагогічних працівників. Дуже поширеною є проблема, коли предмет викладає спеціаліст з іншої галузі через нестачу педагогів. Щоб уникнути такої проблеми, варто підвищити умови конкурсу по відбору на роботу до закладів освіти. О. Березюк, В. Смоляр наголошують на проблемі: «відсутності системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти» [1]. Це стосується не лише учнів і студентів, а й викладачів, тому варто підвищити рівень оплати праці педагогів, щоб мотивувати їх до якісної та ефективної роботи.

6) Для ефективного навчання викладачі повинні бути інформовані про онлайн-формати навчання. Варто запровадити безкоштовних курсів для педагогів з опануванням сучасних цифрових технологій та інноваційних методів навчання. Курси мають навчити викладачів користуватися онлайн платформами, планувати і проводити дистанційні заняття, для того, щоб не було непорозумінь в подальшій роботі з учнями та студентами.

7) Безкоштовна психологічна підтримка. Тривоги та обстріли сильно впливають на емоційний стан людей та погіршують їх пам'ять та концентрацію. Тому слід забезпечити належну психологічну допомогу у закладах освіти, щоб допомагати учням та студентам інтегруватися у суспільство після нанесених війною травм.

8) Стабільний інтернет і мобільний зв'язок – ключова умова ефективної організації та проведення сучасного навчального процесу під час важких воєнних дій. Для цього потрібно забезпечити доступ до мобільного інтернету для учнів і викладачів у віддалених районах та підключення навчальних закладів до високошвидкісного інтернету.

9) «Планування заходів цивільного захисту. Цей етап повинен передбачати всебічний аналіз загроз, визначення необхідного переліку заходів, як-то оповіщення, евакуацію, укриття учасників освітнього процесу та призначення відповідальних осіб на кожному етапі реалізації захисту» [3]. У багатьох закладах освіти є проблеми з укриттям під час повітряної тривоги: брак місць у підвалі, холод та відсутність належних умов для учнів чи студентів з інвалідністю. Тому влада повинна звернути увагу на цю проблему, та надати достатньо фінансів для забезпечення комфортного навчання молоді навіть

під час повітряної тривоги.

10) Надання здобувачам освіти можливості виконувати самостійні завдання в зручний для них час і за сприятливих умов. Це дозволяє надолужувати пропущений матеріал, наприклад, через тривогу, технічні проблеми чи інші обставини, і підтримувати індивідуальний темп навчання.

Література

1. Березюк О., Смоляр В. Шляхи модернізації освітньої системи України // Тенденції модернізації національних освітніх систем : збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с. URL: <https://share.google/AWYo0kytMMMchNI8a>
2. Дубасенюк О.А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: Зб. наук.-метод. праць / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. С. 3-14. URL: <https://share.google/ZsKkWTBTVTu3z4qu2KI>
3. Гаврилова К. Забезпечення заходів цивільного захисту в закладах освіти у період воєнного стану // Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 67, т. 1. С. 304-310. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-1-43>
4. Кубицька А. Зриви навчання через обстріли, «дистанційка» без світла та зв'язку – які виклики в студентів під час війни. Букви. URL: <https://share.google/hlwsPrltc0CtfnjVm>

Олександр КІРІЛЛОВ,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України

Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України

ПРОЦЕС ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ СТРУКТУР В УКРАЇНІ: ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний теоретик інформаційного, мережевого суспільства Емануель Кастельс, у своїй праці «Влада комунікацій» (рік) підкреслює, що контроль над потоками інформації і комунікаціями формує нові центри влади: хто володіє каналами, платформами та можливостями фільтрації/маркування інформації – той отримує структурну перевагу [1, р. 10-11]. Для правоохоронних органів України це означає дві речі одночасно:

1) можливість значно підвищити ефективність (швидкість збору даних і їх обробка, аналітика, координація);

2) нові виклики, ризики щодо концентрації соціального контролю через інформацію, втручання у приватність та розширення повноважень поза прозорими правовими рамками.

Так, процес диджиталізації Офісу генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної митної служби, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки (далі – правоохоронні структури України) – це не лише про впровадження ІТ-інструментів, це процес впровадження сучасних технологій для організації роботи правоохоронних органів України у контексті

викликів сучасності, що виникають в умовах воєнного стану, інформаційної та кібернетичної агресії. Це комплексна трансформація оперативної практики, прийняття рішень, управління ризиками та відносин із суспільством, що охоплює не лише впровадження новітніх технологій у діяльність сектору безпеки, а й трансформацію нормативно-правового регулювання, інституційної організації, управлінських підходів та засад взаємодії з громадянами України. У країні, яка пережила масштабний цифровий виклик у вигляді сучасних гібридних та кіберзагроз, питання кількісного й якісного оновлення ІТ-інфраструктури та процедур – ключ до збереження оперативної ефективності й легітимності дій усіх правоохоронних структур. Що в свою чергу викликає необхідність створення ефективного механізму, який би забезпечував баланс між ефективністю діяльності правоохоронних органів та дотримання прав і свобод людини.

За останні роки диджиталізація силових та безпекових органів в Україні проявляється в таких процесах як:

- централізація інформаційних ресурсів та запуск інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»

- розширення обчислювальних потужностей для збереження та обробки інформації

- подальша автоматизація та оптимізація процесів реєстрації, консультацій, аналізу даних.

- розробка підсистеми й сервіси для адміністративної діяльності та взаємодії з громадянами.

Зауважимо, що бази даних МВС/Національної поліції набули ознак фундаментальних інформаційні ресурсів у форматах: реєстри розшуку, кримінальних правопорушень, адміністративних даних, записів про громадян, які мають статус або підозри, які не є публічними, але забезпечують оперативну і контрольну-розшукову діяльність. Ці бази – критична частина інфраструктури безпеки і правопорядку.

Поряд з цим, отримала розвиток система централізованої кіберзахисної екосистеми (Держспецзв'язку). Так, ДССЗІ (Держспецзв'язку) розвиває перелік сертифікованих засобів криптозахисту, проводить експертизи Технічного захисту

інформації (ТЗІ), підтримує CERT-UA та інші сервіси реагування. Нормативні документи і перелік технічних засобів захисту сприяють уніфікації технічних стандартів у правоохоронних структурах та державному секторі.

З метою захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури на ДССЗІ покладені завдання:

- створення єдиної систему обміну інформацією про кібератаки та реагування на них. До її складу увійдуть CERT-UA, галузеві та регіональні команди реагування, Національна поліція та СБ України. Координувати їх буде центр у складі РНБО.

- в органах влади з'являться відповідальні посади за кібербезпеку, їхні кандидатури затверджуватиме Держспецзв'язку після перевірки СБ України.

- залучення приватних компаній до реагування на кібератаки

- відмова від створення Комплексних систем захисту інформацій (КСЗІ) та впровадження сучасних стандартів кіберзахисту, які визначатиме і перевірятиме Держспецзв'язку.

Посилення кібербезпеки та координації дій Служби безпеки України (СБУ) реалізуються через повноваження, які спрямовані на:

- на вирішення завдань з попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, які вчиняються у кіберпросторі;

- здійснення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на боротьбу з кібертероризмом та кібершпигунством;

- протидії кіберзлочинності, можливі наслідки якої безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України;

- розслідування кіберінцидентів та кібератак щодо державних електронних інформаційних ресурсів, інформації, вимога стосовно захисту якої встановлена законом, критичної інформаційної інфраструктури та її окремих об'єктів;

- здійснення тестування готовності захисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури до можливих кібератак та кіберінцидентів;

– забезпечення реагування на комп'ютерні інциденти у сфері державної безпеки.

Заслугують уваги інституційні ініціативи цифрової трансформації у сфері публічного державного управління. Так, запуск державних платформ і проєктів створюють передумови для інтеграції баз даних між відомствами, стандартизації та спрощення сервісів для громадян (електронні консультації, е-сервіси). Це стосується реалізації таких національних діджитл-проєктів;

– «Дія» - це єдиний веб-портал і мобільний застосунок для електронних державних послуг: документи в смартфоні, електронна ідентифікація, доступ до державних реєстрів та адміністративних послуг.

– «BRAMA» - для захисту українського інформаційного простору від ворожих посягань, донесення дійсної інформації до людей. Таким чином, активісти проєкту «BRAMA» блокують осередки ворожої дезінформації та поширення протиправного контенту. На кінець звітної періоду 2024 року кількість підписників на каналі <https://t.me/stoprussiachannel> становила майже 148 тисяч.

– «СМЕРЕКА» розробляється з урахуванням глобальних практик ведення розслідувань. Це важливо, адже матеріали українських слідчих потрапляють до міжнародних судових інстанцій, зокрема до Міжнародного кримінального суду. Система допоможе зробити ці дані структурованими й прийнятними для таких процесів. Для прокурора чи слідчого це значить, що кожен документ, відео чи фото зберігатиметься в цифровому форматі з підтвердженням його автентичності. У перспективі «СМЕРЕКУ» інтегрують із державними реєстрами й інформаційними системами. Це дасть змогу створити єдиний інформаційний простір, де дані циркулюють швидко й без втрат. Такий підхід дозволяє перейти від окремих відомчих рішень до узгодженої цифрової системи розслідувань.

Поряд з досягненнями існує цілий ряд проблем у сфері диджиталізації силових та безпекових органів в Україні.

Одним із ключових викликів, який постає перед сектором безпеки, є ефективна цифрова трансформація правоохоронних структур, що має відбуватися не лише як технічне оновлення, а й

як глибока інституційна та нормативно-правова реформа, здатна забезпечити адаптацію системи правозастосування до нових форм загроз.

Сучасна безпекова ситуація в Україні, зумовлена зовнішньою агресією та постійними гібридними впливами, актуалізує необхідність переосмислення ролі правоохоронних структур у захисті державного суверенітету, правопорядку та громадянських прав в умовах цифрового середовища. Так, в умовах гібридної війни змінюється як характер загроз, так і простір їхнього виникнення. Інформаційний, кібернетичний та комунікаційний виміри стають полем битви, на якому противник активно використовує інструменти впливу, дестабілізації та деморалізації. У цьому контексті правоохоронні структури опиняються перед необхідністю працювати з новими видами правопорушень, які не мають класичної фізичної форми, а здійснюються через електронні канали, цифрові платформи, бази даних і комунікаційні системи. Проблема ускладнюється тим, що темпи цифровізації суспільства переважають здатність держави та її інституцій забезпечити адекватну реакцію на пов'язані з цим загрози. У багатьох випадках впровадження новітніх цифрових рішень у діяльність правоохоронних структур випереджає створення належного правового регулювання, що відкриває можливості для зловживань, правових колізій та порушення основоположних прав людини.

Зауважимо, що правоохоронна система, яка традиційно базувалася на інституційному контролі, процесуальних гарантіях та матеріально-фіксованих доказах, стикається з необхідністю трансформації доказових стандартів у цифровому середовищі. Постає проблема легітимності цифрових доказів, доступу до них, захисту персональних даних, а також запобігання втручанням у приватне життя без належних правових підстав. Крім того, цифровізація може стати інструментом підвищення ефективності роботи правоохоронних структур за умови, що вона впроваджуватиметься прозоро, підзвітно та відповідно до європейських стандартів.

Процеси цифрової трансформації силових та безпекових органів приносить з собою нові виклики та загрози, які

потребують особливої уваги та реагування. До них можна віднести:

- Ризик втрати контролю над даними, їхньої крадіжки, маніпуляції, зловживання або використання в антигуманних цілях.
- Ризик порушення прав та свобод людини, її приватності, гідності залежності від цифрових технологій.
- Ризик зростання соціального відчуження, конфліктів, насильства, тероризму, злочинності, корупції, нестабільності.

Суттєвим викликом для процесів врегулювання цифрових процедур є недосконалість її нормативно-правових основ. Законодавство України ще не повною мірою адаптоване до специфіки роботи з цифровими доказами, механізмами електронного документообігу, віддаленим слідством та міжнародним обміном цифровою інформацією. Наявна фрагментарність правових актів, відсутність єдиного стандарту цифрової доказової бази, а також неоднозначність тлумачень електронних процедур у судовій практиці створюють простір для правової невизначеності та зловживань.

Національна безпека України, як і будь-якої іншої держави, є пріоритетним завданням та відповідальністю державних органів, суспільства та кожного громадянина. Закон України «Про національну безпеку України» встановлює, що національна безпека України – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує стійкий розвиток України, її суверенітет, територіальну цілісність та конституційний лад.

Цифрова трансформація у сфері правопорядку має ґрунтуватися на балансі між публічним інтересом і приватною безпекою, технологічною ефективністю та правовою відповідальністю, що забезпечується завдяки продуманій і цілісній правовій політиці. У такому аспекті національна безпека є необхідною умовою для забезпечення прав та свобод людини, гармонійного розвитку суспільства та держави, а також для захисту національних інтересів від будь-яких загроз.

Диджиталізація правоохоронних структур України демонструє значний прогрес, проте стикається з правовими, кадровими й технічними викликами. Необхідні комплексні

реформи, орієнтовані на прозорість, кіберстійкість та інтеграцію даних, щоб цифрові інструменти ефективно забезпечували як безпеку, так і права громадян, а також стале фінансування проектів диджиталізації.

Література

1. Castells M. *Communication Power*. Oxford University Press. 2013. 624 с. URL: <https://maestriacomunicacionibero.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/castells-power-in-the-network-society.pdf>
2. Василенко В. М. Цифрова трансформація правоохоронних органів: ризики в умовах гібридних загроз та шляхи їх подолання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №2 (32). С. 948-958.
3. Нестеров Д. С. Роль сучасних інформаційних технологій та цифрової безпеки у забезпеченні стабільності та процвітання суспільства та держави. *Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Дніпро, 3 трав. 2023 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 248.
4. Бандурка О. М. Пріоритетні технології цифровізації органів системи МВС України. Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 трав. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека» ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків: ХНУВС, 2022. С. 14-16.
5. Ходус О. В. Цифрова трансформація публічної сфери суспільства: нові цінності, нові практики, нова суб'єктивність. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 трав. 2024 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 57-60.

Іванна САМЧУК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України.

Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнонотеретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України

ДІЯЛЬНІСТЬ АСОЦІАЦІЇ АМБАСАДРОК УКРАЇНИ ЩОДО ПІДТРИМКИ ЖІНОЧОГО ЛІДЕРСТВА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Асоціація Амбасадорок України – громадська організація, що об'єднує жінок, як активних агенток змін в Україні, спільнота амбітних, сильних і натхненних жінок, готових представляти українську культуру, цінності та ідеали по всьому світу [1].

ГО Асоціація Амбасадорок України (далі ГО ААУ) працює над підтримкою жіночого лідерства через низку програм, спрямованих на економічну спроможність, психосоціальну підтримку, освіту та розвиток лідерських якостей у жінок. Досягнення включають надання допомоги жінкам, які постраждали від війни, шляхом психосоціальної підтримки, освітніх програм та менторства (навчання через передачу досвіду). Перспективами є подальший розвиток цих програм як один з факторів інституціоналізації жінчого лідерства, реалізації прав та розширення можливостей жінок в Україні.

Візія ГО ААУ: Формування суспільства, де всі жінки мають можливість розкрити власний потенціал та самореалізуватись. Місія ГО ААУ: Формування мотивації жінок до реалізації власного потенціалу та досягнення ними економічної незалежності [2].

Діяльність ГО ААУ включає такі напрями:

- Підтримка жінок, які постраждали від війни: Асоціація надає психосоціальну підтримку, допомагає отримати нові знання та навички для працевлаштування, а також пропонує менторський супровід для початку власного бізнесу.

- Розширення прав та можливостей: Асоціація сприяє розширенню прав та можливостей жінок через освітні програми, які допомагають у саморозвитку та самовдосконаленні.

- Розвиток лідерства: Програми спрямовані на формування та підтримку лідерських якостей у жінок, включаючи розвиток навичок ефективної комунікації та саморозвитку.

- Інституційний розвиток: Асоціація працює над інституційним розвитком, що включає створення умов для рівноправної участі жінок у суспільному та політичному житті.

- Інші напрямки: Додаткові напрямки роботи включають соціальну інклюзію, гуманітарне реагування, запобігання домашньому насильству, формування демократичної гендерної культури [3].

Досягнення ГО ААУ:

- Надання конкретної допомоги жінкам, які втратили роботу чи бізнес через війну, зокрема психосоціальної підтримки.

- Залучення жінок до освітніх та профорієнтаційних програм для здобуття нових навичок.

- Створення можливостей для стажування та менторського супроводу для жінок.

Так, за 2022-2024 рр. у реалізацію проєктів ГО ААУ було залучено біля 55 000 жінок України [2].

Одним із значних досягнень є організація важливого і визначного міжнародного заходу - WORLD FORUM OF UKRAINIAN WOMEN, який відбувся 8 квітня 2025 року в м. Києві (у змішаному форматі). Форум Українок зібрав жінок з усього світу задля діалогу, підтримки й спільного бачення відновлення України. Долучилися учасниці з понад 30 країн світу, що свідчить про потужну міжнародну взаємодію підтримку українських жінок [2, 3].

Перспективними завданнями ГО ААУ є: подальший розвиток економічної спроможності жінок та дівчат, які постраждали від війни; розширення програм, спрямованих на

розвиток лідерства та розширення прав і можливостей жінок в усіх сферах; посилення інституційної підтримки жіночого лідерства та запобігання дискримінації [4]. Стратегічно роль жіночого менторства та амбасадорства в Україні полягає у розширенні можливостей та підтримці жінок у різних сферах життя, формуванні цінностей та мотивації жінок до розвитку та реалізації лідерських якостей, сприяння їх кар'єрному та особистісному зростанню, а також просуванню принципів гендерної рівності.

У такому аспекті жінки-менторки та амбасадорки демонструють успішний розвиток кар'єри та життя, слугуючи прикладом для наслідування. Руйнуючи застарілі стереотипи, вони показують, що амбітні цілі є досяжними через:

- підтримку та розвиток впевненості: ці ролі передбачають надання емоційної підтримки, допомогу в подоланні перешкод та підвищенні самооцінки (ментори допомагають підопічним (менті) вірити у власні сили та здібності);

- передачу знань та досвіду: менторство – це ефективний спосіб передачі практичних навичок, галузевих знань та «підводних каменів» професії, що дозволяє менш досвідченим жінкам швидше адаптуватися та розвиватися.

- нетворкінг та доступ до можливостей: амбасадорки та менторки часто мають широкі зв'язки, які можуть надати доступ до цінних контактів, нових проєктів, програм навчання та кар'єрних можливостей.

- адвокацію та просування гендерної рівності: на вищому рівні ці жінки виступають за зміни в політиці та бізнес-середовищі, сприяючи створенню більш інклюзивних умов праці та рівних можливостей для всіх [2].

Отже, жіноче менторство та амбасадорство є важливими рушійними силами для розширення прав і можливостей жінок, які безумовно сприяють сталому розвитку та процвітанню всього українського суспільства. Таким чином, Асоціація Амбасадорок України демонструє і спрямовує розвиток у українських жінок як лідерок на прогресивні зміни як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Література

1. Асоціація Амбасадорок України. URL: <https://w-ambassadors.org.ua/>
2. Громадська організація «Асоціація амбасадорок України» (ГО ААУ) : звіт 2022-2023-2024. URL: <https://w-ambassadors.org.ua/wp-content/uploads/AAU.ZVIT-22-24.pdf>
3. Асоціація Амбасадорок України : напрямки роботи. URL: <https://w-ambassadors.org.ua/napryamky-roboty/>
4. Асоціація Амбасадорок України. URL: <https://w-ambassadors.org.ua/aktualne/>
5. Асоціація Амбасадорок України : цілі та завдання. URL: <https://w-ambassadors.org.ua/tsili-ta-zavdannya/>
6. Гендерні аспекти соціальної роботи: Антологія / упор. Т. Семигіна. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 214 с.
7. Основи теорії гендеру: навчальний посібник. Київ : «К.І.С.», 2004. 536 с.

Ангеліна АЛЕКСЕЙЧУК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Олег БУТКОВ,
доктор філософії, доцент кафедри спеціальних
юридичних дисциплін Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ТА ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Соціальні мережі – це онлайн-платформи, що дозволяють користувачам створювати профілі, ділитися інформацією, взаємодіяти один з одним та формувати спільноти за інтересами. На сьогоднішній день соцмережі перетворилися на ключовий інструмент спілкування сучасної молоді. Використання таких структур має як позитивні, так і негативні сторони. Там молоді люди можуть обмінюватися думками, досвідом, шукати необхідну для них інформацію, а також знаходити нових друзів. Але часто можна потрапити під дію психологічного тиску, булінгу, крім того, діяльність у сфері соціальних мереж може стати підставою для юридичної відповідальності.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у нашому житті. Ми можемо спілкуватися за сотні кілометрів, публікувати фото, навіть знайти давніх друзів, з ким вже втратили зв'язок. З'явилося багато навчальних платформ, які полегшують навчання школярам та студентам. Безліч книг у відкритому доступі, за якими не потрібно йти в бібліотеку. Для молоді соцмережі - важливий компонент комунікації, адже вони дозволяють в умовах війни зберігати та встановлювати нові соціальні зв'язки. Молоде покоління відкрите до різноманіття та бажання самореалізуватися.

Серйозною проблемою в наш час став кібербулінг. Молоде покоління все частіше стикається з цькуваннями або навіть погрозами. Часто це стається через те, що люди, які можуть

написати образливі слова, або вказати на якісь недоліки, не відчувають відповідальності за сказане. Деякі особи намагаються самоствердитися за рахунок інших, але вони не думають, які можуть бути наслідки. Людина, почувши критику, в свою сторону може закритися в собі, нав'язати купу непотрібних думок та переживати через сказані «недоліки». Звісно не всіх молодих людей хвилює думка оточуючих, проте ніхто не захищений від тиску онлайн-середовища. Постійний негативний контент може впливати на настрій та емоційний стан.

Важливо зазначити, що є ризик залежності від мереж. Молоді люди можуть значну кількість часу проводити у телефонах, комп'ютерах, і елементарно нехтувати освітнім процесом, цим самим зменшуючи якість власної підготовки до занять. Також може знизитись концентрація – важко навчатись, або працювати маючи перманентне бажання «зазирнути в стрічку». Настрій юнаків може залежати ще й від того, скільки лайків набрала їх публікація. Під загрозою може стати витіснення інших інтересів, таких як: хобі, спорт та навчання. Сама залежність від соцмереж виникає тому, що вони побудовані так, щоб утримувати увагу. Створюються персоналізовані алгоритми, що підбирають контент під наші інтереси.

Все частіше молодь шукає підтримки саме в інтернеті. Наприклад, в деяких сім'ях можуть бути непорозуміння, сварки, через те що, дитина думає, що її не розуміють, або батьки постійно зайняті і не мають вільного часу. Також можуть виникати конфлікти через перехідний вік, коли дитина намагається самовиражатися, змінює стиль, поведінку, а дорослі цього не розуміють. Тому молоде покоління починає шукати підтримку в інтернеті, шукаючи своїх однодумців. Водночас, саме соцмережі відкривають доступ до ширшого кола друзів.

Наприклад, опитування «Pew Research Center» (2022) показало, що:

- 58% підлітків більше відчувають, що їх приймають;
- 67% мають людей, які готові їх підтримати у складний час;
- 71% бачать у соцмережах простір для творчості;
- 80% краще знають, що відбувається у житті друзів. [3]

Актуальною професією на даний час стало – блогерство. Блогер – це професія, де потрібно поділитися власними думками та поглядами у вигляді записів або відео у своєму блозі. Сьогодні все частіше обговорюють, чи можна вважати блогерство справжньою професією, чи це радше хобі. Це явище стало надзвичайно популярним серед молоді – майже кожен мріє стати помітним і відомим. Вести блог можна на різних платформах, але коли йдеться про відео, найпоширенішим майданчиком залишається «YouTube». Мета блогерів буває дуже різною: хтось ділиться власним досвідом, хтось прагне популярності, а інколи звичайне захоплення поступово переростає у справжню роботу, що приносить непогані доходи. Саме тому багато молодих людей бачать у блогерстві можливість побудувати кар'єру. Варто також зважати на суспільне значення блогів: блогери фактично виконують роль медіа, адже вільно висловлюють свою позицію та можуть впливати на думки інших. Для молоді блогерство – це спосіб самовираження й саморозвитку. Воно допомагає стати більш відкритими, впевненими в собі, знайти однодумців і навіть зрозуміти краще себе та свої інтереси.[2]

Для багатьох молодих людей перші кроки в соціальних мережах стають етапом адаптації до нового цифрового середовища. Вони поступово вчать правил онлайн-комунікації, підлаштовують свою поведінку під особливості цього простору та пробують різні ролі, щоб визначити, у якому форматі їм комфортно себе проявляти. Важливу роль відіграє спостереження за тим, як інші користувачі подають себе: молодь аналізує популярні образи, стиль поведінки та контент, який отримує найбільше уваги, і часто намагається наслідувати такі моделі або адаптувати їх під себе. Проте цей процес не завжди проходить без труднощів. До цього додається проблема недостовірної інформації: соцмережі дозволяють поширювати будь-які дані, зокрема й неправдиві, що створює простір для маніпуляцій та негативно впливає на формування критичного мислення. Попри ці виклики, активне спостереження і взаємодія в соціальних мережах допомагають молоді краще розібратися у своїх інтересах, зрозуміти власні потреби та поступово знайти індивідуальний стиль самовираження. [1]

Соціальні мережі стали важливою частиною ідентичності молоді, без якої вже важко уявити подальше життя. З одного боку, вони допомагають розвиватися, краще розумітися у різних сферах, досліджувати цікаві теми, комунікувати з людьми, також вони відкривають можливість для самовираження. З іншого боку, залишається ризик залежності, кібербулінгу, маніпуляцій та погроз. Okремо варто виділити блогерів. Вони стали дуже популярними й часто впливають на те, як молодь думає, у що вірить і яких цілей хоче досягти. Для багатьох молодих людей блогерство – це вже не просто хобі, а реальна можливість заробляти, розвиватися та знайти себе. Блогери можуть надихати, підтримувати й мотивувати, але інколи – створювати нереальні очікування або показувати картинку, яка не відповідає реальності. Таким чином, користуючись соцмережами потрібно не забувати фільтрувати інформацію, яку ми публікуємо, не порівнювати себе з кимось, бо кожен із нас особливий по-своєму, а також завжди пам'ятати, що ми несемо відповідальність за свої дії.

Література

1. Дяченко С. В. Соціальні мережі та їх вплив на формування молодіжної ідентичності. 2024. С. 31–36.
URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/20172/4/Дяченко%20С.В.pdf>
2. Кривошей В. Блогерство як засіб виразу думки для молоді. Національний університет «Чернігівська політехніка», 2021.
URL: <https://blog.stu.cn.ua/2021/12/09/bloggerstvo-jak-zasib-virazu-dumki-dlja-molodi/>
3. Як соцмережі впливають на психічне здоров'я дітей і підлітків. Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2025.
URL: <https://phc.org.ua/news/yak-socmerezhi-vplivayut-na-psikhichne-zdorovya-ditey-i-pidlitkiv>

Анастасія ДЕРЕВЕНЬКО,
здобувачка вищої освіти Рівненського інституту Київського
університету права НАН України
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права НАН
України

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО І ЛЮДИНА: ДОСЯГНЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, ВИКЛИКИ

У ХХІ столітті інформація перестала бути лише засобом комунікації і перетворилася на ключовий ресурс, що визначає розвиток держави, її економічний потенціал та рівень життя громадян. Сьогодні швидкість обміну даними, доступ до знань і здатність ефективно працювати з інформаційними потоками стають одними з головних чинників конкурентоспроможності країни. Формування інформаційного суспільства стало невід'ємною складовою глобальних трансформацій, що визначають економічний, соціальний та культурний розвиток держави. Здатність людини орієнтуватися у потоці інформації та використовувати її для власного розвитку також набуває критичного значення [1].

В Україні активно впроваджуються цифрові технології, модернізується державне управління, розвиваються електронні сервіси для громадян. Наприклад, платформа «Дія» надає широкий спектр державних послуг онлайн, що значно спрощує взаємодію громадян із владою. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» підкреслює, що цифровізація повинна забезпечувати доступ до інформації, підвищувати прозорість влади та створювати можливості для самореалізації людини [2]. Це відкриває нові

горизонти для освіти, розвитку професійних навичок і участі громадян у суспільному житті.

Одним із головних досягнень інформаційного суспільства є суттєве розширення доступу до знань. Цифрові технології зробили інформацію більш доступною, а освітні, наукові та культурні ресурси – відкритими для широкого кола людей. Онлайн-бібліотеки, наукові портали та електронні архіви дозволяють швидко знаходити матеріали для навчання та наукової роботи. Це сприяє формуванню суспільства, де головним ресурсом стає інтелектуальний потенціал людини, а кожна особа може реалізувати свої здібності, розвивати професійні навички та брати активну участь у громадському житті [1].

Не менш важливим досягненням є електронне урядування. Цифрові сервіси роблять взаємодію громадян із державними структурами швидкою, прозорою та зручною. Можливість подавати документи онлайн, реєструвати бізнес або отримувати соціальні послуги дистанційно економить час, знижує бюрократичне навантаження та підвищує ефективність роботи державних органів [2]. Такі зміни також сприяють підвищенню довіри до влади, оскільки громадяни бачать відкритість і прозорість процесів.

Інформаційні технології суттєво вплинули й на економічну сферу. З'явилися нові форми праці, такі як дистанційна зайнятість, короткострокові форми зайнятості, цифрові послуги, онлайн-торгівля та креативні індустрії. Активно розвивається ІТ-сектор, зростає інтерес до стартапів та інноваційних бізнес-моделей. Використання інформаційних ресурсів дозволяє підприємствам оперативніше реагувати на ринкові зміни, приймати обґрунтовані рішення та підвищувати продуктивність [4].

Соціальне життя також зазнало суттєвих змін. Соціальні мережі, платформи обміну ідеями та цифрові сервіси дозволяють громадянам брати участь у волонтерських ініціативах, громадських проектах та здійснювати контроль за діяльністю влади. Це забезпечує розвиток механізмів самоорганізації, підвищує рівень громадянської активності та робить суспільство більш відкритим і демократичним.

Перспективи розвитку інформаційного суспільства пов'язані з упровадженням новітніх цифрових технологій: штучного інтелекту, автоматизації процесів, великих даних, інтернету речей та хмарних сервісів. Важливу роль також відіграє формування суспільства знань, основними ознаками якого є інноваційність, розвиток інформаційно-комунікаційних систем та забезпечення кібернетичної безпеки [3]. Саме суспільство знань визначається як модель, у якій знання є ключовим ресурсом розвитку, а інформаційні технології забезпечують їх накопичення, передачу та ефективне використання.

Для України важливим завданням є розвиток інноваційного середовища, електронної демократії, створення відкритих державних даних, зміцнення кібербезпеки та розширення міжнародного співробітництва у сфері цифрових технологій. Забезпечення безпечного інформаційного простору та захист прав громадян стають основою стабільного і технологічно розвиненого суспільства [2].

Разом із перевагами інформаційне суспільство приносить і виклики. Одним із найсерйозніших є інформаційна нерівність – коли частина населення обмежена у доступі до цифрових технологій через економічні або освітні причини. Сучасні інформаційні системи також стають об'єктом кібератак, шахрайства, маніпуляцій і дезінформації, що створює загрози для держави та кожного громадянина [3].

Цифрове середовище має і психологічні ризики. Надмірна залежність від соцмереж, інформаційне перевантаження та постійний потік новин можуть призводити до емоційного виснаження, стресу та проблем із концентрацією уваги. Крім того, у мережі накопичується велика кількість персональних даних, що підвищує ризик їх неконтрольованого використання або витоку.

Отже, інформаційне суспільство відкриває унікальні можливості для розвитку людини, держави та економіки. Воно сприяє доступу до знань, підвищує ефективність управління, формує інструменти для самореалізації та активної громадянської позиції. Водночас цифровізація супроводжується низкою викликів, які потребують системного підходу. Для України важливо забезпечити баланс між технологічним

прогресом і захистом прав людини, розвивати цифрову грамотність, зміцнювати кібербезпеку та створювати безпечне і відкрите інформаційне середовище. Лише за таких умов інформаційне суспільство стане надійним фундаментом сталого розвитку держави та комфортного життя людей.

Література

1. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство: сучасні виклики та тенденції розвитку : аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. 58 с.
2. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09 січня 2007 року № 537-V // Верховна Рада України.
3. Тарасюк А. В. Місце концепції «суспільства знань» у процесах забезпечення кібернетичної безпеки. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 6. С. 156-160.
4. Требін М. П. Інформаційний простір і виклики сучасності : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Запоріжжя : Запорізький національний технічний університет, 2016. С. 3-10.

Віталій ЯСКОВЕЦЬ,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня Рівненського інституту Київського університету
права НАН України
Науковий керівник: Ірина СМОЛІЙ,
старший викладач
правових та гуманітарних дисциплін Рівненського
інституту Київського університету права НАН України

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

На сучасному етапі, в умовах інтенсивних процесів світової глобалізації і, як наслідок, розширення мовних контактів та посилення впливу світових мов, насамперед англійської, дослідження запозичень в українській мові є важливим.

Термінологія є найбільш динамічною та відкритою із багатьох причин до лексичного впливу інших мов. Вивчення термінології в сучасному світі дуже важливе, оскільки вона є сполучною ланкою між різними галузями знань та сприяє чіткому розмежовуванню понять. Термінологія постійно розвивається та розширює свої межі.

Сьогодні важко знайти сферу права, де б англіцизми не функціонували так активно. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що: право ЄС і міжнародне право здебільшого формується англійською мовою; юридична освіта й наука активно використовують англійські джерела, бізнес-право, ІТ-право майже повністю базуються на англійській термінології; українське законодавство постійно адаптується до міжнародних стандартів, що сприяє калькуванню термінів.

Ось декілька прикладів англіцизмів в різних сферах права:

А) Бізнес-право та корпоративне регулювання

У корпоративному праві англіцизми стали майже нормою. Найпоширеніші з них: аквізиція (acquisition) замість поглинання; компанія (company) замість товариство; тендер (tender) хоча він

адаптований, є український відповідник «конкурс закупівель»; опціон (option) – хоча вже частково усталений, все ще зберігає іноземну семантику; франчайзинг (franchising), лізинг (leasing), форвард (forward), холдінг (holding); дилер, брокер, комісія нерезидентів (non-resident commission) тощо.

Частина цих англіцизмів уже давно закріпилася в українському правовому словнику, але значна кількість продовжує циркулювати без стандартизованих відповідників.

Б) ІТ-право та цифрове регулювання

У сфері цифрових технологій і права інтелектуальної власності англіцизми практично формують основу терміносистеми: блокчейн (blockchain); офшор (offshore); стартап (startup); спуфінг (spoofing), фішинг (phishing);

Тут постає питання: чи всі ці терміни можна перекласти українською, чи деякі з них уже є «міжнародними термінами», що не потребують адаптації?

В) Публічне право та адміністративний сектор.

Останніми роками в національне законодавство та управлінську практику активно входять такі одиниці, як: омбудсмен (ombudsman) – нині офіційно закріплений; лобізм, лобіст (lobbying, lobbyist); децентралізація – опосередковано англіцизм через євроінституційну терміносистему;

Фактично можемо констатувати: проникнення англіцизмів тотальне і постійно зростає. Лексичний склад англійської мови дуже неоднорідний, оскільки значну його частину становлять слова, які були запозичені різного часу з інших мов.

Проте ця мовна інтеграція має двоякий ефект: з одного боку – сприяє розвитку сучасних правових інститутів, а з другого – створює низку проблем правової техніки та комунікації. Розглянемо позитивні та негативні наслідки активного використання англіцизмів:

Позитивні аспекти:

1. Міжнародна уніфікація термінології.

Зручніше комунікувати з іноземними партнерами та брати участь у проєктах гармонізації законодавства.

2. Швидка адаптація нових правових інститутів.

Наприклад, термін «дилер» набагато швидше увійшов у національне право, ніж будь-який перекладний еквівалент.

3. Точність і вузькоспеціалізованість.

Часто англомовні терміни мають значення, яке важко точно передати українською без опису.

Негативні аспекти:

1. Порушення ясності та зрозумілості юридичної мови. Пересічні громадяни нерідко не розуміють значення англіцизмів у нормативних актах.
2. Загроза засмічення української терміносистеми й поступова втрата питомих відповідників. Наприклад, «консенсус» поступився місцем «мітапам», а «наглядовій перевірці» часто протиставляється «аудит».
4. Юридична невизначеність через багатозначність іноземних слів. Термін «комплаєнс» у компанії та «комплаєнс» у банку – різні явища, але слово те саме.
5. Складнощі перекладу законодавства та судових рішень.

Чим більше англіцизмів, тим більше варіантів їхнього глумачення.

Опираючись на вищесказане, запозичення з англійської мови мають деякі переваги, проте юридична термінологія в результаті цих запозичень може стати доволі непростою для вивчення та опанування нею.

Рекомендації та шляхи вирішення проблеми

1. Нормативне унормування.

На нашу думку, необхідно створювати національні глосарії та стандарти правничих термінів; визначати офіційні переклади термінів ЄС та Ради Європи; закріплювати термінологію у відповідних законах та підзаконних актах.

2. Участь мовознавців у підготовці законопроектів.

Часто юридичні тексти створюють без консультації з фахівцями-лінгвістами, що призводить до некоректних кальок. Варто запровадити мовну експертизу важливих законів на предмет: відповідності українським нормам термінотворення; уникнення надмірних іноземних запозичень; точності термінів.

Отже, функціонування англіцизмів в українській юридичній терміносистемі – це не тимчасова тенденція, а структурна особливість сучасного правничого дискурсу, що виникла під впливом глобалізаційних процесів, міжнародних стандартів та цифрової трансформації. Англіцизми виконують

важливу роль у розвитку права, але за умови їхнього раціонального й контрольованого використання. Інакше ми ризикуємо отримати терміносистему, що буде незрозумілою не лише громадянам, а й самим правникам.

Література

1. Живко М. О. Дотичність понять «інсайдери» та «зловмисники у внутрішніх мережах» в інформаційноправовому полі. <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e51261de-35db-4379-9901-f0995e9c679f/content>
2. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень в сучасній літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство».

Дарія ОВЧАРЕНКО,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту Київського університету права НАН
України

Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МЕДИЦИНИ

Сучасна медицина переживає унікальний етап трансформацій, що визначається стрімким розвитком технологій, переосмисленням ролі пацієнта та формуванням нових концепцій надання медичної допомоги. Медична галузь стає дедалі більш персоналізованою, цифровізованою й інтегрованою, що відкриває перспективи для підвищення якості діагностики, лікування та профілактики захворювань. Зміни, які сьогодні відбуваються у медицині, мають системний характер, оскільки стосуються не лише практичного лікування, але й структури організації охорони здоров'я, етичних підходів та глобальної взаємодії.

Однією з ключових тенденцій є персоналізована медицина, яка орієнтується на генетичні, біологічні, поведінкові та соціальні особливості конкретної людини. Розвиток геноміки та протеоміки дозволив лікарям переходити від стандартних схем лікування до індивідуально підібраних терапій. Персоналізація неможлива без точного аналізу великих масивів даних (Big Data), що забезпечує можливість прогнозувати перебіг захворювань та ефективність фармакологічного втручання.

Не менш значущою тенденцією стала цифровізація медицини, яка за останні роки суттєво прискорилося. Телемедицина, дистанційний моніторинг, електронні медичні картки– усе це формує нову медичну реальність.

Значного поширення набула тенденція до розвитку мінімально інвазивних технологій. Лапароскопічні, ендоскопічні операції, роботизована хірургія дозволяють зменшити операційні ризики, скоротити реабілітаційний період і підвищити безпеку втручання.

Важливим напрямом є біотехнології та регенеративна медицина, серед яких провідне місце посідають методи редагування геному, клітинна терапія та 3D-біодрук тканин. Технологія CRISPR-Cas9 дала змогу коригувати генетичні аномалії, що відкриває шлях до лікування спадкових хвороб. Регенеративна медицина дозволяє вирощувати тканини та органи, що у перспективі може вирішити проблему трансплантації та донорства.

Розвиток сучасної медичної науки нерозривно пов'язаний із концепцією превентивної медицини, яка зміщує акцент із лікування хвороб на їх запобігання. Це включає моніторинг стану здоров'я, систему раннього скринінгу, програму зміни способу життя та використання носимих гаджетів, які відстежують життєво важливі показники. Зміцнюється і роль пацієнта: він стає активним учасником процесу лікування, що формує модель партнерської медицини.

Окремо варто виділити інтеграцію психічного здоров'я з загальною медициною. Після пандемії COVID-19 психологічний стан людини став невід'ємною частиною комплексного лікування. Сучасна медицина розглядає психічне здоров'я як чинник, що безпосередньо впливає на перебіг соматичних захворювань, а отже потребує системного підходу.

Суттєвий вплив на розвиток медицини здійснюють екологічні та соціальні фактори. Зміна клімату, урбанізація, глобалізація та міграційні процеси сприяють появі нових захворювань та зміні структури вже відомих. Глобальні виклики потребують міжнародної співпраці, посилення систем громадського здоров'я і розробки стратегій швидкого реагування.

Також стрімко розвивається галузь медичної етики. Поява нових технологій – штучного інтелекту, генетичних модифікацій, роботизованих систем – ставить перед людством складні морально-правові питання: межі втручання у природу людини, конфіденційність медичних даних, відповідальність за дії ШІ,

справедливість доступу до медичних послуг. Тенденції розвитку сучасної медицини демонструють рух до більш гнучкої, гуманної, технологічної і науково-обґрунтованої системи охорони здоров'я.

Вони визначають вектор майбутнього, де поєднуються інноваційність, високі стандарти якості та орієнтація на людину. Медицина стає не лише засобом лікування, а й способом підвищення якості життя, збереження здоров'я та створення нових можливостей для розвитку людства.

Література

1. Topol E. The Creative Destruction of Medicine: How the Digital Revolution Will Create Better Health Care. Basic Books, 2013.
2. World Health Organization. Global strategy on digital health 2020–2025.
3. Hood L., Friend S. Personalized Medicine: Transforming Healthcare Through Systems Biology. Nature Reviews Genetics, 2011.
4. Jasanoff S. The Ethics of Invention: Technology and the Human Future. W.W. Norton & Company, 2016.
5. National Institutes of Health. Regenerative Medicine Program: Current Advances and Future Directions.
6. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum, 2016.
7. European Commission. Artificial Intelligence in Healthcare: Opportunities and Challenges. 2023.

Уляна ПАРФЕНЮК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня
Рівненського інституту Київського університету права
НАН України

Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ЗДОРОВ'Я МАТЕРІВ ТА ДІТЕЙ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Охорона здоров'я матерів і дітей є фундаментальним пріоритетом державної політики, що має вирішальне значення для національної безпеки та сталого розвитку країни. Здоров'я наступних поколінь – це не тільки результат ефективної системи медичних послуг, а комплексний результат соціальної підтримки та якості навколишнього середовища. Важливість цього напрямку є всеохопною і не обмежується медичним аспектом, а набуває фундаментального, глобального та стратегічного значення. Така комплексна державна підтримка є запорукою здорового майбутнього нації.

Основні проблеми репродуктивного здоров'я та здоров'я матерів і дітей в Україні:

- Материнська та дитяча смертність: Високий рівень смертності серед матерів та дітей залишається значною проблемою.
- Інвалідність у дітей: Значна кількість дітей страждає від інвалідності, що потребує особливої уваги та підтримки.
- Аборти: Високий рівень абортів може вказувати на проблеми з доступністю або якістю послуг з планування сім'ї.
- Ускладнення вагітності та пологів: Часті ускладнення під час вагітності та пологів негативно впливають на здоров'я матері та дитини.

- Невиношування вагітності: Низька здатність до виношування вагітності є серйозною проблемою, що призводить до передчасних пологів і втрати дитини.
- Безпліддя: Поширеність жіночого та чоловічого безпліддя може бути пов'язана з різними факторами, включаючи захворювання та спосіб життя.
- ЗПСШ: Високий рівень поширеності інфекцій, що передаються статевим шляхом, негативно впливає на репродуктивне здоров'я як жінок, так і чоловіків [1].

У вирішенні цих проблем важливим є стратегічне планування розвитку всієї системи охорони здоров'я. З цією метою у 2025 році уряд ухвалив Стратегію розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року. У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 17 січня 2025 р. № 34-р «Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках» визначено ключові напрями подальшого розвитку галузі, а також сформульовано мету та основні цілі її подальшого реформування.

«Метою реалізації Стратегії є подальший розвиток системи охорони здоров'я шляхом підвищення її стійкості, готовності реагування на виклики та загрози за принципом «Єдине здоров'я», розширення універсального доступу населення до якісної та безоплатної медичної допомоги та лікарських засобів для покращення рівня та якості життя населення, забезпечення фінансового захисту пацієнта, зокрема недопущення його катастрофічних витрат у разі захворювання, а також формування у суспільстві ціннісного ставлення до власного здоров'я.

Стратегія спрямована на визначення ключових проблем здоров'я населення України та формування рішень, що нададуть змогу створити сприятливі та стійкі умови для їх розв'язання, забезпечити розвиток системи охорони здоров'я та доступу до якісних медичних послуг.

Важливим наскрізним пріоритетом Стратегії є необхідність комплексного відновлення системи охорони здоров'я, компенсації та надолуження ресурсних втрат, спричинених збройною агресією Російської Федерації, а також сприяння відбудові потенціалу країни в цілому шляхом розвитку та

повернення людського капіталу, який є фундаментом для реанімування країни в післявоєнний період. Відновлення системи охорони здоров'я повинне бути поєднано з процесами реформування та підвищення ефективності функціонування та управління системою відповідно до принципу «краще, ніж було», задекларованого Кабінетом Міністрів України.

Стратегія визначає ключові цінності та керівні принципи, що є пріоритетами розвитку і повинні враховуватися під час розроблення політик і виконання заходів, передбачених нею, та бути невід'ємними ознаками системи охорони здоров'я 2030 року: людиноцентричність в охороні здоров'я, рівність та справедливість, спільне вироблення послуг охорони здоров'я, ефективність та підзвітність, біопсихосоціальний підхід, доказовість» [2]

Оперативні цілі:

«1. Забезпечення створення рівних умов та безперешкодного доступу населення до своєчасної, безпечної та якісної медичної допомоги. Реалізація оперативної цілі дасть змогу сформувати ефективну модель системи охорони здоров'я, яка буде забезпечувати збалансоване, безперервне надання якісних і безпечних послуг населенню, гарантуватиме його фінансовий захист та створюватиме відкриті можливості повноцінного доступу до медичних послуг, зокрема через розширення ролі первинної ланки, трансформацію маршрутів пацієнтів та зміну моделей надання медичної допомоги, поступову інтеграцію монопрофільних закладів охорони здоров'я до структури багатoproфільних закладів охорони здоров'я, та відповідного перерозподілу функцій між працівниками у сфері охорони здоров'я.

2. Формування та підтримка ціннісного ставлення населення до здоров'я. Реалізація оперативної цілі дасть змогу населенню володіти повною інформацією, змінити ставлення до свого здоров'я та приймати усвідомлені рішення та вчиняти відповідальні дії щодо власного здоров'я, факторів впливу на нього та доступних інструментів його зміцнення та забезпечить державне регулювання і контроль над ключовими факторами ризику, які впливають на здоров'я населення.

3. Відновлення, розвиток та підтримка напрямів, пов'язаних з новими викликами та задоволенням потреб населення під час надзвичайних ситуацій. Реалізація оперативної цілі дасть змогу забезпечити належне планування заходів з відновлення, створити умови та підтримати окремі напрями у сфері охорони здоров'я, нагальність розвитку яких зумовлена наслідками пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та збройної агресії, і які потребуватимуть додаткових зусиль для збереження здоров'я населення, інтеграції ветеранів війни та внутрішньо переміщених осіб, населення деокупованих територій та післявоєнного відновлення країни.

4. Забезпечення прозорості національної політики у сфері охорони здоров'я та залучення громадянського суспільства до прийняття рішень.

5. Забезпечення належного фінансування системи охорони здоров'я та ефективного використання її ресурсів. Реалізація оперативної цілі дасть змогу забезпечити стійке та гнучке фінансування системи охорони здоров'я завдяки постійному збільшенню ресурсів, спрямованих на задоволення її потреб, пошуку додаткових джерел надходжень, що не створюють бар'єрів для доступу до медичних послуг для населення, та безперервній оптимізації наявних витрат та механізму виконання програм.

6. Реалізація політики у сфері охорони здоров'я з урахуванням права ЄС та глобального порядку денного. Реалізація оперативної цілі дасть змогу прискорити інтеграцію системи охорони здоров'я країни, привести окремі норми законодавства у відповідність з вимогами ЄС, впровадити міжнародні стандарти функціонування національної системи охорони здоров'я країни, посилити співпрацю на всіх рівнях, а також провести підготовку та посилення спроможності суб'єктів системи охорони здоров'я до практичного перебування та функціонування в єдиному європейському просторі охорони здоров'я» [2]

Щоб оцінити результативність визначених оперативних цілей, необхідно звернутися до основних показників стану здоров'я населення. У цьому контексті важливими є ключові показники здоров'я населення України. «За даними Індексу

людського капіталу 2020 року, Україна посідає 53 позицію зі 174 країн світу. Очікувана тривалість життя українців – 76 років для жінок і 66 для чоловіків (2020 р.), що є одним із найнижчих показників у Європі. Разом із сусідніми країнами, Україна входить до числа країн зі старіючим населенням та високими показниками смертності. Головними причинами передчасної смерті в Україні є неінфекційні захворювання (НІЗ) – на них припадає шість із десяти основних причин смерті, дев'ять із десяти основних причин передчасної смерті та 84% усіх річних смертей. Найбільшу частку смертності, спричинену НІЗ, становлять серцево-судинні захворювання (60%) та новоутворення (10,5%). Тягар захворювань в Україні є досить великим, а показник частки років життя з урахуванням інвалідності (DALY) – здебільшого високим. НІЗ є відповідальними за переважну більшість DALY в Україні.

Також в Україні високі показники за кількістю років здорового життя, втрачених через хвороби, інвалідність та смерть. Топ 5 причин DALY в Україні (2019 р.) – це ішемічна хвороба серця, інсульт, біль у попереку, цироз печінки та самопошкодження. Коефіцієнт материнської смертності в Україні ілюструє стабільне зменшення. «Тенденція зберігалася на рівні плато до 2017 року (19 смертей на 100 000 живонароджених, точкова оцінка), але між 2000 і 2017 роками також відзначається загальне скорочення кількості смертей на 46%. Цільовий показник материнської смертності України на 2020 рік, який становить 11,8, ще не досягнутий.

Рівень дитячої смертності знизився за роки незалежності, досягнувши у 2018 році показників смертності до 5 років – 9 смертей на 1 000 живонароджених, смертності немовлят – 7,5 на 1 000 живонароджених та неонатальної смертності – 5 смертей на 1 000 живонароджених. Загалом, ціль України на 2020 рік щодо смертності дітей до 5 років на рівні 8,5 смертей на 1 000 живонароджених досягнута згідно з міжнародними даними (національні дані свідчать про 8,3 смертей на 1 000 живонароджених у 2018 році). Проте, згідно з національною статистикою, у 2018 році рівень смертності дітей до 5 років був на 20% вищим у сільській місцевості, ніж у міській (9,5 смертей на 100 000 живонароджених у сільській місцевості порівняно з

7,8 у міській місцевості), що вказує на потенційний обмежений доступ до своєчасної та якісної медичної допомоги.

Охоплення щепленнями в Україні залишається одним із викликів громадського здоров'я. У січні 2019 року з поміж країн-членів ВООЗ у Європейському регіоні саме в Україні зареєстровано найнижчий рівень охоплення вакцинами серед усіх видів щеплень. За статистикою 2020 року, лише 80,1% дітей отримали всі три дози вакцини проти дифтерії та правця; і менше ніж 83% – проти поліомієліту (статистика 2017 року за цими антигенами становила 50%, 52% та 50% відповідно). Зокрема, низькі рівні вакцинації проти кору спричинили у 2018 та 2019 роках спалах кору, під час якого виявлено 110 500 випадків, що відповідало 57,2% усіх випадків, зареєстрованих у Європейському регіоні ВООЗ за цей період. У відповідь на пандемію COVID-19, старт вакцинації від COVID-19 в Україні відбувся 24 лютого 2021 року. Від початку кампанії проведено всього 27 137 674 щеплення. Від початку вакцинації щеплено на 19,22% більше жінок, ніж чоловіків» [2].

Державна політика у сфері захисту здоров'я матерів та дітей в останні роки використовує нові підходи у рамках державних програм. Серед них варто виокремити: допомогу при народженні дитини, «Пакунок малюка» та програму «Муніципальна няня».

З 1 січня 2026 року одноразова допомога при народженні дитини становитиме 50 000 гривень, а також з'являться нові щомісячні виплати. До цього часу, допомога становить 41 280 гривень (10 320 грн одноразово та 860 грн щомісяця протягом 36 місяців).

Отже, здоров'я матерів і дітей є одним із найважливіших напрямів державної політики, адже саме від нього залежить майбутнє країни.

Основними проблемами здоров'я матерів і дітей є материнська та дитяча смертність, інвалідність, високий рівень абортів, невиношування вагітності, ускладнення вагітності та пологів, безпліддя, а також поширеність захворювань, що передаються статевим шляхом.

Держава підтримує сім'ї через різні програми допомоги, полегшуючи період народження та догляду за дитиною.

Водночас прийнята Стратегія охорони здоров'я до 2030 року спрямована на те, щоб зробити медичні послуги доступнішими, якіснішими та безпечнішими для всіх громадян. Попри існуючі проблеми такі як: низька тривалість життя, поширеність хронічних захворювань та недостатній рівень вакцинації, Україна поступово покращує показники у сфері материнського та дитячого здоров'я. Це свідчить про важливість комплексного підходу: поєднання соціальної підтримки, профілактики та розвитку медичної інфраструктури. Таким чином, турбота про матерів і дітей є не лише обов'язком держави, а й інвестицією у здорове та сильне майбутнє України.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2025-%D1%80#Text>

2. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року. URL:

<https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F/UKR%20Health%20Strategy%20Feb%2024.2022.pdf>

3. Допомога на дитину. Дія. URL: <https://diia.gov.ua/life-situations/dopomoga-pri-narodzhenni-ditini>

Лілія ШЕХТЕР,
завідувач відділу соціально-реабілітаційного
напрямку комунального закладу
«Центр національно-патріотичного
виховання та позашкільної освіти»
Рівненської обласної ради

**СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ОЗДОРОВЧО-
ПІЗНАВАЛЬНИЙ ЕКОКЕМПІНГ «ЕНЕРГІЯ ЖИТТЯ» ЯК
ГУМАНІТАРНА СТРАТЕГІЯ РОБОТИ З ДІТЬМИ В
УМОВАХ ВІЙНИ**

Сучасні кризові умови, спричинені наслідками пандемії COVID-19 та повномасштабним вторгненням Російської Федерації, актуалізували необхідність розробки адаптивних, природотерапевтичних та соціально-реабілітаційних форматів підтримки дітей та молоді [1, с. 14; 2, с. 5; 3, с. 91–93]. У контексті військових загроз соціальна підтримка набуває статусу критично важливої інвестиції у збереження психологічної стійкості (резилієнтності), формування навичок емоційної саморегуляції та відновлення порушених соціальних зв'язків. Однією з інноваційних та верифікованих відповідей на ці виклики стала авторська розробка відділу соціально-реабілітаційного напрямку комунального закладу «Центр національно-патріотичного виховання та позашкільної освіти» Рівненської обласної ради - соціально-реабілітаційний оздоровчо-пізнавальний екокемпінг «Енергія життя», що реалізується у 4-денному форматі командою працівників Центру, який відбувався три роки поспіль на території Центру.[4, с. 21].

Концептуалізація та динаміка розвитку екокемпінгу демонструють його органічну адаптацію до зовнішніх викликів та потреб. Проект розпочався у 2021 році як локальна ініціатива для подолання посткарантинного дефіциту соціалізації підлітків. У пректіБула визначена цільова аудиторія: діти до 9 років перебувають із батьками та учасники 10–18 років і молодь долучаються до програми кемпінгу самостійно. До розробки

програми та проведення заходів були інтегровані гуртківці-активісти Центру, які виконували роль менторів, демонструючи позитивний лідерський вплив на однолітків [4, с. 22].

Ключові зміни та адаптація до умов війни відбулися у 2023 році. У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації відбулося значне розширення цільової групи (34 учасники), включно з дітьми - внутрішньо переміщеними особами (ВПО), дітьми військовослужбовців, а також дітьми зі схильністю до девіантної поведінки. На цьому етапі було закладено гуманістичну основу роботи - виховання любов'ю та добром, що сприяло створенню атмосфери абсолютної безпеки та прийняття [5, с. 87]. При цьому, протягом усього періоду функціонування, безпечне середовище було пріоритетом: локації кемпінгу обиралися таким чином, щоб забезпечити негайну доступність до укриттів, що є критично важливим чинником психологічного комфорту під час воєнних загроз.

У 2024 році відбулося масштабування та поглиблення інклюзії, що вдалося залучити 46 учасників: крім вже існуючих категорій, до участі залучили дітей з проявами аутичного спектру та розладом дефіциту уваги з гіперактивністю (РДУГ). Завдяки початку співпраці з психологами-науковцями кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування було інтегровано мультидисциплінарний підхід (арттерапевтичні, музикотерапевтичні та психокорекційні методики). Проект утвердився як регіональна інклюзивна модель соціально-реабілітаційної підтримки [5, с. 88]. На етапі зрілості й стратегічного розвитку в 2025 році відбулося значне збільшення кількості сімей ВПО та дітей з особливими потребами. Учасниками екокемпінгу стали 82 учасники. Зміна локації на природну лісову зону (с. Оржів Рівненського району) стала стратегічним кроком для імплементації поглиблених природотерапевтичних модулів [6, с. 19].

Соціально-реабілітаційний та емпіричний вплив проекту охоплює кілька ключових сфер. По-перше, відновлення психоемоційної рівноваги: екотерапевтичне середовище та регулярні ритуали групового єднання (включаючи терапевтичні обійми та практики взаємопідтримки), засновані на принципах

любові та добра, сприяли зниженню рівня тривожності та нормалізації патернів сну [5, с. 145]. По-друге, сформовано стійкі соціальні зв'язки через спільне самоврядування та розподіл побутових обов'язків. Ця діяльність, підкріплена атмосферою взаємопідтримки та позитивним впливом гуртківців-менторів, стала основою для розвитку соціального капіталу та емпатії [4, с. 61]. По-третє, відбулося підвищення рівня психологічної резиліентності та соціальної адаптації у всіх вікових групах. Модуль «Школа виживання» забезпечив формування самоефективності та відчуття контролю над ситуацією [7, с. 25]. Крім того, модель забезпечила ефективну соціальну інтеграцію ВПО, дітей військовослужбовців та дітей з особливими потребами, створюючи безпечний простір для подолання соціальної ізоляції [7, с. 7]. Підсумовуючи, освітній і краєзнавчий розвиток поглибив екологічну та громадянську компетентність учасників [7, с. 25].

Отже, соціально-реабілітаційний екокемпінг «Енергія життя», що функціонує у 4-денному інтенсивному форматі, є емпірично обґрунтованою та інклюзивною гуманітарною стратегією роботи з дитячим контингентом в умовах воєнного стану. Він демонструє синергію природотерапії, психокорекційних методик, неформальної освіти та емоційно-ресурсних ритуалів. Відбувається забезпечення комплексного впливу на психічне здоров'я та соціальну згуртованість дітей та молоді. Динаміка розвитку проекту засвідчує прогресивне зростання його актуальності і обґрунтовує необхідність подальшої інституційної підтримки та тиражування моделі.

Література

1. Єрмоленко Г. В. Соціально-психологічна підтримка дітей та молоді в умовах військової агресії. *Вісник психологічної служби*. 2023. № 4. С. 12-19.
2. Коваленко І. П. Формати неформальної освіти як відповідь на кризові виклики. *Освітній простір*. 2022. № 1(18). С. 3-8.
3. Методичні рекомендації щодо організації літнього оздоровлення дітей в умовах воєнного стану. Київ, 2024. 110 с.

4. Григорчук Н. А., Палій Р. О. Арт- і музикотерапія у корекції травматичного стресу. *Психологія і суспільство*. 2024. № 2. С. 85-94.
5. Романенко О. Б. Природотерапевтичні практики в роботі з дітьми. *Екологічна освіта*. 2023. № 3. С. 143-150.
6. Захаров В. С. Розвиток соціальної компетентності через командну діяльність. *Соціальна педагогіка*. 2022. № 1. С. 59-64.
7. Петренко І. Л. Формування резилієнтності у дітей: тренінгові підходи. *Практична психологія*. 2024. № 5. С. 23-30.

Анастасія МАРТИНЧУК,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України
Науковий керівник: Олеся КИРИЛЕНКО,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри
загальнотеоретичних
правових та гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права НАН України

ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ НА СОЦІАЛЬНУ ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ЗА УМОВ ВІЙНИ

Волонтерський рух є однією з найважливіших форм громадянської участі, що сприяє згуртуванню суспільства, розвитку активної громадянської позиції, соціальної підтримки солідарності. В Україні ця діяльність набула особливої актуальності з 2014 року, а після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році стала ключовою для виживання та відновлення країни [2, 14].

Соціальна згуртованість – це не лише спільна мета чи загальна ідея, а й рівень довіри між людьми, здатність до взаємодії та підтримки. Волонтерство як діяльність сприяє зміцненню горизонтальних зв'язків між членами суспільства, формує громадянську відповідальність і допомагає долати соціальну ізоляцію та роз'єднаність [1, 87]. Чим активніше люди долучаються до волонтерства, тим сильнішою стає їхня ідентичність як частини суспільства.

Перші масштабні хвилі волонтерської активності в сучасній Україні виникли під час Революції Гідності. Тоді мільйони людей об'єдналися навколо спільних демократичних цінностей, створювали ініціативи з постачання продуктів, медикаментів, організації медичної допомоги [6, 25]. З початком

війни на Донбасі у 2014 році волонтери взяли на себе функції, які держава не могла виконати вчасно – забезпечення військових одягом, засобами захисту, медикаментами.

Від 24 лютого 2022 року волонтерський рух в Україні став безпрецедентним за своєю масштабністю. За даними соціологічних опитувань, майже 80% українців долучилися до волонтерської або благодійної діяльності на різних етапах війни [2, 30]. Такі показники свідчать про високий рівень солідарності. Ця активність бере різні форми: матеріальна допомога армії й цивільним, інформаційна підтримка, робота в гуманітарних штабах, перевезення людей, психологічна допомога тощо. Участь у волонтерському русі сприяє налагодженню довіри в суспільстві [1, 102]. Люди, які не були знайомі раніше, починають спілкуватися, співпрацювати задля спільної мети. Це формує нові спільноти, руйнує стереотипи, сприяє толерантності й повазі до різних груп населення. Волонтери показують приклад громадянської відповідальності, що мотивує інших долучатися. Особливо важлива роль волонтерів у спілкуванні між різними регіонами. Допомога людям, які виїхали з окупованих територій, співпраця з прифронтовими громадами, формування взаємної підтримки між жителями Західної, Центральної та Східної України – все це зміцнює національну єдність [2, 41].

Поряд із успіхами волонтерського руху виникають і виклики. Зростає ризик зловживань коштами, непрозорості в організації зборів та звітності, особливо в умовах масштабних благодійних потоків [6, 71]. Часто волонтери працюють на межі фізичного й емоційного виснаження, не маючи належної підтримки. Важливою є також координація з державними структурами, адже волонтерство не повинно замінювати державну відповідальність, а має її доповнювати [3].

В Україні поступово формується законодавча база, яка врегулює статус волонтера та забезпечує підтримку їх діяльності. Зокрема, закон «Про волонтерську діяльність» визначає права й обов'язки волонтерів, гарантує захист, але потребує подальшого розвитку з урахуванням нових реалій війни [3].

У світовій практиці волонтерство часто стає основою відновлення суспільств після криз і катастроф. Наприклад, у

Японії після землетрусу 2011 року волонтери стали ключовою силою у рятувальних операціях, роботі психологічної підтримки [5, 63]. У США волонтерські організації регулярно допомагають під час стихійних лих, а в Європі волонтерські програми активно інтегровані в роботу з біженцями та соціальними групами ризику [5, 88].

Український волонтерський рух став не лише відповіддю на кризу, але й феноменом, що об'єднує суспільство і формує нову якість громадянської свідомості. Волонтери активно впливають на соціальну згуртованість, сприяючи подоланню внутрішніх бар'єрів, підвищенню довіри між громадянами і державою, формуванню культури підтримки та взаємодії [1, 191]. Подальший розвиток волонтерського руху – це не просто гуманітарна необхідність, а важлива складова розвитку України як демократичної та солідарної держави. Не менш важливою залишається підтримка волонтерів як на законодавчому рівні, так і через програми психологічної та організаційної підтримки [3].

Література

1. Грабар О. Соціальна згуртованість як фактор стабільного розвитку суспільства. Київ : Наукова думка, 2020. 312 с.
2. Центр Разумкова. Волонтерство в Україні: досвід та перспективи : аналітичний звіт. Київ, 2023. 58 с.
3. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI.
4. Національна платформа «Волонтери – Україні» : аналітичні матеріали щодо розвитку волонтерського руху. Київ, 2022.
5. United Nations Volunteers. State of the World's Volunteerism Report 2022: Building Equal and Inclusive Societies. Bonn, 2022.
6. Степаненко О. Волонтерський рух в Україні: трансформації та перспективи. Харків : Право, 2023. 192 с.

Віталій МАСЛОВ,
начальник відділу юридичного забезпечення
Комунального підприємства
«Рівненська обласна дитяча лікарня»
Рівненської обласної ради

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ДИТЯЧИМ ЛІКАРНЯМ НА ПРИКЛАДІ СІМЕЙНИХ КІМНАТ РОНАЛЬДА МАКДОНАЛЬДА

Гуманітарна допомога представляє собою цільову адресну безоплатну допомогу окремим людям, групам, організаціям, які її потребують за мов незахищеності, вразливості, важких обставин життєдіяльності.

Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів та за умови дотримання вимог Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (1999 року у редакції 2018 року) [1].

Суб'єктами гуманітарної допомоги виступають національні та іноземні донори – як правило, це благодійні фонди, громадські організації, уряди, дипломатичні установи, установи охорони здоров'я, військові формування. Об'єктами гуманітарної допомоги можуть бути: юридичні особи, (зареєстровані в Єдиному реєстрі, а також акредитовані представництва іноземних держав як отримувачі) та : фізичні та юридичні особи (люди, організації, установи, що потребують допомоги і які її отримують безпосередньо). У правовому сенсі отримувачі є посередником між донорами і отримувачами у процесі надання гуманітарної допомоги, офіційний контроль за яким здійснюють наглядачі – спеціальні державні структури (включно соціальної допомоги, правоохоронні, митні, служби).

Гуманітарна допомога пов'язана з волонтерською діяльністю, яка має також добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову спрямованість [2]. Гуманітарну і волонтерську допомогу об'єднує принцип благодійності, сутність якого полягає

у безкорисливості і добровільності допомоги потребуючим людям заради покращення їх життя. По суті, благодійництво є специфічним механізмом перерозподілу соціальних благ за умов нерівності (бідності та злиденності, соціального виключення / соціальної ексклюзії), несприятливих або кризових, катастрофічних умов існування певних груп людей, на допомогу яким приходять інші люди – з вищим і кращим соціальним статусом, високим / вищим рівнем доходів та життя [3].

Благодійництво можна вважати особливим компенсатором проявів соціальної несправедливості і вразливості людей в умовах економічної конкуренції, політичних репресій, збройних конфліктів, катастроф, епідемій, стихійних лих тощо. Етика благодійності проявляється через доброту, яка поєднує співчуття, солідарність, відповідальність, людинолюбство, щедрість з безкорисливою турботою і допомогою нужденним. Тому за своїми цінностями, цілями і результатами благодійництво спрямоване на досягнення соціального блага, покращення і гуманізації суспільства [4, с.4, 6].

Гуманітарна допомога є однією з найбільш поширених форм благодійництва і має в сучасних умовах широкий діапазон форм прояву: від матеріальної / натуральної, фінансової, медичної допомоги до послуг, робіт і технологій.

Хворі діти та їх сім'ї є особливо вразливою групою населення, які потребують спеціальної уваги і допомоги. Цю допомогу надають в першу чергу медичний персонал та медичні заклади, органи державної соціальної допомоги. Поряд з цим поширюються різні форми благодійництва і гуманітарної допомоги хворим людям, зокрема хворим дітям та їх родинам. Це стосується дітей з інвалідністю і важкими хворобами, а також дітей з гострими і хронічними хворобами.

Унікальний досвід благодійництва представляє діяльність Фондації «Дім Рональда МакДональда», який вже 50 років дарує підтримку хворим дітям та їх родинам [5]. Історія створення Фондації пов'язана з маленькою дівчинкою Кім Хілл (США, Філадельфія), яка хворіла на лейкемію і дуже хотіла, щоб мама і тато були поруч з нею у лікарні, особливо, коли в ночі вона відчувала сильний біль та їй важко було викликати медсестру. Дівчинка не розуміла, чому вона має бути на самоті, без рідних,

коли їй так важко. Хвороба Кім Хілл і бажання полегшити страждання дівчинки надихнули місцеву лікарку Одрі Еванс, команду професійного американського футболу «Philadelphia Eagles» (де грав батько дівчинки) та керівництво корпорації «McDonald's» (найбільшої у світі мережі ресторанів швидкого харчування) створити благодійну організацію у формі будинку біля лікарні, у якому проживали батьки. Так у 1974 році була заснована Фундація Дім Рональда МакДональда (Ronald McDonald House Charities, RMHC), яка перетворилась у мережу національних представництв у 62 країнах світу, переважно це країни Америки, Європи та Африки [6]. Фундація створила більше 385 сімейних будинків біля лікарень та 270 сімейних кімнат у лікарнях, у яких можуть проживати та відпочивати під час лікування хворі діти зі своїми батьками [5].

В Україні Фундація Дім Рональда МакДональда створила своє представництво у 2016 році. Роботу Представництва в Україні організовує команда з п'яти менеджерок та директорки Галини Соловей [6].

Яскравим досягненням Фундації Дім Рональда МакДональда в Україні є створення сімейних кімнат в 6 обласних центрах країни – містах Києві, Харкові (тимчасово не працює за умов війни), Сумах (тимчасово не працює за умов війни), Вінниці, Львові та Рівне. Фундація розпочала будівництво Дому Рональда Макдональда на території найбільшої дитячої лікарні України НДСЛ «Охматдит» у м. Києві. Цей Дім буде безкоштовним простором з 50 окремих кімнат для проживання сімей з важкохворими дітьми [7].

Сімейні кімнати та сімейні будинки Рональда МакДональда представляють простори з різноманітних кімнат, де родини з хворими дітками можуть відпочивати як вдома. В цих просторах окрім кімнат для ігор є кухні для приготування їжі, де родини можуть поїсти, випити гарячі напої зі смаколикami. Також є душові кімнати та приміщення з пральними машинами, де можна помитись та випрати речі. Інші кімнати у формі спалень та вітальнь призначені для сімейного відпочинку з можливостями подивитись телевізор, попрацювати на комп'ютері, погратись і просто відпочити, виспатись, побути разом по домашньому. У деяких кімнатах сім'ї можуть мешкати тижнями чи навіть

місяцями в окремих спальнях, стільки, скільки буде потрібно для одужання дитини. Перебування та послуги в кімнатах для батьків хворих дітей безкоштовне [6, 7].

В місті Рівне з липня 2022 року сімейна кімната Рональда МакДональда працює в Обласній дитячій лікарні і включає хол з рецепцією для спеціального менеджера, ігрову кімнату, вітальню та три спальні кімнати, приміщення для гігієни. Загальна площа кімнати Рональда МакДональда в Рівненській лікарні складає 130 квадратних метрів [7]. В цілому, Фундація Дім Рональда МакДональда підтримує розвиток сімейно орієнтованої медицини, в основі якої лежать такі принципи:

- Гідність і повага, коли лікарі з повагою ставляться до думки та вибору пацієнтів, в планування та надання медичної допомоги включаються знання, цінності, виховання, переконання, культурні традиції та інші особливості пацієнтів, зокрема батьків хворих дітей і сім'ї, а комунікації між родинами та лікарями відбуваються з гідністю та повагою.

- Доступ до інформації – родинам пацієнтів надається повна й неупереджена інформація про хворобу і лікування, підтримується спілкування між дітьми і батьками з медичним персоналом.

- Участь сім'ї у лікувальному процесі та співпраця – родини заохочуватися до участі в лікувальному процесі й ухваленні рішень, що стосуються здоров'я пацієнта-дитини; родина має змогу бути в палаті поруч із дитиною під час її перебування в лікарні та перебувати поруч із дитиною під час різних медичних маніпуляцій (огляду, проведення ін'єкцій, перев'язувань тощо); лікар погоджує призначення лікарських препаратів, попередньо пояснивши всі можливі варіанти препаратів, врахувавши їхню фінансову доступність і наслідки застосування [6].

Отже, благодійна діяльність Фундації Дім Рональда МакДональда у світі та в Україні спрямована як на підтримку сімейно орієнтованої медицини, так і на процес гуманізації медичної допомоги в цілому. Сімейні простори Рональда МакДональда допомагають подолати труднощі і страждання їх страждання маленьких пацієнтів разом з батьками, полегшує процес лікування. Організація Фундацією Дім Рональда

МакДональда об'єднує людей навколо благодійної допомоги хворим дітям та їх батькам. Це особливо важливе і під час війни, яка поглиблює страждання людей і вимагає від суспільства особливої стійкості, згуртованості та взаємодопомоги.

Література

1. Про гуманітарну допомогу : Закон України 1192-XIV. Редакція від 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14/ed20181104#n12>
2. Про волонтерську діяльність : Закон України 3236-VI. Редакція від 01.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
3. Ніколаєвський В. М., Омельченко В. В. Добročинність у ретро (перспективі): огляд теоретичних та емпіричних напрямів досліджень у сучасній літературі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». 2014. № 1142. С. 27-37. URL: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2186/1930>
4. Берестецька О. Благодійність як інструмент впливу громадян на стан соціуму. Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2019. С.4-9. URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/blahodijnist.pdf>
5. Ronald McDonald House. URL: <https://ronaldmcdonaldhouse.org/>
6. Фундація Дім Рональда МакДональда в Україні. URL: <https://rmhc.org.ua/shcho-my-robymo/dim-ronalda-makdonalda/>
7. Фундація Дім Рональда МакДональда відкрила Сімейну кімнату у Рівненській обласній дитячій лікарні. Американська торгівельна палата в Україні. 25.07.2022. URL: <https://chamber.ua/ua/news/fundatsiia-dim-ronalda-makdonalda-vidkryla-simeynu-kimnatu-u-rivnenskiy-oblasniy-dytiachiy-likarni/>

Василій ГРИЦЮК,
здобувач вищої освіти Одеської національної
музичної академії імені А.В. Нежданової

КЛАСИЧНА МУЗИКА ЯК СПОСІБ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТА ВПО

Сучасні виклики, пов'язані з воєнними діями, актуалізували питання психічної та фізичної реабілітації військовослужбовців. Пошук ефективних, гуманних і доступних методів підтримки ветеранів та бійців Збройних сил України сприяв розвитку різноманітних підходів, серед яких особливе місце посідає музикотерапія. Класична музика, завдяки своїй структурованості, емоційній глибині та здатності впливати на психофізіологічні процеси людини, вважається одним із найбільш перспективних засобів відновлення. Дослідження останніх років засвідчують, що прослуховування класичних творів сприяє зниженню рівня стресу, нормалізації серцевого ритму, покращенню якості сну та зменшенню симптомів посттравматичного стресового розладу. Для військових, які пережили бойові дії та емоційні потрясіння, такий вплив музики може стати важливою складовою комплексної терапії. Класична музика допомагає повернути внутрішню рівновагу, відчувати контроль над емоціями та відновити цілісність психоемоційного стану. Таким чином, дослідження ролі класичної музики в реабілітації військових є не лише актуальним, а й суспільно значущим, адже відкриває нові можливості гуманістичного підходу до підтримки тих, хто захищає країну.

Ще в стародавньому світі філософи вважали що музика є джерелом енергії. Першим хто висловив теорію про значний вплив музики на людське життя був Аристотель. Ця теорія – теорія Етосу – зокрема, твердить, що музика створює різні стани душі.

Проте античні теорії були забуті і після кількох віків забутості знову почали розвивати це питання лиш у 19 столітті.

У 1899 р. невропатолог Джеймс Л. Корнінг провів вперше дослідження з використанням музики для лікування пацієнтів. Перші наукові праці, що досліджують механізм впливу музики на людину, з'явилися в кінці дев'ятнадцятого початку ХХ століття.

У роботах В. М. Бехтерева, І. М. Догеля, І. Р. Тарханова та інших з'являються дані про сприятливий вплив музики на центральну нервову систему, дихання, кровообіг. На зміну емпіричному етапу використання музики прийшов етап експериментально-фізіологічних досліджень. Під керівництвом В. М. Бехтерева в 1913 р. було засновано «Товариство для визначення лікувально-виховного значення музики і гігієни». Перша згадка про застосування музичної терапії в журналі Американської музичної асоціації датована 1914 роком.

В медицині музикотерапію почав застосовувати французький психіатр Еськіроль. В 30-х роках музикотерапію використовували німецькі терапевти при лікуванні виразки шлунка, швейцарські – при лікуванні легких форм туберкульозу. Австрійські акушери за допомогою музики знеболювали пологи. Використання музики і звуку як анестезуючого засобу стало застосовуватися і в стоматологічній і хірургічній практиці. Вся ця практика стала основою розвитку музикотерапії після другої світової війни.

Як навчальна дисципліна, музикотерапія вперше з'явилася в 1918 році у Колумбійському університеті (США), її розробником стала Маргарет Андерсен, музикант з Великої Британії. Поступово була усвідомлена необхідність розробки академічних програм підготовки професійних музикотерапевтів і в інших навчальних закладах, а в 1975 в Лондоні був заснований Центр музичної терапії.

З досліджень відомо, що музика впливає на багато підкіркових ділянок мозку людини. А це означає, що, незалежно від свідомого бажання слухачів, музика може приносити як позитивні переживання, так і рани. Тому, щоб слухачі отримали якомога безпечніший досвід, на початку кожної зустрічі організатори нагадували прості правила, серед яких – бути уважними до себе, турбуватися про свій стан та комфорт, з інтересом ставитися до особистого проживання музики [1]. Адже кожен учасник зустрічі отримує власний унікальний досвід,

проживає емоції та вчиться краще розуміти себе і те, як керувати своїми почуттями, знаходити баланс і досягати емоційної рівноваги.

На сьогоднішній день було проведено близько 200 різних експериментів для вивчення впливу музики на психічний та фізичний стан людини. Існують певні рекомендації при різних видах психологічних чи фізичних проблем.

Наприклад одним з найбільш універсальним є музика написана для симфонічних оркестрів. Вона допомагає зосередитися на роботі покращувати настрій, це впливає з досліджень оскільки при прослуховуванні певного фрагменту мозок людини формує математичну таблицю і намагається передбачити наступний мелодійний зворот. Як зазначають психологи така стимуляція позитивно впливає на страждаючих контузією.

Музико терапевти наголошують що більшість людей вважають музику лиш психологічним впливом на особистість. Це далеко не так в 2016 році у Каліфорнійському університеті було проведено дослідження про вплив класичних творів на частоту серцевих скорочень і судинну систему, пошкоджених в результаті стресу.

Дослід показав що у респондентів, яким увімкнули класичну музику, було зафіксоване зниження артеріального тиску при прослуховуванні композицій А.А. Вівальді, Й.С. Баха, Л.В. Бетховена, зауважуючи що інші стилі музики такого результату не дали.

В умовах воєнного стану в Україні 12% внутрішньо переселених осіб, з них лиш 4,3% проходять курси музикотерапії, це зумовлено дефіцитом кваліфікованих працівників та великих фінансових витрат. Хоча на думку науковців ігнорування цієї проблеми, безумовно призведе до проблем у суспільстві та державі у майбутньому.

Повномасштабна війна створила безпрецедентний рівень психологічного та соціального навантаження на українське суспільство. Мільйони людей пережили травматичні події: військові – безпосередній контакт з бойовими діями, ВПО – втрату домівок, вимушене переселення, розлуку з близькими та невизначеність майбутнього. Такі переживання залишають

глибокий слід, який проявляється у формі хронічного стресу, тривожних розладів, симптомів ПТСР, депресії чи соціальної дезадаптації.

У цих умовах надзвичайно важливо впроваджувати методи реабілітації, що є доступними, безпечними, ефективними та гуманними. Саме такою є класична музика. Розгляд проблеми використання класичної музики як засобу реабілітації військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб засвідчує, що музикотерапія є потужним, науково обґрунтованим і гуманним методом психоемоційної підтримки.[6] Дослідження як українських, так і міжнародних науковців підтверджують, що класична музика позитивно впливає на емоційний стан, знижує рівень тривоги, полегшує симптоми ПТСР, сприяє нормалізації сну та стабілізації фізіологічних процесів.

Для військових класична музика виступає м'яким інструментом зниження стресу та відновлення почуття внутрішньої безпеки, тоді як для ВПО – способом зменшення психологічної напруги та подолання наслідків вимушеного переселення. Її терапевтичні можливості відкривають шлях до комплексної, збалансованої та доступної реабілітації, яка враховує не лише медичні, а й соціокультурні потреби людини.

Отже, інтеграція класичної музики в реабілітаційні програми є перспективним напрямком, що заслуговує на подальше наукове дослідження та практичне впровадження. Музика як універсальна мова емоцій допомагає повернути людям відчуття гармонії, опори та внутрішньої сили – особливо тим, хто пережив війну та втрату.

Література

1. Психологічний словник / уклад. В. В.Синявський, О. П.Сергеєнкова / голов. ред. Н.А.Побірченко. Київ, 2007. 102 с.

*«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ:
СВІТОГЛЯДНІ І ПРАВОВІ ПІДХОДИ,
КОМУНІКАТИВНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ»*

Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції

Редагування:

*Дикун Ганна Петрівна, старший викладач Рівненського інституту
Київського університету права НАН України*

Верстання:

*Автор несе повну відповідальність за зміст надрукованої статті та
достовірність наведених у ній результатів*